

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE TEORİSİ PROGRAMI**

**TÜRKİYE’DE SERBEST BÖLGELERE TANINAN MALİ
TEŞVİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Muhammet Yusuf KİRİŞ

**Danışman
Doç. Dr. Tülin CANBAY**

MANİSA-2016

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 09.06.2016 tarih ve 18/Ek6 sayılı toplantısında jürimiz tarafından Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 23. Maddesi gereğince Enstitümüz Maliye Anabilim Dalı Maliye Teorisi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Muhammet Yusuf KİRİŞ'in "*Türkiye'de Serbest Bölgelere Tanınan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi*" Konulu tezi incelenmiş ve aday 24/06/2016 tarihinde saat 10.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna

OY BİRLİĞİ

DÜZELTME yapılmasına

OY ÇOKLUĞU

RED edilmesine

ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın tez konusu değiştirilir veya adayın isteği halinde tezsiz yüksek lisans programına geçişi sağlanır.

BAŞKAN

Doç. Dr. Tülin CANBAY

ÜYE

Doç. Dr. Gül KAYALIDERE

ÜYE

Prof. Dr. Zeynep ARIKAN

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Türkiye’de Serbest Bölgelere Tanınan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24/06/2016

Muhammet Yusuf Kiriş

ÖZET

TÜRKİYE’DE SERBEST BÖLGELERE TANINAN MALİ TEŞVİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Küreselleşmenin etkisiyle rekabet koşullarının değişmesi, yapılacak olan yatırımların ülke içi alanlarda veya serbest bölgelerde gerçekleşmesini sağlamak amacıyla devletlerin bir takım teşvikleri yatırımcılara sunmasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de serbest bölgelere, gelir vergisi ve kurumlar vergisi istisnaları, damga vergisi ve harçlar muafiyeti, KDV istisnası, serbest kar transferi imkânı ve gümrük vergisi muafiyeti şeklinde mali teşviklerin tanınması, serbest bölgelerin yatırımcılar için cazibe merkezleri olarak görülmesini sağlamaktadır. Diğer yandan Türkiye’de ülke içi yatırımların teşviki için uygulanan yatırım teşvik programları da serbest bölgelerde yatırımcılara sağlanan desteklerle benzer yönleri olan şekilde gelişmektedir. Aynı zamanda Türkiye’de serbest bölgelere sağlanan teşvik unsurlarıyla dünyada seçili ülke örnekleri içinde yer alan serbest bölgelerde sağlanan teşviklerin ortak yönlerinin olduğu da görülmektedir.

Bu tez çalışmasında öncelikle serbest bölgelerin ve mali teşviklerin, türleri ve ülke ekonomisine etkileriyle ilgili bilgiler verilmiştir. Ardından Türkiye’de serbest bölgelere sağlanan mali teşvikler ve Türkiye’de yatırımlara devlet tarafından sağlanan teşvikler değerlendirilmiştir. Son olarak da Türkiye’de serbest bölgelere tanınan mali teşviklerle seçili bazı ülkelerdeki serbest bölgeler mali teşvikler ve avantajlar açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mali Teşvik, Serbest Bölge, Teşvik, Yatırımların Teşviki

ABSTRACT

THE EVALUATION OF FINANCIAL INCENTIVES WHICH ARE ALLOWED TO FREE ZONES IN TURKEY

Change in competition conditions with the effects of globalization has been revealed the necessity of providing some incentives from governments for investments in order to enable them in national markets and free zones. From this point of view providing financial incentives such as corporation tax and income tax exemptions, documentary taxes and duties indemnity, vat exemption, free profit transfer allowance and customs tariff exemption in Turkey makes free zones as a center of attraction for investors. On the other hand investment incentive programs applied for the promotion of national investments have similar aspects as incentives provided for investors in free zones. Besides it is seen that financial incentives for free zones in Turkey have common features with financial incentives for free zones in selected countries in the world.

In this thesis first information about types of free zones and financial incentives and their effects on national economy are given. Then financial incentives for free zones and investment incentives provided by government in Turkey are evaluated. Finally financial incentives for free zones in Turkey are compared with other free zones in selected countries in the world according to advantages and financial incentives.

Keywords: Financial incentive, Free Zone, Incentive, Investment incentives

TEŞEKKÜR

Lisans ve lisansüstü öğrenim hayatımda gerek akademik gerek sosyal yönden bana destek olan ve üniversite tercihimde maliye bölümüne yönelik yapmama vesile olan değerli hocam sayın Prof. Dr. A. Kemal ÇELEBİ'ye,

Tez çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren lisans ve lisansüstü öğrenim hayatımın tüm zorlu aşamalarında maddi manevi her yönden yardımcı olan, tecrübeleri ile beni aydınlatan ve desteğini esirgemeyen, kendisini tanımaktan büyük onur ve mutluluk duyduğum değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Tülin CANBAY'a,

Yüksek lisans eğitimim sırasında tecrübelerinin aktarımı ve gerekli kaynakların temininde yardımını esirgemeyen değerli büyüğüm vergi müfettişi Sayın Ömer Faruk UÇAR'a,

Hayatımın her aşamasında beni maddi ve manevi olarak destekleyen ve hep yanımda olan sevgili aileme,

En samimi dileklerimle, yürekten teşekkür ederim.

Muhammet Yusuf Kiriş
Manisa-2016

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ-----	iii
ÖZET -----	iv
ABSTRACT -----	v
TEŞEKKÜR -----	vi
KISALTMALAR -----	xiv
TABLolar LİSTESİ -----	xvi
ŞEKİLLER LİSTESİ -----	xvii
GİRİŞ -----	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SERBEST BÖLGELER, ÖZELLİKLERİ VE TURLERİ

I- SERBEST BÖLGE KAVRAMI, KURULUŞ AMAÇLARI VE ÖZELLİKLERİ -	4
A- Serbest Bölge Kavramı -----	4
B- Serbest Bölgelerin Kuruluş Amaçları -----	5
C- Serbest Bölgelerin Özellikleri -----	7
II- SERBEST BÖLGE TURLERİ-----	9
A- Serbest Ticaret Bölgesi -----	10
B- Serbest Üretim Bölgesi (İhracat İşlem Bölgesi) -----	11
C- Serbest Limanlar-----	11
D- Antrepolar -----	12
E- Serbest Yatırım Bölgeleri -----	13
F- Serbest Çevre-----	13
G- İkiz Fabrikalar (Maquiladoras)-----	13

H- Transit Bölge-----	14
İ- Serbest Şehirler -----	15
J- Gümrüksüz Satış Mağazaları -----	15
K-Özel Ekonomik Bölgeler-----	15
L-Serbest Bankacılık Bölgeleri Veya Kıyı Bankacılığı -----	16
III- SERBEST BÖLGELERİN ÜLKE EKONOMİSİNE ETKİLERİ -----	17
A- Serbest Bölgelerin Olumlu Etkileri-----	17
1- İhracat Kolaylıkları -----	18
2- İthalat Kolaylıkları -----	18
3- Transit Ticareti Geliştirme-----	19
4- Döviz Geliri Sağlama Açısından-----	20
5- Yabancı Sermaye ve Teknolojinin Çekilmesi Açısından -----	20
6- İstihdam Olanakları Açısından Etkisi -----	21
B-Serbest Bölgelerin Olumsuz Etkileri -----	22
1-İthalat Baskısı -----	23
2-Kaçakçılık İhtimali -----	24
3-Sosyal Yapının Bozulması Ve Ücret Adaleti -----	24
4-Yatırımlar Ve Kaynak Dağılımı -----	25
5-Çevre Kirliliği -----	26
6- Yerli Firmalarla Rekabet-----	26

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE ‘DE YATIRIMLARA DEVLET TARAFINDAN SAĞLANAN MALİ TEŞVİKLER

I- MALİ TEŞVİKLER VE KAPSAMI-----	28
A-Mali Teşvik Tanımı-----	28

B-Mali Teşvik Türleri -----	30
1- Kâra Dayalı Mali Teşvikler-----	30
2- Sermaye Ve Yatırıma Dayalı Mali Teşvikler -----	31
3- Emeğe Dayalı Mali Teşvikler -----	31
4- Satışa Dayalı Mali Teşvikler -----	31
5- İthalata Dayalı Mali Teşvikler -----	31
6- İhracata Dayalı Mali Teşvikler-----	32
7- Diğer Özel Harcamalara Dayalı Mali Teşvikler -----	32
8- Katma Değere Dayalı Mali Teşvikler -----	32
9- Ülke Dışı Mali Teşvikler-----	32
II- MALİ TEŞVİKLERİN ETKİLERİ-----	33
A-Yatırım Kararlarına Etkisi -----	33
B-İhracat ve İthalata Etkisi -----	34
C-Yabancı Sermayenin Ülkeye Çekilmesi -----	34
D-İstihdama Etkisi -----	35
E-Yolsuzluğa Etkisi-----	35
III. TÜRKİYE’DE YATIRIMLARA DEVLET TARAFINDAN SUNULAN TEŞVİKLER -----	36
A- 2004 ve 2006 Yılında Uygulanan Teşvik Programı-----	37
1-2004 Ve 2006 Yılı Teşvik Sistemi Amaç Ve Kapsamı -----	38
2- 2004 Ve 2006 Yılı Teşvik Sistemi Destek Unsurları -----	38
B- 2009 Yılında Uygulamaya Başlanan Yatırım Teşvik Programı -----	40
1- 2009 Yılı Teşvik Sistemi Amaç Ve Kapsamı -----	41
2- 2009 Yılı Teşvik Sistemi Destek Unsurları -----	41
C- 2012 Yılında Sunulan Yeni Yatırım Teşvik Programı -----	45
1- Yeni Teşvik Sisteminin Amaç Ve Kapsamı-----	46
2- Yeni Teşvik Sisteminin Destek Unsurları -----	49
D- Yatırımlara Sunulan Devlet Teşviklerinin Genel Olarak Değişimi -----	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE VE SEÇİLİ ÜLKELERDE SERBEST BÖLGELER VE
SERBEST BÖLGELERE SUNULAN MALİ TEŞVİKLER VE
AVANTAJLAR

I. TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELER VE SUNULAN MALİ TEŞVİKLER VE AVANTAJLAR	63
A- Türkiye'de Serbest Bölgeler	63
1- Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi	66
2- Antalya Serbest Bölgesi	66
3- Avrupa Serbest Bölgesi	67
4- Bursa Serbest Bölgesi	67
5- Denizli Serbest Bölgesi	68
6- Ege Serbest Bölgesi	68
7- Gaziantep Serbest Bölgesi	69
8- İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi	70
9- İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi	70
10- İstanbul Trakya Serbest Bölgesi	70
11- İzmir Serbest Bölgesi	71
12- Kayseri Serbest Bölgesi	71
13- Kocaeli Serbest Bölgesi	72
14- Mardin Serbest Bölgesi	72
15- Mersin Serbest Bölgesi	73
16- Rize Serbest Bölgesi	74
17- Samsun Serbest Bölgesi	74
18- Trabzon Serbest Bölgesi	74
19- TÜBİTAK MAM Teknoloji Serbest Bölgesi	75

B- Türkiye’de Serbest Bölgelere Tanınan Mali Teşvikler -----	75
1- Elde Edilen Kazanç Üzerinden Gelir Veya Kurumlar Vergisi İstisnası-----	76
2- Serbest Kâr Transferi İmkânı-----	80
3- Gümrük Vergisi Prosedüründen Arındırılmış Ticari Faaliyet İmkânı-----	82
4- Damga Vergisi Ve Harç İstisnası -----	84
6- KDV İstisnası-----	85
C- Türkiye’de Serbest Bölgelere Sunulan Diğer Avantajlar-----	87
1- Orta Ve Uzun Vadede Geleceği Planlayabilme İmkânı -----	87
2- AB Ve Gümrük Birliği Kriterlerinin Gerektirdiği Serbest Dolaşım Belgelerinin Temini İmkânı-----	88
3- Eşitlik Prensibi -----	89
4- Zaman Kısıtlaması Bulunmaması -----	89
5- Pazar İhtiyaçlarına Ve Şartlarına Göre Serbest Biçimde Belirlenebilir Ticari Faaliyet İmkânı -----	89
6- Yerli Ve Yabancı Tüm Pazarlara Erişim İmkânı -----	90
7- Azaltılmış Bürokratik Prosedür Ve Dinamik İşletme Yönetimi -----	90
8- Stratejik Avantaj -----	90
9- Her Türlü Ticari Ve Sınaî Faaliyete Uygun Ve Ucuz Altyapı İmkânı -----	90
10- Tedarik Zinciri İmkânlarından Yararlanma Kolaylığı -----	91
II- SEÇİLİ ÜLKELERDE SERBEST BÖLGE UYGULAMALARI -----	92
A-Dünyada Serbest Bölgelerin Doğuşu-----	92
B- Seçili Ülkelerde Serbest Bölgeler ve Sunulan Teşvikler -----	93
1- Çin-----	93
2- Mısır -----	95
3-İsrail-----	97
4- Fas-----	99
5- Amerika Birleşik Devletleri -----	100
6- Güney Kore -----	102

7- Şili-----	103
8- Panama -----	104
9- Fransa -----	105
10- İtalya-----	106
11- İrlanda -----	108
12- Hong-Kong -----	108
13- Tayland-----	109
14- Singapur-----	110
15- Malezya -----	111
16- Endonezya -----	112
17- Yunanistan-----	112
18- Polonya-----	113
19- Ürdün-----	114
20- Meksika -----	114
III-TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGE TEŞVİKLERİNİN ÜLKE İÇİNDEKİ TEŞVİK SİSTEMİ VE SEÇİLİ ÜLKELERDE SERBEST BÖLGE TEŞVİKLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ -----	116
A- Türkiye'de Yatırımlara Tanınan Teşviklerle Serbest Bölgelere Tanınan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi-----	116
1-Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulaması Ve Serbest Bölgeler -----	119
2- Stratejik Yatırım Teşvik Uygulaması Ve Serbest Bölgeler -----	123
3- Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulaması Ve Serbest Bölgeler-----	125
4- Öncelikli Yatırım Teşvik Uygulaması Ve Serbest Bölgeler -----	129
5- Genel Teşvik Uygulamasında Teşvikler Ve Serbest Bölgeler-----	133
B- Türkiye Ve Seçili Ülkelerde Serbest Bölgelerin Mali Teşvikler Açısından Değerlendirilmesi -----	136
1- Gelir Vergisi Muafiyeti Açısından -----	138
2- Kurumlar Vergisi Muafiyeti Açısından -----	139

3- KDV İstisnası Açısından-----	140
4- Damga Vergisi ve Harçlar Açısından -----	140
5-Serbest Kar Transferi Açısından-----	141
6- Gümrük Vergisi Muafiyeti Açısından-----	141
7- Emlak Vergisi Muafiyeti Açısından-----	141
8- Sağlanan Diğer Avantajlar Açısından-----	142
SONUÇ-----	143
KAYNAKÇA-----	151

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
A.Ş.	Anonim Şirket
A.TR	Türkiye-Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği Uyarınca Eşyanın Serbest Dolaşımında Olduğunu Gösteren, Nakliye İçin Kullanılan Belge
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AHL	ATATÜRK HAVALİMANI
AR-GE	Araştırma Ve Geliştirme
ASB	Avrupa Serbest Bölgesi
ASBAŞ	Antalya Serbest Bölge İşleticisi Anonim Şirketi
bkz.	Bakınız
CIF	Cost Insurance And Freight (Mal Bedeli, Sigorta ve Navlun)
ÇAYKUR	Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü
ÇÜ	Çukurova Üniversitesi
DENSER	Denizli Serbest Bölgesi
DESBAŞ	İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi Kurucu Ve İşleticisi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ESBAŞ	Ege Serbest Bölgesi Kurucusu ve İşleticisi Anonim Şirketi
FOB	Free On Board (Gemi Bordasında Teslim)
GAFI	General Authority For Investment
GASBAŞ	Gaziantep serbest bölgesi Kurucusu ve İşleticisi Anonim Şirketi
İTKİB	İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri
İTO	İstanbul Ticaret Odası
KDV	Katma Değer Vergisi
KOSGEB	Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yöreler

m ²	Metre Kare
MESBAŞ	Mersin Serbest Bölgesi İşletici Anonim Şirketi
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
R.G.	Resmi Gazete
s.	Sayfa Numarası
SBK	Serbest Bölgeler Kanunu
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
ss.	Sayfa Aralığı
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TEPAV	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TL	Türk Lirası
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
USD	United States Dollar
ÜFE	Üretici Fiyat Endeksi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’de 2009 Yılı Yatırım Teşvik Programı Araçlarının Teşvik Türlerine Göre Dağılımı	45
Tablo 2: Yatırım Teşvik Uygulamalarında Bölgeler	47
Tablo 3: 2012 Teşvik Sisteminin Ana Bileşenleri	48
Tablo 4: 31.12.2016 Tarihine Kadar Başlanan Büyük Ölçekli Yatırımlar Ve Bölgesel Teşvik Uygulamaları Kapsamında Vergi İndirimi Oranları	51
Tablo 5: Büyük Ölçekli Yatırımlar Ve Bölgesel Teşvik Uygulamaları Kapsamında Vergi İndirimi Oranları	52
Tablo 6: Yapılacak Yatırım Harcamaları İçin Yatırımcılara Yatırım Döneminde Uygulanabilecek Vergi İndirimi Oranları	53
Tablo 7: Sigorta Primi İşveren Desteğinin Uygulama Süreleri	54
Tablo 8: 2012 Yılı Yeni Teşvik Sisteminin Destek Unsurları	56
Tablo 9: Türkiye’de Son 12 Yılda Uygulanan Teşvik Politikalarının Karşılaştırması	60
Tablo 10: Türkiye’de Serbest Bölgelerin Kuruluş Yeri Ve Tarihleri	65
Tablo 11: Türkiye’de Serbest Bölgelere Sağlanan Mali Avantajlar	87
Tablo 12: Türkiye’de 2012 Yılı Teşvik Sistemi ve Serbest Bölgelerde Sağlanan Mali Teşvikler	117
Tablo 13: Bölgesel Teşvik Uygulamasında Yatırımlara Sunulan Teşvikler	119
Tablo 14: Türkiye’de Serbest Bölgelerde ve 2012 Yılı Teşvik Politikası Kapsamındaki Bölgelerde Alınan Belge Sayısı Ve İstihdam (2014-2015)	122
Tablo 15: Stratejik Yatırımların Teşviki Uygulamasında Teşvikler	124
Tablo 16: Büyük Ölçekli Yatırım Konuları Ve Asgari Yatırım Tutarları	126
Tablo 17: Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulaması Durumunda Teşvikler	128
Tablo 18: Öncelikli Yatırımlara Sunulan Teşvikler	132
Tablo 19: Genel Teşvik Uygulaması Kapsamında Yatırımlara Sağlanan Mali Teşvikler	135
Tablo 20: Seçili Ülkelerde ve Türkiye’de Serbest Bölgelere Sunulan Mali Teşvikler	138

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye Serbest Bölgeler Haritası

64

GİRİŞ

Serbest bölgeler, bir ülkenin milli sınırları içinde yer alan ancak ülke içinde uygulanan gümrük mevzuatı, dış ticaret rejimi ve çeşitli kanunların bölge içinde kısmen veya tamamen geçerli olmadığı yatırım alanları olarak tanımlanabilir.

Serbest bölgeler bulundukları ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesi, iktisadi ve mali yapısına göre işlevleri açısından farklılık gösterebilirken, ülke içinde serbest bölgelerin kurulmak istenmesinin temel amaçlarını ise; ülke dış ticaret hacmini ve döviz girdisini arttırmak, ülke içine yabancı sermayeyi çekebilmek, sanayiye geliştirmek ve dış ticaret faaliyetlerini kolaylaştırmak, oluşturmaktadır.

Ülkelerin serbest bölgeleri kurmasındaki hedefleri ise; ihracata yönelik kalkınmayı teşvik etmek, yabancı sermaye aracılığıyla dış piyasalara açılmak, ülkeye sermaye ve işletmecilik yönünden katkı sağlamak, yurtiçi hammadde ve yarı mamul talebini hızlı karşılamak ve transit taşımacılıktan elde edilen kazanç miktarını arttırabilmeyi sağlamaktır.

Ülkelerin iyi bir ekonomik planlama ile serbest bölgelerden maksimum düzeyde fayda sağlayabilmeleri mümkün olabilecektir. Fakat her ekonomik model uygulamasında olduğu gibi serbest bölge uygulamalarının etkisiyle meydana gelen olumlu etkilerin yanında olumsuz etkilerinde ortaya çıkması söz konusu olmaktadır.

Türkiye’de serbest bölgelerin kurulması ile ilgili olarak birçok girişim cumhuriyetin ilanından hemen sonra meydana gelmiştir. Ancak savaşların etkisi ve ülke ekonomik yapısındaki çeşitli aksak yönlerin olmasından dolayı Türkiye’de serbest bölgelerin çağa uygun şekilde kurulması, 1980 yılından sonra küreselleşmenin etkisiyle birlikte ithal ikameci anlayışın bir kenara bırakılarak ihracata dönük sanayileşme politikasının benimsenmesi ve 1985 yılında 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu’nun kabulü ile başlamıştır. Türkiye’de kurulmuş ancak gereken fonksiyonları sağlamayan atıl birçok serbest bölge kapatılmıştır. Günümüzde ise Türkiye’de hâlihazırda 19 adet serbest bölge yer almaktadır.

Her ülke ekonomisinde olduğu gibi Türkiye’nin de serbest bölgelerden belli başlı bazı beklentilerinin olması, serbest bölgelere kuruluş yeri sağlamak, ülke mali mevzuatını kısmen veya tamamen uygulamamak gibi ayrıcalıklar sağlamaya yönlendirmektedir.

Türkiye’de yatırımların teşvik edilmesinde yöntem amaç ve sınırların belirlenmesi, çeşitli vergi kanunları, beş yıllık kalkınma planları, yıllık programlar ile bazı ikili ve çok taraflı anlaşmalarla üstlenilen yükümlülüklerde belirlenmiştir. Genel olarak, teşvik hükümleri, kanunlar ve anlaşmalarla belirlenen sınırlar dâhilinde Bakanlar Kurulunun çıkardığı kararnamelerle düzenlenmektedir. Diğer yandan, serbest bölgelerin kuruluş ve işleyişine yönelik hükümlerin belirtildiği 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu çeşitli teşvik unsurlarının yer almasından dolayı bu kapsama dâhil edilebilir.

Yatırım teşvik uygulamaları, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve uyguladığı ekonomi politikalarına bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Gelişmiş ülkelerde, teknolojik gelişimin sürekliliğini sağlayıp, sermaye kaçışını engellemek, verimliliği artırmak, sorunlu sektörleri ve bazı bölgeleri desteklemek, işsizlik oranını düşürmek amaçlarını taşırken, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınma, rekabet gücünü artırmak, verimlilik artışını sağlamak, istihdam alanlarını genişletmek, teknoloji alımı, ihracat artışı, endüstriyel gelişim ve yabancı yatırımların çekilmesi gibi amaçları taşımaktadır.

Esasen devletin nakdi olarak vermediği yalnız almaktan vazgeçtiği vergilere mali veya vergisel teşvik denir. Mali teşvikler, çeşitli vergilerden muafiyet veya istisna şeklinde olabildiği gibi, ödemelerin ertelenmesi ve taksitlendirilmesi şeklinde de uygulanabilmektedir. Mali teşvikler yatırımların faaliyet konuları ve yapılacağı alana bağlı olarak ekonomik faaliyetlerin diğer bölgeler ve sektörlerden daha çok gelişimini sağlamak amacıyla devlet tarafından yatırımcılara sağlanan her türlü maddi destek unsurunu içermektedir.

Türkiye’de serbest bölgelere sağlanan teşvikler serbest bölgelerin, kuruluş amaçlarına uyumunu sağlayabilmesi için 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu’nda, 5084 ve 5810 sayılı kanunlarla yapılan değişikliklerle günümüzde uygulanan şeklini almıştır.

Türkiye’de yatırımlara devlet tarafından sağlanan teşviklerin temelini Osmanlı zamanından kalan yasalar oluşturmaktadır. Cumhuriyetin ilanından sonra ise birçok yasa çıkarılmış ve en son olarak 2012 yılında ortaya çıkarılan yeni teşvik programıyla günümüzde uygulanmakta olan şekli almıştır.

Bu tez çalışmasının birinci bölümünde serbest bölgelerin tanımı, kuruluş amaçları, türleri ve özellikleri ele alınacak ve serbest bölgelerin ülke ekonomisine etkilerinin olumlu ve olumsuz yönleri belirtilecektir.

İkinci bölümde ilk olarak mali teşviklerin, tanımlanması, türleri ve etkileriyle ilgili bilgiler verilecek ve Türkiye’de yatırımlara sağlanan teşviklerin son iki yılda yaşadığı değişim yatırım teşvik programları açısından irdelenecek ve 2012 yılında ortaya çıkarak günümüzde uygulaması devam eden yeni teşvik programına kadar olan değişiklikler mali teşvikler açısından değerlendirilecektir.

Üçüncü bölümde ise ilk olarak, Türkiye’de serbest bölgelerin ortaya çıkışı ve günümüzde mevcut olan serbest bölgeler ele alınacaktır. Akabinde Türkiye’de serbest bölgelerde yatırımcılara sağlanan mali teşvikler ve avantajlarla ilgili bilgiler verilecek ve serbest bölgelerde sağlanan bu teşviklerle Türkiye’de 2012 yılı yeni teşvik programı kapsamında ülke içi yatırımlara sağlanan teşvik unsurlarının değerlendirmesi yapılacaktır. Son olarak da Türkiye’de serbest bölgelere tanınan mali teşviklerle seçili ülkelerde serbest bölgelere sağlanan mali teşvik ve avantajların değerlendirilmesi yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SERBEST BÖLGELER, ÖZELLİKLERİ VE TÜRLERİ

I- SERBEST BÖLGE KAVRAMI, KURULUŞ AMAÇLARI VE ÖZELLİKLERİ

Serbest bölgelerin tanımlanması, kuruluş amaçları ve özellikleri hakkında gerekli bilgiler bu başlık altında belirtilecektir.

A- Serbest Bölge Kavramı

Her ülkenin milli sınırları, o ülkenin gümrükleme bölgesini de gösterir. Bu alanlardan ülkeye giren her türlü mal ithalat ve ülke dışına çıkan mallar ise ihracat işlemi olarak kabul edilir. Bu bağlamda bir ülkenin milli egemenlik sınırları içinde bulunan ancak gümrük bölgesi dışında yer alan, ülke mali ve ekonomik uygulamalarının olmadığı veya belirli bir ölçüde olduğu alanlar serbest bölge olarak tanımlanabilir. Bu durumda serbest bölgelere yurtdışından gelen mallar ithal edilmiş bir mal olarak kabul edilmeyip gümrük vergilerinden arınmış bir biçimde ülke sınırları içinde yer alırlar¹.

Genel anlamda serbest bölgeler, belirli bir ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin yapılmadığı veya kısmen yapıldığı, sınaî ve ticari faaliyetler için daha büyük teşviklerin tanındığı ve fiziksel olarak ülkenin diğer bölgelerinden ayrılan yerler olarak belirtilebilir².

Serbest bölgeler yaygın olarak, uluslararası bir liman veya havalimanına kısa mesafe de olan, ülke milli sınırları dâhilinde olan fakat gümrük sınırları dışında kabul

¹ A. Suha Alacaklıoğlu (A), **Sorularla Serbest Bölgeler İşlemler ve Mevzuat**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:69, İstanbul, 1998, s.1

² T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Serbest Bölge Tanımı”, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Yat%c4%b1r%c4%b1m/Serbest%20B%c3%b6lgeler/ekler/01.Serbest%20B%c3%b6lgeler%20Genel Bilgi.pdf?lv> e, (Erişim Tarihi:24.04.2016)

edilen ve temel anlamda ihracata yönelik faaliyet göstermek maksadıyla belirlenen sınaî ve ticari alanlardır³.

Serbest bölgeler, bir ülkenin milli sınırları içinde bulunmakla birlikte, gümrük ve ticaret bakanlığının çeşitli gümrük kısıtlamalarına dâhil olmayan alanları olarak tanımlanabilir. Bu alanlarda, gümrük ayrıcalıklarının yanı sıra, girişimcilere genelde vergi muafiyetleri sunulmakta ve uluslararası iletişim imkânları ve ihraç amaçlı üretime birçok destek sağlanmaktadır. Serbest bölgeler, gelişen ekonomilerde ihracatın artırılması, yabancı yatırımların çekilmesi, yerli işgücüne istihdam olanağı meydana getirilmesi, teknolojik bilgi değişiminin gerçekleştirilmesi gibi amaçlarla kurulmaktadır. Bu bölgelerde genellikle ihracata yönelik üretim yapıldığından, serbest üretim bölgeleri veya ihraç işlem bölgeleri olarak da tanımlanmaktadır⁴.

B- Serbest Bölgelerin Kuruluş Amaçları

Serbest bölgeler, kuruldukları ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi, iktisadi ve mali yapılarına göre farklılık gösterse de ülke sınırları dâhilinde meydana getirilen faaliyetlerin iktisadi ve ekonomik getirilerini en yüksek düzeye getirme amacını taşımaktadırlar⁵.

Türkiye’de serbest bölgelerin kuruluş amaçlarını 3218 sayılı serbest bölgeler kanunun çıkarılmasıyla ilgili gerekçe ele alındığında ise serbest bölgeler şu şekilde kuruluş amaçları taşımaktadırlar⁶.

- Türkiye’de kurulacak serbest bölgelerin diğer ülkelerde faaliyet gösteren serbest bölgeler karşısındaki mukayeseli imkânlarının artırılması,
- Coğrafi konumu itibarıyla özellikle Ortadoğu’da önemli bir konuma sahip olan Türkiye’de uluslar arası üne sahip ticari merkezlerin kurulması
- Serbest bölgelerde faaliyette bulunan girişimcilerin hiçbir vergi, resim ve harç ödemeden yurt içinden ve dışından girdilerini elde edebilmesi ve yerli girişimcilerin yurt içinden stoklamaya gitmeksizin ihtiyaçlarını sürekli ve ucuz olarak karşılayabilmesi,

³ Erdem Hepaktan, Coşkun Çılbant, “Gümrük Birliği Sürecinde Serbest Bölgelerimizin Dış Ticaretimizdeki Yeri”, **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Sayı:6, Yıl:2000, s.201

⁴ Lütfü Öztürk, “Serbest Bölgelerin Geleceği, Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 9, Sayı 19, 2013, s.76

⁵ M. Vefa Toroslu, **Serbest Bölgeler**, Beta Yayınları, Yayın No: 953, İstanbul, 2000, s.1.

⁶ Sakıp Şeker, “Türkiye’de Serbest Bölge Uygulamaları”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 155, Ağustos 2001, ss.12-13.

- Serbest bölgelerde faaliyette bulunan gerçek ve tüzel kişi kullanıcıların gelir ve kurumlar vergisinden muafiyeti sağlanarak bu bölgelerin yatırımcıyı çekmesini sağlamak, böylece bölgeyle birlikte yörenin kalkınmasını sağlamak,
- Serbest bölgeye giriş ve çıkışlarda, malların getirilip işlemlere tabi tutulup satılmalarında veya bölge dışına çıkarılması durumunda ve tüm faaliyetlerin yürütülmesinde bürokratik işlemlerin asgari sınıra çekilmesi,
- Serbest bölgelere gelen yatırımcıların hammadde, yarı mamul veya mamul şeklinde yatırımla ilgili girdilerini Türkiye’den karşılamaları halinde, bölgelere gelen malların ihracat işlemi olarak nitelendirilmesi sebebiyle, daha uygun fiyatla teminine imkân sağlayarak, bir yandan da yerli üretim ve ihracatın artırılması suretiyle döviz girdisi artışı sağlanması,
- Türk sanayisinin gelişmesine katkı sağlayabilecek teknolojik transferin sağlanması ve yatırım girdilerinin Türkiye’den sağlanması,
- Ülke dışından serbest bölgelerde faaliyette bulunmak amacıyla gelenlerin nakdi veya ayni sermayelerini getirebilmelerine ve bu sermayeleri ile temettü ve karlarını tekrar yurt dışına gönderebilmelerine olanak sağlanması,
- Türkiye’de faaliyet göstermeyen bankaların da Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar ve sigorta şirketleri gibi serbest bölgelerde işyeri açarak, çeşitli müşavirlik, acentelik, ticari gözetme hizmetleri gibi yardımcı hizmetlerin de serbest bölgelerde yapılmasına imkân sağlanması yoluyla dünya bankacılık, sigortacılık ve diğer hizmet alanlarında Türkiye serbest bölgelerinin tanıtımının yapılması,
- Serbest bölgelerdeki ticari ve sınaî faaliyetlerin ileri teknoloji ve organizasyonundan yararlanılması, ancak bu tür ticaret ve sanayinin yurt içi faaliyetlerde meydan getirebileceği olumsuz rekabeti etkisiz kılacak bir düzenin sağlanması,
- Serbest bölgeler ile ilgili gerekli tesislerin kurulması ve geliştirilmesi maksadıyla yapılacak harcamaları karşılayacak ve kaynakların büyük bir kısmını serbest bölgelerindeki faaliyetlerden sağlanacağı gelirlerin teşkil edeceği bir fon tesis edilmesidir. Şeklinde belirtilmiştir.

3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanununda 12.11.2008 tarihinde 5810 sayılı kanun vasıtasıyla, madde 1 içinde yapılan değişiklikle Türkiye'deki serbest bölgelerle ilgili kanunun amaç ve kapsamı şu şekilde belirlenmiştir⁷.

“İhracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek, doğrudan yabancı yatırımları ve teknoloji girişini hızlandırmak, işletmeleri ihracata yönlendirmek ve uluslararası ticareti geliştirmek amacıyla serbest bölgelerin kurulması, yer ve sınırlarıyla faaliyet konularının belirlenmesi, yönetimi, işletilmesi, bölgelerdeki yapı ve tesislerin teşkili ile ilgili hususları kapsar.”

Ülke ekonomilerinin içinde serbest bölgelerin kurulmak istenmesinin temel amacını, ülkeler arasında devamlı gelişen uluslararası ticaretten serbest bölgelerin etkisiyle daha büyük pay almaya çalışılmasının istenmesi oluşturmaktadır. Bu amaca ulaşmak maksadıyla devletler, uluslararası ticareti artırıcı ve ülke ekonomisi içinde ihracatın payının yükselmesini sağlamak amacıyla yatırım ve üretimi artırarak ihracatı geliştirmek maksadıyla;

- Yabancı sermayenin ve teknoloji girişinin sağlanması
- Ülke ekonomisinin girdi ihtiyacına katkı sağlayıp maliyetleri azaltıp, girdileri düzenli temin etme imkânı sağlamak.
- Dış ticaret ve dış yardım imkânlarından daha fazla yararlanabilmek.

Şeklinde ekonomik fonksiyonları kullanarak istenilen amaçlara ulaşma şansını artırma düşüncesine girmektedirler⁸.

C- Serbest Bölgelerin Özellikleri

Serbest bölgelerin özelliklerini kuruluş amaçları doğrultusunda ele aldığımızda, serbest bölgeler genellikle ülkenin dış ticaret miktarını artıran, ithalat ve ihracatını kolaylaştıran, döviz girdisini sağlayan, istihdamını artıran, sanayisini canlandıran, teknolojik transferlerin sağlanmaya çalışıldığı alanlardır. Serbest bölgelerde yapılabilecek faaliyetler ise ithalat, ihracat, depolama, çeşitli malların

⁷ 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu, Madde 1, **bkz.**, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3218.pdf>, (Erişim Tarihi:11.05.2016)

⁸ İlker Kıcılı, “Serbest Bölgelerde Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Vergilendirme Sorunları” Maliye Bakanlığı, Hesap Uzmanları Kurulu, Yeterlilik Etüdü, Ekim 1998, s.9.’dan Aktaran, İsmail Işık, **Sorular ve Cevaplarıyla Serbest Bölgeler**, TESMER İzmir Şubesi Yayınları, No: 21, İzmir, 2006, s.13

işlenmesini sağlamak, bankacılık, sigortacılık işlemleri, bazı araçların tamirâtı, yükleme, boşaltma gibi hizmetler ve endüstriyel faaliyetlerdir⁹.

Serbest bölgelerin genel özelliklerini kuruluş amaçlarını da dikkate alarak belirtmek istersek şu şekilde sıralanabilir¹⁰.

- Serbest bölgelerin genel olarak ülke dış ticaret hacmini artırmak, döviz girdisini fazlalaştırmak, ülke içine yabancı sermaye akışını ve teknolojik gelişmeyi hızlandırmak, sanayiye canlandırmak, ithalat ve ihracatı kolaylaştırmak temel amaçları arasında yer alır.
- Serbest bölgeler üretim, ticaret ve transit faaliyetlerinin yoğunlaştığı ve odaklandığı yerler olup aynı zamanda sağlanan bir takım teşvikler ve indirimlerle düşük maliyetli mal üretimi ve ihracatının yapıldığı yerlerdir.
- Üreticinin ihtiyaç duyduğu ara malları ve hammaddeye zaman kaybı olmaksızın düşük maliyetlerle sahip olduğu alanlardır.
- Serbest bölgelerde yapılan tüm işlemler, kanuni sınırlamalar dışında kalan işlemler haricinde, yabancı para cinsinden yapılmaktadır.
- Bulunduğu konum itibarıyla serbest bölgeler belli bir limanın ya da bir şehrin tamamını kapsayabilirken, sınırları kesin olarak belirlenmiş alanlardır.
- Serbest bölgeler, ikameti işi gereği zaruri olanlar haricinde, yerleşim alanı olarak kullanılamaz. Serbest bölgelerde çalışanların temel ihtiyaçlarını karşılayan görevliler ile güvenlik görevlileri haricinde devamlı ikamete izin verilmez. Serbest bölgeler çalışma alanlarıdır, yerleşim yerleri değildir.
- Serbest bölgelerde depolama, yükleme, boşaltma, paketleme, ambalajlama ve çeşitli şekillerde hazırlama, karıştırma, temizleme, imha etme, montaj, bankacılık, sigortacılık, araçların tamiri ve çeşitli endüstriyel faaliyetleri yapmak mümkündür.

Serbest bölgeler devlet tarafından işletileceği gibi doğrudan ya da devletin katılımıyla resmi kurumlar veya gerçek ve tüzel kişiler tarafından da yönetilebilirler. Serbest bölgenin kurulacağı alanın geniş bir hinterlanda, yeterli bir alt yapıya uygun

⁹Engin Erdoğan, Meliha Ener, **Küresel Pazarların Ekonomik Üsleri Serbest Bölgeler Teori, Uygulama Ve Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'deki Gelişimi**, Nobel Yayın, No:728, Ankara, 2005, s.3

¹⁰Haluk Erdem, "Serbest Bölgelerin Ekonomiye Etkileri ve Türkiye'de Serbest Bölgeler Rejimi", Maliye Bakanlığı, Hesap Uzmanlar Kurulu, Yeterlilik Etüdü, İstanbul, 1992, ss.7-9.'dan Aktaran, İsmail Işık, **Sorular ve Cevaplarıyla Serbest Bölgeler**, TESMER İzmir Şubesi Yayınları, No: 21, İzmir, 2006, s.13.

olmasına ve uluslararası transit yollara yakın olması ve gelişmiş ulaşım imkânlarına sahip olması istenir¹¹.

Serbest bölgelere malların giriş ve çıkış biçimleri benzer özellikler taşırlar. Genelde serbest bölgeye girecek olan malların miktarı, malın menşei ve bölgede kalma süresi açısından kısıtlanması söz konusu değildir¹².

Serbest bölgelerin bulunduğu ülkelerde uygulanan gümrük mevzuatı, dış ticaret rejimi ve çeşitli kanunlar serbest bölgelerin faaliyetleri açısından kısmen veya tamamen geçerli değildirler. Malların giriş çıkışı açısından serbest bölgeler yabancı ülke statüsündeymiş gibi işlem görür ve serbest bölgeler ülkenin gümrük sınırı dışında kabul edildiğinden buraya gelen mallara gümrük vergisi çıkarılmaz ve serbest bölgenin bulunduğu ülkenin içinden serbest bölgeye giden mallar ise ihraç edilmiş olarak kabul edilirler. Serbest bölgeden ülke içine gönderilen mallar ise alıcı açısından ithalat vergilemesine tabi tutulurken, serbest bölgeden başka bir ülkeye gönderilen mallara ise herhangi bir gümrük işlemi uygulanmaz¹³.

Serbest bölgelerin genel özelliklerini belirttikten sonra serbest bölgelerin çeşitli kuruluş amaçları ve türlerini ele alacak olursak küçük farklılıkların yer aldığı türden serbest bölge türlerini sınıflandırarak inceleyeceğiz.

II- SERBEST BÖLGE TÜRLERİ

Değişik ülkelerdeki serbest bölge uygulamaları arasında, gümrük hattı dışında sayılmaları ve bu bölgelere özel teşviklerin sağlanması gibi uygulamalar arasında ortak özellikler bulunmasının yanında, bu ülkelerin uyguladıkları ekonomi ve ticaret politikalarının etkisiyle aynı zamanda sosyal ve siyasal durumlarına göre de serbest bölge uygulamalarında bazı farklılıklar olabilmektedir. Serbest bölge uygulamaları arasındaki bu farklılıklar nedeniyle serbest bölge ile ilgili terminolojide büyük bir çeşitlilik bulunmakta olup serbest bölgelerde yapılan faaliyetin şekline göre ticari ve sınaî olarak değişkenlik gösteren yapıları mevcuttur¹⁴.

¹¹ Erdoğan Engin ve Ener Meliha, **a.g.e.**, s.5

¹² Yüksel Akça, “Serbest Bölgeler ve Serbest Bölge Faaliyetlerinin Esasları”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:9, 1998, s.2.

¹³ T.Engin Akyürek, **Serbest Bölge Tanımı Dünyada Türkiye de**, İstanbul Ticaret Odası Ekonomi Yayınları Dizisi, No:14, İstanbul, Ekim 1983, s.11. <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0001644.pdf>, (Erişim Tarihi: 28.03.2016)

¹⁴ İsmail Işık, **Sorular ve Cevaplarıyla Serbest Bölgeler**, TESMER İzmir Şubesi Yayınları, No: 21, İzmir, 2006, s.14.

Serbest bölge kavramı, kuruluş amaçları, kanuni yapıları ve işlevleri açısından farklı yapısal özellikler barındıran bir ana kavram olmakta olup serbest bölge türlerini birbirinden kesin çizgilerle ayırmak basit olmayıp iki temel kıstasa bağlı olarak sınıflandırmamız söz konusu olabilmektedir. İlk kıstas serbest bölgede sürdürülen faaliyetin türünün ticari mi yoksa hem ticari hem de sınaî bir nitelik taşıdığıdır. İkinci kıstas ise serbest bölge iç piyasaya mı çalışıyor yoksa dış piyasaya mı ya da her iki piyasaya birden mi faaliyette bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle serbest bölge sadece dış piyasaya ihracata yönelik üretim yapmaya çalışan bir yapıdaysa serbest üretim bölgesi olarak adlandırılırken diğer tür ise serbest ticaret bölgesi olarak adlandırılan ticari faaliyetlerin yapıldığı, stoklanan malların alıcı ülkeye gönderildiği tür olarak kabul edilebilir¹⁵.

A- Serbest Ticaret Bölgesi

Serbest Ticaret bölgeleri, genelde uluslararası ticaret yolları üzerinde bir liman civarında veya sınırları belirli bir alanda yer aldığı ülkenin diğer kısımlarından fiziki olarak ayrılan polis denetimi altında bulundurulmuş ikamet yasak olduğu alanlar ve ticari faaliyetlerin hızlı ve kolay yapılabilirdiği alanlar olarak kurulmaktadır. Buralarda çeşitli ülkelerle serbestçe ticaret yapılabilir. Genellikle ithal edilen malın ihracı ve transit ticaret yapılmaktayken sınaî faaliyetlerin yapılmasına imkân sağlanmamaktadır. Bu faaliyetler için, malların bölge içine giriş ve çıkışında gümrük vergisi alınmayıp, mallar burada belli süreler için kalabilmektedir¹⁶.

Dış ticarete yönelik, mevzuat ve kısıtlamaların tamamen veya kısmen uygulanmadığı bu bölgelerde transit ticaret depolama, ambalajlama, sınıflandırma, karıştırma, ayıklama, şişeleme, kırma, doğrama, değiştirme, hafif montaj, gemilere gümrük vergisi ödemeden tekrar yükleme gibi işlemlerde yapılabilme imkânı vardır¹⁷.

Ayrıca serbest ticaret bölgeleri dış ticaretle uğraşan firmalara sınaî faaliyetlerin dışında kalınması şartıyla malların belli sınırlar dâhilinde korunması

¹⁵ Erdoğan Engin ve Ener Meliha, **a.g.e.**, ss.22-23.

¹⁶ Ömer Köroğlu, “Serbest Bölge Türleri ve Ortak Özellikleri”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 74, Şubat, 1999, s.44.

¹⁷ Işık İsmail, **a.g.e.**, ss.14-15.

sırasında malların geliştirilmesi, sergileme, numune alma, karıştırma, harmanlama gibi işlerin gümrük tarifelerini değiştirmeden yapılmasına da uygundur¹⁸.

B- Serbest Üretim Bölgesi (İhracat İşlem Bölgesi)

İhracata yönelik montaj ve hafif imalat sanayinin üretimlerinin meydana getirildiği bölgelerdir. Çok uluslu şirketlerin emek yoğun biçimde yaptıracağı üretimlerini, işgücünün ucuz olduğu belirli az gelişmiş ülkelere taşınmaları sonucu meydana gelen serbest üretim bölgeleri gümrükleme masrafları olmadan getirilen hammadde ve ara malların işlenip tekrar dış piyasalara ihraç edilmesini sağlayan bölgelerdir¹⁹.

Serbest üretim bölgelerinin serbest ticaret bölgelerinden farkı, gümrük vergi ve formalitelerinden arındırılmış olan bölgede yerli ve yabancı yatırımcılara yatırım yapma olanağının tanındığı büyük sanayi siteleri görünümünde olmalarıdır. Aynı zamanda bu bölgelere yatırım yapmak isteyen firmalara mali ve idari teşvikler sağlanmakta mamullerinin tümünü ihracata yöneltecek firmalara ise ücret-maliyet, alt yapı olanakları ve vergi ayrıcalıkları tanınmaktadır²⁰.

Serbest üretim bölgeleri ithal edilen hammaddelerin ucuz iş gücünün yer aldığı bu bölgelerde dünya piyasalarıyla rekabetçi bir biçimde üretim yaparak maliyetlerin düşürüldüğü aynı zamanda birçok vergisel ve idari teşviklerin sağlandığı özetle serbest ihracat bölgeleri işgücünün sömürülmesi için özel koşulların sağlandığı bölgeler olarak nitelendirilebilir. Aynı zamanda serbest bölgelerde işçilerin örgütlenmesi, sendikal haklar ve uyuşmazlıklar yasaklandığı için bölgeler kendi yönetimine ve otoritesine sahiptirler²¹.

C- Serbest Limanlar

Serbest limanlar, ülkeye ait bir limanın ihracat, ithalat, transit ticaret, Re-Ekspart ve taşımacılık işlemlerinin hızlı ve kolay bir biçimde yapılmasını sağlayan

¹⁸ Sedat Güner(A), **Serbest Bölgelerde Vergi Kanunlarının Yeri**, Gümrük Kontrolörleri Derneği Yayınları, No:22, Ankara,1999, s.7.

¹⁹ Cem Alpar, **Dünyada ve Türkiye’de Serbest Bölgeler**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1985, s.14.

²⁰ Hüsnü Erkan, Rezan Tatlıdıl, **Serbest Bölgelerde Uygulanacak Teşvik Tedbirlerinin Sektörlere Katkıları Yönünden Değerlendirilmesi**, TOBB Yayınları, No:175, Ankara,1990, s.8

²¹ Selahattin Okur, **Serbest Bölgeler**, TÜRK-İŞ Eğitim Yayınları, No: 22, Başak Matbaacılık, Ankara, 1999, ss.15-17.

serbest bölgelerdir²². Genelde kıyı kentlerinde kurulan serbest limanlar, kara ve hava yolu taşımacılığının yaygınlaşması ile hava ve kara limanlarının yakınında görülmeye de başlanmıştır. Bu tür uygulamada bazı limanların tamamı serbest liman olarak işletildiği gibi, normal limanın belirli bir yeri ayrılarak serbest liman ilan edilebilir. Bu limanlarda gümrüksüz bir şekilde yükleme boşaltma yapılabilir. Aynı zamanda nakliyesi yapılan mallar belli bir süre burada stoklanabilir²³. Serbest üretim bölgelerinin liman set yapısı şeklinde olan serbest limanlar, antrepolar ve sanayi tesisleri ile desteklenmesinin yanında oteller, gümrüksüz alış veriş mağazaları, dinlenme ve eğlence merkezlerinin yer almasıyla birlikte bir şehir görünümü kazanması ile ortaya çıkmışlardır²⁴.

D- Antrepolar

Antrepolar dış piyasalardan getirilen malların geçici bir süre için gümrük vergisi ödenmeden muhafaza edildiği ve gümrük idaresinin denetimi altında olan kapalı alanlardır. Bu malların depolanması sırasında vergi ödenmesi söz konusu değildir. Bu alanların avantajlarını ele aldığımızda ise ihracatçı ürünlerini derhal piyasaya sürmek yerine, piyasa durumuna göre en uygun zamanı bekleme imkânı elde ederken, ithalatçı firmada malı görüp istediği miktarda alım yapabilmektedir. Bu da firmaların depolama maliyetlerinden tasarruf etmesini sağlamaktadır²⁵.

Antrepo gerçek (reel) ve itibari (fiktif) olmak üzere iki tür olarak ele alınabilir. Gerçek antrepo işletilmesi kanun ya da kararnameler ile kamu iktisadi kuruluşlarına, ticaret odalarına, mahalli idareler, bağımsız liman idarelerine verilmiştir. Antrepo denetimi gümrük idaresi ve yönetimi kimin elindeyse onlar tarafından yapıldığı için içeriye giren eşya karşılığında kefalet veya teminat talep edilmemektedir. İtibari antrepoyu ele aldığımızda ise antrepoyu işletecek olan kuruluş tesis binası ve diğer eşyaları temin eder ve bu antrepo türü özel şahıslarca

²² Toroslu M.Vefa, a.g.e., s.8.

²³ F.Bahar Özdoğan, **Serbest Bölgeler**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006, s.11.

²⁴ Erkan Hüsnü ve Tatlıdil Rezan, **a.g.e.**, s.8

²⁵ Canan Kani, **Türkiye de Serbest Bölge Uygulamaları Sorunları ve Avrupa Birliği Uygulamalarıyla karşılaştırma**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s.35.

işletilir. Bu sebeple itibari antrepolara giren eşya ve mallardan bunların vergileri tutarınca teminat istenmektedir²⁶.

E- Serbest Yatırım Bölgeleri

Serbest yatırım bölgeleri ekonomik açıdan gelişmemiş olan alanlarda istihdam olanaklarını ve yatırım miktarını artırmak amacıyla firmalara sağlanan özel teşviklerin tanındığı yatırım yapılabilen alanlardır²⁷.

Bu bölgelerin kurulmasındaki amaç yerli sermayeyi geri kalmış veya sıkıntılı bölgelere doğru çekmektir. Bürokratik kolaylıkların, vergi indiriminin, gümrük muafiyetinin ve birçok yasal uygulamaların uzağında tutulan serbest bölgeler kural dışılıkları içeren uygulamalardır. Genelde ülke içerisinde yer alan sıkıntılı bölgelerde yatırım yapılmasını sağlamak amacıyla çeşitli mali ve idari olanakların sağlandığı alanlardır²⁸.

F- Serbest Çevre

Serbest limana benzeyen serbest çevreler, ülkenin uzak ve gelişmemiş bölgelerinde yer alırlar. Uluslararası teşvik veya en azından döviz gelirini artırmaya yönelik serbest liman kolaylığının aksine serbest çevreler ulusal ticaret kanalları vasıtasıyla elde edilemeyen yerel yönetim ihtiyaçlarını karşılama amacını taşımaktadırlar²⁹.

G- İkiz Fabrikalar (Maquiladoras)

İkiz fabrika türünde bir ihracat işlem bölgesine ilk olarak ABD ve Meksika ülkeleri sınırında rastlanmıştır. Buradaki yapılanmaya baktığımızda Meksika firmaları ABD’de imalatı yapılmış olan parçaları gümrüksüz bir şekilde ithal etmekte sonra da bunların montajını yapıp genelde ABD piyasasına ihraç etmektedirler. ABD

²⁶ Erdoğan Engin ve Ener Meliha, **a.g.e.**, s.49.

²⁷ Işık İsmail, **a.g.e.**, s.16.

²⁸ Özdoğan F.Bahar, **a.g.e.**, s.12.

²⁹ Güner Sedat(A), 1999, **a.g.e.**, s.21.

ise, malın tümüne gümrük vergisi koymayıp sadece Meksika'da eklenen katma değere vergi koymaktadır³⁰.

Bu türde bir işlem bölgesine sahip olan Meksika'ya hammadde gümrük muafiyeti kapsamında Meksika'ya ihraç edilebilir ve mamul haline gelen mal ABD'ye ihraç edildiği zaman sadece Meksika'daki katma değer ve ABD malı olmayan hammadde değeri üzerinden ithalat vergilemesine tabi olur³¹.

Özellikle ABD'deki işletmelerin, emek yoğun bir biçimde gerçekleştirebileceği üretim safhasını bu bölgelerde yaptırması söz konusudur. İkiz Fabrikalara ABD'den üretim için kullanılacak ara malları, gümrüksüz bir biçimde gelerek bu bölgede ucuz iş gücünün üretim için kullanılmasının ardından nihai ürün olarak ABD'ye tekrar ihraç edilmektedir.

H- Transit Bölge

Denize kıyısı olan ülkelerin, denize yakınlığı veya yeterli çıkışı olmayan komşu ülkelerin depolama ve dağıtım merkezleri olarak kullanılması amacıyla girişte kurduğu alana transit bölge adı verilir. Malların sınır ülkelerden ev sahibi ülkeye transit olarak geçişinde gümrük vergileri, ithalat kontrolleri ve birçok giriş-çıkış formaliteleri uygulanmamaktadır³².

Transit bölgeler, hem serbest ticaret bölgesinden hem de serbest limandan daha sınırlı bir kolaylık sağlamaktadırlar. En geniş biçimde transit bölge, limanın ayrılmış bir yerinde iskele ve barınma gibi diğer ihtiyaçları karşılamak için kolaylıklara sahiptir. Daha sınırlı bir uygulama ise limanda tek bir depo ve barınağa sahip olunması halidir. Bazı transit bölgelerde, komşu ülkenin gümrük görevlileri ve yetkili acenteleri görevlidirler³³.

³⁰ Alpar Cem, **a.g.e.**, s.14.

³¹ Güner Sedat(A),1999, **a.g.e.**,s.18.

³² Işık İsmail, **a.g.e.**, s.15.

³³ Yıldırım Taylar, **Türk Vergi Hukuku Açısından Serbest Bölgeler**, Maliye Ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2008, s.16.

İ- Serbest Şehirler

Serbest şehirler serbest bölgenin bütünüyle bir şehri kapsaması halinde meydana gelir. Bunun örneklerini Hong-Kong ve Singapur'da görmek mümkündür³⁴. Serbest şehir aslında farklı faaliyet gösteren bir serbest bölge türü değildir. Serbest şehir, serbest bölge olarak belirlenen alanın mekândaki yerine göre ortaya çıkmaktadır. Serbest bölgeler yerleşime açık olmayan yerlerdir ancak serbest bölge olarak belirlenen serbest şehirlerde yerleşime kapalı olma durumu söz konusu olmamaktadır³⁵.

J- Gümrüksüz Satış Mağazaları

İhracat üretim bölgelerinde olduğu gibi gümrüksüz bölgelerde gelişmekte olan ülkelerin kalkınma politikalarında önemli bir yere sahiptirler. Bu alanlarda yerli ve yabancı firmalar üretim kolaylıklarından yararlanarak imalat montaj gibi faaliyetleri sürdürmektedirler³⁶.

Türkiye'de uluslar arası havaalanlarında, gümrük kapılarında ve turist yoğunluğu olan Habur, Mersin, Taşucu, Gürbulak, Sarp, Çeşme, Kapıkule, İpsala gibi il ve ilçelerdeki gümrük kapılarında gümrüksüz satış mağazaları faaliyet göstermektedirler. Satış mağazaları, bu faaliyetlerini Gümrük Kanunu ve gümrüksüz Satış Mağazaları Yönetmeliği hükümlerine göre yapmaktadır³⁷.

K-Özel Ekonomik Bölgeler

Özel ekonomik bölgelerin amacı turizmi, dış ticareti ve yatırımı geliştirmektir. 1979 yılında, Çin Halk Cumhuriyeti'nde özel ekonomik bölgeler kurulmaya başlanmıştır. Yabancı yatırımcıları çeken ve teknoloji transferlerinin yoğun olduğu bölgelerdir. Gümrük muafiyeti ve vergi istisnaları gibi birçok temel serbest bölge özelliğini taşımakta olup bu bölgelere özel denmesinin nedeni ise

³⁴ Alpar Cem, **a.g.e.**, s.8.

³⁵ Yıldırım Taylar , **a.g.e.**, s.15.

³⁶ Erdoğan Engin ve Ener Meliha, **a.g.e.**, s.50.

³⁷ Taylar Yıldırım, **a.g.e.**, s.18.

kurulduğu bölge olan Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki planlı ekonominin tersine tümüyle serbest piyasa özelliklerini göstermektedir³⁸.

Özellikle Çin'de kurulan özel ekonomi bölgeler Çin'in dünyaya açılan penceresi konumundadır. Bu bölgelere yabancı sermaye çekimi kolay olmadığından birçok vergisel kolaylıklar ve ucuz işgücü piyasası imkânları vasıtasıyla bu bölgeler etkinliğini korumaktadır. Özel ekonomik bölgelerde üretilen mal türleri ise genelde spor ayakkabı, oyuncak, hazır giyim ve elektronik ürünleri kapsamaktadırlar³⁹.

L-Serbest Bankacılık Bölgeleri Veya Kıyı Bankacılığı

Serbest bölgedeki ticari ve endüstriyel şirketlere hizmet sağlayan kuruluşların başında bankalar gelmektedir. Uluslararası piyasada dolaşan yabancı sermayeyi çekmek için yapılan bu bölgelerdeki bankacılık faaliyetleri, normal bankacılık faaliyetlerinden farklıdır. Kıyı bankaları her türlü vergiden muaftır, munzam karşılık ayırma zorunluluğu yoktur veya düşük orandadır. Sermaye denetimleri daha esnektir, sermaye ile mevduat arasındaki kurala bağlı değildir. Bu türde bankacılık faaliyetlerinin ev sahibi ülke sınırları içerisinde yer alabilmesi için döviz cinsinden mevduat toplayabilen yabancı bankaları bölgeye toplayabilmesi gerekmektedir⁴⁰.

Kıyı bankacılığının iki önemli ön şartı bulunmaktadır. Bunlardan ilki bankacılık hizmetlerinden doğan gelirlerin vergilendirilmemesi ikincisi ise bankaların döviz hesapları üzerinde herhangi bir kısıtlama bulunmamasıdır. Kıyı bankalarını, büro merkezler ve fonksiyonel merkezler olarak ikiye ayırabiliriz. Büro merkezlerde gerçek anlamda bankacılık faaliyetleri yapılmamakta asıl amaç bağlı oldukları bankaların vergi ve diğer giderlerini minimize etmektir, buna bir nevi tabela bankacılığı da denilebilir. Fonksiyonel merkezlerde ise bankacılık faaliyetlerinin tümü işler şekilde yapılmaktadır⁴¹.

Türkiye'de kıyı bankacılığı yanı sıra, serbest bölgelerde yapılabilecek bankacılık faaliyetleri konusunda Serbest Bölgeler Kanunu ve Bankacılık Kanunu hükümleri uygulanmaktadır.

³⁸ Özdoğan F.Bahar, **a.g.e.**, s.13.

³⁹ Erdoğan Engin ve Ener Meliha, **a.g.e.**, ss.52-53.

⁴⁰ Kani Canan, **a.g.t.**, s.32.

⁴¹ Alpar Cem, **a.g.e.**, s.37.

III- SERBEST BÖLGELERİN ÜLKE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Ülkelerin serbest bölgeleri oluşturarak hedefledikleri ihracata yönelik kalkınmayı teşvik etmek, yabancı sermaye aracılığıyla dış piyasalara açılmak, ülkeye sermaye ve işletmecilik yönünden katkı sağlamak, yurtiçi hammadde ve yarı mamul talebini artırmak ve transit taşımacılıktan elde edilen kazanç miktarını yükseltmektir⁴². Her ülkenin serbest bölgelerden bir takım beklentileri mevcut olduğundan ülkelerin kuruluş yeri sağlamak, ülke mevzuatını kısmen veya tamamen uygulamamak ayrıca birtakım kolaylıklar sağlayarak serbest bölgeleri özel bir statüye getirmesinin asıl nedeni ise ülke ekonomisine canlılık getirebilmektir. Bu beklentiler ve sağlanan avantajların ülkeye katkısının olabileceği gibi bir yandanda olumsuz yönlü etkilerinde temelini atmaya neden olabilir. Bu bağlamda ülke içerisinde serbest bölgelerin faaliyete geçirilip geçirilmeyeceği ülke siyasi organlarının elindedir⁴³.

A- Serbest Bölgelerin Olumlu Etkileri

Serbest bölgelerin ülkeye katkılarını incelerken makro ve mikro düzeyde bir incelemeyle konuya yaklaştığımızda serbest bölgelerin etkilerini daha açık ve net bir şekilde görebiliriz. 06.06.1985 tarih ve 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun amaç ve kapsamını belirleyen 1. maddesinde serbest bölgelerin makro anlamda sağladığı katkılar toplu bir biçimde sıralanmıştır. Bu maddeye göre Türkiye'de ihracat için yatırım ve üretimi artırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli biçimde sağlamak, dış finansman ve ticaret imkânlarından daha fazla yararlanmak üzere serbest bölgelerin kurulması amaçlanmıştır. Kanun metnine baktığımızda serbest bölgelerin ülke ekonomisine sağladığı katkılar serbest bölgelerin kuruluş amaçlarının içerisinde yer almış olup serbest bölgelerin bu sayılanların dışında daha farklı etkileri de mevcuttur⁴⁴.

⁴² Işık İsmail, **a.g.e.**, s.18.

⁴³ Taylar Yıldırım, **a.g.e.**, s.36.

⁴⁴ Selahattin Tuncer, **Serbest Bölgelerin Ekonomiye Katkıları**, Serbest Bölgelerin Ekonomiye Katkısı ve Avrupa Serbest Bölgesi Tebliği, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, No:157, İstanbul, 2001, s.38.

Serbest bölgelerin kuruluş amaçlarının, başında ülkelerin dış ticarete koymuş oldukları sınırlamaları belli bir ölçekte kaldırması ya da uygun hale getirmesi olarak ele aldığımızda bu isteğin temelini ülkelerin dış ticaret rakamlarını miktarsal olarak yükseltmek istemeleri oluşturmaktadır⁴⁵.

1- İhracat Kolaylıkları

İhracatın kolaylaştırılması serbest bölgede yapılacak yabancı sermaye yatırımlarında hammadde olarak serbest bölgenin bulunduğu ülkeye ait olan yerel malların kullanımı söz konusu olduğunda ihracat belirgin bir şekilde artış gösterecektir. Çünkü ülke içinden bölgeye gönderilen mallar ihraç edilmiş sayılmaktadır. Aynı zamanda ihraç mallarının serbest bölgede depolanma ve sergilenmesi kolaylığından dolayı ihracat kolaylaşmakta ve teşviki sağlanmaktadır⁴⁶.

Serbest bölgelerde ihracat amaçlı üretilecek olan mallar ülke içerisinde üretimi yapılacak olan mallara göre maliyet avantajına sahiptir. Bunun nedeni üretim için gerekli olan girdilerin serbest bölgeye ithalatı sırasında ithalat vergisinin doğmamasıdır. Aynı zamanda ihracatçı kuruluş, ihraç etmek istediği malları önceden serbest bölgeye getirebilir ve dünya pazarlarında piyasa araştırması yaptıktan sonra istediği zaman çeşitli bürokratik engellere takılmadan hızlı ve dış piyasalarla rekabetçi olabilecek bir biçimde mallarını ihraç edebilir⁴⁷.

Serbest bölgeler, dış ticaret pazarının, akıcı ve bilinçli bir şekilde işleyişini sağlarlar. Farklı türdeki ihracat piyasalarını yakından tanıma olanağı sunarlar ve piyasa talep analizlerini ve buna bağlı olarak ürün geliştirme çabaları içine girilmesini sağlarlar ve böylelikle ihracatı arttıran ve ileriye dönük olarak istikrarlı bir biçimde üretim ve yatırımların nasıl yapılması gerekliliğine çözüm sunarlar⁴⁸.

2- İthalat Kolaylıkları

Hammadde ihtiyaçlarını ithalata bağlı olarak karşılayan sanayi kuruluşları, üretimin aksamaması ve ürün maliyetlerinde olumsuz değişimlerin önüne geçmek

⁴⁵ Taylar Yıldırım, **a.g.e.**, s.38.

⁴⁶ Erkan Hüsnü ve Tatlıdil Rezan., **a.g.e.**, s.9.

⁴⁷ Toroslu M.Vefa, **a.g.e.**, s.11.

⁴⁸ Işık İsmail, **a.g.e.**,s.19.

maksadıyla gereğinden fazla stoklama yapma ihtiyacı hissetmektedirler. Ödeme konusunda yatırımcı döviz cinsinden yeterli sermayeye sahip olsa dahi ithal edilecek ürünlerin gelmesi büyük bir zaman dilimini kapsamakta ve getirilecek malların maliyetlerine serbest bölge dışında yer alınması halinde vergisel yükte eklenmektedir. Buna bağlı olarak serbest bölgelere önceden getirilen ithal mallar ithalat vergisi doğmadan ve istenildiği zaman içerden çekilecek vaziyette, depo ve antrepolarda bulundurulabilir. Böylece ithalata bağlı üretim yapan firmalar stoklu çalışma zorunluluğundan ve stok maliyetlerinden ve aynı zamanda sermayelerinin büyük kısmını mala bağlamaktan kurtulabilirler⁴⁹.

Serbest bölgeler ithalatı yapan firma veya kuruluşu, maliyetlerini düşürme, zaman tasarrufu sağlama, döviz kaynaklarının akreditiflere bağlanmasından korunma, üretimi planlı bir şekilde devam ettirebilme ve hammadde maliyetlerini, satıcının üzerine yükleyerek rahat bir biçimde ticaret yapma olanağı sağlarlar⁵⁰.

Serbest bölgelerden ithal edilmek istenen ürünleri hazır şekilde görüp, alıcıya uygun olup olmadığı rahatça belirlenebilir. Böylece uzun süren nakliyeler sonucu bozulma veya beklenen ürünün talep edilenden farklı olması durumu önlenerek iade yapma olasılığı da engellenerek maliyet ve zaman kaybı da giderilebilir. Diğer yandan ise üretim için gerekli olan hammadde, ara malı veya yatırım mallarının ülke içinde ithal edilmiş bir şekilde stoklanmasından dolayı meydana gelebilecek olan maliyet enflasyonu da engellenebilir⁵¹.

3- Transit Ticareti Geliştirme

Türkiye gibi coğrafi konumu itibariyle transit ticarete elverişli ülkelerde, transit ticaretin sağlanarak gelişmesini serbest bölgelere bağlamakla birlikte serbest bölge olmadan da transit ticaret yapılabilir. Bu bağlamda serbest bölgeler transitin en makul şekilde yapılabildiği alanlardır⁵².

Türkiye'nin, uluslararası ticarete Avrupa'yı Orta Doğu'ya bağlayan tek kara yoluna sahip olması batının, Orta Doğu ile deniz bağlantısını sağlayan Karadeniz ve Akdeniz'de kıyılarının bulunması, aynı zamanda İran ve Irakla kara sınırı ve

⁴⁹ Erdoğan Engin ve Ener Meliha, **a.g.e.**, s.99.

⁵⁰ Özdoğan F. Bahar, **a.g.e.**, s.20

⁵¹ Osman Kılıçkiran, **Serbest Bölgeler Ve Türkiye'de Serbest Bölge Kurma Faaliyetleri**, DPT Yayını, Ankara, 1985, ss.24-25.

⁵² Tuncer Selahattin, **a.g.e.**, s.41.

Akdeniz’de limanlara sahip olması, Türkiye için büyük manada transit ticaret avantajına dönüşmektedir. Bu nedenle Türkiye’deki serbest bölgelerin bulunduğu konumlarının avantajları sayesinde uluslar arası taşımacılıktan elde edilecek kazançları artırıcı etki meydana getirecektir⁵³.

Türkiye’de faaliyet gösteren serbest bölgeler, liman içerisinde hareket kabiliyetinin kolaylığı ve liman imkânları dolayısıyla transit ticaret yolları için ayrı bir güvence ve tercih edilme sebebine sahiptirler. Aynı zamanda Türkiye serbest bölgeleri transit taşımacılık konusunda deniz taşımacılığından kara taşımacılığına aktarmalarda hızlı pratik bir biçimde parçalama, ambalajlama, temizleme ve depolama konusunda uygun imkânlar sunmaktadırlar⁵⁴.

4- Döviz Geliri Sağlama Açısından

Serbest bölge içerisinde satışı söz konusu olan mal, hizmet ve işgücü gibi kaynakların yanında depo kira bedeli, arazi kirası, kredi faizleri çeşitli vergi ile resimleri de döviz getirisi olarak kabul edebiliriz. Çünkü serbest bölgelerde yapılacak her iktisadi faaliyet yabancı para üzerinden gerçekleştirileceğinden bu durum ülke döviz rezervlerini olumlu yönde etkileyecektir⁵⁵.

Serbest bölgelerde ihracat faaliyetlerinin yanında vergisel kolaylıklardan dolayı yatırım yapan yabancı sermaye kuruluşları, ortak girişimler, ortak yatırımlar ve yabancı kredilerde ülke döviz rezervini artırıcı etki meydana getirirler⁵⁶. Aynı zamanda serbest bölgeler vasıtasıyla artan döviz girdileri ülke ödemeler dengesi üzerinde olumlu etkiler oluştururken⁵⁷; Türkiye transit ticaret yollarının üzerinde olması sebebiyle taşımacılık faaliyetlerinden elde edilecek gelirlerde döviz getirici bir etken olarak belirtilebilir.

5- Yabancı Sermaye ve Teknolojinin Çekilmesi Açısından

Yabancı sermayenin, ülke içerisindeki serbest bölgelere çekilebilmesi için modern altyapı tesislerinin bulunduğu, ucuz ve vasıflı işgücünün sunulabildiği, çeşitli

⁵³ Erdoğan Engin ve Ener Meliha, **a.g.e.**, s.100.

⁵⁴ Taylar Yıldırım, **a.g.e.**, s.42

⁵⁵ Özdoğan F.Bahar, **a.g.e.**, ss.18-19.

⁵⁶ Erkan Hüsnü ve Tatlıdil Rezan, **a.g.e.**, s.10

⁵⁷ Toroslu M.Vefa, **a.g.e.**,s.11.

vergi ve gümrük muafiyetlerinin sağlandığı millileştirme ve kar transferi garantisi veren ülkelere çok uluslu şirketler ticari cennet nitelendirmesini yapmaktadırlar⁵⁸.

Serbest bölgelerin sağladığı avantajların karlılığı artırıcı etkisinden dolayı yabancı sermayenin ülke içerisine çekilmesi daha kolay hale gelebilecektir. Yabancı sermayenin ülkeye gelmesi demek teknolojinin de ülke içine transferinin sağlanması demektir. Böylece hem yabancı sermaye girişi sağlanırken teknolojik gelişmeler vasıtasıyla da ülke ekonomisi olumlu yönde etkilenecektir. Aynı zamanda üretimde kullanılan girdiler ülke içerisinden temin ediliyorsa ülke ekonomisine sağlanan katma değer artış olabilecektir⁵⁹.

Burada önemli olan nokta ise teknolojik transferin sağlandığı ülke içerisinde teknolojinin ulusal ekonomi ile birleşmesi bir anlamda girişimci, mühendis ve işçilerin bu teknolojiyi kullanarak bilgi düzeylerini yükseltmesi gerekmektedir. Serbest bölgelerde vasıfsız işçi çalıştırılması ve emek yoğun teknolojiler kullanılması beklenen yararı önleyebilir. Bu yüzden serbest bölgelerde işçi yetiştirme ve geliştirme eğitim merkezlerinin açılması önemli bir uygulama olarak kullanılabilir⁶⁰.

Teknolojiyi getirmek veya teknolojiyi satın almakla ülkede ekonomik gelişme tam anlamda meydana gelmeyebilir. Bu yüzden önemli olan getirilen teknolojik yenilikleri gerekli işlemlerden geçirerek ülkede en verimli üretim sisteminin işleminin sağlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

6- İstihdam Olanakları Açısından Etkisi

Serbest bölgeler kuruldukları ülke içerisinde yeni çalışma alanları meydana getirirler. 1980'li yıllarda Türkiye'de serbest bölgelerin medya vasıtasıyla bu şekilde algılanması sağlanmıştır. Pratikte bu durumu ele aldığımızda ise serbest bölgelerin bir türü olan serbest üretim bölgeleri bu varsayımı doğrular nitelikte istihdam alanlarını genişletici etki meydana getirirken, serbest ticaret bölgeleri ise genel manada transit ticaret faaliyetlerine yönelik olduğu için istihdam yönünden ev sahibi ülkeye bariz bir katkı sağlamamaktadırlar⁶¹.

⁵⁸Hasan Parıltı, **Serbest Bölgeler Ve Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1987, ss.28-29.

⁵⁹ Işık İsmail, **a.g.e.**, s.20.

⁶⁰ Güner Sedat(A), **a.g.e.**, s.12.

⁶¹ Erdoğan Engin ve Ener Meliha, **a.g.e.**, s.101.

Serbest bölgelerde meydana gelecek ekonomik faaliyetlerin istihdam ile ilgili sorunların çözümüne olumlu katkı sağlaması için işgücünün yurtiçinden sağlanması gerekmektedir. Sınır ülkelerde işçi ücretleri serbest bölgenin bulunduğu ülkeye göre daha düşükse, bu ülkelerden serbest bölgenin bulunduğu ülkeye işçi göçü meydana gelebilir. Bu durum işçi ücretlerinde bir düşme meydana getirirken ülke içi istihdam olanaklarını diğer ülkenin kullanmasına imkân verebilir⁶².

Aynı zamanda serbest bölgelerde emek yoğun üretim yapıp ihracat yapan firmalar ihracat miktarının artmasının akabinde istihdam olanaklarını da doğrudan artırır. Buralarda meydana gelen yabancı yatırımların etkisiyle teknolojik yeniliklerden elde edilen bilgiyle kalifiye işgücüne katkı sağlanır bu da dolaylı olarak yurtiçinde kalifiye işgücüne olumlu katkı sağlar⁶³.

Bunlara ek olarak serbest bölgelerde zaman içerisinde hizmet sektörünün başta bankacılık ve sigortacılık sektörü olmak üzere geliştiğini görebiliriz. Aynı zamanda serbest bölgeler, yurtiçindeki sınaî ve ticari kuruluşlarında gelişmesine hammadde temini, kalifiye işgücü ve zaman tasarrufu açılarından katkıda bulunarak ülke ekonomisine yararlı sonuçlar doğurmaktadırlar⁶⁴.

Serbest bölgelerin kurulduğu ülkede meydana getireceği etkileri yukarıda ki biçimde altı farklı açıdan ele aldık ancak bu başlıklar altında incelediğimiz serbest bölgelerin olumlu etkilerini daha da genişletmek mümkündür.

B-Serbest Bölgelerin Olumsuz Etkileri

Ülkelerin iyi bir ekonomik planlama ile serbest bölgelerden maksimum düzeyde fayda sağlayabilmeleri mümkündür. Fakat her ekonomik model uygulamasında olduğu gibi serbest bölge uygulamasının etkisiyle meydana gelen olumlu etkilerin yanında olumsuz etkilerinde olabileceği kuşkusuz söz konusu olmaktadır⁶⁵.

Uluslar arası standartlarda bir serbest bölge oluşturmanın maliyeti rakamsal açıdan yüksek noktalara ulaşmaktadır. Serbest bölgelere yapılan yatırımların geri

⁶² Alpar Cem, **a.g.e.**, s.41.

⁶³ Gizem Türkgenç, “Türkiye Serbest Bölgelerinin Kalkınmaya Etkisi”, **Uluslar Arası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Sayı:34, Yıl: 2009, ss.52-55.
<http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/Sayi34/gizemturkgenci.pdf> (Erişim Tarihi:11.05.2016)

⁶⁴ Tuncer Selahattin, **a.g.e.**, ss.40-42.

⁶⁵ Taylar yıldırım, **a.g.e.**, s.49.

dönüşü uzun vadede oluşacağından, bu vaziyet ülke ekonomisine büyük bir yük getirmektedir. Bu yüzden serbest bölgeler kurulurken ciddi bir hâsılat maliyet analizi yapılmalı ve buna göre yatırımlar şekillenmelidir⁶⁶. Aksi halde serbest bölgeler ülke için büyük kaynak israfına yol açarak, katkıdan çok zarar verme durumunu ortaya çıkarabilir.

1-İthalat Baskısı

Serbest bölgelerde sunulan imkânlar, ihracatı artırıcı etkiler meydana getirirken faaliyetler yapısal açıdan ithalat eğilimlidirler. Bu durum ülke açısından dış ticaret açığının büyümesine neden olmaktadır. Buda hiç istenmeyen bir ekonomik durumu ortaya çıkarmaktadır⁶⁷.

Genellikle yabancı sermaye kuruluşlarının serbest bölgede ucuz üretim girdilerini başka ülkelerden vergisiz bir biçimde sağlayarak üretimde maliyetlerini düşürmesi, düşük fiyatla ithalat imkânını sağlayarak serbest bölgenin yer aldığı ülkenin ithalatını artırıcı yönde etkileyebilir. Bu durumda ihracatı artırmak için gelişmekte olan ülkelerde kurulan serbest bölgelerin olumlu etkilerini tahrip ederek ülkenin ekonomik kayıplara uğramasına neden olabilir⁶⁸.

Bu durumun, genelde ihracata yönelik üretim yapılan ve yabancı sermayeli firmaların yoğun olduğu ikiz fabrika ve serbest üretim bölgesi tipi serbest bölge uygulamalarının yer aldığı alanlarda geçerli olduğunu söylemek mümkündür⁶⁹.

Serbest bölgelerde yer alan firmalar rekabet ortamı içinde faaliyetlerini sürdürürken, kullanacakları hammaddeleri ülke içinde girdi maliyeti yüksekse üçüncü ülkelerden getirecekleri için serbest bölgelerdeki ithalat meylinin, serbest bölge dışındaki üreticilere göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Ancak serbest bölgelere getirilen ithal girdilerin bir kısmının kullanılması, geri kalan kısmınınsa ülke içine ithali söz konusuysa bu durum ülke ithalat miktarını artırarak, serbest bölge haricinde de ithalat meylini artırıcı etki yapar. Eğer ülke içinde ithal mal kullanılıp üretilen ürünler serbest bölgeye veya dış piyasalara ihraç edilebiliyorsa bu

⁶⁶ Toroslu M.Vefa, **a.g.e.**, s.12.

⁶⁷ Özdoğan F. Bahar, **a.g.e.**, s.21.

⁶⁸ Erkan Hüsnü ve Rezan Tatlıdil, **a.g.e.**, s.12.

⁶⁹ Güner Sedat(A), **a.g.e.**, s.13.

durum olumlu kabul edilirken, eğer ihracatın ithalatı karşılama oranı düşükse bu durumda olumsuz ithalat etkisi görülecektir⁷⁰.

2-Kaçakçılık İhtimali

Serbest bölgeler genellikle kaçaklık yapılabilmeye müsait alanlar olabileceği konusunda çok eleştiri almaktadırlar. Bu durum; serbest bölge sınırlarının doğru belirlenememesi, giriş, çıkış ve bölge içerisinde yeterince güvenlik önleminin yer almaması halinde ortaya çıkabilir. O yüzden bu gibi durumların kontrol altında tutulduğu, serbest bölgelerde kaçaklıktan söz edilemez⁷¹. Kaldı ki Türkiye’de gümrük kaçaklığı, döviz kaçaklığı, uyuşturucu kaçakçılığı, hayvan kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, gibi birçok kaçakçılık olayı serbest bölgelerin dışındaki alanlarda da gerçekleşmektedir⁷².

Serbest bölgelerle ilgili şöyle bir gerçekte var ki serbest bölgeler ve Türkiye arasında yapılan ticarete bol miktarda sahte fatura kullanımı tespit edilmiş ve Türkiye’de serbest bölgelere vergilerden kurtulma alanları olarak bakılması da bunun doğrudan etkileri sonucunda meydana gelmiştir⁷³.

3-Sosyal Yapının Bozulması Ve Ücret Adaleti

Serbest bölgelerin kurulduğu bölgelerde büyük ölçekte nüfus ve sosyal yapı değişikliği söz konusu olmaktadır. Bu değişim bazı sosyal sorunlar meydana getirebilmektedir⁷⁴. Bu sorunların başında serbest bölgenin yer aldığı bölgeye doğru oluşabilecek göçler gelmekte olup aynı zamanda göç bugün için gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin büyük sorunlarından biridir⁷⁵. İnsanlar ekonomik anlamda rahat ve sosyal yönden de kendilerini rahat hissedebilecekleri alanlara doğru göç etme eğilimindedirler. Bu açıdan bakıldığında ise bu yapının tamamen serbest bölgelerden dolayı meydana geldiğini söyleyemeyiz⁷⁶.

⁷⁰ Parıltı Hasan, **a.g.t.**, ss.33-34.

⁷¹ Erdoğan Engin, Ener Meliha, **a.g.e.**, s.102.

⁷² Tuncer Selahattin, **a.g.e.**, s.44.

⁷³ Mustafa Özyürek, “Vergi Dünyasına Bakış”, **Milliyet**, 04.06.1998’den Aktaran, Okur Selahattin, **a.g.e.**, s.54.

⁷⁴ Özdoğan F. Bahar, **a.g.e.**, 22.

⁷⁵ Folker Fröbel, Jürgen. Heinrichs, Otto Kreye, **Uluslararası Yeni İşbölümü ve Serbest Bölgeler**, Çeviren: Yılmaz Öner, Belge Yayınları, No:15, İstanbul, 1982, s.151.

⁷⁶ Taylar Yıldırım, **a.g.e.**, s.54.

Serbest bölgelerin kurulmasının önemli bir etkisinin de sosyal açıdan ücretlerdeki değişim gösterilebilir. Ancak bu durum Türkiye’de uygulanan serbest bölgeler kanunun 10. Maddesinin 2. Fıkrasına göre, serbest bölgelerde Türkiye Cumhuriyeti sosyal güvenlik hakları uygulanır⁷⁷. İbaresiyse ve serbest bölgeler yönetmeliğinin 17. Maddesinde yer alan hükme binaen, kullanıcılar ve bunların bölgedeki işyerleri ile bu işyerlerinde çalışanlar, bölge müdürlüklerinin gözetim ve denetiminde, Türkiye Cumhuriyeti Çalışma Mevzuatı hükümlerine tabi tutulmaktadır. Aynı zamanda Türkiye sınırları içindeki işyerleri için öngörülen asgari ücret ve fazla çalışma esasları, bölge kurucu ve işleticisiyle kullanıcıların işyerleri için de uygulanmaktadır⁷⁸.

Bu durumda serbest bölgelerde istihdam edilen kişilere sağlanan ücret, Türkiye’de çalışan işçiler için belirlenen asgari ücret tarifesinden düşük değildir. Ayrıca dünya piyasalarına baktığımızda Türkiye’de uygulanan asgari ücretin düşük olması da ayrı bir husustur⁷⁹.

4-Yatırımlar Ve Kaynak Dağılımı

Serbest bölgelerin kurulduğu illerin belli sanayi merkezleri olarak büyümesi, yatırımların bölgesel dağılım yoğunluğunu serbest bölgelere yakın bölgelere çekerek ülkenin diğer alanlarına yapılacak olan yatırımların oranını düşürmektedir. Bu açıdan bakıldığında ise ülke ekonomisi olumsuz yönde etkilenebilmektedir⁸⁰. Ayrıca serbest bölgelerin altyapı yatırımlarını üstlenecek olan devlet, bütçe gelirlerinin büyük kısmını bu alanlara yönlendireceğinden dolayı kaynakların azalacağı söylenebilir⁸¹. Aynı zamanda yapılan bu serbest bölge yatırımları beklenen kadar başarılı olamazsa, atıl kalırsa bu seferde devlet kaynaklarının israfı söz konusu olmaktadır.

Serbest bölge kurulması için hazine topraklarının kullanılması, kaynak aktarılması, alt yapı hazırlanması gibi harcamaların kamu maliyesine yüklenmesinin kaynak kaybına yol açacağı eleştirileri toplamaktadır. Fizibilitesi iyi yapılmamış,

⁷⁷ 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu, R.G. Tarih:15.06.1985, Sayı: 18785, Madde: 10, **bkz.**

⁷⁸ Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği, Madde: 17, Resmi Gazete, Sayı: 21520, Tarih: 10.03.1993, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21520.pdf>, (Erişim Tarihi:11.05.2016)

⁷⁹ Taylar Yıldırım, **a.g.e.**, s.55.

⁸⁰ Semiha Güvercinci, **Serbest Bölge ve Türkiye’de Serbest Bölgeler**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1997, s.115.

⁸¹ Sedat Güner(B), **Serbest Bölgeler**, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1995, s.15.

faaliyet kapasitesi düşük olan serbest bölgeler ekonomiye yarar yerine zarar vermektedirler⁸².

Türkiye açısından durumu ele aldığımızda ise 2008 yılında sayısı 22'yi bulmuş olan serbest bölgelerden 5-6'sı dışında kalanların atıl bölgeler durumunda olduğunu söyleyebiliriz. Bu yüzden serbest bölge sayısında belli bir sınırın aşılması aynı zamanda atıl durumda olan serbest bölgelerin kapatılmasında ülke ekonomisine yarar vardır⁸³. Günümüz itibarıyla Türkiye'de 15 farklı şehirde toplam 19 serbest bölge faaliyetlerini aktif olarak devam ettirmektedir⁸⁴.

5-Çevre Kirliliği

Serbest bölgeler eğer iyi yönetilmediği takdirde ve kurulduğu alan deniz kıyısına yakınsa, yapılmış ve yapılacak olan yatırımlar çevre kirliliğine yol açabilmektedir⁸⁵. Ayrıca ülke içindeki ithalat rejimi kısıtlamalarını giderebilmek isteyen alıcılar serbest bölgeleri kullanmak istediğinde, bu bölgede oluşan atıkların bölge dışına çıkması serbest bölge dışındaki alanlarda da kirliliğe yol açabilmektedir⁸⁶.

Kar etme kaygısı taşıyan yatırımcıların çevreyi koruyucu önlemleri almadan faaliyetlerini sürdürmesi kirliliği artırmaktadır. Ancak devlet, arıtma tesislerinin kurulmasını teşvik ederek ve yeterli alt yapı hizmetini sağlayarak kirliliğin giderilmesini sağlamaya çalışmaktadır.

6- Yerli Firmalarla Rekabet

Serbest bölgelerde üretilen ürünlerin yerli mallarla rekabet edeceği ve yerli sanayiye olumsuz yönde etki edeceği eleştiri konusu olabilmektedir. Endüstriyel üretimin sadece üretim serbest bölgelerinde gerçekleşmesi söz konusu olup bu tür serbest bölgelerde üretilen ürünlerinse ev sahibi ülke piyasasına ithali yasaktır.

⁸² Erdoğan Engin ve Ener Meliha, **a.g.e.**, s.103.

⁸³ Taylar Yıldırım, **a.g.e.**, s.57.

⁸⁴ T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, Serbest Bölgeler, "Yurtdışı Yatırım Ve Hizmetler Genel Müdürlüğü", <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070962>, (Erişim Tarihi:29.11.2015)

⁸⁵ Alpar Cem, **a.g.e.** s.46.

⁸⁶ Kani Canan, **a.g.e.**, s.53.

Burada yapılması gereken davranış ise Türkiye'nin Orta Doğu pazarında sahip olduğu ihracat payını elinden alabilecek kuruluşların bölge içi faaliyet izninin verilmesi engellenmesidir⁸⁷.

Ancak Avrupa Birliği ile 1 Ocak 1996 tarihinde yapılan gümrük birliği anlaşmasıyla birlikte serbest dolaşıma tabi olan mallarda ilave bir gümrük vergisi alınmamaktadır. Bu anlaşma akabinde Avrupa birliği menşeli mallara getirilen bu serbest dolaşım hakkı, serbest bölgelerden Türkiye'ye yapılan ithalatın üzerindeki gümrük vergisini ve her türlü fiyat denetimini de fiilen ortadan kaldırmıştır. Günümüzde serbest bölgelerden Türkiye içine ürün satışında hiçbir engel bulunmaması nedeniyle ve ülke içinden serbest bölgeye sokulan mallar da hiçbir gümrük vergisine tabi olmadığından, istenilen fiyatla tekrar yurtiçine sokulabilmektedir⁸⁸.

Günümüzde ise bu durum yabancı firmalara serbest bölgelerde sunulan imkânların artmasıyla birlikte yerli firmalarla rekabetin artmasına neden olabilmektedir. Yerli ülke ile aynı ürünleri üreten kuruluşlar, hammaddeyi yerli ülkeden temin ederek üretimlerini gerçekleştirdikleri malın ulaştırma maliyetlerinin serbest bölgelerde daha az olmasından dolayı yerli firmalardan taşıma maliyeti açısından daha avantajlı hale gelirler⁸⁹.

Ulaştırma maliyetindeki düşüklüğün yanında yabancı üreticiler, üretim faktörlerinin nispi olarak ucuzluğundan faydalanabilecekleri için, bu avantajlarını iyi bir biçimde değerlendirerek yerli üreticileri rekabet dışına itebilirler⁹⁰.

İmalat haricinde faaliyette bulunan firmaların vergi avantajı nedeniyle serbest bölgelere yönelmelerinin serbest bölgenin amacına uygun olmayan bir yapılanmaya ve faaliyet alanında serbest bölge dışında faaliyette bulunan mükellefler açısından haksız rekabete neden olabildiği, yapılan denetimlerde ise bu bölgelerin bazı firmalarca vergilendirilmesi gereken kazançların gizlenmesi için kullanıldığının tespit edildiği unutulmaması gerekmektedir⁹¹. Bu bağlamda kanunlarda yapılan gerekli düzenlemeler vasıtasıyla serbest bölgelerde üretim haricinde faaliyet

⁸⁷ Engin Erdoğan, **Serbest Bölgeler ve Türkiye'de Bir Model Denemesi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1985, s.128.

⁸⁸ Taylar Yıldırım, **a.g.e.**, s. 50.

⁸⁹ Özdoğan F. Bahar, **a.g.e.**, s.21.

⁹⁰ Güvercinci Semiha, **a.g.t.**, s.114.

⁹¹ Levent Gençyürek, "Serbest Bölgeler Gerçeği", Temmuz, 2005, <http://www.alomaliye.com/2005/07/04/serbest-bolgeler-gercegi/>, (Erişim Tarihi: 22.04.2016)

gösterecek firmalara sunulan teşviklerde kısıtlamaya gidilerek bu durumun önüne geçilmeye başlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE ‘DE YATIRIMLARA DEVLET TARAFINDAN SAĞLANAN MALİ TEŞVİKLER

I- MALİ TEŞVİKLER VE KAPSAMI

Ülke içinde yapılacak olan yatırımlara devlet tarafından sağlanan mali teşviklerin türleri birçok etkene bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Bu başlık altında teşvik kavramından yola çıkılarak mali teşvikler tanımlanacak ve mali teşvik türleri ile ilgili çeşitli bilgiler verilecektir.

A-Mali Teşvik Tanımı

Devletlerin ekonomi politikaları içerisinde belli faaliyetleri ve bölgeleri desteklemesi önceden beri yapıla gelmekteydi bu bağlamda önceki asırlarda teşvik politikalarının geçmişiyle ilgili net bilgiler olmamakla birlikte teşviklerin tarihi geçmişini, vergi uygulamalarının gelişimiyle alakalandırabiliriz. Şöyle ki önceki dönemlerde devletler ilk olarak kitleleri hayvan üretimine teşvik edici faaliyetlerde bulunmaları için vergi muafiyetleri sağlamıştır⁹².

Teşvik kavramı, belli sektörler ve yerlerde ekonomik faaliyetlerin diğer alanlara oranla daha hızlı ve fazla gelişimini sağlamak amacı ile kamusal faaliyet organları vasıtasıyla yatırımcılara sunulan her türlü maddi veya maddi olmayan yardım, destek ve özendirmeler olarak tanımlanabilmektedir⁹³.

Mali teşviklerin temelinde, kaynakların ülke ekonomisine daha faydalı olabileceği kabul edilebilen belirli faaliyet alanlarına yönlendirilmesi, yatırımcıların

⁹² Mustafa Duran, **Teşvik Politikaları Ve Doğrudan Sermaye Yatırımları**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma Ve İnceleme Dizisi, No:33, 2003, ss.5-6.

⁹³ Adem Üzümcü, Adem Doğan, “Türkiye Ve Sivas’ta Yatırım-Kobi Teşviklerinin Gelişimi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2001, s.300

ilgisinin belirli bölgelere çekilmesi için vergi indirimleri gibi yatırımcıları mali açıdan rahatlatıcı etki meydana getirebilen türde teşvikler yer almaktadır⁹⁴.

Globalleşen dünyada sermaye ve yatırımların mobilitesinin artması ülkelerin vergi sistemlerinde çeşitli değişikliklere gitmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda ülkeler genel olarak vergi oranlarında indirim yapmaya başlamış ve özellikle kurumlar vergisi konusunda düzenlemeler yapmıştır⁹⁵.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımını çekmek için ülke ekonomileri tarafından sunulan mali teşvikler, ülkede faaliyette bulunan yabancı firmaların, yerel firmalarla rekabet gücünü artırmaktadır. Bu durumda devletlerin firmalara sağladığı yatırım teşvik politikaları da doğrudan yatırımların çekilmesini sağlayabilir⁹⁶. Dünyadaki diğer ülkelerinde tercih ettiği mali teşvik uygulamaları olan vergi indirimi, vergi muafiyeti ve yatırım indirimlerini Türkiye için de benzer şekilde sınıflandırabiliriz⁹⁷.

Türkiye’de yatırımların teşvik edilmesinde yöntem amaç ve sınırların belirlenmesi, ilgili vergi kanunları, beş yıllık kalkınma planları, yıllık programlar ile bazı ikili ve çok taraflı anlaşmalarla üstlenilen yükümlülüklerle belirlenmiştir. Genel olarak, teşvik hükümleri, kanunlar ve anlaşmalarla belirlenen sınırlar dâhilinde Bakanlar Kurulunun çıkardığı kararnamelerle düzenlenmektedir. Diğer yandan, serbest bölgelerin kuruluş ve işleyişine yönelik hükümlerin belirtildiği Serbest Bölgeler Kanunu da çeşitli teşvik unsurlarının yer almasından dolayı bu kapsama dâhil edilebilmektedir⁹⁸.

Sınırlı kaynakların en faydalı şekilde kullanılmasını, tasarrufların artırılmasını, ekonomi içinde sürükleyici ve itici sektörlerin aktif hale getirilmesini, döviz getirisini artırmayı, ihracatı artırmayı, aynı zamanda özel sektör yatırımlarını

⁹⁴ Ahmet İncekara, **Türkiye’de Teşvik Sistemi(Genel Değerlendirme)**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, No: 10, İstanbul, 1995, s.9.

⁹⁵ Tülin Canbay, **Dünyada Vergileme Anlayışındaki Değişim (Antik Çağdan Günümüze)**, Dora Yayıncılık, Bursa, 2009, s.91.

⁹⁶ Muhsin Kar, Fatma Tathısöz, “Türkiyede Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi”, **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Dergisi**, Karaman, Yıl:10, Sayı: 14, 2008, s.11.

⁹⁷ Erdal Akdeve, Erdal Tanas Karagöl, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler Ve Ülke Uygulamaları”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 37, 2013, s.348

⁹⁸ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Vergi Politikalarının Üretim ve İhracata Etkileri**, Ankara, 2001, s.8’den aktaran, Erkan Karaarslan, “Bir Kamu Harcaması Olarak Vergi Harcaması”, **E-Yaklaşım Dergisi**, Ağustos, 2009, s.3.

<http://www.erkankaraarslan.org/wp-content/uploads/2012/10/45.2-B%C4%B0R-KAMU-HARCAMASI-OLARAK-VERG%C4%B0-HARCAMASI.pdf>, (Erişim Tarihi:11.05.2016)

kalkınma plan ve programlarında öngörülen alanlara kanallize etmek amacıyla teşvik uygulamalarından yararlanmak gerekmektedir⁹⁹.

Teşvik uygulamaları ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve uyguladığı ekonomi politikalarına bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Teşvik politikaları, gelişmiş ülkelerde teknolojik gelişimi sürekli kılmak, sermaye kaçışını engellemek, verimliliği artırmak, bazı bölgeleri ve sorunlu sektörleri desteklemek, işsizlik oranını düşürmek amacını taşırken, gelişmekte olan ülkelerde ise ekonomik kalkınma, rekabet gücünü artırmak, verimlilik artışını sağlamak, istihdam alanlarını genişletmek, teknoloji alımı, ihracat artışı, endüstriyel gelişim ve yabancı yatırımcıları cezbetmek gibi amaçlar taşımaktadırlar¹⁰⁰.

Esasen devletin nakdi olarak vermediği yalnız almaktan vazgeçtiği vergilere mali veya vergisel teşvik denir. Mali teşvikler, çeşitli vergilerden muafiyet veya istisna şeklinde olabildiği gibi, ödemelerin ertelenmesi ve taksitlendirilmesi şeklinde de uygulanabilmektedir¹⁰¹.

B-Mali Teşvik Türleri

Mali teşviklerin uygulamada olan vergi politikasıyla doğrudan bağlantılı olarak çeşitli indirim, muafiyet, erteleme ve taksitlendirme şeklinde olabileceğini bunun yanı sıra mali teşviklerin belirli konu ve şartlara istinaden belirli oranlar ve ölçeklerde sağlanabildiği görülmektedir. Bu bağlamda mali teşvikleri türlerine göre aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz.

1- Kâra Dayalı Mali Teşvikler

Kurum kazancı ve karlarının üzerinden alınacak olan vergi üzerinden indirim yapılması veya yapılacak olan yatırımdan sağlanacak kazançların artırılmasını sağlamak maksadıyla belirli bir süre kazançlarının vergilenmemesi şeklinde uygulanabilir.

⁹⁹ O.Orhan Bali, **Yatırımların Ve İhracatın Teşviki Ve Kredilendirilmesi, Mevzuat Ve Uygulama Esas Ve Usulleri**, Ankara 1977, s.8'den aktaran Ahmet İncekara, **Türkiye'de Teşvik Sistemi(Genel Değerlendirme)**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, No: 10, İstanbul, 1995, s.9.

¹⁰⁰ Duran Mustafa, **a.g.e.**, s.8.

¹⁰¹ Nuri Yavan, **Teşviklerin Sektörel Ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği**, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, No:27, Ankara, 2011, s.36.

2- Sermaye Ve Yatırıma Dayalı Mali Teşvikler

Hızlandırılmış yıpranma payı, yeniden-yatırım ve yatırım indirimi şeklinde uygulanabilmektedir¹⁰². Ayrıca yabancı sermayenin ülke içine transferi üzerine konu olabilecek sermaye transferi vergisinin alınmaması bu türde bir mali teşvik sınıflandırmasına uygun düşmektedir.

3- Emeğe Dayalı Mali Teşvikler

İşçi sayısı ve sosyal güvenlik katkısının azaltılması emekle ilgili harcamalara dayalı kazançlardan yapılan vergisel indirimlerin artırılması şeklindedir¹⁰³. Ayrıca yabancı uyruklu çalışanların gelirleriyle ilgili vergilemede indirim yapılması da bu kapsama dâhil edilebilir¹⁰⁴.

4- Satışa Dayalı Mali Teşvikler

Firmaların yıllık toplam satış hacimlerine bakılarak belirli tutarın üzerinde satış sağlayan firmaların ödeyecekleri kurumlar vergisi tutarından indirip sağlanması durumu da satışa dayalı mali teşvikler içinde yer alır¹⁰⁵.

5- İthalata Dayalı Mali Teşvikler

Üretim için kullanılabilecek olan sermaye mallarında, makine parçaları, hammadde ve teçhizat üzerinde gümrük muafiyeti¹⁰⁶ ve belirli ithal mallarda yapılabilecek olan vergi indirimi uygulamaları şeklinde sağlanmaktadır¹⁰⁷.

¹⁰² Hasan Kaymak, “Yabancı Doğrudan Yatırımları Artırmak İçin Teşvikler Gerekli Ve/Veya Yeterli Mi?”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 149, Mayıs-Aralık 2005, s.85.

¹⁰³ Yavan Nuri, **a.g.e.**, s.36.

¹⁰⁴ Kaymak Hasan, **a.g.m.**, s.86.

¹⁰⁵ Kaymak Hasan, **a.g.m.**, s.85.

¹⁰⁶ Kaymak Hasan, **a.g.m.**, s.85.

¹⁰⁷ Yavan Nuri, **a.g.e.**, s.36.

6- İhracata Dayalı Mali Teşvikler

İhracat ve gümrük vergisi iadesi, ihracattan sağlanan kazançlarda vergi indirimi, üretim sonucu veya döviz vasıtasıyla kazanılmış gelir için vergi indirimi, ihracat performans artışına bağlı olarak firmalara sağlanan, iç piyasaya satışlarda vergi indirimi durumu, ihracatta gelir vergisi indirimi, ihracatta denizaşırı harcamaları azaltmak ve yatırımlarla ilgili indirimlerin sağlanması şeklinde sağlanmaktadır¹⁰⁸.

7- Diğer Özel Harcamalara Dayalı Mali Teşvikler

Pazarlama ve tanıtım gibi faaliyetler için yapılan harcamalar için gelir vergisi indirimi uygulamalarını içermektedir¹⁰⁹. Bunun yanı sıra kurumlar vergisi indirimi de sağlanmaktadır¹¹⁰. Örnek verilecek olursa firmanın yurtdışındaki fuarlara katılımıyla yapacağı masrafların karşılanmasına yönelik nakdi yardım veya kazanç vergilerinden indirim şeklinde uygulamalar bu sınıflandırmaya uygun düşmektedir.

8- Katma Değere Dayalı Mali Teşvikler

Gelir vergisi indirimi veya üretilen ürünün içeriğine dayalı krediler ile değer kazançlarında gelir vergisi indirimi şeklinde uygulanmaktadır¹¹¹. Ayrıca yapılacak üretimden sağlanan ürün üzerinde meydana getirilen ilave değerın vergilendirilmemesi şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

9- Ülke Dışı Mali Teşvikler

Ülke sınırları dışında faaliyet gösteren yatırımcılar için vergi indirimi sağlanması şeklinde uygulanmaktadır¹¹². Vergilemenin şahsılık ilkesine bağlı olarak yapılacak sınır ötesi faaliyetlerle ilgili olarak devletin vazgeçmiş olduğu gelirlerinin yer aldığı mali teşvik türü olarak da tanımlayabiliriz.

¹⁰⁸ Yavan Nuri, **a.g.e.**, s.37.

¹⁰⁹ Yavan Nuri, **a.g.e.**, s.37.

¹¹⁰ Kaymak Hasan, **a.g.m.**, s.86.

¹¹¹ Yavan Nuri, **a.g.e.**, s.37.

¹¹² Yavan Nuri, **a.g.e.**, s.37.

II- MALİ TEŞVİKLERİN ETKİLERİ

Teşvikleri bir nevi negatif vergi olarak görmek olası bir durumdur. Şöyle ki devlet belirli kitleleri vergiden muaf tutarak, toplanan vergilerin bir kısmını belirli bir karşılığa bağlı olarak veya karşılıksız olarak iktisadi gayesi var olan yatırımlara kaydırması şeklinde yapılan transfer harcamaları olarak nitelendirebiliriz¹¹³.

Mali teşviklerin, yatırım kararının verilmesindeki etkisine, ihracat ve ithalata olan etkisine, yabancı sermayenin ülkeye çekilebilmesine, istihdama ve yolsuzluğa olan etkilerine bu başlık altında yer verilmektedir.

A-Yatırım Kararlarına Etkisi

Mali teşvikler kamusal gelirler içinde kısmi vazgeçişler veya tamamen vazgeçilen gelirleri oluştururken yatırımcılar içinse gelirin yatırımcının cebinde kalmasına veya yatırım kararlarını alırken yatırımcının devlete güvenerek karlılığını koruyabileceği pozitif yönlü kazanç sağlayıcı unsurlar olarak görülebilmektedir. Şöyle ki yatırımcıya sağlanacak mali teşvik unsurları yatırımcının yatırımını teşvik edici kanunlar vasıtasıyla daha rahat ve korkusuzca yapmasına ön ayak olmaktadır. Bu durum mali teşviklerin yatırımcı açısından olumlu yönünü ortaya koymaktadır.

Diğer yandan ise gelişmekte olan ülke ekonomilerindeki yatırımcıların devlete ve devletin sağlayacağı mali teşviklere güvenerek yatırım kararını vermekte bir takım endişelerinin olması da göz ardı edilemeyecek bir durumdur. Çünkü bugün sağlanmakta olan bir muafiyet veya verilen destek yapılacak bir kanun önerisi veya ortaya çıkabilecek ülke içi sorunların etkisiyle ortadan kaldırılabilir. Bu durumda yatırımcının gelecekle ilgili endişelerinin var olması da teşviklerin gelişmekte olan ekonomilerinde yatırımcı açısından olumsuz yönünü ortaya koymaktadır.

Bu iki durum, yatırımcının girişim yapacağına düşüneceği doğal olan durumlardır. Ancak bu durumlar devletlerin, yatırımcıyı bir anlık ülke içi çalkantıya binaen desteksiz bırakacağını göstermez. Çünkü devletler, bu yatırımcılardan ve ülke

¹¹³ Coşkun Can Aktan (Ed.), “Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri”, Hak-İş Yayınları, Ankara, 2001, s.3., <http://www.canaktan.org/din-ahlak/ahlak/yolsuzlukla-mucadele-stratejileri/tum-yazilar/tesvik-kollama.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.04.2016)

içindeki ekonomik faaliyetleri gerçekleştiren kişi ve kurumlardan gelirler sağlayarak, bunlardan en önemlisi de vergi gelirleri sağlayarak, kamu gelirleri sistem çarklarının dönmesini sağlamaktadırlar.

Bir yanda elde edebileceği gelirden vazgeçip üretimini ve ihracatını artırmayı planlayan kamu kesimi diğer yanda ise karlılığını arttıracaklarını düşünen yatırımcılar gelişmekte olan ülkelerde bu tipte durumları göz önünde bulundurarak yapacağı yatırımlar için karar vermektedirler.

B-İhracat ve İthalata Etkisi

Mali teşvikler ülke ekonomisinin dış ticaretten almak istediği payını daha da artırabilmesi için önemli bir etken olmaktadır. Şöyle ki ülkelerin sağladığı teşviklerin cezp edici olması üretim yönlü faaliyette bulunacak yatırımcıyı ülke içinde üretim faaliyeti yapmaya teşvik ederek ülke ihracatına katkı sağlayabilecekken diğer yandan da teşvikler firmanın girdi ihtiyacına binaen ithalat yapmasına neden olacaktır. Burada ki durumla ilgili ayrım ise eğer ki firmalar üretim için sağlayacakları girdilerin sadece montajını ya da paketlemesini yapıyorsa bu ülke için katkıdan ziyade ithalatın ihracattan daha fazla olmasına ve dış ticaret açığı verilmesine neden olacaktır.

Eğer firmalar ithal ettiği hammadde ve ara mallarını işleyerek farklı ürünlere dönüşümünü sağlıyorsa ülke içinde ki üretim kanalları vasıtasıyla yarı mamul üstünde sağlanacak katma değer, mamulün veya yarı mamulün değerinden daha fazlaysa ve bu ürünlerin ihracatının gerçekleşmesi söz konusuysa bu durum ülkenin dış ticaret fazlası vermesine yardımcı olacaktır. Böylelikle ülke ekonomisi için mali teşviklerin olumlu yönlerinden biri daha ortaya çıkmaktadır.

C-Yabancı Sermayenin Ülkeye Çekilmesi

Yatırımcılara sunulan mali teşvikler sayesinde, ülkeye yabancı sermayenin çekilmesi sağlanarak yeni firmaların kurulması ve ekonomik anlamda büyümenin hızlanmasına olanak sağlanmaktadır. Aynı zamanda ülke ekonomisine döviz bazında girişlerin artması da ülke döviz rezervinin artmasına ve böylece ülke ekonomisine olumlu yönde katkı sağlanmasına yardımcı olacaktır.

D-İstihdama Etkisi

Yatırımcılara çeşitli mali avantajların sağlanması ülke ekonomisi içine girişi sağlanan sermayenin yatırımlara dönüşümünü ve dolayısıyla yeni istihdam alanlarının ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Böylelikle hem yatırımların artışı sağlanmış olurken hem de ülke içinde ki çalışan nüfusun sayısı pozitif yönlü etkilenmiş olacaktır. Bu durum da ülke içi sosyal ve ekonomik yaşamın canlandırılmasında ve istihdamın artışında, yatırımlara sağlanan mali teşviklerin olumlu katkısından söz edebiliriz.

E-Yolsuzluğa Etkisi

Yolsuzluk, bireyin kendi çıkarlarını korumak veya pozitif katkı sağlamak için, sahip olduğu politik veya ekonomik gücü kullanması akabinde ortaya çıkabilmekteyken bu durum sadece bireyin beklentilerinden dolayı değil, yasaların etkinliğiyle de bağlantılıdır¹¹⁴.

Ekonomi içinde olumlu katkıları olan mali teşviklerin diğer yandan baskı ve çıkar grupları tarafından gerçek anlamda yerinde kullanılmaması halinde devlete açılan bir yara olarak ortaya çıkabilmesi söz konusu olabilmektedir.

Devletin teşvik ettiği sektörler dışında bazı baskı gruplarının bu teşviklerden pay alma isteği ve siyasal iktidar ve bürokrasi arasında bir lobicilik mücadelesinin var olabileceği de yadsınamaz bir gerçektir. Bu mücadelede parasal anlamda gücü elinde bulunduranlar, siyasal iktidarla samimi olanlar ve rüşvet ilişkisinde bulunan kesimler galip çıkabilmektedirler. Gerçekte korunması veya geliştirilmesi gereken sektörler ve kesimler göz ardı edilebilmektedirler. Bu durum teşviklerin etkinliğini sınırlandırarak, mali teşviklerin yanlış kesimlere kanalize edilerek devlete mali yük oluşturabilmektedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde vergi kültürünün tam olarak oturmaması teşviklerin etkinliğini kısıtlamakta ve böylece vergi kayıp ve kaçaklarının yaygın olduğu ülkelerde veya bölgelerde, mali teşviklerin bir anlamının

¹¹⁴ Tülin Canbay, “Geçiş Ekonomilerinde Yolsuzluk Düzeyi Farklılıklarının Analizi”, Conference On Transition Economies, s.56.,
https://www.academia.edu/20273106/GE%C3%87%C4%B0%C5%9E_EKONOM%C4%B0LER%C4%B0NDE_YOLSUZLUK_D%C3%9CZEY%C4%B0_FARKLILIKLARININ_ANAL%C4%B0Z%C4%B0, (Erişim Tarihi:24.06.2016)

olmaması söz konusu olmaktadır. Çünkü firmalar vergiden kaçınma yollarını teşviksiz elde ederek faaliyetlerini sürdürebilmektedirler¹¹⁵.

Bu bağlamda gelişmekte olan ülkelerde mali teşviklerin yolsuzluklara neden olması da olası bir durumdur. Çünkü günümüz şartlarında bile ülke içerisinde elde edilecek olan herhangi bir devlet kanallı destek için bir siyasi referans aranabilmekte böylece birçok yatırımcı için sağlanması mümkün olabilecek birçok teşvik ve avantaj siyasi referansın olmaması halinde sağlanmamaktadır. Bunun nedenleri arasında demokratik ve ekonomik sistemin ülkede bütünleşmemiş olması ve tam anlamıyla adalet olgusunun yönetim sistemleri içinde oturmaması gösterilebilir.

Baskı ve çıkar gruplarının, kamunun sağlamış olduğu ekonomik hedefli desteklerden yararlanmak istemesi, kamu teşvik politikalarının teşvik kollama faaliyetleri yüzünden kötü yönde etkilenmesine neden olabilmektedir¹¹⁶.

III. TÜRKİYE'DE YATIRIMLARA DEVLET TARAFINDAN SUNULAN TEŞVİKLER

Türkiye ekonomisi içindeki bölgesel eşitsizlikler, sermaye yetersizliği, işsizlik, eksik rekabet gibi bir takım sorunlar, teşvik politikalarının var olmasının gerekliliğini ortaya koymaktadırlar¹¹⁷. Cumhuriyetin kurulmasından önce Osmanlı devleti 1913 yılında “Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı” ismi altında bir yasa ortaya çıkarmıştır. 1913 yılında teşviklerle ilgili çıkarılan yasa ile yapılan bu düzenlemenin ardından Türkiye Cumhuriyeti döneminde 28.05.1927 tarihinde çıkarılan “Teşvik-i Sanayi Kanunu” birçok benzerliğe sahipti ve çıkarılan bu yeni yasanın temelini oluşturmaktaydı¹¹⁸. Türkiye’de başlatılan teşvik politikalarının temeline Osmanlı zamanından kalan yasaların üzerinden başlanmıştır. Daha sonraki dönemlerde ise farklı teşvik uygulamaları yapıla gelmiştir.

¹¹⁵ Serkan Acinöroğlu, “Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği”, **Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi**, Yıl:1, Sayı:2, Kış 2009, s.163.

¹¹⁶ Mehmet Tosuner, Ahmet Burçin Yereli, Zeynep Arıkan, **Türkiye’de Yatırımların ve İhracatın Teşviki (Sorunlar-Öneriler)**, İzmir Ticaret Odası Yayını, İzmir, 1993, s.39. <http://ahmetburcinyereli.com/EG%C4%B0AD.pdf>, (Erişim Tarihi:18.06.2016)

¹¹⁷ Aytekin Güven, “Türkiye’de İller Arası Gelir Eşitsizliğinde Teşvik Politikasının Rolü: Bir Ayrıştırma Analizi”, **Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 7, Sayı 14, Kasım 2007, s.24. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868783.pdf>, (Erişim Tarihi:12.04.2016)

¹¹⁸ Kadir Kasalak, “Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 27, Aralık 2012, s.65.

1950-1960 döneminde ülke kalkınmasında motor görevi olduğu varsayılan özel kesimin güçlendirilmesi için teşvik politikaları uygulanmıştır. Planlı dönem gerçek anlamda yatırım teşvik politikalarının uygulamaya alındığı dönemdir. 1980 sonrasında liberalleşme politikalarıyla birlikte ihracatı desteklemek, 1996 sonrasında yatırımların gerçekleştirilmesini hızlandırmak maksadıyla teşviklerde hızlı bir artış başlamıştır. 1990 sonrasında ise teşvik uygulamalarında bölgeler arası dengesizlik ve gelişmişlik farklarını minimize etmek gibi sosyal yönü olan amaçlarda göz önünde bulundurulmuştur¹¹⁹.

1913-2004 tarihleri arasında farklı şekillerde gerek genel anlamda ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek gerek bölgelerarası gelir ve gelişmişlik farklılıklarını ortadan kaldırmak için birçok teşvik politikası uygulanmaya konulmuştur¹²⁰.

Yapacağımız değerlendirmenin de başlangıç noktası olan 2004 yılında 5084 sayılı kanunla başlayan, Türkiye’de yatırımlara sunulan kamu teşvikleriyle ilgili günümüze yakın olarak, geçmiş son on iki yılı ele aldığımızda destek programlarının, 2012 yılında tanıtılan paket ile birlikte dört sefer değiştirilip, geliştirildiğini görmekteyiz. İlk değişiklik, 2004 yılında uygulanmış ve kamuoyuna 5084 sayılı kanun olarak sunulan kanunla yapılmıştır. İkinci değişiklik, 2005 yılının ortasında 5084 sayılı kanunda değişiklik yapan 5350 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle yapılmıştır. Üçüncü değişiklik ise 2009 yılında tümüyle yeni baştan tasarlanan teşvik sistemiyle meydana gelmiştir. 2009’da yürürlüğe giren teşvik sisteminin arkasından Ekonomi Bakanlığı, yeni tasarlanan teşvik programını 2012 yılı ortasında kamuoyuna duyurmuştu¹²¹. Son dört teşvik programıyla ilgili gerekli bilgiler alt başlıklarda verilecektir.

A- 2004 ve 2006 Yılında Uygulanan Teşvik Programı

Bu dönemden itibaren uygulanacak olan yatırımlara devlet tarafından sağlanan yardımlar, 06.02.2004 tarihli 5084 sayılı kanun ve 12.05.2005 tarihinde kabul edilen 5350 sayılı kanun çerçevesinde uygulanmaktadır.

¹¹⁹ Güven Aytekin, **a.g.m.**, s.24.

¹²⁰ Güven Aytekin, **a.g.m.**, s.21.

¹²¹ Ozan Acar, Esen Çağlar, “Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu**, Nisan, 2012, s.2., <http://www.tepav.org.tr/tr/yayin/s/510> (Erişim Tarihi:12.03.2016)

1-2004 Ve 2006 Yılı Teşvik Sistemi Amaç Ve Kapsamı

Bu teşvik programının amacı 06.02.2004 tarihinde resmi gazetede yayınlanan 29.01.2004 tarihinde kabul edilmiş olan 5084 sayılı kanunun 1. maddesinde “*Bu Kanunun amacı; bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkânlarını artırmaktır.*” şeklinde belirtilmiş olan amaç aynı zamanda 12.05.2005 tarihinde kabul edilen 5350 sayılı kanunun, 5084 sayılı kanunla ortak amacını teşkil etmektedir.

5084 sayılı kanunun 2.maddesindeki, “*Bu Kanun; a) Vergi ve sigorta primi teşvikleri ile enerji desteği açısından Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen fert başına gayrisafi yurt içi hâsıla tutarı 1500 ABD Doları veya daha az olan illeri, b) Bedelsiz arsa ve arazi temini açısından (a) bendindeki iller ile kalkınmada öncelikli yöreler kapsamındaki diğer illeri, kapsar.*” şeklinde olan kanun kapsamı;

5350 sayılı kanunun 1. maddesiyle şu şekilde değiştirilmiştir¹²². “*Bu Kanun; a) Vergi ve sigorta primi teşvikleri ile enerji desteği açısından Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen fert başına gayri safi yurt içi hâsıla tutarı, 1500 ABD Doları veya daha az olan iller ile bu iller dışında kalan ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca 2003 yılı için belirlenen sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre endeks değeri eksi olan illeri, b) Bedelsiz arsa ve arazi temini açısından (a) bendindeki iller ile kalkınmada öncelikli yöreler kapsamındaki diğer illeri, kapsar.*”

Bu bağlamda 4325 sayılı kanunda teşvik kapsamına alınmış il sayısı 22 iken 5084 sayılı kanunda ele alınan il sayısı 36’ya çıkarılmıştır. Ardından 5350 sayılı kanun vasıtasıyla teşvik sağlanan il sayısı 49’a çıkarılmıştır¹²³.

2- 2004 Ve 2006 Yılı Teşvik Sistemi Destek Unsurları

5084 ve 5350 sayılı kanunlar vasıtasıyla yatırımcılara sunulacak olan desteklerde kullanılacak destek unsurları, 5084 sayılı kanunun amacı içinde belirtildiği gibi vergi ve sigorta primi desteği sağlamak, enerji desteği sağlamak, yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temini yapmak şeklindedir. Bunları detaylandıracak olursak;

¹²² 5084 Sayılı Yatırımların Ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Madde 2 , (Değişik: 12.5.2005 – 5350/1 md.), **bkz.**

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5084.pdf> , (Erişim Tarihi: 21.04.2016)

¹²³ Güven Aytekin, **a.g.m.**, s.25.

Vergi Ve Sigorta Primi İndirimi: 5084 sayılı kanunun 3. Maddesi 5350 sayılı kanunun 2. Maddesiyle yapılan değişiklikle, 31.12.2009 tarihine kadar uygulanmak üzere, 5084 sayılı kanunun değişen 2. Maddesi (a) bendindeki kapsam dâhilindeki 49 ilde, “01.04.2005 tarihinden itibaren yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, en az on işçi çalıştırmaları koşuluyla, bu iş yerlerinde çalıştırdıkları işçilerin ve 01.04.2005 tarihinden önce işe başlamış olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinden asgari on işçi çalıştıranların iş yerlerinde fiilen çalışan işçilerin, ücretleri üzerinden hesaplanan gelir vergisinin; organize sanayi veya endüstri bölgelerinde kurulu iş yerleri için tamamı, diğer yerlerdeki iş yerleri için yüzde sekseni, verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden vergiden terkin edilir. Terkin edilecek tutar, işçi sayısı ile asgari ücret üzerinden ödenmesi gereken gelir vergisinin çarpımı sonucu bulunacak değer üzerinden yukarıda belirtilen oranlara göre saptanan tutarı aşamaz. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Maliye Bakanlığınca belirlenir.”¹²⁴ şeklinde uygulanmaktadır.

Yukarıda ki şartlarla birebir aynı şekilde işe başlama tarihleri ve en az on işçi çalıştırılması şartıyla, sigorta primi işveren hissesi teşviki ise, “Prime esas kazançları üzerinden 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 72 ve 73 üncü maddeleri uyarınca hesaplanan sigorta primlerinin işveren hissesinin; organize sanayi veya endüstri bölgelerinde kurulu iş yerleri için tamamı, diğer yerlerdeki iş yerleri için yüzde sekseni Hazinece karşılanır. Hazinece karşılanacak tutar, işçi sayısı ile Sosyal Sigortalar Kanununun 78 inci maddesi uyarınca belirlenen prime esas kazanç alt sınırına göre hesaplanan işveren hissesi prim tutarının çarpımı sonucu bulunacak değer üzerinden, yukarıda belirtilen oranlara göre saptanan tutarı aşamaz. İşveren hissesine ait primlerin Hazinece karşılanabilmesi için işverenlerin çalıştırdıkları sigortalılarla ilgili olarak 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu uyarınca aylık prim ve hizmet belgelerinin yasal süresi içerisinde Kuruma verilmesi ve sigortalıların tamamına ait sigorta primlerinin işçi hissesine isabet eden tutarı ile Hazinece karşılanmayan işveren hissesine ait tutarın ödenmiş olması şarttır. Bu maddeye göre işveren tarafından ödenmesi gereken primlerin geç ödenmesi halinde, Hazinece Kuruma yapılacak ödemenin gecikmesinden kaynaklanan gecikme zammı, işverenden tahsil edilir. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Hazine Müsteşarlığı tarafından müştereken belirlenir.”¹²⁵ şeklinde uygulanmaktadır.

¹²⁴ 5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Madde 3, **bkz.**, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5084.pdf> , (Erişim Tarihi: 21.04.2016)

¹²⁵ 5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Madde 4, **bkz.**,

Enerji Desteği: 5084 sayılı kanunun enerji desteği ile ilgili 6. Maddesi ele alındığında ise şu şekilde ifade edilmektedir. “31.12.2009 tarihine kadar uygulanmak üzere 2nci maddenin (a) bendi kapsamındaki illerde, 1.4.2005 tarihinden itibaren faaliyete geçen ve asgarî on işçi çalıştıran işletmeler ile 1.4.2005 tarihinden önce faaliyete geçmiş ve asgarî on işçi çalıştıran işletmelerden; fiilen ve sürekli olarak hayvancılık (su ürünleri yetiştiriciliği ve tavukçuluk dahil), organik ve biyoteknolojik tarım, kültür mantarı yetiştiriciliği ve kompostu, seracılık, sertifikalı tohumculuk ve soğuk hava deposu ile imalât sanayi, madencilik, turizm konaklama tesisi, eğitim veya sağlık alanlarında faaliyette bulunanların elektrik enerjisi giderlerinin yüzde yirmisi Hazinece karşılanır. Bu orana; 1.4.2005 tarihinden sonra faaliyete geçen işletmelerde asgarî sayıdan sonraki her bir işçi için, 1.4.2005 tarihinden önce faaliyete geçmiş işletmelerde ise bu tarihten sonra işe başlayan ve asgarî işçi sayısından sonraki her bir işçi için 0,5 puan eklenir. Hazinece karşılanacak oran, organize sanayi veya endüstri bölgelerinde faaliyette bulunan işletmeler için yüzde elli, diğer alanlarda faaliyette bulunan işletmeler için yüzde kırkı geçemez. Fiilen ve sürekli olarak çalıştırılan işçi sayısının tespitinde, aylık prim ve hizmet belgeleri esas alınır. Bu maddenin uygulanmasına yönelik asgari kapasiteleri belirlemeye Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Hazine Müsteşarlığı, elektrik enerjisi giderlerinin iadesine ilişkin süreleri tespit etmeye, iadeyi nakden veya mahsuben yaptırmaya ve uygulamanın usul ve esaslarını belirlemeye Maliye Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Hazine Müsteşarlığı müştereken yetkilidir.”¹²⁶

Yatırımlara Bedelsiz Arsa Ve Arazi Temini: ise kişi başına geliri 1500 USD ve altında olan iller ile kalkınmada öncelikli yörelerde en az 10 kişilik istihdam ön gören yatırımlarda gerçek ve tüzel kişilere; Hazine’ye, katma bütçeli kuruluşlara, belediye veya il özel idaresine ait arazi ve arsaların mülkiyeti bedelsiz olarak devredilebilmektedir. İstihdam şartına beş yıl süre ile uyulmak zorundadır¹²⁷.

B- 2009 Yılında Uygulamaya Başlanan Yatırım Teşvik Programı

04.06.2009 tarihinde sunumu yapılan bu teşvik programıyla ilgili olarak bakanlar kurulu tarafından 14.07.2009 tarihinde kabul edilen 2009/15199 sayılı karar, 16.07.2009 tarihinde resmi gazetede yayımlanmıştır. Teşvik programının temelini oluşturmakta olan kararın ardından, yatırımlarda devlet yardımları hakkında

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5084.pdf> , (Erişim Tarihi: 21.04.2016)

¹²⁶ 5084 Sayılı Yatırımların Ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Madde 6, Bkz., <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5084.pdf> , (Erişim Tarihi: 21.04.2016)

¹²⁷Yavan Nuri, a.g.e., s.88.

kararın uygulanmasına ilişkin 2009/1 sayılı tebliğin Hazine Müsteşarlığı tarafından 28.07.2009 tarihinde resmi gazetede yayımlanmasıyla bu teşvik kanunun uygulanmasıyla ilgili usul ve esaslar belirlenmiştir.

1- 2009 Yılı Teşvik Sistemi Amaç Ve Kapsamı

2009 yılı teşvik sistemi, kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler ile uluslararası anlaşmalara uygun olarak, tasarrufları katma değeri yüksek olan yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdamı artırmak, yatırım eğiliminin devamlılığını ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, uluslararası rekabet gücünü artıracak teknoloji ve araştırma geliştirme içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımları özendirmek, doğrudan yabancı yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek, çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemek şeklinde amaçları taşımaktadır¹²⁸.

2- 2009 Yılı Teşvik Sistemi Destek Unsurları

Temel destek unsurlarını, Gümrük Vergisi Muafiyeti, KDV İstisnası, Vergi İndirimi, Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği, Faiz Desteği şeklinde sınıflandırabiliriz. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre Türkiye 4 bölgeye ayrılmış olup, böylece yapılan yatırımlar teşvik sisteminin araçlarından, bulundukları bölgelere göre farklı oranlarda yararlanabilmektedir¹²⁹.

Yatırım teşvik sistemi bölgesel, büyük ölçekli yatırımlar için ve genel teşvik sistemi olmak üzere üç temel bölümden oluşmaktadır. Bölgesel anlamda dört bölgeye tanınan teşvikler gelişmişlik düzeyine bağlı olarak birinci bölgeden dördüncü bölgeye doğru sınıflandırılmaktadır. Bu teşvik sistemi gelişmişlik düzeylerine bakarak bölge bazında sınıflandırılmış yedi farklı teşvik aracının yer aldığı bir sistemden oluşmaktadır. Bölgesel teşvik sisteminde teşvik edilecek sektörler, bölge potansiyelleri ve yatırım ölçek büyüklükleri dikkate alınıp tespit edilmiş bir anlamda Türkiye'nin bölgesel yatırım haritası oluşturulmuştur. 2009

¹²⁸2009/15199 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Madde:1, **bkz.**, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090716-5.htm>, (Erişim Tarihi:10.03.2016)

¹²⁹Konya Ticaret Odası Resmi Sitesi, “Yatırımlarda Devlet Yardımları Yeni Teşvik Yasası”, <http://www.kto.org.tr/yatirimlarda-devlet-yardimlari-yeni-tesvik-yasasi-417s.htm> (Erişim Tarihi: 02.04.2016)

yılında çıkarılan Yeni yatırım teşvik sistemi ile teşvikler Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü standartları ile büyük ölçüde uyumlu hale getirilmiştir¹³⁰.

Gümrük Vergisi Muafiyeti: Yatırım teşvik belgesi kapsamında yurt dışından ithal edilen makine ve teçhizat için alınacak gümrük vergisinden muafiyet sağlanması durumudur¹³¹.

KDV İstisnası: İlgili olarak 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu gereğince, teşvik belgesi kapsamında uygun görülen makine ve teçhizatın ithali ve yerli teslimleri katma değer vergisinden istisna edilmesi durumudur¹³².

Vergi İndirimi: İndirimli kurumlar vergisi Türk Vergi Sistemi'ne 28.02.2009 tarihinde yürürlüğe giren 5838 Sayılı Yasa ile Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 32. maddesinin değiştirilmesi sonucunda yürürlüğe giren bir yeniliktir. Fakat uygulama yeni Teşvik Kararı'nın yürürlüğe girmesi itibarıyla başlamıştır. Yatırım indiriminin yürürlükten kaldırılmasından sonra doğan boşluğu gidermek için, kurumlar vergisi ve gelir vergisi oranında indirim yapmak gerekliliği söz konusu olmuştur¹³³.

Yeni teşvik araçlarından biri olan indirimli kurumlar ve gelir vergisi, teşvik belgesi kapsamında yapılmış yatırımlardan sağlanacak kazançlar için uygulanmaktadır. Özellikle büyük ölçekli yatırımlar ve bölgesel kapsamdaki yatırımlarda uygulanacak olan bu indirimler kapsamında, uygulanacak gelir ve kurumlar vergisi oranları yatırım katkı payı ile birlikte önemli ölçüde düşürülmüştür¹³⁴.

Yatırım Yeri Tahsisi: Hazine Müsteşarlığı tarafından teşvik belgesi verilen büyük ölçekli yatırımlar ve bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar için Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen usul ve esaslar kapsamında yatırım yeri tahsis edilebilmektedir. Ayrıca sigortacılık ve finans konularında faaliyet gösteren kurumlar ve iş ortaklıkları ile Yap-İşlet-Devret modeli kapsamında yapılan faaliyetlerle ilgili yapılacak yatırımlara yatırım yeri tahsisi uygulanmaz¹³⁵. Şeklinde belirlenmiştir.

¹³⁰ Yavan Nuri, **a.g.e.**, s.113.

¹³¹ Konya Ticaret Odası Resmi Sitesi, "Genel Yatırım Teşvik Rejimi"
<http://www.kto.org.tr/yatirimlarda-devlet-yarimlari-yeni-tesvik-yasasi-417s.htm> (Erişim Tarihi: 02.04.2016)

¹³² 2009/15199 Sayılı, Bakanlar Kurulu kararı, Madde 7, Bent 1, **bkz.**
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090716-5.htm> (Erişim Tarihi: 21.04.2016)

¹³³ Selahattin Tuncer, "Dört Bölgeli Yeni Yatırım Teşvik Sistemi", **Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi**, Sayı:69, Eylül 2009, http://www.lebibyalkin.com.tr/dergi_icerik_p.asp?dicerik_id=124&dergi_id=63 (Erişim Tarihi: 21.04.2016)

¹³⁴ Yavan Nuri, **a.g.m.**, s.105.

¹³⁵ 2009/15199 Sayılı, Bakanlar Kurulu kararı, Madde 10 (5) ve 11(1-2), **bkz.**,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090716-5.htm> (Erişim Tarihi:23.04.2016)

Sigorta Primi İşveren Desteği: Bu teşvik aracı, Teşvik Belgesi kapsamındaki yatırımlarla yaratılan yeni istihdam için sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmının 2 yıldan 7 yıla kadar değişen sürelerde devlet tarafından karşılanması durumuna isabet etmektedir. 31.12.2010 tarihine kadar yatırıma başlayan ve sağladıkları ilave istihdam için SSK işveren primini birinci bölge için iki yıl, ikinci bölge için üç yıl, üçüncü bölge için beş yıl ve dördüncü bölge içinse yedi yıl süresince ödemeyecektir. Ancak 31.12.2010 tarihinden sonra başlanılacak yatırımlar için, 1. ve 2. bölgede destek sağlanmamakta fakat üçüncü bölgede üç yıl, dördüncü bölgede ise, beş yıl süresince yatırımcılar SSK Primi İşveren Hissesi desteğinden faydalanabilmekteydiler¹³⁶.

Faiz Desteği: Bu desteğin ağırlanmasıyla ilgili olarak, “(1) Talep edilmesi hâlinde, bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar için bankalardan kullanılacak en az bir yıl vadeli kredilerin teşvik belgesinde kayıtlı sabit yatırım tutarının yüzde yetmişine kadar olan kısmı için ödenecek faizin veya kâr payının;

- a) III üncü bölgede yapılacak yatırımlarda Türk Lirası cinsi kredilerin üç puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerin bir puanı,
- b) IV üncü bölgede yapılacak yatırımlarda Türk Lirası cinsi kredilerin beş puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerin iki puanı,
- c) Bölge ayrımı yapılmaksızın araştırma ve geliştirme yatırımları ile doğrudan ticarî mal üretimine yönelik olmayan, mevcut veya gerçekleştirilecek tesisin katı, sıvı veya gaz gibi atıklarının temizlenmesi veya yok edilmesine yönelik çevre yatırımlarında ise Türk Lirası cinsi kredilerin beş puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerin iki puanı, Müsteşarlıkça da uygun görülmesi hâlinde azamî ilk beş yıl için ödenmek kaydıyla bütçe kaynaklarından karşılanabilir.”¹³⁷ Şeklinde belirtilmiştir.

Taşınma Desteği: Tekstil, konfeksiyon ve hazır giyim, deri ve deri mamulleri sektörlerine taşınma desteği sağlanmaktadır.

“Tekstil, konfeksiyon ve hazır giyim, deri ve deri mamulleri sektörlerinde I. ve II. bölgelerdeki illerde faaliyette bulunan işletmelerin IV. bölgedeki illere 31/12/2010 tarihine kadar bütünüyle taşınması ve en az 50 kişilik istihdam sağlanması halinde

- (a) 5520 sayılı Kanunun Geçici 4 üncü maddesi uyarınca Kurumlar veya Gelir Vergisi nakil tarihini izleyen hesap döneminden itibaren 5 yıl süreyle %75 oranında indirimli olarak uygulanır.

¹³⁶ Yavan Nuri, **a.g.m.**, s.107.

¹³⁷ 2009/15199 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı, Madde 8, Bent 1, **bkz.**, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090716-5.htm>, (Erişim Tarihi:23.04.2016)

(b) Taşınma ile birlikte yapılacak ilave yatırımları da içeren teşvik belgesi kapsamı yatırımlar için yatırım yeri tahsis edilebilir. Sadece taşınma işlemini gerçekleştiren işletmeler için yatırım yeri tahsis edilmez.

(c) Çalışanların asgari ücrete tekabül eden sigorta primi işveren hissesinin tamamı taşınma tarihinden itibaren beş yıl süre ile 20. madde çerçevesinde bütçeden karşılanır.”¹³⁸ Ancak, “31.12.2010 tarihinden önce başlanılan yatırımlarla ilgili olarak yapılacak ilave yatırımlarda çalışan istihdam için yedi yıl süre ile sigorta primi işveren hissesi desteği uygulanır.” Ayrıca “Tesislerin taşınma işleminin 2009 yılı sonuna kadar tamamlanması halinde taşınma ile ilgili nakliye giderlerinin tamamı yeminli mali müşavir raporlarına istinaden bütçeden karşılanabilir.”¹³⁹ Ve “5084 sayılı Kanun kapsamı desteklerden yararlanmakta olan I. ve II. bölgedeki işletmeler IV. bölgeye taşındıkları tarihten sonraki dönem için sigorta primi işveren hissesi desteği uygulamasından yararlanabilirler.”¹⁴⁰

Bu Yeni teşvik sistemi ile Türkiye 40 yıldır uygulamakta olduğu teşvik sistemi üzerine oturan Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) politikalarını bir yana bırakarak yeni bir uygulama içine girmiştir. Sonuç olarak, ana hedeflerinden biri bölgesel gelişmişlik farklarını minimize etmek olan bu yatırım teşvik sistemi, bölgesel gelişme amacını açıkça içermesinden dolayı eskisinden farklı ve gelişmiş bir bölgesel kalkınma odaklıydı. Bu yeni teşvik sistemine ilişkin belirlenen verilerin sonuçları, bu amaçları gerçekleştirme eğilimli olduğunu göstermektedir¹⁴¹.

Ayrıca genel anlamda teşvik programıyla ilgili olarak altta yer alan tablo 1’i ele aldığımızda 2009’da uygulanmaya başlanan teşvik paketinde destek unsurları için 7 araç kullanılmaktaydı ve Türkiye 4 bölgeye ayrılarak bölgesel manada teşvikler sunulmaktaydı. KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyeti büyük yatırımlara sunulduğu gibi 4 bölgede faaliyette olan yatırımcılara sunularak genel teşvik politikalarının içinde yer almaktaydı.

Bölgesel ve Sektörel Teşviklerle, büyük ölçekli yatırımlarda, 31.12.2011 tarihinden önce başlayan yatırımlar için % 2-10 oranları arasında normalden düşük oranlı olarak kurumlar vergisi uygulanmaktaydı. 31.12.2011 tarihinden önce

¹³⁸ Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ, Tebliğ No: 2009/1, Madde 23(1), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/Tebli%C4%9F%20hazine.htm>, (Erişim Tarihi: 25.03.2016)

¹³⁹ Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ, Tebliğ No: 2009/1, Madde 23(2), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/Tebli%C4%9F%20hazine.htm>, (Erişim Tarihi: 25.03.2016)

¹⁴⁰ Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ, Tebliğ No: 2009/1, Madde 23(3), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/Tebli%C4%9F%20hazine.htm>, (Erişim Tarihi: 25.03.2016)

¹⁴¹ Yavan Nuri, a.g.m., s.114

başlanan yatırımlar için 7 yıla varan SGK primi işveren desteği devlet arazisinin tahsisi sağlanırken, faiz desteği ise sadece 3. ve 4. bölgeler içinde yapılan yatırımlarda geçerliydi.¹⁴²

Tablo 1:Türkiye’de 2009 Yatırım Teşvik Programı Araçlarının Teşvik Türlerine Göre Dağılımı

Teşvik Araçları	Genel	Bölgeler				Büyük Yatırım	AR-GE ve Çevre
		1.	2.	3.	4.		
Gümrük Vergisi Muafiyeti	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
KDV İstisnası	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi		✓	✓	✓	✓	✓	
Yatırım Yeri Tahsisi		✓	✓	✓	✓	✓	
Sigorta Primi İşveren Desteği		✓	✓	✓	✓	✓	
Faiz Desteği				✓	✓		✓
Taşınma Desteği					✓		

Kaynak: Nuri Yavan, **Teşviklerin Sektörel Ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği**, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, No:27, Ankara, 2011, s.104.

Teşvik sisteminde bölgesel desteklerin yanında, 2009/15199 sayılı bakanlar kurulu kararının Ek-3 kısmında yer alan 12 önemli sektörde 50 milyon TL üzerindeki büyük yatırımlarında desteklenmesi öngörülmüştür¹⁴³.

C- 2012 Yılında Sunulan Yeni Yatırım Teşvik Programı

Yeni Yatırım Teşvik Sistemi, 15.06.2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın 19.06.2012 tarihli Resmi Gazetede yayımlanması ile yürürlüğe girmiştir. Kararın uygulanmasıyla ilgili usul ve esaslar da 2012/1 sayılı Tebliğ ile belirlenmiştir.

¹⁴² Konya Ticaret Odası Resmi Sitesi, “Yatırımlarda Devlet Yardımları Yeni Teşvik Yasası” <http://www.kto.org.tr/yatirimlarda-devlet-yardimlari-yeni-tesvik-yasasi-417s.htm> (Erişim Tarihi: 02.04.2016)

¹⁴³ 2009/15199 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Ek 3, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090716-5.htm> (Erişim Tarihi: 19.03.2016)

1- Yeni Teşvik Sisteminin Amaç Ve Kapsamı

Türkiye'nin 2023 hedefleri ile üretim ve ihracat odaklı büyüme stratejisi bakımından büyük önem taşıyan yatırım teşvik sistemi, kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedeflere bağlı olarak aşağıda belirtilen amaçları gerçekleştirmeyi hedeflemektedir¹⁴⁴.

- Tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek
- Üretimi ve istihdamı artırmak
- Uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma geliştirme içeriği fazla olan büyük ölçekli Yatırımlar ile stratejik yatırımları özendirmek
- Uluslararası doğrudan yatırımları artırmak
- Bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak
- Kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımları özendirmek

Yatırım Teşvik Programının sağladığı destekler, 01.01.2012 tarihinden sonra müracaat edilmek suretiyle teşvik belgesi düzenlenen tüm yatırımlar için uygulanmaktadır.

Türkiye ekonomisi hızla büyüyen ve gelişen bir yapıya bürünmüştür. Bu değişimin temellerinde, ülkemizde uygulanan teşvik politikalarının önemli katkıları vardır. Tablo 2'de belirtildiği gibi 19 Haziran 2012 tarih ve 28328 sayılı resmi gazetede yayınlanan 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı'nın 1. Ek maddesinde Türkiye kalkınmada öncelikli yöreler açısından 6 bölgeye ayrılmıştır¹⁴⁵.

Asgari sabit yatırım tutarları ise aşağıdaki şekilde belirlenmiştir¹⁴⁶.

- Genel Teşvik Sistemi'nde asgari sabit yatırım tutarı 1. ve 2. bölgelerde 1 milyon TL, 3., 4., 5. ve 6. bölgelerde 500 bin TL'dir.

¹⁴⁴ T.C. Ekonomi Bakanlığı, "Yatırım Teşvik Sistemi Yıllık Değerlendirme Raporu", Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Haziran 2012-2013, s.1., <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Yat%C4%B1r%C4%B1m/Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Te%C5%9Fvik%20Sistemi/ekler/TesvikSistemiYillikRapor.pdf?>, (Erişim Tarihi:11.05.2016)

¹⁴⁵ Mevlüt Karabıçak, "Türkiye'de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel Ve Yerel Kalkınma Üzerine Olası Etkileri", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.18, Sayı.3,Yıl: 2013, s.269.

¹⁴⁶ T.C.Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, "Yeni Teşvik Sistemi", ss.2-3. <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215979>, (Erişim Tarihi: 15.03.2016)

- Bölgesel Teşvik Uygulamaları için asgari sabit yatırım tutarı 1. ve 2. bölgelerde 1 milyon TL'den, diğer bölgelerde ise 500 bin TL'den başlamak üzere desteklenen her bir sektör ve her bir il için ayrı ayrı belirlenmiştir.
- Büyük Ölçekli Yatırımlar için asgari sabit yatırım tutarı 50 milyon TL'den başlamak üzere sektörüne göre farklı büyüklüklerle tanımlanmıştır.
- Stratejik Yatırımlar için asgari sabit yatırım tutarı 50 milyon TL'dir.

Tablo 2: Yatırım Teşvik Uygulamalarında Bölgeler

1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	5. Bölge	6. Bölge
Ankara	Adana	Balıkesir	Afyonkarahisar	Adıyaman	Ağrı
Antalya	Aydın	Bilecik	Amasya	Aksaray	Ardahan
Bursa	Bolu	Burdur	Artvin	Bayburt	Batman
Eskişehir	Çanakkale*	Gaziantep	Bartın	Çankırı	Bingöl
İstanbul	Denizli	Karabük	Çorum	Erzurum	Bitlis
İzmir	Edirne	Karaman	Düzce	Giresun	Diyarbakır
Kocaeli	Isparta	Manisa	Elazığ	Gümüşhane	Hakkâri
Muğla	Kayseri	Mersin	Erzincan	Kahramanmaraş	Iğdır
	Kırklareli	Samsun	Hatay	Kilis	Kars
	Konya	Trabzon	Kastamonu	Niğde	Mardin
	Sakarya	Uşak	Kırıkkale	Ordu	Muş
	Tekirdağ	Zonguldak	Kırşehir	Osmaniye	Siirt
	Yalova		Kütahya	Sinop	Şanlıurfa
			Malatya	Tokat	Şırnak
			Nevşehir	Tunceli	Van
			Rize	Yozgat	Bozcaada ve
			Sivas		Gökçeada İlçeleri

Kaynak: 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Ek:1, **bkz.**,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120619-1-1.doc> (Erişim Tarihi:15.03.2016)

* Çanakkale ilinde, Bozcaada ve Gökçeada hariç olmak üzere

Üstteki tablo 2'de iller bölgelere göre 6 bölge şeklinde ve 81 ili kapsayacak şekilde sınıflandırılmıştır. Burada 2. Bölge içinde olan Çanakkale'ye bağlı Bozcaada ve Gökçeada ise en fazla desteğin sağlandığı bölge olan 6. bölge yardımlarının dâhilinde olan sınıfta yer almaktadır. Bunun yapılmasındaki sebeplerin başında ise ilçelerin bulunduğu ile daha fazla katkı sağlamasına çalışılmasının akabinde

ekonomik ve sosyal yaşamın yörede canlandırılmasına katkı sağlanması yönündeki eğilimler gösterilebilir.

Tablo 3: 2012 Teşvik Sisteminin Ana Bileşenleri

Bölgesel Teşvik	Büyük Ölçekli Yatırımlar	Stratejik Yatırımlar	Genel Teşvik
KDV İstisnası	KDV İstisnası	KDV İstisnası	KDV İstisnası
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Gümrük Vergisi Muafiyeti	Gümrük Vergisi Muafiyeti	Gümrük Vergisi Muafiyeti
Vergi İndirimi	Vergi İndirimi	Vergi İndirimi	Gelir Vergisi Stopajı Desteği *
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	
Yatırım Yeri Tahsis	Yatırım Yeri Tahsis	Yatırım Yeri Tahsis	
Gelir Vergisi Stopajı Desteği *	Gelir Vergisi Stopajı Desteği *	Gelir Vergisi Stopajı Desteği *	
Sigorta Primi Desteği *	Sigorta Primi Desteği *	Sigorta Primi Desteği *	
Faiz desteği**		KDV İadesi	
		Faiz Desteği	

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, “Yatırım Teşvik Sistemi Yıllık Değerlendirme Raporu”, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Haziran 2012-2013, s.2. <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Yat%C4%B1r%C4%B1m/Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Te%C5%9Fvik%20Sistemi/ekler/TesvikSistemiYillikRapor.pdf>? (Erişim Tarihi: 11.05.2016)

*6. Bölgede yatırımlar için sağlanmaktadır.

**1. Ve 2. Bölge haricindeki bölgelerde yatırımlarda sağlanmaktadır.

Yeni yatırım teşvik sistemi uygulamalarının hedefleri ve kapsamlarıyla ilgili sınıflandırmayı yaptığımızda ise şu şekilde tanımlamalar yapılabilir¹⁴⁷.

- **Bölgesel teşvik:** iller arasındaki gelişmişlik farkını azaltmayı ve illerin üretim ve ihracat potansiyellerini artırmayı hedeflemektedir.
- **Büyük ölçekli yatırımlar:** teknoloji ve araştırma geliştirme kapasitesini arttıracak, rekabet üstünlüğü sağlayacak yatırımlar desteklenmektedir.
- **Stratejik yatırımlar:** cari açığın azaltılmasına katkı sağlayacak katma değeri yüksek yatırımlar desteklenmektedir.
- **Genel teşvik:** teşvik edilmeyecek yatırım konuları dışında kalan tüm yatırımları kapsamaktadır.

¹⁴⁷ T.C. Ekonomi Bakanlığı, “Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları”, Haziran, 2015, s.6., <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-216015> (Erişim Tarihi: 17.03.2016)

- **Öncelikli yatırım konuları:** ülke ihtiyacına uygun olan belirli yatırım konularının farklı bölgelerde gerçekleştirilse dahi 5. Bölge destekleri ile desteklenmesi hedeflenmektedir.

2- Yeni Teşvik Sisteminin Destek Unsurları

Yeni teşvik paketiyle yatırımlara tanınan destek unsurları 9 şekilde sunulmaktadır. Bunları ele alıp bilgi verecek olursak;

KDV İstisnası: 25.10.1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu gereğince, teşvik belgesini haiz yatırımcılara teşvik belgesi kapsamında yapılacak makine ve teçhizatın ithal ve yerli teslimleri KDV’den istisna edilebilir. Aynı hüküm, teşvik belgesinin veya teşvik belgesi kapsamı makine ve teçhizatın devir işlemleri ile makine ve teçhizat listelerinde set, ünite, takım vb. olarak belirtilen malların kısmi teslimlerinde de uygulanır¹⁴⁸. Teşvik belgesine sahip olan yatırımcıların belge kapsamında temin edeceği yatırım malı makine ve teçhizat için KDV ödememesi durumudur¹⁴⁹.

Gümrük Vergisi Muafiyeti: Teşvik belgesi kapsamında yurt dışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat için gümrük vergisinin ödenmemesi şeklinde uygulanmaktadır¹⁵⁰. Gümrük vergisi muafiyetiyle ilgili bakanlar kurulu Karar Sayısı 2012/3305 olan kararnamede madde 9 içindeki bentlerde gümrük vergisi muafiyetinin sağlanacağı durumları aşağıdaki gibi belirtilmiştir.

“(1) Teşvik belgesi kapsamındaki yatırım malı makine ve teçhizatın ithali, otomobil ve hafif ticarî araç yatırımlarında yatırım dönemi içerisinde kalmak kaydıyla monte edilmemiş haldeki (CKD) aksam ve parçaların ithali, gemi ve elli metrenin üzerindeki yat inşa yatırımlarında tekne kabuğu ithali yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı gereğince ödenmesi gereken gümrük vergisinden muaftır.

(2) Teşvik belgesi kapsamında otobüs, çekici (Euro normlarına uygun yeşil motoru haiz olanlar hariç), mobilya, motorbot, kamyon (off-road truck tipi karayoluna çıkması mümkün olmayan kaya tipi damperli kamyonlar hariç), transmikser, beton santrali, forklift

¹⁴⁸ 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Madde:10 (1), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120619-1.htm> (Erişim Tarihi:17.03.2016)

¹⁴⁹ T.C.Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Yeni Teşvik Sistemi”, s.3. <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215979> (Erişim Tarihi: 17.03.2016)

¹⁵⁰ T.C.Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Gümrük Vergisi Muafiyeti”, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewer.jspx?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-167594&parentPage=yatirim> (Erişim Tarihi: 17.03.2016)

ve beton pompası ithal edilmesi halinde yürürlükteki İthalat Rejimi Kararında öngörülen oranlarda gümrük vergisi tahsil edilir. Ayrıca, makine ve teçhizat bedelinin yüzde beşine kadar yedek parça, gümrük vergisi muafiyeti sağlanmaksızın ithal edilerek sabit yatırım tutarına dahil edilebilir.

(3) Bakanlık, sektörel kısıtlamaları göz önüne alarak;

a) İthalat Rejimi Kararı uyarınca ithali mümkün olan kullanılmış veya yenileştirilmiş makine ve teçhizat (karayolu nakil vasıtaları hariç) ile İthalat Rejimi Kararının 7 nci maddesi uyarınca ithaline izin verilen makine ve teçhizatın teşvik belgesi kapsamına alınmasını,

b) Kullanılmış komple tesisin proje bazında yapılacak değerlendirme sonucunda ithalini, uygun görebilir.

(4) Baskı, basım, matbaa, tekstil, hazır giyim ve konfeksiyon yatırımlarına yönelik teşvik belgeleri kapsamında kullanılmış veya yenileştirilmiş makine ve teçhizat ithal edilemez.

(5) Finansal kiralama yöntemiyle gerçekleştirilecek yatırımlar için finansal kiralama şirketi adına ayrı bir teşvik belgesi düzenlenmeksizin yatırımcının teşvik belgesi dikkate alınarak ithalat işlemleri yapılır. İthalat işlemleri ile ilgili olarak yatırımcı ile finansal kiralama şirketleri müteselsilen sorumludur.

(6) Teşvik belgesi almak üzere müracaat edilmiş, ancak teşvik belgesine bağlanmamış yatırımlara ilişkin makine ve teçhizatın ithaline, Bakanlığın görüşüne istinaden Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca, teşvik belgesi kapsamında muafiyet tanınabilecek ve istisna edilebilecek vergi ve kesintilerin toplam tutarı kadar teminatın alınması suretiyle müsaade edilebilir. Teminatla ithalatla, bir defada verilecek teminat süresi azami altı aydır. Teminat süresi içerisinde teşvik belgesinin düzenlenememiş olması halinde süre uzatımı için Gümrük ve Ticaret Bakanlığına müracaat edilir. Teminatın başlangıç tarihi, eşyanın serbest dolaşıma giriş tarihidir. Yatırımcının, teminatın çözümü için teminat süresi içinde (ek süreler dahil) teşvik belgesi ve eki ithal makine ve teçhizat listesi ile birlikte Gümrük ve Ticaret Bakanlığına müracaat etmesi gerekir. Aksi takdirde teminat irat kaydedilir.

(7) Otomobil üretimine yönelik olarak asgari yüzbin adet/yıl kapasiteli yeni bir yatırım yapılması veya mevcut tesislerin kurulu kapasitelerinin en az yüzbin adet/yıl artırılması halinde, teşvik belgesinde kayıtlı sabit yatırım tutarının yüzde yirmisinin gerçekleştirilmesini müteakip, yatırım süresi içerisinde olmak kaydıyla gümrük vergisine tabi olmaksızın yatırımcılara A, B ve C segmentlerinden otomobil ithaline izin verilebilir. Teşvik belgesi kapsamında ithaline izin verilen toplam otomobil sayısı, belgede kayıtlı ilave kapasitenin yüzde onbeşini aşamaz. Ancak, belge kapsamında motor üretiminin de yer alması halinde, motor üretim kapasitesinin yüzde onbeşi kadar daha (motor üretim kapasitesinin, otomobil üretim kapasitesinden fazla olması durumunda otomobil kapasitesi

dikkate alınır) yukarıda belirtilen segmentlerden ilave otomobil ithaline izin verilebilir.” Buradaki gümrük vergisi muafiyeti tüm ürünler için söz konusu olmamakla birlikte birçok tedbirle ve yukarıda belirtildiği gibi uygulanmaktadır.

Vergi İndirimi: Kurumlar ve gelir vergisinin, yatırımın beklenen katkı tutarı rakamlarına ulaşınca kadar, indirimli bir biçimde uygulanması durumudur¹⁵¹.

Yeni teşvik sisteminde vergi indirimleriyle ilgili olarak bakanlar kurulu Karar Sayısı 2012/3305 olan kararnamede madde 15 fıkra 1’e göre;

“Büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında gerçekleştirilecek yatırımlarda, 5520 sayılı Kanunun 32/A maddesi çerçevesinde gelir veya kurumlar vergisi, öngörülen yatırıma katkı tutarına ulaşınca kadar aşağıda belirtilen oranlarda indirimli olarak uygulanır.”

08.04.2016 tarihinde 29678 sayısıyla resmi gazetede yayınlanan karara istinaden 31.12.2016 tarihine kadar yatırıma başlanılmış olması durumunda alttaki tabloda belirtilen yatırıma katkı oranına ulaşınca kadar belirtilen vergi indirimleri uygulanır.

Tablo 4: 31.12.2016 Tarihine Kadar Başlanan Büyük Ölçekli Yatırımlar Ve Bölgesel Teşvik Uygulamaları Kapsamında Vergi İndirimi Oranları

	31.12.2016 Tarihine Kadar Başlanılan Yatırımlarda Bölgesel Teşvik Uygulamaları		31.12.2016 Tarihine Kadar Başlanılan Yatırımlarda Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki		31.12.2016 Tarihine Kadar Başlanılan Stratejik Yatırımların Teşviki	
Bölgeler	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)
1	15	50	25	50	50	90
2	20	55	30	55	50	90
3	25	60	35	60	50	90
4	30	70	40	70	50	90
5	40	80	50	80	50	90
6	50	90	60	90	50	90

Kaynak: 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Madde 15, **bkz.**, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215861>, (Erişim Tarihi:29.04.2016)

¹⁵¹ T.C.Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Yeni Teşvik Sistemi”, s.3. <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215979> (Erişim Tarihi: 17.03.2016)

Yatırıma başlama süresi 31.12.2016 tarihinden sonra söz konusu olursa aşağıdaki tabloda belirtilen yatırıma katkı oranına kadar gelir veya kurumlar vergisi indirimi olarak yatırımcılara vergi indirimi sağlanmaktadır.

Tablo 5: Büyük Ölçekli Yatırımlar Ve Bölgesel Teşvik Uygulamaları Kapsamında Vergi İndirimi Oranları

	01.01.2017 Tarihinden Sonra Başlanacak Yatırımlarda Bölgesel Teşvik Uygulamaları		01.01.2017 Tarihinden Sonra Başlanacak Yatırımlarda Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki		01.01.2017 Tarihinden Sonra Başlanacak Stratejik Yatırımların Teşviki	
Bölgeler	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)
1	10	30	20	30	50	90
2	15	40	25	40	50	90
3	20	50	30	50	50	90
4	25	60	35	60	50	90
5	30	70	40	70	50	90
6	35	90	45	90	50	90

Kaynak: 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Madde 15, **bkz.**, .
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215861>, (Erişim Tarihi:29.04.2016)

Ayrıca yatırımlara başlanılan süreçte yatırımcının diğer faaliyetleriyle ilgili olarak kazançlarından vergi indirimi sağlanması durumu ise 2012/3305 sayılı bakanlar kurulu kararının 15. Maddesinin 5. Fıkrasında şu şekilde şarta bağlanmıştır.

“Bu maddeye göre hesaplanacak yatırıma katkı tutarına mahsuben, gerçekleştirilen yatırım harcaması tutarını aşmamak ve toplam yatırıma katkı tutarının;

a) Büyük ölçekli yatırımlar ve bölgesel teşvik uygulamaları kapsamındaki yatırımlarda; 2 nci bölgede yüzde onunu, 3 üncü bölgede yüzde yirmisini, 4 üncü bölgede yüzde otuzunu, 5 inci bölgede yüzde ellisini ve 6 ncı bölgede yüzde seksenini,

b) Stratejik yatırımlarda; 6 ncı bölgede yüzde seksenini, diğer bölgelerde yüzde ellisini, geçmemek üzere yatırım döneminde yatırımcının diğer faaliyetlerinden elde edilen kazançlarına indirimli gelir veya kurumlar vergisi uygulanabilir.”

Bunun yanında yatırım ile ilgili olarak geçici 5. maddeyi ele aldığımızda ise yatırıma başlama sürecinde 01.01.2015 ile 31.12.2016 tarihleri arasında gerçekleştirilecek yatırım harcamaları için indirimli gelir veya kurumlar vergisi hesaplanacak yatırıma katkı oranına mahsuben, gerçekleştirilen yatırım harcaması tutarını aşmayacak şekilde ve yatırıma katkı oranının alttaki tabloda gösterilecek

oranları aşmamak üzere yatırımcının diğer faaliyetlerinden elde edilen kazançlarına da uygulanabilmektedir¹⁵².

Tablo 6: Yapılacak Yatırım Harcamaları İçin Yatırımcılara Yatırım Döneminde Uygulanabilecek Vergi İndirimi Oranları

01.01.2015-31.12.2016 Tarihleri Arasında Yapılacak Yatırım Harcamaları İçin Yatırımcılara Yatırım Döneminde Uygulanacak Oranları (%)		
Bölgeler	Bölgesel ve Büyük Ölçekli yatırımlarda	Stratejik Yatırımlarda
1	50	70
2	55	70
3	60	70
4	65	70
5	70	70
6	80	80

Kaynak:2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Geçici Madde 5, İçindeki Verilerden Derlenmiştir. <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215861>, (Erişim Tarihi:29.04.2016)

Bölgesel ve Büyük Ölçekli Yatırımlar kapsamında ve Stratejik Yatırımlarda olduğu gibi en büyük destek oranı 6. bölgedeki yatırımlar için sağlanmaktadır. Bölgesel ve Büyük Ölçekli Yatırımlarda yatırımın gelişmişlik düzeyi daha yüksek olan 1. bölgeye doğru kayması halinde destek oranı haliyle düşüklük göstermektedir. Ancak bu durum stratejik yatırımların yatırım döneminde alacağı desteklerde yatırımın 6. bölge haricinde yapılması halinde diğer bölgelerde sabit oranlı bir biçimde uygulanmaktadır.

Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği: Sigorta primi işveren hissesi desteği, teşvik belgesi kapsamında yapılacak yatırımla sağlanan ek istihdam sayısı için ödenmesi gereken sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete denk gelen kısmının ilgili Bakanlıkça karşılanması durumudur. Sigorta Primi İşveren Hissesi desteğinin uygulanmasına, teşvik belgesinin tamamlama vizelerinin yapılmasının akabinde, destekten yararlanacak olan firmalara ilişkin bilgilerin Ekonomi Bakanlığınca, Sosyal Güvenlik Kurumuna sanal ortamda bildirildiği tarihten sonraki ayın başı itibarıyla başlanabilmektedir¹⁵³.

¹⁵² 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Geçici Madde 5, **bkz.**, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215861>, (Erişim Tarihi:29.04.2016)

¹⁵³ T.C.Ekonomi Bakanlığı, “Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Devlet Destekleri Adım Adım Uygulama Rehberi”, Teşvik Uygulama Ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Nisan, 2013, s.25. https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Yat%C4%

Tablo 7: Sigorta Primi İşveren Desteğinin Uygulama Süreleri

	Büyük Ölçekli Ve Bölgesel Destek Kapsamındaki Yatırımlar		Stratejik yatırımlar
Bölgeler	31.12. 2016 tarihine kadar başlanan yatırımlar (Yıl)	01.01.2017 tarihinden itibaren başlanan yatırımlar (Yıl)	Yatırıma Başlama Tarihi Kısıtlaması Yok (Yıl)
1	2	-	7
2	3	-	7
3	5	3	7
4	6	5	7
5	7	6	7
6	10	7	10

Kaynak:2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Madde 12,
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215861>,
(Erişim Tarihi:29.04.2016)

Büyük ölçekli yatırımlar, bölgesel teşvik uygulamaları ve stratejik yatırımlarla ilgili olarak sigorta primi işveren hissesi desteği aşağıda belirtilen süre zarflarında uygulanmaktadır.

Gelir Vergisi Stopajı Desteği: Teşvik belgesi kapsamı yatırımla sağlanan ilave istihdam için belirlenen gelir vergisi stopajının düşülmesidir. Bu destek sadece 6. bölgede yapılacak yatırımlar için düzenlenecek teşvik belgelerinde öngörülmektedir¹⁵⁴.

6. bölge için düzenlenen teşvik belgeleri kapsamında gerçekleştirilecek yatırımlarla sağlanan ilave istihdam için, belgede kayıtlı istihdam sayısını aşmamak kaydıyla, işçilerin ücretlerinin asgari ücrete tekabül eden kısmı üzerinden hesaplanan gelir vergisi, yatırımın kısmen veya tamamen faaliyete geçtiği tarihten itibaren on yıl süreyle verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden vergiden terkin edilmektedir. Yatırımın tamamlanamaması veya teşvik belgesinin iptal edilmesi halinde, gelir vergisi stopajı desteği uygulaması nedeniyle terkin edilen vergiler, vergi ziyayı cezası uygulanmaksızın gecikme faiziyle birlikte tahsil olunur. Yatırımın faaliyete geçmesinden önce devri halinde devralan, aynı koşulları yerine getirmek kaydıyla gelir vergisi stopajı desteğinden yararlanır. Yatırımın kısmen veya tamamen faaliyete geçmesinden sonra devri halinde, gelir vergisi stopajı desteği

<B1r%C4%B1m/Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Te%C5%9Fvik%20Sistemi/ekler/TesvikUygulamaRehberi.pdf?lve> (Erişim Tarihi: 17.03.2016)

¹⁵⁴T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Yeni Teşvik Sistemi”, s.3.

<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215979> (Erişim Tarihi: 17.03.2016)

uygulanmasından devir tarihine kadar devreden, devir tarihinden sonra ise kalan süre kadar devralan yararlanabilmektedir¹⁵⁵.

Sigorta Primi (İşçi Hissesi) Desteği: Sigorta primi desteği teşvik belgesi kapsamında yapılan yatırımlardan sağlanan ilave istihdam için, ödenmesi zorunlu olan sigorta primi işçi hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmının ilgili Bakanlıkça karşılanmasıdır. 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar kapsamında, bu destek sadece 6. bölgede gerçekleştirilecek Bölgesel, Büyük Ölçekli ve Stratejik Yatırımlar için verilen teşvik belgelerinde yapılabilmektedir. Sigorta Primi işçi desteğinin uygulanmasına da işveren desteğinin uygulamasıyla aynı şekilde, teşvik belgesinin tamamlama vizelerinin yapılmasının akabinde, destekten yararlanacak olan firmalara ilişkin bilgilerin Ekonomi Bakanlığı tarafından Sosyal Güvenlik Kurumuna sanal ortamda bildirildiği tarihten sonraki aybaşı itibarıyla başlanabilmektedir¹⁵⁶.

Faiz Desteği: Uygulaması bölgesel teşvik uygulamaları ve stratejik yatırımlar ile araştırma geliştirme ve çevresel yatırımlar için düzenlenen yatırım teşvik belgeleri kapsamında, bankalar üzerinden kullanılacak minimum bir yıl vadeli yatırım kredilerinin teşvik belgesinde yer alan sabit yatırım miktarının yüzde yetmişine kadar olan kısmı için ödenecek kar payı veya faiz tutarının belirli oranlarda devlet bütçesinden karşılanmasını sağlayan bir teşvik unsurudur¹⁵⁷.

Yatırım Yeri Tahsisi: Yatırım kararlarını hızlandırabilmek için yatırım sürecinin başında uygulanmasından dolayı yatırım maliyetlerinin düşürülmesine destek olacak devlet desteklerine ihtiyaç duyulmaktadır. Ekonomi Bakanlığı tarafından yürürlüğe sokulan ve uygulaması Maliye Bakanlığı ile birlikte yürütülen “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” içerisinde yer alan yatırım yeri tahsisi desteği de bu uygulamalardan bir tanesidir. Destek, ilk yıl için taşınmazın emlak vergi değerinin en fazla %3’ü oranında belirlenen bedel, ikinci ve takip eden

¹⁵⁵ Bakanlar Kurulu Kararı, 2012/3305 Sayılı Karar, Madde:14, **bkz.**,

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120619-1.htm>, (Erişim Tarihi:17.03.2016)

¹⁵⁶ T.C.Ekonomi Bakanlığı, “Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Devlet Destekleri Adım Adım Uygulama Rehberi”, Teşvik Uygulama Ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Nisan, 2013, s.25.

<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Yat%C4%B1r%C4%B1m/Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Te%C5%9Fvik%20Sistemi/ekler/TesvikUygulamaRehberi.pdf?lve> (Erişim Tarihi: 17.03.2016)

¹⁵⁷ T.C. Ekonomi Bakanlığı, “Yatırım Teşvik Sistemi Yıllık Değerlendirme Raporu”, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Haziran 2012-2013, s.3.

<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Yat%C4%B1r%C4%B1m/Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Te%C5%9Fvik%20Sistemi/ekler/TesvikSistemiYillikRapor.pdf?> (Erişim Tarihi: 11.05.2016)

yıllar için ise cari yıl bedelinin ÜFE oranında artırılması koşuluyla belirlenen bedele karşılık, taşınmaz üzerinde 49 yıl süreyle şartlı kullanım hakkı verilmesi şeklinde uygulanmaktadır. Fakat ilk 3 yıl için ödemeler hesaplanan değer %30'u oranında alınmaktadır. Yatırım yerine göre belirlenen ilk yıl ödemeleri bölgelere göre değişik oranlarda hesaplanmaktadır¹⁵⁸.

Katma Değer Vergisi İadesi: Sabit yatırım tutarı beş yüz milyon Türk Lirasının üzerindeki stratejik yatırımlar kapsamında yapılacak bina-inşaat harcamaları KDV iadesinden yararlanabilmektedir¹⁵⁹.

Tablo 8: 2012 Yılı Yeni Teşvik Sisteminin Destek Unsurları

Destek unsurları	Genel Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Öncelikli Yatırımların Teşviki	Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	Stratejik Yatırımların Teşviki
KDV İstisnası	✓	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	✓	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi		✓	✓	✓	✓
Sigorta primi işveren Hissesi Desteği		✓	✓	✓	✓
Gelir vergisi Stopajı Desteği*	✓	✓	✓	✓	✓
Sigorta primi işçi Hissesi Desteği*		✓	✓	✓	✓
Faiz Desteği**		✓	✓		✓
Yatırım Yeri Tahsisi		✓	✓	✓	✓
KDV İadesi***					✓

Kaynak: T.C.Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Yeni Teşvik Sistemi”, s.1, <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215979> (Erişim Tarihi: 15.03.2016)

* Yatırımın 6. bölgede gerçekleştirilmesi halinde sağlanır.

** Yatırımın Bölgesel Teşvik Uygulamalarında 3., 4., 5. veya 6. Bölgelerde gerçekleştirilmesi halinde sağlanır.

*** Sabit yatırım tutarı 500 milyon TL üzerinde olan stratejik yatırımlara sağlanır.

Yeni teşvik paketi içerisindeki destek unsurlarının hangi yönde olduğunu gösteren tablodan da takip edildiğinde KDV desteği ve gümrük vergisi muafiyeti, genel teşvik politikası kapsamında tüm yatırımlarda ve bölgelerde uygulanırken,

¹⁵⁸ T.C.Ekonomi Bakanlığı, “Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Devlet Destekleri Adım Adım Uygulama Rehberi”, Teşvik Uygulama Ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Nisan, 2013, s.34., <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Yat%C4%B1r%C4%B1m/Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Te%C5%9Fvik%20Sistemi/ekler/TesvikUygulamaRehberi.pdf?live>, (Erişim Tarihi:17.03.2016)

¹⁵⁹ 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Madde:10 (2), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120619-1.htm>, (Erişim Tarihi:17.03.2016)

gelir vergisi stopajı desteği ise tüm yatırım türlerinde uygulanmaya müsait olup ancak 6. bölge içinde yapılacak olan yatırımlarda uygulanabilmektedir. Vergi indirimi, Stratejik, Büyük Ölçekli, Öncelikli Yatırımlar ve Bölgesel Yatırımların teşvikinde kullanılırken genel teşvik politikası içinde yer almamaktadır. Sigorta Primi İşveren Hissesi desteği Stratejik, Büyük Ölçekli, Öncelikli Yatırımlar Ve Bölgesel Yatırımların teşvikleri içinde yer alırken Genel Teşvik politikası içinde yer almamaktadır. Sigorta primi işçi hissesi desteği ise gelir vergisi stopajı desteği gibi sadece 6. bölge yatırımları içinde sağlanmaktadır. Gelir Vergisi Stopajı teşvikinden uygulamada tek farkı genel teşvik araçları içinde kullanılmamasıdır.

Faiz desteği bölgesel yatırımlar, öncelikli yatırımlar ve stratejik yatırımlar için uygulanmaktadır. Ancak Yatırımın Bölgesel Teşvik Uygulamalarında 3., 4., 5. veya 6. bölgelerde gerçekleştirilmesi halinde sağlanabilmektedir.

Yatırım yeri tahsisi, Yatırım Teşvik Belgesi verilmiş Büyük Ölçekli Yatırımlar, Stratejik Yatırımlar Ve Bölgesel Teşviklerden yararlanacak yatırımlar için Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde yatırım yeri tahsis edilebilir¹⁶⁰.

Yatırımcıların, KDV İadesi desteğinden yararlanabilmesi için Ekonomi Bakanlığınca Stratejik Yatırımların Teşviki uygulaması kapsamında verilecek Yatırım Teşvik Belgesine sahip olması ve kayıtlı destek unsurları içerisinde Gelir Vergisi Stopajı desteği olması gerekmektedir.¹⁶¹ KDV iadesi Stratejik Yatırımlar kapsamında sabit yatırım tutarının 500.000.000 TL üzerinde olması şartıyla yapılan bina inşaat harcamaları için tahsil edilmiş olan KDV tutarının iade edilmesi durumunda ortaya çıkmaktadır.¹⁶²

¹⁶⁰ T.C Ekonomi Bakanlığı, “Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları”, Haziran, 2015, s.14., <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-216015>, (Erişim Tarihi: 17.03.2016)

¹⁶¹ T.C.Ekonomi Bakanlığı, “Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Devlet Destekleri Adım Adım Uygulama Rehberi”, Teşvik Uygulama Ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Nisan, 2013, s.38., <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Yat%C4%B1r%C4%B1m/Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Te%C5%9Fvik%20Sistemi/ekler/TesvikUygulamaRehberi.pdf?lve>, (Erişim Tarihi:17.03.2016)

¹⁶² T.C Ekonomi Bakanlığı, “Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları”, Haziran, 2015, s.18., <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-216015>, (Erişim Tarihi: 17.03.2016)

D- Yatırımlara Sunulan Devlet Teşviklerinin Genel Olarak Değişimi

Yeni teşvik paketi geçmiş uygulamalardan nasıl farklılaşmaktadır. Yapılan bu değişiklikler teşvik uygulamalarının amaçlarındaki değişim göze önüne çıkartıyor. Sık aralıklarla yapılan değişiklikler, özel sektörden gelen taleplerde dikkate alınarak sistemin aksayan yönlerini tamir etmek için yapılmıştır. Türkiye’de son 12 yılda uygulanan teşvik mekanizmalarını incelediğimizde, teşviklerle ulaşılmak istenenlerin sürekli olarak çeşitlenmiş olduğu görülmektedir¹⁶³.

5084 ve 5350 sayılı kanunların amacı; bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkânlarını artırmaktır. Şeklinde ilgili kanunların 1. maddesinde belirtilmiştir¹⁶⁴.

2009 yılındaki teşvik sisteminin amacı ise; Kalkınma planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedefler ile uluslararası anlaşmalara uygun olarak, tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdamı artırmak, yatırım eğiliminin devamlılığını ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, uluslararası rekabet gücünü artıracak teknoloji ve araştırma geliştirme, içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımları özendirmek, doğrudan yabancı yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek, çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemektir¹⁶⁵.

2012 yılında, uygulanmaya başlanan teşvik sistemiyle amaçlanan ise; kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma geliştirme içeriği yüksek Bölgesel ve Büyük Ölçekli Yatırımlar ile Stratejik Yatırımların özendirilmesine, uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik

¹⁶³ Acar Ozan, Çağlar Esen, **a.g.m.**, s.2.

¹⁶⁴ 5084 Sayılı Yatırımların Ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Madde:1, **bkz.**, <http://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuatmetin/1.5.5084.Pdf> (Erişim Tarihi:10.03.2016)

¹⁶⁵ 2009/15199 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Madde:1, **bkz.**, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090716-5.htm>, (Erişim Tarihi:10.03.2016)

yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektir¹⁶⁶.

2012 kamu teşvik programındaki bölgeler sıralaması incelendiğinde teşvik yasasında gelişmiş bölgeler söz konusu olduğu gibi, gelişmemiş hatta geri almış yöreler de söz konusu olabilmektedir. Durum böyle olunca her bölgede aynı özellik gösteren bir teşvik modeli, gelişmişlik farklılıklarını azaltmadığı gibi daha çok derinleştirebilecektir. Bu farklılıkta doğal koşullar önemli bir etken olup, bazı yapısal sıkıntı ve terör olaylarının varlığı da göz ardı edilemez¹⁶⁷.

Yatırımcılara sağlanan vergi indirimi uygulamasına göre eski teşvik sisteminde, indirimli vergiler sadece yapılan yatırımdan elde edilen kazanca uygulanmaktaydı. Fakat yeni teşvik sistemi çerçevesinde yapılacak olan vergi indirimi desteği 2., 3., 4., 5. ve 6. bölgelerde yatırıma katkı miktarının belli bir kısmı teşvik belgesinde belirtilen yatırımın dışında, yatırımcının yatırım döneminde tüm faaliyetlerinden sağladığı kazançları dikkate alınıp uygulanmaktadır. Yeni teşvik sistemi çerçevesinde yatırımlara sağlanacak olan vergi indirimi desteği bölgelerin gelişmişlik düzeyine ve yatırımların büyüklüğüne göre farklılaşmaktadır. Buna bağlı olarak en az gelişmiş olan 6. bölgeye en çok teşvik sağlanmaktadır. Büyük ölçekte yatırım yapılması halinde yatırımın miktarıyla doğru orantılı olarak sağlanacak destek tutarı artırılmaktadır¹⁶⁸.

Teşvik politikalarıyla ilgili olarak son dört uygulamayı temel alan alttaki tabloyu incelediğimizde genel anlamda ortaya çıkan değişiklikleri görebiliriz.

Yeni teşvik sisteminde, bölgesel teşvik uygulamalarında destek unsurları kısmında değişikliklerin meydana geldiği görülmektedir. Bu farklılıklar ise; vergi indirimi, faiz desteği, sigorta primi işveren hissesi desteği ve bölgesel iyileştirmelere yönelik teşvik unsurlarında meydana gelmiştir¹⁶⁹.

Mevcut tabloda görülen 2004 yılında 5084 sayılı kanun vasıtasıyla devletin yatırımlara sağladığı teşvikler 36 ile endeksli şekilde sağlanmaktaydı. Teşvik unsurları olarak ise vergi ve sigorta primi indirimi, enerji desteği ve bedelsiz arsa temini mevcuttu. Desteklerin bölgeler arasında dağıtım oranları değişmemektedir. Aynı zamanda sektörlere ve yatay alanlara da yapılan destekler sabit şekilde

¹⁶⁶2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Madde:1, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120619-1.htm> (Erişim Tarihi:10.03.2016)

¹⁶⁷Karabıçak Mevlüt, **a.g.m.**, s.270.

¹⁶⁸ Akdeve Erdal, Karagöl Erdal Tanas, **a.g.m.**, s.343.

¹⁶⁹ Akdeve Erdal, Karagöl Erdal Tanas, **a.g.m.**, s. 342.

gerçekleşmekteydi. Yatırımın büyüklüğüne göre sağlanan ayrı bir destekleme veya bunlar için gerekli koşullar söz konusu değildi. Ayrıca bu kanun kapsamında yatırımcılara kümelenme desteği de verilmemekteydi.

Tablo 9: Türkiye’de Son 12 Yılda Uygulanan Teşvik Politikalarının Karşılaştırması

	Bölgesel kapsam	Teşvik araçları	Destek oranları Bölgesel farkı	Sektör Seçimi	Yatay alanlar	Büyük yatırımlar	Kümelenme desteği
5084 sayılı teşvik kanunu	Kişi başına düşen gelirin 1500 ABD dolarının altında olduğu 36 il baz alınıyor	Vergi ve sigorta primi indirimi Enerji desteği Bedelsiz arsa tahsisi					
5084 sayılı kanunun güncellendiği 5350 sayılı kanun	5084 kapsamında desteklenen 36 ile 13 yeni il eklendi	Vergi ve sigorta primi indirimi Enerji desteği Bedelsiz arsa tahsisi					
2009 yılında uygulanmaya başlanan sistem	Türkiye geneli (26 NUTS-2 Bölgesi sosyoekonomik gelişmişlik düzeyine göre 4 farklı bölgeye ayrılıyor)	Vergi ve sigorta primi indirimi Yatırım yeri tahsisi Gümrük vergisi muafiyet KDV istisnası Faiz desteği	✓	✓		✓	
2012 yılı yeni teşvik kanunu	Ekonomi Bakanlığının açıkladığı sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi kullanılarak Türkiye 6 bölgeye ayrılıyor	KDV istisnası Gümrük vergisi muafiyeti Vergi indirimi Sigorta Primi işçi ve işveren desteği Faiz desteği Yatırım yeri tahsisi Gelir vergisi stopajı desteği KDV İadesi	✓	✓	✓	✓	✓

Kaynak: Acar Ozan, Çağlar Esen, **a.g.m.**, s.10, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1334047274-0.Yeni_Tesvik_Paketi_Uzerine_Bir_Degerlendirme.pdf, (Erişim Tarihi: 19.03.2016)

27.12.2005 tarihinde 5084 sayılı kanun 5350 sayılı kanun vasıtasıyla güncellenerek, 36 ilde sağlanan teşvikler 49 ile çıkartıldığı halde kullanılan teşvik unsurları yine aynı kalmıştır. 5084 sayılı kanunda olduğu gibi desteklerin bölgeler arası fark gözetmeksizin aynı oranda sağlanmasına da devam edilmiştir. Büyük Ölçekli Yatırımlar ve sektörleri temel alan teşviklerde herhangi bir destekleme farkı söz konusu olmamıştır. Ayrıca kümelenmeyle ilgili herhangi bir teşvikte sunulmamıştır.

2009 yılındaki teşvik paketiyle, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre Türkiye dört bölgeye ayrılmıştır. Ve tüm iller destekleme kapsamına alınmıştır. Yapılan yatırımlarla ilgili bölgelere sağlanan destekler farklı oranlar içerisinde sunulup yatırımlara sağlanacak kaynakların daha dengeli bir biçimde dağıtımı sağlanmaya çalışılmaktadır. Teşvik araçlarından ise önceki uygulamadaki destek unsurlarına ek olarak gümrük vergisi muafiyeti, katma değer vergisi istisnası ve faiz desteği unsurları uygulanmaktaydı. Sektörel anlamda destek oranları ise değişiklik göstermektedir. Büyük Ölçekli Yatırımlar için sağlanan destek unsurlarıyla ilgili oranlar yatırımın miktarına, yerine göre doğru orantılı olarak artırılmıştır. Ancak önceki iki uygulamada da olduğu gibi yatay alanlarla ilgili destekleme ve kümelenme amaçlı destekler sunulmamaktadır.

Mevcut olan önceki uygulamalarda ülke ekonomisinin düşük potansiyelde faaliyet gösteren bölgeleri ve atıl kapasiteyle çalışan firmaları geliştirmeye, kaynak dağılımını bölgesel gelişmişlik farklarını giderici yönde sağlayacak yeni bir teşvik sistemine ihtiyaç duyulması kaçınılmazdı. Bu bağlamda ekonomi bakanlığının 2012 yılı ortasında tanıtımını yaptığı yeni teşvik sistemi birçok yönden ekonomide yeni yatırımları canlandırabilecek biçimde düzenlenmiştir. Günümüzde de uygulamasına devam edilen 2012 yılı teşvik sistemiyle ilgili teşvik politikasının içine Öncelikli Yatırımlar ve Stratejik Yatırımlara sağlanacak desteklerinde girmesiyle birlikte teşvik sistemi ayrıcalıklı bir hale gelmiştir.

Yeni teşvik sistemi önceki teşvik sisteminin iller açısından dar kalmış olan yönlerini genişleterek ülkenin tüm illerinde ve Bozcaada ve Gökçeada ilçelerini de en düşük gelişmişlik seviyesindeki 6. bölgeye koyarak, yapılacak yatırımlara yönelik desteklemeler sunmaktadır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken hususlardan bir tanesi bazı illerin önceki teşvik uygulamasındaki yerlerini koruyamayıp daha az gelişmiş bölgelere veya daha çok gelişmiş bölgelere kaymasına neden olmuştur. Asıl amacın bölgelerin gelişmişlik farkını gidermek olduğu bu teşvik programında

bölgesel desteklerin cazibedar olması yatırımcıların faaliyete geçmesinde bir itici güç oluşturmaktadır.

Bölgeler arasında destek oranları önceki teşvik uygulamasından farklı olarak değişkenlik göstermektedir. Sektör seçimine göre yatırımın büyüklüğüne göre de teşvik unsurları çoğalmakta aynı zamanda destek oranları da artmaktadır. Yatay alanların korunmasına yönelik destekler sağlanıp yatırımcılara kümelenme olanağı da sağlanmaktadır.

2012 yılı yeni teşvik paketiyle stratejik yatırımlar uygulamasının teşvik paketine eklenmesiyle birlikte stratejik yatırımlar çerçevesindeki yatırımlar yapıldığı bölgenin önemi olmaksızın 5. bölge desteklerinden faydalanabilmektedir. Aynı zamanda cari dengenin kurulması amacıyla ithal girdilerin ülke içinde üretiminin sağlanması için bu türde yatırımlara destekler de sağlanmaktadır. Ayrıca eğitimle ilgili olarak yapılacak olan yatırımlarda ilkökul, ortaokul ve lise eğitim yatırımlarının hangi bölgede yapılırsa yapılsın desteklenmesi söz konusu olmaktadır¹⁷⁰.

Yeni teşvik sistemi sağladığı destek unsurlarının çeşitliliği ve sağlanan desteklerin oranlarının yükseltilmesi akabinde yatırımcıları 5. ve 6. bölge kapsamındaki illere yönlendirmektedir. Ancak bu bölgelerde meydana gelecek ulaşım ve güvenlik sorunlarının giderilmesi için gerekli imkânların sağlanması da göz ardı edilmemelidir. Sağlanacak desteklerle ilgili olarak yatırımın meydana getirileceği bölgede yer alan kalkınma ajanslarının desteklenecek yatırım konularının belirlenmesinde fikirlerinin alınması ve kalkınma ajanslarının yatırım teşvik uygulamaları içinde etkinliğinin sağlanması ve teşviki sağlanacak olan yatırım projelerinde şeffaflık ve açıklık ilkelerine bağlı olunması konuları da önem arz etmektedir¹⁷¹.

T.C. Ekonomi Bakanlığı'nın temmuz ayı içinde yatırımcılara sağlanan desteklerle ilgili olarak açıklamayı planladığı devrim niteliğinde bir paketin olması söz konusudur. Paket içeriğinde önceki uygulamalardan farklı olarak;¹⁷²

- Kritik sektörlerde “kişiyeye özel teşvik” sağlanacak,
- Bölgesel değil de noktasal destekler sağlanacak,
- Stratejik sektörlerde yatırım yapanlara ilelebet vergi tatili sağlanacaktır.

¹⁷⁰Gül Kayalıdere, “Yatırım Teşviklerinde 5 Nisan Paketi”, **Finans Politik Ve Ekonomik Yorumlar**, Cilt: 50, Sayı: 575, Ocak 2013, s.69.

¹⁷¹Kayalıdere Gül, **a.g.m.**, ss. 69-70.

¹⁷²Hazal Ateş, “Ekonomide Devrim Paketi”, 13.06.2016, **Sabah Gazetesi**, <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/06/13/ekonomide-devrim-paketi>, (Erişim Tarihi:23.06.2016)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE SEÇİLİ ÜLKELERDE SERBEST BÖLGELER VE SERBEST BÖLGELERE SUNULAN MALİ TEŞVİKLER VE AVANTAJLAR

I. TÜRKİYE’DE SERBEST BÖLGELER VE SUNULAN MALİ TEŞVİKLER VE AVANTAJLAR

Türkiye’de serbest bölgelerin ortaya çıkışı ve günümüzde mevcut olan serbest bölgeler hakkında bilgiler bu başlık altında verilecek ve ardından Türkiye’de serbest bölgelere tanınan mali teşvik ve avantajlar ele alınacaktır.

A- Türkiye’de Serbest Bölgeler

Türkiye’de serbest bölge kurma çalışmalarına Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasının ilk yıllarında başlanmıştır. Türkiye 1920’li yıllarda dışarıya tarım ürünleri ve maden ürünlerini ihraç edip mamul halinde olan sanayi ürünlerini ithal etmektedir. İthal ikameci anlayışın uygulandığı Türkiye coğrafi konumu itibarıyla önemli bir transit yolu üzerinde olduğundan, bu yıllarda İstanbul limanı içinde kurulması planlanan serbest bölge 1. Dünya Savaşı sonrasında kaybedilen transit ticaret olanaklarını tekrar elde edileceğinin planlandığı bir uygulama olmaktadır¹⁷³.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra serbest bölge kurulması ile ilgili ilk girişim 22.06.1927 tarihinde 1132 sayılı Serbest Mıntıka Kanunu ile gerçekleşmiştir. Bu sayede 14.02.1929 da “Ford Motor Company” ile özel bir sözleşme yapıp bu firmaya serbest bölge imkânlarından yararlanma hakkı verilmiştir. Firma İstanbul’da yaptığı toplama birleştirme faaliyetlerini bir süre devam ettirmiştir. Ancak bu serbest bölge uygulaması başarılı olamamıştır¹⁷⁴.

Türkiye’de ilk serbest bölge kurma hareketinin 1927 yılında 1132 sayılı Serbest Mıntıka Kanunu ile başlamasının ardından 1946 yılında kabul edilen 4893 sayılı yasa ile serbest yer kurulması istenmiş daha sonra 1953 yılında kabul gören 6209 sayılı serbest bölge kanunu da uzun bir bekleyiş sonunda yine işlerliğe

¹⁷³İdil Atalay, **Serbest Bölgeler**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1986, ss.87-89.

¹⁷⁴Atiye Tümenbatur, “Serbest Bölgeler Ve Türkiye Ekonomisine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 21, Sayı: 3, Yıl: 2012, s.346.

konulamamıştır. Yapılan çalışmalar cumhuriyet sonrasındaki yaklaşık elli yılı kapsamış ancak başarılı olamamıştır¹⁷⁵.

Ancak 1980 yılından sonra ise küreselleşme sürecinde serbest bölgelerin kurulması hedeflenmiş ve birçok girişim söz konusu olmuştur. İhracata dönük yatırım ve üretim yapılabilmesi için serbest bölgelerin kurulması Türkiye'nin yüksek ihracat hedeflerine ulaşabilme ve ödemeler dengesini kurma konusunda da önem arz etmektedir. 1985 yılında 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanun'un kabulü bir dönüm noktası olmuştur. Bu bağlamda Serbest Bölgeleri, özellikle ihracata dönük üretimin amaçlandığı yatırımcıların, ülke içindeki her türlü vergisel uygulamadan muaf tutulduğu ve yatırım kararlarını bölge içine yönelik alması için birçok mali teşvik ve bölge kullanım avantajı sunan yeni bir oluşum olarak değerlendirilebilmektedir.

Türkiye'de dışa dönük yatırım yapmayı planlayan yatırımcılar, serbest bölge ve serbest bölge haricinde sunulan teşvik ve imkânları karşılaştırarak, faaliyet amaçlarına uygun olanı seçmektedir. Serbest bölgelerin Türkiye'de yer alması yabancı sermayenin çekilmesi konusunda önem arz etmektedir.

Şekil 1: Türkiye Serbest Bölgeler Haritası

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Serbest Bölgeler Haritası”

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/serbestBolgeler/serbest-bolgeler-haritasi?>,
(Erişim Tarihi:15.03.2016)

Türkiye’de mevcut faaliyetleri devam eden serbest bölgelerin yer aldığı üstteki haritada görüleceği üzere kıyıya yakın bölgelerde yoğunluğu olan serbest

¹⁷⁵ Mehmet Emin Erçakar, “Serbest Bölgelerin Ülkemiz Ekonomisindeki Yeri Ve Önemi”, **Endüstri İlişkileri Ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt:6, Sayı:2, Yıl: 2004, <http://www.isgucdergi.org/?p=article&id=229&cilt=6&sayi=2&yil=2004> (Erişim Tarihi:02.01.2016)

bölgelerin olmasının yanında üretim faaliyetlerine ve gerekli altyapının sağlanacağı alan ve sınır kapılarına yakınlığı olan bölgelerde de serbest bölgelerin yer aldığı görülmektedir. Türkiye’de günümüz itibarıyla faaliyeti devam etmekte olan serbest bölge sayısı 19 tanedir. Bunlardan ilk kurulmuş olan serbest bölge Mersin’de 1985 yılında kanunen kurulması uygun görülen ancak ticari faaliyetlerine 1987 yılında başlayan Mersin Serbest Bölgesi’dir.

Mevcut serbest bölgelerin sayısı ve dağılımına bakıldığında Türkiye’nin önemli liman ve sınır kentlerinde serbest bölgelerin kurulmuş olduğu görülmektedir. Stratejik konumun öneminin yanında teknolojik gelişmeleri takip açısından ve nitelikli projeleri hayata geçirebilmek adına bazı serbest bölgeler üniversitelere yakın alanlara kurulmuştur. Bu konuda TÜBİTAK MAM Serbest Bölgesi örnek olarak gösterilebilir. Ülke içinde ki serbest bölgelerin tümünde sağlanan muafiyet ve istisnaların eşit şekilde sunulmasının yanında konum, işgücü, teknoloji etkenlerine bağlı olarak serbest bölgelerin kuruluş yerleri ve ticaret hacimleri değişkenlik göstermektedir.

Tablo 10: Türkiye’de Serbest Bölgelerin Kuruluş Yeri Ve Tarihleri

	Türkiye Serbest Bölgeleri	Kuruluş Tarihleri
1	Mersin Serbest Bölgesi	1985
2	Antalya Serbest Bölgesi	1985
3	Ege Serbest Bölgesi	1987
4	İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi	1990
5	Trabzon Serbest Bölgesi	1990
6	İstanbul Trakya Serbest Bölgesi	1990
7	Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi	1992
8	İstanbul Endüstri Ve Ticaret Serbest Bölgesi	1992
9	Mardin Serbest Bölgesi	1994
10	Samsun Serbest Bölgesi	1995
11	Avrupa Serbest Bölgesi	1996
12	Rize Serbest Bölgesi	1997
13	Kayseri Serbest Bölgesi	1997
14	İzmir Serbest Bölgesi	1997
15	Gaziantep Serbest Bölgesi	1998
16	TUBİTAK-MAM Serbest Bölgesi	1999
17	Denizli Serbest Bölgesi	2000
18	Bursa Serbest Bölgesi	2000
19	Kocaeli Serbest Bölgesi	2000

Kaynak:T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Ülkemiz Serbest Bölgeleri ve Kuruluş Tarihleri”
https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070962;jsessionid=M66hNIL_27LWdyoUL_mIOwG2BKo7YrDxtAGOIseRXCNVKQ3nhW6h!1899267119, (Erişim Tarihi:12.01.2016)

Türkiye’de dışa dönük sanayi stratejisinin uygulanmaya başlanmasından sonra kurulan ve günümüzde de işlerliğini sürdüren Mersin ve Antalya Serbest

bölgelerinin kurulmasının ardından İzmir, İstanbul gibi önemli ticaret merkezleri olan şehirlerde kurulan serbest bölgeler, Türkiye'nin jeopolitik konum avantajının etkisiyle de ülkenin kuzey, güney, batı ve doğu yönlerinde de kurulmaya devam etmiştir.

Türkiye'de yer alan ve aktif şekilde faaliyetlerini sürdüren mevcut serbest bölgelere sunulan teşvik ve avantajlar Türkiye'de bütün serbest bölgeler için 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nda, 5084 ve 5810 sayılı kanunlarla yapılan değişikliklerle birlikte, belirlendiği şekilde homojen bir biçimde uygulanmaktadır. Bu teşvikleri ve avantajları Türkiye'de serbest bölgelere sunulan mali teşvikler ve avantajlar kısmında detaylı bir biçimde ele alacağız. Bu bağlamda bu başlık altında Türkiye'de hali hazırda kurulmuş olan 19 serbest bölgenin, kuruluş yeri, stratejik konum, bölgesel özellikleri ve yönetim durumlarıyla ilgili gerekli bilgilendirmeler yapılacaktır.

1- Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi

Türkiye ve dünyanın en büyük serbest bölgelerinden biri olan Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi, İskenderun Körfezi'nde 5 km uzunluğunda bir sahil şeridinde yer almaktadır. Tamamlanmış altyapısı, 4 milyon 500 bin m²'lik alanı ve Bakanlar Kurulu kararı ile bölge kimya, petro-kimya, demir-çelik, enerji santralleri, tersane ve çimento fabrikaları gibi yatırımlara yönelik olan Türkiye'nin ilk ve tek serbest bölgesi olma özelliğini taşımaktadır. 3 kıta arasında önemli bir kavşak noktasında ve önemli bir transit geçiş noktasında yer alan bölgede yatırım yapan firmaların Avrupa, Ortadoğu ve Afrika pazarlarına ulaşımı çok kolaydır. Burada serbest bölge teşviklerinin yanı sıra lojistik ve stratejik açıdan da firmalara önemli avantajlar sunulmaktadır¹⁷⁶.

2- Antalya Serbest Bölgesi

14 Kasım 1987 tarihinde hizmete giren Antalya Serbest Bölgesi Antalya-Kemer karayolu istikametinde, Antalya Limanına bitişik olup şehir merkezine 12 km, havalimanına 25 km mesafede 625.490 metrekarelik bir alana kurulmuştur.

¹⁷⁶Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Kurucu ve İşletici A.Ş. Resmi Sitesi, "Neden TAYSEB", <http://www.tayseb.com/tr/>, (Erişim Tarihi:05.02.2016)

Arazi ve altyapı giderleri için kamusal finansman sağlanmış, üstyapısı ise yatırımcı firmalar tarafından gerçekleştirilmiş olan Antalya Serbest Bölgesi hisselerinin %34'ü kamuya %66'sı özel sektöre ait olan Antalya Serbest Bölge İşleticisi A.Ş. (ASBAŞ) tarafından yönetilmektedir. Antalya Serbest Bölgesi havalimanına ve kent merkezine yakınlığı ve Türkiye'de denize rıhtımı olan birkaç serbest bölgeden birisi olması sayesinde konum yönünden diğer serbest bölgelerden ayrıcalıklı bir yöne sahiptir¹⁷⁷.

Antalya Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü, her türlü giriş, çıkış, transit işlemleri yapma yetkisi olan bir gümrük idaresidir. Antalya Serbest Bölgesinde tekstil, tarım, medikal, maden, plastik, elektrik malzemeleri, free shop malzemeleri, otomobil parçası sektöründe faaliyet gösteren firmalar ile özellikle yat imalatı yapan firmalar mevcuttur. En çok ithalat girdisi, medikal ürünler, tekstil ürünleri, kumaş, yat aksamaları, elektrik malzemeleri, kablo, sebze tohumları iken, en çok ihraç edilen ürünler ise Çimento, barit madeni, kablo, yat gibi ürünlerdir¹⁷⁸.

3- Avrupa Serbest Bölgesi

Türkiye'nin en büyük özel sektör sanayi projelerinden birisi olan Avrupa Serbest Bölgesi'nin(ASB) temelleri 8 Ağustos 1998 tarihinde atılmıştır. Resmi açılışı ise 2003 yılında yapılan ASB, kısa bir süre sonra, yapılan yatırımlar sayesinde yıllık 2 milyar dolar ticaret hacmini aşarak, Türkiye'deki serbest bölgeler içinde ticaret hacmi yönünden 4. Sıraya yükselmiştir. İstanbul, Avrupa ve otoyol ağlarına yakın bir noktada bulunan Çorlu-Tekirdağ arasında 2 milyon metrekare alan üzerine kurulan ASB'de şu anda 200 firma faaliyet göstermektedir, 3 binden fazla çalışanın olduğu bölgede dünyanın önde gelen markaları faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler¹⁷⁹.

4- Bursa Serbest Bölgesi

Bursa Serbest Bölgesi, 1998 yılında Serbest Bölge kurmak ve işletmek üzere Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşletici A.Ş tarafından kurulmuştur. Kurulmasında ki

¹⁷⁷ Antalya Serbest Bölgesi Resmi Sitesi, “Antalya Serbest Bölgesi”, http://www.asbas.com.tr/asbas_antalya_serbest_bolgesi.asp (Erişim Tarihi:05.02.2016)

¹⁷⁸ Antalya Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü, “Kuruluşu” <http://batiakdeniz.gtb.gov.tr/baglantilar/antalya-serbest-bolge-gumruk-mudurlugu> (Erişim Tarihi:06.02.2016)

¹⁷⁹ Avrupa Serbest Bölgesi Resmi Sitesi, “Hakkımızda”, <http://www.asb.com.tr/TRK/hakkimizda>, (Erişim Tarihi:05.02.2016)

ilk amaç, dış ticaret işlemlerini hızlandırıp ithalat ve ihracattaki işlemlerin daha hızlı ve kolay yapılarak diğer bölge ve ülkelerle rekabet edebilecek güce erişebilmek olmuştur. 825 dönümlük bir arazi üzerinde bakanlar kurulunun 2000/538 sayılı sınır kararnamesinin onaylanması doğrultusunda yapı çalışmaları başlamış ve bir yıldan daha kısa bir sürede tüm altyapısı tamamlanarak 2001 yılı Mayıs ayında faaliyete geçmiştir. Faaliyete girdiği günden bu yana serbest bölgeler içinde üretime yönelik faaliyet gösteren ticari hacmi günden güne artan serbest bölgelerdendir¹⁸⁰.

5- Denizli Serbest Bölgesi

Projesine 1999 yılında başlanan Denizli Serbest Bölgesi, 2000/398 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 3 Mayıs 2000 tarih ve 24038 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmasıyla hukuki varlığına kavuşup, faaliyete başlamıştır. Denizli ekonomisinin ihracata yönelik üretim yapmasının avantajıyla serbest bölge uygulamalarının da sağlayacağı teşvik ve avantajlarla birlikte üretim ağırlıklı örnek bir serbest bölge modeli oluşturulmasını hedeflemektedir. Sermaye ve teknoloji transferi vasıtasıyla üretim artışını ve İhracat miktarını artırmayı sağlamak, ürünlerin uluslararası rekabet gücünü artırmak gibi amaçları olan ve 1 milyar dolar ticaret hacmi ve 15.000 kişilik istihdam sağlama hedefine ulaşması planlanan Denizli Serbest Bölgesi bölgesel konum avantajıyla da yatırımcılara ulaşım kolaylığı, kalifiye işgücü ve gelişmiş sosyal hizmetler gibi birçok imkân sunmaktadır¹⁸¹.

Ayrıca Denizli Serbest Bölgesi’nde faaliyet ruhsat süreleri 99 yıla kadar verilebilmektedir. Bunun yanında bölgeye mahsus olmak üzere, arsa ve bina tapusu verilebilmektedir. Tapu sahibi kullanıcılar ise başlangıçta 30 yıla kadar faaliyet ruhsatı alabilmektedirler¹⁸².

6- Ege Serbest Bölgesi

1. sınıf İzmir Gaziemir Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü olarak 21.06.1990 tarih ve 20555 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan ek yönetmelik ile kurulan daha

¹⁸⁰ Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş., “Hakkımızda”, <http://www.buseb.com/?s=sayfa&id=1>, (Erişim Tarihi:10.01.2016)

¹⁸¹ Denizli Serbest Bölgesi Resmi Sitesi, “Serbest Bölge ve DENSER”, <http://www.denser.com.tr/tr/serbest.asp>, (Erişim Tarihi 10.02.2016)

¹⁸² Denizli Serbest Bölgesi Resmi Sitesi, “Diğer Avantajlar”, <http://www.denser.com.tr/tr/serbestgoster.asp?id=17>, (Erişim Tarihi:11.02.2016)

sonra isim değişikliği ile adı Ege Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü olan bölge 20.08.1990 tarihinde fiili olarak faaliyete geğmiştir. Ege Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü, ESBAş tarafından yönetilmektedir. Ege Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü her türlü ihracat, ithalat ve transit işlemlerini görmeye yetkili olup, aynı zamanda; bitki ve bitkisel ürün, gıda ürünleri ithalat ve ihracatını, Ölçü ve tartı aletlerinin ithalatını, hayvansal ürün ithalat ve ihracat işlemlerini yapmaktadır¹⁸³.

Ege serbest bölge müdürlüğü 2015 yılı verilerine göre ihracat miktarı liman teslim durumunda toplam 404.488.569 USD şeklinde iken ithalat tutarı ürünlerin sigorta ve navlun dâhil toplam tutarı 549.954.947 USD şeklinde olmuřtur¹⁸⁴.

Ege Serbest Bölgesi, Avrupa Birliği ve Orta Doğu pazarları, büyük limanlar, uluslararası havaalanları, karayolu ağlarının ortasında yer almaktadır. İzmir Adnan Menderes Havalimanına 4 km, İzmir Limanına ve şehir merkezine 12 km uzaklıktadır. Bunların yanı sıra Alsancak, Aliağa-Nemrut, Dikili ve Çeşme limanları deniz ulaşımında kilit noktalardır. Dünya'nın en büyük on limanı arasında yer alacak Çandarlı limanında yapımı tamamlanınca İzmir'in potansiyelini önemli oranda artıracak bağlantı noktalarından biri olacaktır¹⁸⁵.

7- Gaziantep Serbest Bölgesi

Gaziantep Serbest Bölgesi, sınırları ve yeri 07.07.1998 tarih ve 98/11368 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen Gaziantep Serbest Bölgesi'nin kurulup, işletilmesi için Gaziantep Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi Anonim şirketi (GASBAş) yetkilendirilip, kuruluş yeri ve işletilmesi tamamen özel sektöre ait olarak faaliyete geęmiřtir¹⁸⁶.

¹⁸³ T.C. Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Resmi Sitesi, "Ege Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü", <http://ege.gtb.gov.tr/bagli-mudurlukler/ege-serbest-bolge-gumruk-mudurlugu>, (Erişim Tarihi:12.02.2016)

¹⁸⁴ T.C. Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Resmi Sitesi, "Ege Serbest Bölge İstatistikler", <http://ege.gtb.gov.tr/bagli-mudurlukler/ege-serbest-bolge-gumruk-mudurlugu#Istatistik>, (Erişim Tarihi:12.02.2016)

¹⁸⁵ Ege Serbest Bölgesi Resmi Sitesi, "Avantajlar", <http://www.esbas.com.tr/tr/yatirim#avantajlar> (Erişim Tarihi:12.01.2016)

¹⁸⁶ Gaziantep Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi Resmi Sitesi, "GASBAş", <http://www.gasbas.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 12.01.2016)

Gaziantep serbest bölgesindeki yıllara yönelik ticaret hacmini ele aldığımızda kurulduğu tarihten 2015 başına kadar geçen süreçte toplam ihracat tutar hacmi 459.767.658 USD'yi bulmuştur¹⁸⁷.

8- İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi

3218 sayı ile Serbest Bölgeler Kanununa bağlı olarak 90/220 sayılı 03.03.1990 tarihli bakanlar kurulu kararı ile AHL Serbest Bölgesinin sınırları kesinleştirilip, 01.09.1990 tarihinde gümrük faaliyetine başlamıştır. 43.604 metrekare kapalı, 40.000 metrekare açık alanı bulunan serbest bölgede faaliyet belgesi olan firma sayısı 220 adet olup, aktif faaliyette bulunan firma sayısı 193 adettir. İstanbul Serbest Bölge Kurucu ve İşletici A.Ş. yetkili işletici olarak görev yapmaktadır¹⁸⁸.

9- İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi

08.04.1993 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölgesi bulunduğu arazisi, altyapı ve üstyapı maliyetleri finansmanını DESBAŞ tarafından sağlanıp işletme yetkisini elde etmiş bir özel sektör kuruluşudur. 05.05.2011 Tarih ve 2011/1836 sayılı karar ile ismi “DESBAŞ-İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi Kurucu Ve İşletici Anonim Şirketi” şeklinde değiştirilmiş olup faaliyetlerine devam etmektedir.¹⁸⁹ İstanbul tuzla mevkiinde yer alan serbest bölge limanlara yakın konumda yer alıp ulaşım ve nakliye konusunda avantajlara sahiptir.

10- İstanbul Trakya Serbest Bölgesi

02.02.1991 Tarih ve 20774 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 21.01.1991 tarih ve 91/1409 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İSBAŞ-İstanbul Trakya Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi tarafından kurularak, işletilmesine karar

¹⁸⁷T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Sitesi, “Gaziantep Serbest Bölge Müdürlüğü” <http://www.freezone-antep.gov.tr/Content.aspx?ID=108>, (Erişim Tarihi: 12.01.2016)

¹⁸⁸ T.C Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, “AHL Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü”, <http://istanbulbolge.gtb.gov.tr/bagli-mudurlukler/ahl-serbest-bolge/ahl-serbest-bolge-gumruk-mudurlugu>, (Erişim Tarihi: 12.01.2016)

¹⁸⁹ DESBAŞ Resmi Sitesi, “DESBAŞ Hakkında”, <http://www.desbas.com.tr/1/desbas-hakkinda>, (Erişim Tarihi:10.02.2016)

verilmiştir. Trakya Otoyoluna bitişik ve İstanbul Atatürk Hava Limanına ise 45 km mesafede olan İstanbul Trakya Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü, 1. Sınıf Gümrük Müdürlüğü olarak ulaştırma ve ithalat ihracat işlemlerini gerçekleştirmektedir. Genellikle burada birçok makine yedek parçası, temizlik malzemeleri, tekstil boyası, oto yedek parça, alarm sistemleri, yazıcı gibi ürünlerin gümrük işlemleri yapılmaktadır¹⁹⁰.

11- İzmir Serbest Bölgesi

İzmir Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü, 11.08.1997 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanıp yürürlüğe giren 97/9775 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına bağlı olarak Gümrük Müsteşarlığının 15.09.1997 tarih ve 1997/666 sayılı onayı ile kuruluş çalışmaları başlatılmış olup 05.03.1998 tarihinde de ticari faaliyete başlamıştır¹⁹¹.

İzmir serbest bölgesi müdürlüğü 2015 yılı verilerine göre ihracat miktarı liman teslim durumunda toplam 25.278.009 USD’dir. İthalat tutarı ürünlerin sigorta ve navlun maliyetleri dâhil toplam tutarı ise 80.506.841 USD şeklindedir¹⁹².

İzmir Serbest Bölgesi İzmir ve Aliğa Limanları arasında yer almaktadır. Aynı zamanda Dünyanın en büyük limanlarından biri olacak olan ve yapımı devam eden Çandarlı Limanı lojistik avantajlar sağlayacaktır. Bölgede tren vasıtasıyla şehir merkezine, havalimanına ulaşım da ayrı bir kolaylık sağlanmaktadır. Ayrıca atık su arıtma tesisinin olması da ayrı bir avantaj sunmaktadır¹⁹³.

12- Kayseri Serbest Bölgesi

Kayseri Serbest bölgesine gerekli altyapı ve diğer yatırımlar 1998 yılı içerisinde gerçekleştirilerek 01.11.1998 tarihinde bölge resmen açılmıştır. 28.10.1999 tarihinde de ticari faaliyetlerine başlamıştır. Kayseri Serbest Bölgesi

¹⁹⁰T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, “Trakya Serbest Bölge Müdürlüğü”, <http://istanbulbolge.gtb.gov.tr/bagli-mudurlukler/trakya-serbest-bolge-gumruk-mudurlugu/trakya-serbest-bolge-gumruk-mudurlugu>, (Erişim Tarihi:10.02.2016)

¹⁹¹T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, “İzmir Serbest Bölge Müdürlüğü Hakkında”, <http://ege.gtb.gov.tr/bagli-mudurlukler/izmir-serbest-bolge-gumruk-mudurlugu>, (Erişim Tarihi:10.02.2016)

¹⁹² T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, “İzmir Serbest Bölge Müdürlüğü İstatistik”, <http://ege.gtb.gov.tr/bagli-mudurlukler/izmir-serbest-bolge-gumruk-mudurlugu#Istatistik>, (Erişim Tarihi:10.02.2016)

¹⁹³İzmir Serbest Bölgesi İnternet Sitesi, “İZBAŞ Avantajları”, <http://www.izbas.net/izbas-avantajlari-i20c1.html>, (Erişim Tarihi:10.02.2016)

Kurucu ve İşleticisi A.Ş. tarafından yönetimi ve işletilmesi sağlanmaktadır. Kayseri'nin Ankara giriş yolu üzerinde yer alan Serbest Bölge havalimanına 15 Km mesafededir. 1998 senesinde 6.905.000m²'lik bir alan üzerinde faaliyete başlayan Türkiye'nin en geniş serbest bölge alanına sahip olan bölge aynı zamanda en uygun arazi fiyatlarıyla da yatırımcıyı cezbeden bir yapıya sahiptir. Bölge şuanda 3.879 kişiye istihdam sağlamaktadır. Ayrıca sanayicilerin fazla kullandığı doğalgaz, su ve elektrik ihtiyacı oldukça düşük rakamlarla sunulmaktadır. Bölgenin yatırım için gerekli olan inşaat ve iskân ruhsatları ise birkaç saat içinde tasdik edilebilmektedir¹⁹⁴.

13- Kocaeli Serbest Bölgesi

KOSBAŞ Kocaeli Serbest Bölgesi küreselleşme düşüncesinin önemli bir yansıması olarak 29 Ekim 2001 tarihinde Kocaeli Sanayi Odası liderliğinde Kocaeli'nin Baş İskele ilçesinde faaliyetine başlamıştır. Kocaeli, ulaşım kolaylığı, teknolojik imkânlar, kalifiye iş gücü açısından büyük bir avantaj sunarken büyük yatırımcı kitlelerine de hitap etmektedir. Asya ve Avrupa kıtalarına paralel bir yol üstünde yer alan ve çok tercih edilen bir bölge niteliğindedir. Bu önemli bölgede yer almak, dünya standartlarında rekabeti ve ulaşım imkânı sağlarken, diğer bölgeler arasında projeyi rakipsiz nitelikte gösteren noktalardan biri olan konum özelliği, hem yurt içi hem de yurt dışı gücü açısından stratejik önem taşır¹⁹⁵.

14- Mardin Serbest Bölgesi

Bakanlar Kurulu'nun 27.9.1994 tarih ve 94/6028 sayılı karar kurulacağı yer ve sınırları belirlenen Mardin Serbest Bölgesi, altyapısı sağlanmış olarak Mardin Organize Sanayi Bölgesi içinde 516.000m² alana 21.11.1995 tarihinde kurularak ticari faaliyete başlamıştır¹⁹⁶. Bakanlar Kurulu'nun 95/6742 sayılı kararnamesiyle Mardin Serbest Bölgesi kurulum ve işleticiliği MASBAŞ adlı özel kuruluşa verilmiştir. Bölge Güneydoğu Anadolu projesi kapsamında yer almakta olup, bu bölgenin tek serbest bölgesidir. Mardin Serbest Bölgesi Habur sınır kapısına 220 km,

¹⁹⁴Kayseri Serbest Bölgesi Resmi Sitesi, "Hakkımızda", <http://www.kayser.com.tr/hakkimizda.php>, (Erişim Tarihi: 12.02.2016)

¹⁹⁵Kocaeli Serbest Bölgesi Resmi Sitesi, "KOSBAŞ", <http://www.kosbas.com.tr/tr/icerik/21/kosbas>, (Erişim Tarihi:06.03.2016)

¹⁹⁶ A.Suha Alacaklıoğlu (B), **a.g.e**, s.17.

Suriye sınırına 60 km ve Mardin hava limanına 20 km mesafede yer almaktadır. Bölge Ortadoğu piyasasına yakınlığından dolayı dağıtım merkezi konumundadır¹⁹⁷.

Ancak Mardin serbest bölgesi 2012 yılından itibaren ticari faaliyetlerini durdurmuş ülkeye herhangi bir ticari katkı sağlamadan sadece varlığını sürdürmektedir¹⁹⁸. Mardin serbest bölgesi son beş yıldır Suriye sınırındaki savaşın etkisiyle sınır kapısının kapanmasından dolayı Suriye ve diğer ülkelere ihracat yapamamasından dolayı ticari kaybı gün geçtikçe artmıştır. Bu bağlamda Mardin Serbest Bölgesinin atıl şekilde faaliyet göstermesi zararın büyüyerek buradaki bölgenin fonksiyonun kalmadığına işaret etmektedir. Kurucu ve işleticiler, gerekli yerlere sunduğu durum raporlarının sonucunda Bakanlar Kurulu'ndan bölgeyle ilgili kapatma kararının çıkması beklemektedirler¹⁹⁹.

15- Mersin Serbest Bölgesi

Mersin Serbest Bölgesi işletilmesi için 06.08.1986 tarih 10877 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı vasıtasıyla sermayesinin %24'ü kamuya %76'sı özel sektöre ait MESBAŞ adlı şirkete verilmiştir. Resmi açılışı 03.01.1987 tarihinde yapılmıştır. Bölge, ilk başta 776 dönüm alan üzerinde kurulu iken sonradan yapılan ilavelerle 836 dönüme çıkmıştır. Yap İşlet Devret şeklinde işletilmektedir²⁰⁰.

Mersin Serbest Bölgesi Türkiye'de kurulan ilk serbest bölge olma özelliğinin yanında, konum itibarıyla de önem arz eden bir yerde kurularak Türkiye'de serbest bölgelerin temelini oluşturan bir yapıya sahiptir.

Mersin Limanının bitişiğinde kurulmuş olan ayrıca kendine ait serbest bölge rıhtımlarına sahip olan Mersin Serbest Bölgesi deniz üzerinden taşımacılıkla istenilen ülkeye ihracat yapma fırsatını sağlamaktadır. Aynı zamanda karayolu, havayolu ve demiryolu vasıtasıyla da birçok ülkeye transfer sağlama fırsatının olduğu ender bölgelerdendir²⁰¹.

¹⁹⁷ Erdoğan Engin ve Ener Meliha, **a.g.e.**, s.131.

¹⁹⁸ T.C. Ekonomi Bakanlığı, "Serbest Bölgeler Yıllık Ticaret Hacimleri", <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070996>, (Erişim Tarihi:22.04.2016)

¹⁹⁹ Mehmet Çelik, "Mardin Serbest Bölge Kapanıyor", 14.05.2015, **Mardin Haber**, <http://mardinhabergazetesi.com/haber/mardinserbestbolgekapaniyor-10229.html>, (Erişim Tarihi: 21.04.2016)

²⁰⁰ Mersin Serbest Bölgesi Resmi Sitesi, "Mersin Serbest Bölgesi" <http://www.mesbas.com.tr/Mersin--Serbest-Bolgesi.60.html> (Erişim Tarihi: 06.03.2016)

²⁰¹ Erdoğan Engin ve Ener Meliha, **a.g.e.**, s.132.

16- Rize Serbest Bölgesi

ÇAYKUR Çay İşletmeleri Yönetimi Rize Limanı içinde sahip olduğu arazisinin üzerine serbest bölge kurma teklifini, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğüne sunmuştur. Ardından Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü yetkilileri tarafından yapılan araştırmalar sonucunda 20.000 m² kapalı ve 65.000 m² açık alan üzerine kurulması uygun görülen serbest bölgenin tam anlamıyla faaliyete başlayabilmesi için gerekli bina ve tesisin hazır durumda olmasıyla birlikte bölgede ki arazi Çaykur Genel Müdürlüğü tarafından Rize Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş.'ne 49 yıllığına kiraya verilmiştir²⁰².

17- Samsun Serbest Bölgesi

Samsun Serbest Bölgesi, Bakanlar Kurulu'nun 14.12.1995 tarih ve 95/7523 sayılı kararı ile 73.150 m² alanı belirlenerek Yap İşlet Devret sistemine göre Samsun Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş.'ne(SASBAŞ) 30 yıllığına işletme yetkisi verildi. 20.03.1998 tarihinde ise Serbest Bölge kamu birim personellerinin görevine başlamasıyla birlikte bölgenin resmi açılışı yapılmıştır. Yatırımların bölgeye çekilmesi yönünden Samsun iline özel sektörün kattığı önemli ekonomik çark vazifesi görmektedir²⁰³.

18- Trabzon Serbest Bölgesi

Trabzon Serbest Bölgesi, Trabzon Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. tarafından kurularak işletilmektedir. Trabzon serbest bölgesi Trabzon limanı içinde yer almaktadır²⁰⁴. Bölge 04.06.1992 tarihinde ticari faaliyete başlamıştır. Bölge kurucu ve işleticisi %94 yabancı sermayeli TRANSBAŞ firması Trabzon Limanında yer alan, Türkiye Denizcilik İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nden kiralamış olduğu 38.000 m² alan üzerinde faaliyet göstermektedir²⁰⁵.

²⁰² A.Suha Alacaklıoğlu (B), **a.g.e**, s.18.

²⁰³ Samsun Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. , “Samsun Serbest Bölgesi” <http://www.sasbas.com/sasbaspages.asp?cat=2>, (Erişim Tarihi: 06.03.2016)

²⁰⁴ Trabzon Serbest Bölgesi, “Hakkımızda”, http://www.transbas.com/about_us_tr.asp, (Erişim Tarihi: 06.03.2016)

²⁰⁵ A.Suha Alacaklıoğlu (B), **a.g.e**, s.14.

19- TÜBİTAK MAM Teknoloji Serbest Bölgesi

Türkiye’de AR-GE çalışmalarına gösterilen ilgiyle birlikte bu çalışmaların gerçekleştirilmesi için gerekli mekânların oluşturulması gereklilik arz etmektedir. Bu bağlamda Teknoparklar AR-GE faaliyetlerinde net, kullanışlı ve etkin sonuçların bulunabilmesinde yardımcı olacak ortamlar olarak Türkiye'nin ekonomik gündeminde yer teşkil etmektedir²⁰⁶.

TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi içinde Teknoloji Parkı faaliyetlerinin gelişiminde, 2000 yılında Teknoloji Geliştirme Bölgesi (TEKGEB) ve 1999 yılında Teknoloji Serbest Bölgesi (TEKSEB) unvanlarıyla hukuki açıdan farklı olan ve ülkemizde yer alan diğer Teknoparklar içinde "Teknoloji Serbest Bölgesi" tanımına ve imkânlarına sahip olan tek Teknokent TÜBİTAK Marmara Teknokenti’dir²⁰⁷.

TÜBİTAK Marmara Teknokenti’nin 257300 m²’si Teknoloji Geliştirme Bölgesine, 362700 m²’si ise Teknoloji Serbest Bölgesine ayrılmıştır. Toplam olarak 620000 m² alana sahip olan bölgenin kurularak işletilmesine 27.01.2000 tarihinde TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi yetkili kılınmıştır. Araştırma ve geliştirme alanında önemli imkânlar sunan ilk ve tek model olan TÜBİTAK Marmara Teknokent Teknoloji Serbest Bölgesi’nde ülkemizdeki diğer Serbest bölgelerde olduğu gibi; ticari, mali ve iktisadi anlamda mahalli hukuki ve idari kurallar kısmen ya da hiç uygulanmamaktadır²⁰⁸.

B- Türkiye’de Serbest Bölgelere Tanınan Mali Teşvikler

İhracata yönelik ekonomik kalkınmanın sağlanmaya çalışıldığı 1980’li yıllardan itibaren serbest bölgeler ekonominin canlanmasında önemli bir katma değer sağlamıştır. 2000’li yılların başından itibaren ise AB ile Gümrük Birliği’nin sağlanması çerçevesinde dış ticaret işlemlerinde bir takım uyumlaştırmalar yapılmış ve serbest bölge uygulamalarında da düzenlemelere gidilmiştir²⁰⁹.

²⁰⁶ Gül Kayalıdere, “Türkiye’nin Teknoloji Politikalarında Teknoparkların Önemi ve Teknoparklara Yönelik Vergi Avantajları”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Eylül-Aralık 2014, s.75.

²⁰⁷ Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Derneği, “Tarihçe”, <http://www.tgbd.org.tr/List/ListItem/18457?lid=1955> (Erişim Tarihi: 07.03.2016)

²⁰⁸ Marmara Teknokent Resmi Sitesi, “Hakkında”, <http://marmarateknokent.tubitak.gov.tr/tr/hakkinda/hakkinda> (Erişim Tarihi: 07.03.2016)

²⁰⁹ Tümenbatur Atiye, **a.g.m.**, s.339.

Türkiye’de günümüzde serbest bölgelerle ilgili temel düzenlemeler, 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ve Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği ile yapılmaktadır. Bunların yanında, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan genelgelerle uygulamaya yön verilmektedir. Serbest bölgeler, 3218 sayılı SBK’nın yürürlüğe girdiği 1985 yılından 2004 yılına kadar mutlak anlamda vergisiz ticaret ve faaliyet alanları şeklinde hizmetlerini gerçekleştirmiştir. Ancak Serbest bölgelerin bu durumuna 29.01.2004 tarih ve 5084 sayılı Kanun’la büyük ölçüde son verilmiştir. 5084 sayılı kanunla vergisel imkânları kısıtlanan serbest bölgelerle ilgili son düzenlemeler, 12.11.2008 tarih ve 5810 sayılı kanunla yapılmıştır²¹⁰.

Türkiye’de serbest bölgelere sunulan teşviklerden mali (vergisel) anlamda olan teşviklerin güncel ekonomik normlara uyum sağlayabilmesi için zamanla bir takım değişikliklere uğraması olası bir durumdur. Bu bağlamda serbest bölgelere sunulan teşviklerin günümüzdeki durumunu ve geçirmiş olduğu kısmi evreleri kanunlar vasıtasıyla gösterip serbest bölgelere Türkiye’de sunulan mali teşviklerin ve buralarda yapılacak olan vergisel işlemlerin değerlendirmesi alt başlıklarda yapılacaktır.

1- Elde Edilen Kazanç Üzerinden Gelir Veya Kurumlar Vergisi İstisnası

192 sayılı Gelir vergisi kanunun 1. maddesinde; Gelir, bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safı tutarıdır. Şeklinde tanımlanmıştır. Gelir vergisi elde edilen kazanç ve iratlar üzerinden subjektif olarak hesaplanmaktadır. Kurumlar vergisinin konusu olan kazançları 5520 sayılı kurumlar vergisi kanunu madde 1 içinde yer alan kurumlar, Sermaye şirketleri, Kooperatifler, İktisadî kamu kuruluşları, Dernek veya vakıflara ait iktisadî işletmeler, İş ortaklıkları kazançları kurumlar vergisine tâbidir. Kurum kazancı, gelir vergisinin konusuna giren gelir unsurlarından oluşur. Şeklinde belirtilmiştir.

Serbest bölgelerde gelir ve Kurumlar vergisiyle alakalı muafiyet hükümleri, Serbest Bölgeler Kanunu’nun 6. ve geçici 3. Maddelerinde yer almaktadır. 3218

²¹⁰Zübeyir Bakmaz, “Son Düzenlemeler Işığında Serbest Bölgelerde Vergi Uygulamaları”, **Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi**, Ocak 2009, Sayı 61, s.1., http://www.lebibyalkin.com.tr/mevzuat/mevbank/dergi/lebib-yalkin-mevzuat-dergisi_mdergi_/2009-ocak-sayi-61_mdergi_8868a-00_/serbest-bolgelerde-vergi-uygulamalari.html, (Erişim Tarihi:20.03.2016)

sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun 6. Maddesinin 5084 sayılı kanunla değişmeden önceki hali şu şekildeydi;

Madde 6; "Serbest bölgeler gümrük hattı dışında sayılır.

- Bu bölgelerde vergi, resim, harç, gümrük ve kambiyo mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümleri uygulanmaz.*
- İşletici kuruluşlar ve kullanıcılar yatırım ve üretim safhalarında Bakanlar Kurulunca belirlenen teşviklerden yararlandırılabilir.*
- Türkiye'deki tam ve dar mükellef gerçek kişilerin serbest bölgedeki faaliyetleri dolayısıyla elde ettikleri kazanç ve iratlar, Türkiye'nin diğer yerlerine getirildiğinin kambiyo mevzuatına göre tevsiki halinde de gelir ve kurumlar vergisinden muaftır."*

Daha sonra 3218 sayılı serbest bölgeler kanunu 5084 sayılı kanunla şu şekilde değiştirilmiştir.

Madde 6; "Serbest bölgeler gümrük hattı dışında sayılır.

- Bu bölgelerde gümrük ve kambiyo mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümleri uygulanmaz.*
- Kullanıcıların tutmak zorunda oldukları defterler ve düzenleyecekleri belgelere ilişkin olarak, 04.01.1961 tarih ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun hükümlerine bağlı olmaksızın düzenleme yapmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir.*
- İşleticiler ve kullanıcılar yatırım ve üretim safhalarında Bakanlar Kurulunca belirlenecek vergi dışı teşviklerden yararlandırılabilir."*

İbarelerinin yanında 5084 sayılı kanun vasıtasıyla Serbest Bölgeler Kanuna, Geçici 3. Madde eklenmiştir. Şöyle ki;

Geçici Madde 3- (Ek madde: 29.01.2004-5084 S.K./9.mad)

- "Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla bu Kanuna göre kurulan serbest bölgelerde faaliyette bulunmak üzere ruhsat almış mükelleflerin;*

a) Bu bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetleri dolayısıyla elde ettikleri kazançları, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla faaliyet ruhsatlarında belirtilen süre ile sınırlı olmak üzere gelir veya kurumlar vergisinden müstesnadır. Bu istisnanın 31.12.1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesinin birinci fıkrasının (6) numaralı bendinin (b) alt bendi kapsamında yapılacak tevkifata etkisi yoktur.

b) Bu bölgelerde istihdam ettikleri personele ödedikleri ücretler, 31.12.2008 tarihine kadar gelir vergisinden müstesnadır. Ancak, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla ruhsatlarında belirtilen süre 31.12.2008 tarihinden daha önceki bir tarihte sona eriyorsa, istisna uygulamasında ruhsatta yer alan sürenin bitiş tarihi dikkate alınır.

c) Bu bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetleri ile ilgili olarak yaptıkları işlemler 31.12.2008 tarihine kadar her türlü vergi, resim ve harçtan müstesnadır."

Şeklinde olan geçici 3. madde serbest bölge kullanıcılarının yeni düzenlemeye uyum sağlamasında bir köprü görevi görmüştür. Bu düzenlemelere ek olarak 3218 sayılı kanun 12.11.2008 tarihinde kabul edilen 5810 sayılı kanunla 6. maddenin 1. Bendi aşağıdaki hale gelmiştir. Bu değişikliği ele aldığımızda serbest bölgeler kanunun 6. Maddesi şu şekle gelmiştir.

- *“Serbest bölgeler, Türkiye Gümrük Bölgesinin parçaları olmakla beraber; serbest dolaşımda olmayan eşyanın herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulmaksızın ve serbest dolaşıma sokulmaksızın, gümrük mevzuatında öngörülen haller dışında kullanılmamak ya da tüketilmemek kaydıyla konulduğu, ithalat vergileri ile ticaret politikası önlemlerinin ve kambiyo mevzuatının uygulanması bakımından Türkiye Gümrük Bölgesi dışında olduğu kabul edilen ve serbest dolaşımdaki eşyanın bir serbest bölgeye konulması nedeniyle normal olarak eşyanın ihracına bağlı olanaklardan yararlandığı yerlerdir.*
- *Bu bölgelerde gümrük ve kambiyo mükellefiyetine dair mevzuat hükümleri uygulanmaz.*
- *Kullanıcıların tutmak zorunda oldukları defterler ile düzenleyecekleri belgelere ilişkin olarak, 4.1.1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanununun hükümlerine bağımlı olmaksızın düzenleme yapmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir.*
- *İşleticiler ve kullanıcılar yatırım ve üretim safhalarında Bakanlar Kurulunca belirlenecek vergi dışı teşviklerden yararlandırılabilir.”*

12.11.2008 tarihli 5810 sayılı kanunun 7. Maddesi vasıtasıyla 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanun’una 5084 sayılı kanunla eklenen geçici 3. maddenin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Avrupa Birliğine tam üyeliğin gerçekleştiği tarihi içeren yılın vergilendirme döneminin sonuna kadar;

a) Serbest bölgelerde üretim faaliyetinde bulunan mükelleflerin bu bölgelerde imal ettikleri ürünlerin satışından elde ettikleri kazançları gelir veya kurumlar vergisinden müstesnadır. Bu istisnanın 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesinin birinci fıkrasının (6) numaralı bendinin (b) alt bendi ile 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 15 inci ve 30 uncu maddeleri uyarınca yapılacak tevkifata etkisi yoktur.

b) Bu bölgelerde üretilen ürünlerin FOB bedelinin en az % 85’ini yurtdışına ihraç eden mükelleflerin istihdam ettikleri personele ödedikleri ücretler gelir vergisinden müstesnadır. Bu oranı % 50’ye kadar indirmeye ve kanuni seviyesine kadar yükseltmeye Bakanlar Kurulu yetkilidir. Yıllık satış tutarı bu oranın altında kalan mükelleflerden zamanında tahsil edilmeyen vergiler cezasız olarak, gecikme zammıyla birlikte tahsil edilir.

c) *Bu bölgelerde gerçekleştirilen faaliyetlerle ilgili olarak yapılan işlemler ve düzenlenen kâğıtlar damga vergisi ve harçlardan müstesnadır. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemeye Maliye Bakanlığı yetkilidir.”*

Şeklinde düzenlenerek günümüzde ki uygulama şeklini almış olan kanun maddeleri serbest bölgelerin önemli teşvik unsurlarından olan gelir ve kurumlar vergisinin uygulama alanı ve şartlarını açıkça belirlemiştir.

Nihai olarak bir değerlendirme yapıldığında serbest bölgelerde aktif olan üretici firmaların bölgelerde imalatını gerçekleştirdiği ürünlerin satışından elde ettiği karları, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyeliğin gerçekleşeceği tarihi içeren yılın vergilendirme döneminin sonuna kadar gelir veya kurumlar vergisinden müstesnadır²¹¹.

Üretim faaliyeti dışındaki konularda, 06.02.2004 tarihinden önce Faaliyet Ruhsatı almış olan kullanıcıların Gelir veya Kurumlar Vergisi muafiyetleri, Ruhsat süresi sonuna kadar devam etmektedir. Bu tarihten sonra üretim faaliyeti dışındaki konular için düzenlenen faaliyet ruhsatları kapsamında ise kurumlar ve gelir vergisi muafiyeti söz konusu değildir²¹².

Bu durumda Serbest bölgelerde faaliyette bulunmakla birlikte sadece mal alım ve satım ticareti ile uğraşan ticaret şirketlerinin gelir veya kurumlar vergisi istisnalarından faydalanma imkânları bulunmamaktadır. Ve diğer yandan çalışanların ücretlilerle ilgili gelir vergisi stopajı desteği, firmanın yıl içinde yaptığı üretiminin FOB bedelinin % 85’inin Türkiye içine ve Türkiye’deki diğer serbest bölgeler, haricinde ki yerlere ihracı halinde sağlanabilecektir.

Bir örnek verecek olursak; “Y”A.Ş.’nin Ege Serbest Bölge Kullanıcısı ve imalatla uğraşan bir firma olduğunu varsayalım, bu firmanın 60 işçisi mevcut ve bu firmanın Ocak-Aralık 2015 döneminde aylar itibariyle ücretler üzerinden hesaplanmış olan gelir vergisi, tarh ve tahakkuk ettirilerek tecil edildiğini varsayalım. “Y”A.Ş.’nin yıl içinde FOB bedeli 500,000 TL olan üretimle ilgili olarak, 2015 yılı içinde serbest bölgeden yurtdışına gönderdiği FOB bedeli 450,000 TL olan ürünlerin ve FOB bedeli 50,000 TL olan kısmın da Türkiye’ye satıldığı bilinmektedir. Bu durumda “Y”A.Ş.’nin yıllık gelir vergisi stopajı istisnasından yararlanıp yararlanamayacağını bulmak için şu şekilde bir durum ortaya çıkar; Bu firmanın ihracatı (450,000 TL/ 500,000 TL= 0,9) yapmış olduğu üretimin %90’lık kısmını

²¹¹ Alper Ersan, **Teşvik Destek Rehberi Serisi 6 Devlet Tarafından Sağlanan Diğer Destekler**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2011-22, İstanbul, 2012, s.14.

²¹² Alper Ersan, **a.g.e.**, s.15.

karşıladığı için, istihdam ettiği personel ücretleri üzerinden hesaplanan ve yıl içinde aylar itibarıyla tecil edilmiş olan gelir vergisi terkin edilebilecektir. Diğer yandan firmanın Türkiye içine malların satılmış olduğu kısmı dikkate alınmaz. Kanunda belirtildiği üzere Türkiye'ye satılan veya alınan ürünlerin bu durumda etkisi yoktur.

2- Serbest Kâr Transferi İmkânı

Transfer fiyatlaması, aynı mülkiyet ve organizasyon içinde yer alan işletmelerin kendi aralarındaki mal alış ve satış işlemlerinde uyguladıkları fiyat olarak tanımlanmaktadır²¹³. Veya şöyle ifade edilebilir; aynı kuruluş içinde yer alan işletmelerin toplam vergi yükünü hafifletmek için kendi aralarında uyguladıkları yapay fiyatlardır.

Transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımı konusunda 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu madde 13 içinde gerekli olan bentleri ele alacak olursak, gerekli tanımlamalarında yapılarak belirtildiği kanun maddesi içeriği kısmi olarak aşağıdaki şekildedir.

“Madde 13; (1) Kurumlar, ilişkili kişilerle emsallere uygunluk ilkesine aykırı olarak tespit ettikleri bedel veya fiyat üzerinden mal veya hizmet alım ya da satımında bulunursa, kazanç tamamen veya kısmen transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü olarak dağıtılmış sayılır. Alım, satım, imalat ve inşaat işlemleri, kiralama ve kiraya verme işlemleri, ödünç para alınması ve verilmesi, ikramiye, ücret ve benzeri ödemeleri gerektiren işlemler her hal ve şartta mal veya hizmet alım ya da satımı olarak değerlendirilir.

(2) İlişkili kişi; kurumların kendi ortakları, kurumların veya ortaklarının ilgili bulunduğu gerçek kişi veya kurum ile idaresi, denetimi veya sermayesi bakımından doğrudan veya dolaylı olarak bağlı bulunduğu ya da nüfuzu altında bulundurduğu gerçek kişi veya kurumları ifade eder. Ortakların eşleri, ortakların veya eşlerinin üstsoy ve altsoy ile üçüncü derece dahil yansoy hısımları ve kayın hısımları da ilişkili kişi sayılır. Kazancın elde edildiği ülke vergi sisteminin, Türk vergi sisteminin yarattığı vergilendirme kapasitesi ile aynı düzeyde bir vergilendirme imkânı sağlayıp sağlamadığı ve bilgi değişimi hususunun göz önünde bulundurulması suretiyle Bakanlar Kurulunca ilan edilen ülkelerde veya bölgelerde bulunan kişilerle yapılmış tüm işlemler, ilişkili kişilerle yapılmış sayılır.

(3) Emsallere uygunluk ilkesi, ilişkili kişilerle yapılan mal veya hizmet alım ya da satımında uygulanan fiyat veya bedelin, aralarında böyle bir ilişkinin bulunmaması

²¹³Naci B. Mutur, A.Kemal Çelebi, Süreyya Sakınç, **Kamu Maliyesi**, Emek Matbaacılık, 2.baskı, Manisa, 2008, s.220.

durumunda oluşacak fiyat veya bedele uygun olmasını ifade eder. Emsallere uygunluk ilkesi doğrultusunda tespit edilen fiyat veya bedellere ilişkin hesaplamalara ait kayıt, cetvel ve belgelerin ispat edici kâğıtlar olarak saklanması zorunludur.

(4) Kurumlar, ilişkili kişilerle yaptığı işlemlerde uygulayacağı fiyat veya bedelleri, aşağıdaki yöntemlerden işlemin mahiyetine en uygun olanını kullanarak tespit eder:

a) Karşılaştırılabilir fiyat yöntemi: Bir mükellefin uygulayacağı emsallere uygun satış fiyatının, karşılaştırılabilir mal veya hizmet alım ya da satımında bulunan ve aralarında herhangi bir şekilde ilişki bulunmayan gerçek veya tüzel kişilerin birbirleriyle yaptıkları işlemlerde uygulayacağı piyasa fiyatı ile karşılaştırılarak tespit edilmesini ifade eder.

b) Maliyet artı yöntemi: Emsallere uygun fiyatın, ilgili mal veya hizmet maliyetlerinin makul bir brüt kâr oranı kadar artırılması suretiyle hesaplanmasını ifade eder.

c) Yeniden satış fiyatı yöntemi: Emsallere uygun fiyatın, işlem konusu mal veya hizmetlerin aralarında herhangi bir şekilde ilişki bulunmayan gerçek veya tüzel kişilere yeniden satılması halinde uygulanacak fiyattan, makul bir brüt satış kârı düşülerek hesaplanmasını ifade eder.

ç) Emsallere uygun fiyata yukarıdaki yöntemlerden herhangi birisi ile ulaşma olanağı yoksa mükellef, işlemlerin mahiyetine uygun olarak kendi belirleyeceği diğer yöntemleri kullanabilir.

(5) İlişkili kişilerle yapılan mal veya hizmet alım ya da satımında uygulanacak fiyat veya bedelin tespitine ilişkin yöntemler, mükellefin talebi üzerine Maliye Bakanlığı ile anlaşarak belirlenebilir. Bu şekilde belirlenen yöntem, üç yılı aşmamak üzere anlaşmada tespit edilen süre ve şartlar dahilinde kesinlik taşır.”²¹⁴

İfadelerinin yer aldığı 5520 sayılı kurumlar vergisi kanunu 13. madde içinde ki bentlerde gerekli açıklamalar yapılmış olup serbest bölgelerle ilgili olarak da transfer fiyatlaması yoluyla kar dağıtımı söz konusu olsun veya olmasın firmalar aşağıda belirtildiği gibi davranmak zorundadır.

“Tüm kurumlar vergisi mükelleflerinin 01.01.2008 tarihinden itibaren yurt dışı şubeleri ile serbest bölgelerde bulunan ilişkili kişilerle (mükellefin serbest bölgedeki şubeleri dahil) yaptıkları işlemlerin Yıllık Transfer Fiyatlandırması Raporuna dahil edilmesi gerekmektedir. Serbest bölgelerde faaliyette bulunan kurumlar vergisi mükelleflerinin de belirlenen tarihten itibaren ilişkili kişilerle yaptıkları yurt içi işlemlerine ilişkin olarak Yıllık Transfer Fiyatlandırması Raporunu kurumlar vergisi beyannamesinin verilme süresine

²¹⁴ 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, Madde 13, **bkz.**, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5520.doc>, (Erişim Tarihi:25.03.2016)

*kadar hazırlamaları ve bu süre sona erdikten sonra istenmesi durumunda İdare'ye veya vergi incelemesi yapmaya yetkili olanlara ibraz etmeleri zorunludur. Ancak, kurumlar vergisi mükelleflerinin yurt dışında faaliyette bulunan şubelerinin veya serbest bölgede faaliyette bulunan şubelerinin ayrıca rapor hazırlamasına gerek bulunmamaktadır.*²¹⁵

3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'na göre, serbest bölgeler gümrük bölgesi dışında kabul edildiğinden, Türkiye'den serbest bölgeye yapılan satışlar ihracat, serbest bölgeden yapılan mal alımları da ithalattır. Aynı şekilde bir şirketin, yurtdışındaki şubesinden mal alması ithalat, yurtdışındaki şubesine mal satması ihracattır. Dolayısıyla, bir şirket, serbest bölge veya yurtdışındaki şubesine mal sattığında, satış faturası düzenleyip gelir kalemine yazacak, bu şubelerden mal alımında ise şubenin düzenlediği fatura maliyet hesapları içinde dikkate alınacaktır. Firmanın serbest bölge veya yurtdışında bulunan şubelerinde sağlanan kazancı, bağlı olduğu Türkiye'deki kurum beyan etmektedir. Yurtdışında bulunan şubeler, ise yurtdışında sağladıkları kazanç üzerinden, bulundukları ülkenin vergi kanunlarına göre vergilemeye tabi olur ve vergi ödenir. Ödenmiş olan bu vergi ise Türkiye'de hesaplanan kurumlar vergisinden indirilir. Serbest Bölgedeki şube kazancı ayrı hesaplanıyor olsa da, bu kazancı Türkiye'deki kurum beyan eder²¹⁶.

Serbest bölgelerde serbest kar transferi imkânı vardır. Şöyle ki bölge içinde elde edilecek kazanç ve gelirlerin, hiçbir izne gerek duyulmadan yurtdışına veya Türkiye'ye serbest şekilde transfer edilmesi mümkündür²¹⁷.

3- Gümrük Vergisi Prosedüründen Arındırılmış Ticari Faaliyet İmkânı

12.11.2008 tarihli 5810 sayılı kanunda madde 4 değişik birinci fıkrayla, 3218 sayılı serbest bölgeler kanunu madde 6 içinde gümrükleme ile ilgili bent şu şekilde belirlenmiştir.

“Serbest bölgeler, Türkiye Gümrük Bölgesinin parçaları olmakla beraber; serbest dolaşımda olmayan eşyanın herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulmaksızın ve serbest dolaşıma sokulmaksızın, gümrük mevzuatında öngörülen haller dışında

²¹⁵ T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı, “Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı Hakkında Rehber”, Gelir İdaresi Başkanlığı Yayını, No: 114, Kasım 2010, s.13. http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/yayinlar/transfer_fiyatlandirma2010.pdf, (Erişim Tarihi:25.03.2016)

²¹⁶ Olcay Kolotoğlu, “Serbest Bölge Veya Yurtdışındaki Şubelerin Transfer Fiyatlandırması Yönünden Değerlendirilmesi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 327, Aralık 2015, s.95.

²¹⁷ Alper Ersan, **a.g.e.**, s.16.

kullanılmamak ya da tüketilmemek kaydıyla konulduğu, ithalat vergileri ile ticaret politikası önlemlerinin ve kambiyo mevzuatının uygulanması bakımından Türkiye Gümrük Bölgesi dışında olduğu kabul edilen ve serbest dolaşımdaki eşyanın bir serbest bölgeye konulması nedeniyle normal olarak eşyanın ihracına bağlı olanaklardan yararlandığı yerlerdir. Bu bölgelerde gümrük ve kambiyo mükellefiyetine dair mevzuat hükümleri uygulanmaz.”

Kanun maddesinde anlaşılabacağı üzere, serbest bölgeler gümrük vergisi muafiyetinin olduğu alanlardır. Şöyle ki serbest bölgelere giren Türkiye veya AB menşeli veyahut bu ülkelerde serbest dolaşımda bulunan malların serbest dolaşımda bulunma statüsü değişmediğinden, Türkiye veya AB üyesi ülkelere girişinde Gümrük Vergisi ödenmemektedir. Aynı zamanda üçüncü ülke menşeli malların serbest bölgelere girişinde ve söz konusu malların AB üyesi ülkeler ve Türkiye dışındaki üçüncü ülkelere gönderilmesi halinde de gümrük vergisi ödenmez. Serbest bölgelerden Türkiye'ye veya AB üyesi ülkelere gönderilen ve serbest dolaşımda bulunma statüsüne sahip olmayan üçüncü ülke menşeli mallar içinse Ortak Gümrük Tarifesi kapsamında belirlenen oranlar üzerinden hesaplanan gümrük vergisi ödenmesi gerekmektedir²¹⁸.

Ayrıca serbest bölgelerden Türkiye içine girecek mallar ve Türkiye ve diğer ülkelerden serbest bölgelere girecek mallarla ilgili ise şu detayı gözden kaçırmamak gerekmektedir. 3218 sayılı serbest bölgeler kanunu serbest bölgelerin gelir ve harcamalar kısmı madde 7 içerisinde 1.fıkra (b) bendinde “Yurt dışından bölgeye getirilen malların CIF değeri üzerinden binde 1 ve bölgeden Türkiye'ye çıkarılan malların FOB değeri üzerinden binde 9 oranında, peşin olarak ödenecek ücretler” ifadesi söz konusudur. Bu bağlamda, “Serbest bölgelerde yatırım ve tesis safhasında kullanılan mallar, tevsi ve kapasite artırmak amacıyla getirilen mallar, kullanıcının kendisine ait olmayan bakım ve onarım maksadıyla getirilen mallar, bölgelere geçici olarak getirilen araç, gereç ve ekipmanlar, fason üretim amacıyla getirilen mallar, 6.2.2004 tarihinden sonra faaliyet ruhsatı alanlardan imalatçı kullanıcıların dışındaki kullanıcılar tarafından yurt dışından bölgeye getirilen ve/veya bölgeden Türkiye'ye çıkarılan mallar birinci fıkranın (b) bendi hükmü uyarınca bir ücrete tâbi tutulmaz. Ancak, bakım ve onarım ile fason üretimde yaratılan katma değer üzerinden ve 6.2.2004 tarihinden sonra faaliyet ruhsatı

²¹⁸T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Serbest Bölgelerimizin Sunduğu Avantajlar”, s.2., https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070958;jsessionid=M66hNIL_27LWdyoUL_mIOwG2BKo7YrDxtAGOIseRXCNVKQ3nhW6h!1899267119 , (Erişim Tarihi: 26.03.2016)

alanlardan imalatçı kullanıcıların dışındaki kullanıcılar tarafından yurt dışından getirilerek bölge içinde satılan mallardan bu ücret alınır.”²¹⁹ Şeklinde istisnai durumlarda vardır.

4- Damga Vergisi Ve Harç İstisnası

3218 sayılı serbest bölgeler kanunun 6. maddesinde 5084 sayılı kanun vasıtasıyla yapılan değişiklikten önce serbest bölgeler, vergi, resim ve harç mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümlerinin uygulanmadığı yerlerdir. Bu hükmün uygulanmasında gümrük hattı dışında sayılan serbest bölgeler içinde düzenlenen evraklarla yapılan işlemlerde damga vergisi ve harçlara yönelik istisna sağlanmaktaydı²²⁰.

Fakat bu uygulama 3218 sayılı serbest bölgeler kanuna 5084 sayılı kanununla yapılan değişikliğin akabinde Serbest Bölgeler Kanuna ek geçici 3. maddede 06.02.2004 tarihinden önce serbest bölgelerde faaliyette bulunmak için ruhsat almış mükelleflerin serbest bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetleri ile ilgili olarak yaptıkları işlemler ve düzenleyecekleri kâğıtlar 31.12.2008 tarihine kadar harç ve damga vergisinden istisnadır. Şeklinde ifade yer almış olup mükelleflere sağlanan bu mali teşvik 31.12.2008 tarihinden itibaren kaldırılmıştır²²¹.

06.02.2004 tarihi itibarıyla faaliyet ruhsatı almış olanlara sağlanmış bu sürenin mahiyeti önceden kazanılmış hakkın kısmen de olsa verilmesidir. Ancak firmanın faaliyet ruhsatı süresi 31.12.2008 sonrası dahi olsa firmaya sağlanan damga ve harç istisnası ancak belirtilen bu süreye kadar uygulanmaktadır. 06.02.2004 tarihinden sonra ruhsat almış kullanıcıların faaliyet konularıyla alakalı olsun ya da olmasın serbest bölge içinde ya da dışında olsun bu istisnadan yararlanma imkânı yoktur şeklini almıştı²²².

Bunlara bağlı olarak 5084 sayılı kanunla serbest bölgeler kanunda değişiklik yapılmadan önce serbest bölgelerde vergi, resim, harç gümrük ve kambiyo mükelleflerine dair mevzuat hükümlerinin uygulanmayacağını belirten ifade yer almaktayken değişiklik sonrasında sadece gümrük ve kambiyo mükellefiyetine dair mevzuat hükümlerinin uygulanmayacağını belirten ifade yer almaktadır. Yani

²¹⁹ 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu, Madde 7, **bkz.**, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3218.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2016)

²²⁰ Taylar Yıldırım, **a.g.e.**, s.184.

²²¹ Işık İsmail, **a.g.e.**, s.147.

²²² Taylar Yıldırım, **a.g.e.**, s.s.186-187.

yapılan değişiklikle serbest bölgelerde vergi, resim, harç mükellefiyetine ilişkin mevzuatın uygulanmayacağı, hükmü kaldırılmıştı²²³.

Ancak sonuç olarak “5084 sayılı Kanunun geçici 3. Maddesinin 11.12.2008 tarihli 5810 sayılı Kanun’un 7. maddesinin değişik ikinci fıkrasının (c) bendine istinaden, serbest bölgelerde faaliyette bulunan mükelleflerin, Avrupa Birliğine tam üyeliğin gerçekleştiği tarihi içeren yılın vergilendirme döneminin sonuna kadar, bu bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetler ile ilgili olmak kaydıyla yaptığı işlemler harçtan, bu işlemlere ilişkin düzenlenen kâğıtlar damga vergisinden müstesnadır.”²²⁴

Şeklinde bir ibareyle serbest bölgelerde damga vergisi ve harç uygulamasının faaliyette bulunan firmaların serbest bölge içerisinde gerçekleştireceği işlemlerle ilgili hususlarda damga vergisi ve harçlardan müstesna olduğu sonucuna varabiliriz.

Aynı zamanda, “3218 sayılı Kanun çerçevesinde serbest bölge sınırları içerisinde faaliyet gösteren firmaların, Avrupa Birliğine tam üyeliğin gerçekleştiği tarihi içeren yılın vergilendirme döneminin sonuna kadar, sadece serbest bölgelerdeki faaliyetleriyle ilgili olarak istihdam ettikleri personele ödenen ücretlere ilişkin düzenlenen kâğıtlardan da damga vergisi alınmaması gerekmektedir.”²²⁵

6- KDV İstisnası

İhracat teslimleri ve bu teslimlere ilişkin hizmetler, yurt dışındaki müşteriler için yapılan hizmetler, serbest bölgelerdeki müşteriler için yapılan fason hizmetler ve karşılıklı olmak şartıyla uluslararası roaming anlaşmaları çerçevesinde yurt dışındaki müşteriler için Türkiye’de verilen roaming hizmetleri²²⁶ KDV istisnası kapsamında yer almaktadır ancak 3065 sayılı KDV kanununda;

Bir teslimin ihracat teslimi sayılabilmesi için aşağıdaki şartlar yerine getirilmiş olmalıdır: Teslim yurt dışındaki bir müşteriye veya bir serbest bölgedeki alıcıya ya da yetkili gümrük antreposu işleticisine yapılmalı veya mallar yetkili gümrük antreposu işleticisine tevdi edilmelidir²²⁷.

²²³ Olcay Kolotoğlu, “Serbest Bölgelerde Elde Edilen Kazançların Vergilendirilmesi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, , Sayı: 212, Mayıs 2006, s.56.

²²⁴ T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı Resmi Sitesi, “1 Seri No’lu 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu Genel Tebliği”, <http://www.gib.gov.tr/node/87909>, (Erişim Tarihi:26.03.2016)

²²⁵ T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı Resmi Sitesi, “1 Seri No’lu 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu Genel Tebliği”, <http://www.gib.gov.tr/node/87909>, (Erişim Tarihi:26.03.2016)

²²⁶ 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, Madde 11/1-a (Değişik: 04.6.2008-5766/12 md.), **bkz.** <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3065.doc>, (Erişim Tarihi: 10.05.2016)

²²⁷ 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, Madde 12/1-a (Değişik: 18.2.2009 - 5838/11 md.), **bkz.**, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3065.doc> (Erişim Tarihi: 10.05.2016)

Teslim konusu mal Türkiye Cumhuriyeti gümrük bölgesinden çıkarak bir dış ülkeye veya bir serbest bölgeye vasıl olmalı ya da yetkili gümrük antrepasına konulmalıdır. Teslim konusu malın ihraç edilmeden önce yurt dışındaki alıcı adına hareket eden yurt içindeki firmalar veya bizzat alıcı tarafından işlenmesi veya herhangi bir şekilde değerlendirilmesi durumu değiştirmez.

Yetkili gümrük antrepoları ile buralarda düzenlenmesi zorunlu belgeleri belirlemeye, konulacak malın cinsi ve miktarı ile bunların antrepoda bekleme sürelerine ilişkin olarak sınırlama getirmeye, Gümrük Müsteşarlığının görüşü alınmak suretiyle Maliye Bakanlığı yetkilidir. Yetkili gümrük antrepolarının işleyişine ilişkin olarak bu fıkra uyarınca belirlenen esaslara uyulmaması halinde ziyaa uğratılan vergi, buna ilişkin olarak kesilecek ceza ve hesaplanacak gecikme faizinin ödenmesinden katma değer vergisi iadesi alanla birlikte antrepo işleticisi de müteselsilen sorumludur²²⁸.

Fason hizmetlerin serbest bölgelerdeki müşterilere yapılmış sayılması için aşağıdaki şartlar yerine getirilmiş olmalıdır²²⁹.

- Fason hizmet serbest bölgelerde faaliyet gösteren müşteriler için yapılmış olmalıdır.
- Fason hizmetten serbest bölgelerde faydalanılmalıdır.

Şöyle ki serbest bölgelerden Türkiye'ye verilen hizmetler çerçevesinde, Türkiye; serbest bölgeler karşısında yurtdışı sayılmayacaktır. Serbest bölgelerden Türkiye'ye sunulan hizmetlerin, Türkiye'nin bir yerinden başka bir yerine sunulan hizmetler açısından herhangi bir farkı yoktur. Dolayısıyla Türkiye'nin bir yerinden başka bir yerine ifa edilen hizmetlerde KDV hesaplanması zorunluluğu var ise serbest bölgelerden Türkiye'ye ifa edilen hizmetler açısından da aynı durum söz konusudur. Bunun yanında serbest bölgelerin hizmet ifası bağlamında yurt dışı sayılmaması nedeniyle tam tevkifat uygulanarak, serbest bölgeden Türkiye'ye sunulan hizmete ait KDV'nin; hizmetten faydalanan Türkiye'de mukim işletme tarafından tevkif edilmesi mümkün değildir²³⁰.

Sonuç olarak serbest bölgelere yapılan ihracatta mal teslimlerinde KDV istisnası mevcuttur. Türkiye'den serbest bölgeler içinde verilen hizmetlerde ise yine

²²⁸ 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, Madde 12/1-b (Değişik: 18.2.2009 - 5838/11 md.), **bkz.**, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3065.doc> (Erişim Tarihi: 10.05.2016)

²²⁹ 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, Madde 12/3-a,b (Ek: 04.06.2008-5766/12 md.), **bkz.**, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3065.doc> (Erişim Tarihi: 10.05.2016)

²³⁰ Turgay Manav, "Serbest Bölgelerden Türkiye'ye Verilen Hizmetler İçin KDV Tevkifatı Yapılabilir Mi ?", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı 325, Ekim 2015, s.128.

KDV istisnası söz konusudur. Ancak serbest bölgelerden Türkiye içine yapılan satışlarda ithalat rejimi uygulanacağından KDV istisnası söz konusu değildir.

Tablo 11: Türkiye’de Serbest Bölgelere Sağlanan Mali Avantajlar

		Diğer Ruhsatlar	
Vergi İstisnası	İmalatçılar	06.02.2004 Öncesi	06.02.2004 Sonrası
Gelir ve Kurumlar Vergisi	✓ *	✓ **	
Gelir Vergisi Stopajı	✓ *		
Damga Vergisi, Resim, Harç	✓ *	✓ *	✓ *
Gümrük Vergisi	✓	✓	✓
KDV	✓	✓	✓

Kaynak: Mevlana Kalkınma Ajansı, **Serbest Bölgeler Bilgi Notu**, Konya, 2015, s.4., <http://www.mevka.org.tr/Download.aspx?filePath=E7FWo6nbIsMNjS3VMkWe2Q==>, (Erişim Tarihi: 28.03.2016)

* Türkiye’nin Avrupa Birliğine üyeliğinin gerçekleşeceği yılın vergileme dönemi sonuna kadar geçerlidir.

** Ruhsat süresinin bittiği tarihe kadar geçerlidir.

Serbest bölgelere sunulan vergisel avantajları geçmişteki uygulamalarla kısmi olarak değerlendirdikten sonra serbest bölgelere sunulan diğer avantajlarda altta ki başlık altında belirtilecektir. Serbest bölgelere sunulan mali teşviklerle ilgili değişiklikler akabinde kullanıcılara sunulan vergisel teşvikleri üstteki tablo yardımıyla da görebiliriz.

C- Türkiye’de Serbest Bölgelere Sunulan Diğer Avantajlar

Türkiye’de serbest bölgelerde sunulan mali teşviklerin yanında kullanıcılara sağlanan farklı avantajlarda söz konusudur. Bunlar bu alt başlık altında ele alınacaktır.

1- Orta Ve Uzun Vadede Geleceği Planlayabilme İmkânı

Hazır işyeri kiralayan kiracı kullanıcı firmalar için 15 yıl, Hazır işyeri kiralayan üretici, kiracı, kullanıcı firmalar için 20 yıl, Kendi işyerini inşa eden yatırımcı, kullanıcı firmalar için 30 yıl, Kendi işyerini inşa eden üretici, yatırımcı ve kullanıcı firmalar için 45 yıla kadar faaliyet ruhsatı düzenlenebilmektedir. Ayrıca,

yatırımcı kullanıcılara arazi, arsa ve bina gibi hazinenin özel mülkiyetinde bulunan alanlar kiralanabilir hatta bunlar üzerinde 49 yıla kadar irtifak hakkı verilebilmektedir²³¹. Her serbest bölgenin kendine özgü olarak belirlenmiş kira bedelleri söz konusu olup kiralar binaların kapladığı m² bazında belirlenmekte ve binanın durumuna göre maliyetler farklılık göstermektedir.

2- AB Ve Gümrük Birliği Kriterlerinin Gerektirdiği Serbest Dolaşım Belgelerinin Temini İmkânı

A.TR Dolaşım Belgesi, Türkiye ve Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği gereğince işlenmiş tarım ürünlerini kapsamanın yanında sanayi ürünlerinde serbest dolaşıma ilişkin hükümlerin uygulanması için gerekli koşulların yerine getirilmiş olması halinde, ihracatçının veya gümrük beyannamesini imzalamakla yetkili kanuni temsilcisinin talebi üzerine gümrük idareleri yada bu idarelerce yetki verilmiş kuruluşlar tarafından düzenlenen belgelerdir. Aynı zamanda tümü Türkiye’de veya AB’nde elde edilmiş eşya, Türkiye veya AB’de ithalat işlemleri tamamlanmış üçüncü ülke çıkışlı mallar, Türkiye’de veya AB’de serbest dolaşımda sayılır²³².

Serbest bölgeler, Türkiye Avrupa Birliği Gümrük Birliği’nin bir parçası olduğundan, serbest bölgelerden Türkiye veya AB menşeli ürünler ile Türkiye’de serbest dolaşım hakkı kazanmış bulunan ürünlerin, A.TR Belgesi düzenlenerek AB’ye gönderilmesi mümkündür. Üçüncü ülke menşeli ürünler ise Ortak Gümrük Tarifesi’nde belirlenmiş oran üzerinden Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğüne gümrük vergisi ödenip serbest dolaşıma geçirilip daha sonra A.TR Belgesi düzenlenerek AB’ye gönderilebilmektedir²³³.

²³¹ T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Serbest Bölgelerimizin Sunduğu Avantajlar”, s.1. https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070958;jsessionid=M66hNIL_27LWdyoUL_mIOwG2BKo7YrDxtAGOIseRXCNVKQ3nhW6h!1899267119 , (Erişim Tarihi: 27.03.2016)

²³² Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Resmi Sitesi, “Dolaşım Belgeleri”, <https://www.atso.org.tr/icerik/3/53/dolasim-belgeleri.html>, (Erişim Tarihi: 27.03.2016)

²³³ T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Serbest Bölgelerimizin Sunduğu Avantajlar”, s.2. https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070958;jsessionid=M66hNIL_27LWdyoUL_mIOwG2BKo7YrDxtAGOIseRXCNVKQ3nhW6h!1899267119 , (Erişim Tarihi: 27.03.2016)

3- Eşitlik Prensibi

İşletici kuruluşlar ve yatırımcılar yatırım ve üretim faaliyetleri sürecinde teşviklerden yararlanabilirken söz konusu teşviklerden yararlanma açısından firmaların yerli veya yabancı iştirak olmasının bir farkı olmayıp firmalar sunulan teşviklerden eşit bir biçimde yararlanmaktadır. Bu bağlamda eşitlik prensibi devreye girmektedir²³⁴.

4- Zaman Kısıtlaması Bulunmaması

Serbest bölgelerde ürün ve emtiaların serbest bölge içindeki depo ve antrepolarda tutulmasında belirli bir zaman kısıtlaması söz konusu değildir²³⁵.

Bu avantajı ithal girdi veya nihai ürüne ihtiyacı olan ancak bölgeye getirilen malın maliyetinin yanında ithalat ile alakalı diğer masrafları bir anda karşılamak zorunda kalmamak adına serbest bölgedeki ilişkili firmalar veya şubeler sayesinde malı serbest bölge içinde gümrük vergisi ve diğer ithalatta gerekli vergilerin ödenmeden bekletilerek gelecekteki anlık talebin durumuna göre istenilen miktarlarda ürünü yurtiçine sokmak için kullanan bazı firmalar olabilmektedir.

5- Pazar İhtiyaçlarına Ve Şartlarına Göre Serbest Biçimde Belirlenebilir Ticari Faaliyet İmkânı

Gümrük ve kambiyo mükellefiyetliğiyle ilgili mevzuat hükümleri ile üretici firmaların talepleri haricinde, fiyat, kalite ve standartlarla ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşlarına verilen çeşitli yetkiler serbest bölgelerde uygulanmamaktadır²³⁶. Bu şekilde sağlanan imkânların etkisi ise kurumlar kendi istekleri doğrultusunda daha yenilikçi ve dinamik bir şekilde üretimlerini gerçekleştirebilmektedir.

²³⁴ Atilla Bağrıaçık, **Türkiye’de Belgelerle Uygulamalı Serbest Bölgeler Ve Avantajları**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1999, s.4.

²³⁵ T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Serbest Bölgelerimizin Sunduğu Avantajlar”, s.2., https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070958;jsessionid=M66hNIL_27LWdyoUL_mIOwG2BKo7YrDxtAGOIseRXCNVKQ3nhW6h!1899267119, (Erişim Tarihi: 26.03.2016)

²³⁶ T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Serbest Bölgelerimizin Sunduğu Avantajlar”, s.2., https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070958;jsessionid=M66hNIL_27LWdyoUL_mIOwG2BKo7YrDxtAGOIseRXCNVKQ3nhW6h!1899267119, (Erişim Tarihi: 26.03.2016)

6- Yerli Ve Yabancı Tüm Pazarlara Erişim İmkânı

Serbest bölgeler ve diğer ülkeler arasında meydana gelecek ticaret üzerinde hiçbir kısıtlama söz konusu olmayıp, Türkiye'ye serbest bölgelerden tüketim malları ve riskli mallar haricinde ürün girişinde hiçbir kısıtlamaya gidilmemektedir²³⁷.

7- Azaltılmış Bürokratik Prosedür Ve Dinamik İşletme Yönetimi

Kullanıcıları serbest bölgelerde yatırım yapmaya yönlendiren çeşitli teşviklerin yanında buralarda bürokratik işlemlerin minimize edilmiş olması da kullanıcıları bu alanlara yönlendirmektedir. Serbest bölge kullanıcılarının yatırım ve faaliyet için gerekli bürokratik işlemlerinin belirli bir merkezce yürütülmesi sayesinde kullanıcıların ruhsat ve faaliyet için yapılması gereken işleri kolaylaştırılır²³⁸. Şöyle ki serbest bölge dışındaki yatırımcılar faaliyet ruhsatı ve inşaat izinleri için onlarca bürokratik işlemi farklı mercilerden alacakları belgeler ve izinlerin sağlanmasıyla alırlar. Ayrıca serbest bölgelerin özel sektör şirketlerince yönetilebilmesi de serbest bölgelerin dinamik bir şekilde işleyişini ve günümüz koşullarına uyumlu ticari faaliyetlerin yapılabildiği alanlar olmasını sağlamaktadır.

8- Stratejik Avantaj

Serbest bölgeler AB ve Ortadoğu piyasasına yakın alanlarda, Akdeniz, Ege ve Karadeniz hattındaki büyük limanlara, havalimanlarına, karayolu ağlarına, sosyal ve kültürel alanlara yakın alanlarda kurulması sayesinde stratejik konum açısından avantajlı alanlardır²³⁹.

9- Her Tür Türlü Ticari Ve Sınaî Faaliyete Uygun Ve Ucuz Altyapı İmkânı

Türkiye'de altyapı yatırımlarına sağlanacak kaynaklar çoğu kez sınırlı kalmakta iken yatırımcı bulduğu tesis alanını kendi istediği doğrultuda düzenleme

²³⁷ Alper Ersan, **a.g.e.**, s.19.

²³⁸T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Serbest Bölgeler Başkanlığı, **Serbest Bölge kullanıcılarının Yararlandıkları Kolaylıklar**, DPT Yayın ve Temsil Dairesi Matbaa Birimi, Ankara, Kasım 1990, s.8.

²³⁹ Alper Ersan, **a.g.e.**, s.19.

konusunda yetersiz kalabilmektedir. Bu bağlamda yatırım maliyetinin üstüne birde altyapı maliyeti ve diğer masraflar ortaya çıkmaktadır. Ancak birçok serbest bölge altyapı yatırımı devlet tarafından sağlanmakta ve serbest bölgelerde kullanıcıların mevcut işyerlerine enerji kaynağı, iletişim, su, elektrik gibi altyapı maliyeti yüksek olan hizmetler getirilmektedir²⁴⁰.

Serbest bölgelerin altyapı imkânları gelişmiş ülkelerde serbest bölgelere sunulan altyapı hizmetleriyle eşdeğer mahiyette olması bölge kullanıcılarına büyük rahatlık sağlamaktadır²⁴¹.

10- Tedarik Zinciri İmkânlarından Yararlanma Kolaylığı

Bölgede ihracata dönük üretim yapan firmalara, ara malı ve hammadde ihtiyacının karşılanmasında gerekli teminler için, dünya üzerindeki fiyatları ve şartları ile kesintisiz tedarik imkânı sunmaktadır²⁴². Serbest bölgelerin bu avantajı ulaşım imkânlarının geniş ve hızlı teslimat ve mal girişi işlemlerinin basit biçimde olmasıyla da bağdaştırabiliriz.

Ele aldığımız bu avantajlardan şüphesiz en önemlileri, serbest bölgelere tanınan mali teşviklerdir. Söz konusu mali avantajların en belirgin hali kendisini 3218 Sayılı SBK'nın 6. maddesinin değiştirilmeden önceki ilk halinde göstermektedir. Belirtilen 6. maddenin değiştirilmeden önceki ilk halinde *“Bu bölgelerde vergi, resim, harç, gümrük ve kambiyo mevzuatına dair mevzuat hükümleri uygulanmaz.”* şeklinde bir hüküm yer almaktaydı. Esasen madde metninde yer alan bu kısa hüküm bile serbest bölgelerin vergisel açıdan ne kadar avantajlı alanlar olduğunun açık bir kanıtıdır. Fakat söz konusu bu avantaj 06.02.2004 tarihinde yayımlanan 5084 Sayılı Kanunu'nun 8. maddesi ile birlikte ortadan kaldırılmış ve dolayısıyla gerek gelir ve kurumlar vergisi, gerekse katma değer vergisine ilişkin bazı hükümler artık serbest bölgelerde uygulanabilir şekle gelmiştir. 5084 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinin akabinde serbest bölgelerde vergi mevzuatına ilişkin hükümlerin uygulanabilmesi açısından gelir ve kurumlar

²⁴⁰ DPT, a.g.e., s.10.

²⁴¹ Alper Ersan, a.g.e., s.19.

²⁴²T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Serbest Bölgelerimizin Sunduğu Avantajlar”, s.3., https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070958;jsessionid=M66hNIL_27LWdyoUL_mIOwG2BKo7YrDxtAGOIseRXCNVKQ3nhW6h!1899267119, (Erişim Tarihi: 29.03.2016)

vergisinin yanında katma değer vergisinde de değişiklikler yapılarak, serbest bölgelerin sahip olduğu vergisel avantajlar oldukça daraltılmıştır²⁴³.

II- SEÇİLİ ÜLKELERDE SERBEST BÖLGE UYGULAMALARI

Bu başlık altında dünyada serbest bölgelerin ortaya çıkışıyla ilgili bilgiler verilecek ve seçili ülkelerdeki serbest bölgelerde sağlanan mali teşvik ve avantajlar ele alınacaktır.

A-Dünyada Serbest Bölgelerin Doğuşu

Dünyada ilk olarak serbest bölge niteliğinde kabul edilebilecek uygulamalar yaklaşık 2000 yıl öncesinin eski Yunan ve Roma medeniyetlerine dayanmaktadır. Yunanistan'ın Pireve ve Challis limanları bu örneklerin başını oluşturmakta olup günümüze doğru gelindiğinde çağa uygun olan serbest bölgeler 18. yüzyıldan itibaren Gibraltar Adası(1704), Singapur(1819) ve Hong Kong(1842)'da faaliyetlerine başlamıştır²⁴⁴.

1900'lü yılların başlarında Avrupa kentlerinde çeşitli serbest liman uygulamaları söz konusuydu ve bugün dünya üzerinde serbest bölgeler daha çok serbest liman şeklinde oluşmaktayken gelişmekte olan ülkelerde üretim serbest bölgeleri olarak ülke ekonomisinde yer teşkil etmekteydi. Özellikle üretim serbest bölgelerinde 1966 yılından sonra artışlar olmuş ve 1967 yılında serbest bölgelerin Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Komisyonunca, gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarını arttırmada önemli bir araç olarak kabul edilmesinden sonra da serbest bölge sayısı hızlı bir biçimde artmaya başlamıştır. Amerika, İngiltere, Almanya, Macaristan, Yugoslavya, Suudi Arabistan, Pakistan, Hindistan, Tayland, Çin gibi çeşitli siyasi rejimlerle idare edilen 100'den fazla ülkede 600 civarında serbest bölge faaliyette olup bu serbest bölgelerin yarısından fazlası gelişmiş ülke ekonomileri içinde yer almaktadır²⁴⁵.

Ayrıca serbest şehirler, bir şehrin tümünü kapsayan, siyasal yönden tamamen veya kısmen bağımsız, temel faaliyeti transit ticaret olan ve ikametinin serbest

²⁴³Turgay Manav, **a.g.m.**, s.125

²⁴⁴ Erkan Hüsnü ve Tatlıdil Rezan, **a.g.e.**, s.2

²⁴⁵ Alpar Cem, **a.g.e.**,s.18.

bulunduğu bir bölge şeklinde tanımlanmaktaydı. Özellikle Avrupa’da günümüzdeki milli devletlerin kuruluşundan önce, transit ticaretin fazla önem kazandığı devrelerde serbest şehir uygulaması yaygın bir biçimde yapılmaktaydı²⁴⁶.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1929 ekonomik bunalımının ardından çözüm yolu olarak serbest bölgelere yönelme eğilimi artmıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesi kurulan Singapur ve Hong-Kong serbest limanları ile daha sonra kurulan Panama, İrlanda, Tayvan ve Güney Kore serbest bölgelerinin elde ettikleri büyük başarılar, serbest bölgeler fikrinin pek çok ülkece kabul edilmesine katkıda bulunmuş olup Avrupa’da da kurulmalarına ön ayak olmuştur²⁴⁷.

B- Seçili Ülkelerde Serbest Bölgeler ve Sunulan Teşvikler

Dünya üzerinde Asya, Avrupa ve Amerika kıtaları üzerinde yer alan seçili yirmi ülke içinde yer alan serbest bölgelere sağlanan teşvikler ve imkânlar bu başlık altında irdelenecektir.

1- Çin

Çin’de serbest bölgeler, yabancı sermayeyi ve yüksek teknolojiyi çekebilmek için kurulmuşlardır. Yabancı sermayedarların büyük bir kısmı Hong Kong, Tayvan, Japonya, Güney Kore, Amerika ve Almanya gibi ülkelere gelmektedir. Üretilen mallar ise hazır giyim, ayakkabı, oyuncak ve elektronik aletlerden oluşmaktadır²⁴⁸.

İlk özel serbest bölge 37 yıl önce Shenzhen’de, Hong Kong’a yakın olan bir bölgede kurulmuştur. Bu serbest bölgenin yıllık büyüme oranı ortalama %31 civarındadır. Fakat gelecek yıllarda Çin’in Dünya Ticaret Örgütüne bağlanmasıyla birlikte bu tarzda ki özel serbest bölgelerin yabancı yatırımları çekme oranlarının düşebileceği söz konusu olmaktadır²⁴⁹.

Bölgedeki yerli ve yabancı yatırımların tamamı özel sektöre aittir. Bölge, Çin Halk Cumhuriyeti’nin bir parçası olmasına rağmen, Çin’deki yasaların neredeyse tamamı bu bölgede geçersizdir. Özel sektörün çok uygun koşullarda faaliyet gösterebilmesi için her türlü tedbir alınmış olup bölge kendine ait özel bir yönetimce

²⁴⁶ Erdoğan Engin ve Ener Meliha, **a.g.e.**, s.11-12

²⁴⁷ Erkan Hüsnü ve Tatlıdil Rezan,, **a.g.e.**, s.3.

²⁴⁸ Erdoğan Engin ve Ener Meliha, **a.g.e.**, s.66.

²⁴⁹ Erdoğan Engin ve Ener Meliha, **a.g.e.**, s.66.

yönetilmektedir. Shenzhen'de işçi ücretleri, Hong Kong'dakinden 4-5 kat daha düşüktür. Hong Kong'da çok kısıtlı ve pahalı olan araziler, bu bölgede çok ucuzdur. Ayrıca elektrik, su, gibi araçlar ve hammaddelerin temini açısından oldukça ucuzdur²⁵⁰.

En önemli teşviklerden biri, vergi konusundadır. Shenzhen'deki vergi oranları, yabancı sermaye yatırımları için bir cennet sayılan Uzak Doğu ülkelerindeki tüm serbest üretim bölgelerinden çok daha düşüktür. Bu bölge, yüksek istihdam alanı oluşturmaktadır. Bölgedeki arazi ve işletme binalarından alınan kiralar, sağlanan hizmetler karşılığı alınan harç ve resimlerde önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Dünya teknolojisinin tanınması ve ithal edilmesi açısından da ayrıca önem arz eden Shenzhen serbest bölgesi Çin'in dünya piyasasına açılmasında önemli bir görev üstlenmiştir²⁵¹.

Shenzhen Özel Ekonomi Bölgesi'nde yapılan uygulamaların etkisiyle sağlanan başarı Asya ülkeleri arasında da hızla yayılarak ekonomik reform ve yabancı yatırımları çekmede bir ivme kazandırmıştır. Bu ekonomik bölge uygulaması sayesinde bürokratik engellemelerin ve karmaşaların etkisi en aza indirilerek yabancı sermayedarlar rahatlıkla yatırım yapabilme şansına kavuşmuştur. Diğer yandan bu bölgeler devlet planlı ekonomik modelin liberal bir ekonomiye doğru dönüşmesinde rol model olmuştur. Günümüze doğru gelindiğinde ise 2008 yılında uygulanmaya başlamış olduğu işletme vergisi reformu bu bölgeler için verilmiş olan özel vergi teşviklerinin anlam ifade etmemesine yol açmıştır. Xiamen, Shenzhen, Shantou gibi eski tip özel ekonomik bölgeler yabancı sermayeli firmaların sadece ticari faaliyetlerini göz önünde bulundururken, yeni model gelişim bölgeleri, firmalara işlemlerin tek bankodan yapılabilmesini, piyasaya erişimi, iç pazara ürün satabilmesi, arazi seçimi, altyapı gibi imkânlar sağlayarak daha farklı hizmetlerde sunmaya başlamıştır²⁵².

Çin hükümeti 2013 yılının Eylül ayında Shanghai deneysel serbest bölgesini açtıktan sonra 2015 yılı Nisan ayı içerisinde ise Tianjin, Fujian ve Guandong' da

²⁵⁰ Akyürek T.Engin, **a.g.e.**, s.61.

²⁵¹ Akyürek T.Engin, **a.g.e.**, s.62.

²⁵² TÜSİAD, "Çin'de Ekonomik Gelişim Bölgeleri", ss.1-2, http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/PekinOfisBilgiNotu-CindeGelisimBolgelere.pdf, (Erişim Tarihi:30.11.2015)

yeni serbest ticaret bölgelerini faaliyete geçirmiştir. Genel olarak Çin hükümetinin serbest ticaret bölgelerinde sağladığı avantajları aşağıdaki şekilde belirtebiliriz²⁵³.

- İthalatta sıfır vergileme ve düşük depo fiyatları
- İşletmelere uygulanacak işletme(satış hâsılatı) vergisi oranı %15
- Yatırım onay süresi 29 günden 4 güne kadar düşürüldü.
- Nitelikli firmaların kazançlarını serbestçe transfer etme hakkı
- Lojistik açıdan avantajlar liman havayolu ve diğer olanaklar
- Gelişmiş yönetim sisteminin yanında gümrük işlemlerinin hızlı çözümü

İşletme vergisiyle ilgili olarak kısa bir bilgi verecek olursak, Çin’de gayri maddi varlıkların devri ve taşınmaz gayrimenkullerin satışı ile iletişim, kargo faaliyetleri, inşaat, sigorta ve finans, spor eğlence alanlarıda vergilendirilebilir hizmetlerle ilgili faaliyetlerin yapılması sonucu elde edilecek gelir üzerinden tahsil edilen bir tür satış hâsılatı vergisidir²⁵⁴.

Shenzhen, Zhuhai, Shantou, Xiamen ve Hainan özel ekonomi bölgelerindeki yabancı sermayeli şirketler, özel ekonomi bölgelerinde, kuruluşları veya tesisi bulunan ve üretim ve ticaret faaliyetleri yapan yabancı firmalar, Devlet Konseyi tarafından onaylanmış ve Şanghay’daki Pudong Yeni Gelişim Alanındaki ekonomi ve teknoloji geliştirme bölgelerinde kurulmuş yabancı sermayeli üretim şirketleriyle, kıyı ekonomi bölgelerindeki eski şehir alanlarında, özel ekonomi bölgelerinde, ekonomi ve teknoloji geliştirme bölgelerinde uzun yatırım ödeme süresi ve 30 milyon USD üstündeki yatırımlar ve yabancı sermayeli işletmelerce üstlenilen teknoloji ve bilgi yoğunluğu olan projelerin yer aldığı faaliyetlerde bulunan firmalar % 15 indirimli şirketler gelir vergisine tabidirler²⁵⁵.

2- Mısır

Mısır, düşük işçi ve enerji ücretleri ve ikili veya çok taraflı ticaret anlaşmaları ile yatırımlar için cazip bir ülke konumundadır. Yabancı sermayenin çekilmesi için

²⁵³TÜSİAD Pekin Ofisi, “Çin’in Üç Yeni Serbest Ticaret Bölgesi”, **Bilgi Notu**, Tarih:29.05.2015., s.1., <http://www.taysad.org.tr/uploads/dosyalar/27-06-2015-11-44-GD-TJ-FJ-Serbest-Ticaret-Bolgesi.pdf>, (Erişim Tarihi:12.04.2016)

²⁵⁴Türkiye Çin Halk Cumhuriyeti İşadamları Dostluk ve Dayanışma Derneği, “Vergi Dairesi”, <http://www.tuciad.org.tr/index.php/bilgi-bankasi/cin-halk-cumhuriyeti-is-rehberi/132-vergi-idaresi>, (Erişim Tarihi: 04.04.2016)

²⁵⁵Türkiye Çin Halk Cumhuriyeti İşadamları Dostluk ve Dayanışma Derneği, “Vergi Dairesi”, <http://www.tuciad.org.tr/index.php/bilgi-bankasi/cin-halk-cumhuriyeti-is-rehberi/132-vergi-idaresi>, (Erişim Tarihi: 04.04.2016)

ülke ekonomisini uygun şekle getirebilmek, uzun bir süreden beri, Mısır'ın ekonomi politikalarında yer teşkil etmiştir. Yatırımla ilgili tek yetkili kurum GAFI-Yatırım ve Serbest Bölgeler Genel İdaresi'dir. GAFI, yatırımcılara her konuda bilgi ve destek sağlayıcı konumundadır. Örneğin, yatırım projesinin kuruluşu ve işleyişi için gerekli tüm lisansları, çalışma ve yerleşme iznini çıkartır. Yatırım için bölge ve arazi seçiminde yardımcı olur, üretime başlayış gününü belirler.²⁵⁶

Mısır'da serbest bölgelerle ilgili, yatırımlar ve teşvik hükümleri 1997 tarihli ve 8. kanuna göre belirlenmiştir²⁵⁷. Bu kanuna göre;

- Firma ve tesislerin karları ve kar payı hissedarlarının Ticari Gelir ve Sanayi Aktiviteleri Vergisi ve Sermaye Karları Vergisinden, faaliyetlerin başladığı mali yıldan başlayarak beş yıl süreyle muaftır. Ayrıca bu süre yeni, sanayi bölgeleri ve kentsel alanlarda Başbakanın belirleyeceği uzak bölgelerde 10 yıla kadar sürebilecektir.
- Mısır, Eski Vadi dışında kalan yerlerde muafiyet 20 yıldır. Firma ve kuruluşlarının ortaklık senetleri, ipotek ve kredi sözleşmeleri, kuruluş tarihinden itibaren beş yıl süresince damga pulu vergisi, noter ve kayıt ücretleri gibi kesintilerden muaftır.
- Şirketin ve tesislerinin kuruluş yeri olarak seçilen arazinin kayıt sözleşmesi de bu kesintilerden muaftır. Bu yasa kapsamında olan borsaya kayıtlı anonim şirketler, her yıl Merkez Bankası tarafından belirlenecek olan ödenmiş sermayelerinin üzerinden hesaplanan kar vergisinden de muaftırlar.
- Firmaların birleşmesi, bölünmesi, yasal biçim değiştirmesi halinde karlar ve ödenmesi gereken vergi ve resimler de vergiden muaftır. Bakanlar Kurulu kararı ile devlet arazilerinin bu şirketlere ücretsiz tahsisi yapılabilmektedir.²⁵⁸

Serbest bölgeler mevzuatına göre, Mısır'da 10 farklı serbest bölge bulunmaktadır. İskenderiye ve Port Said Serbest bölgeleri önem arz etmektedir. Diğer serbest bölgeleri sıralayacak olursak İskenderiye, Damietta, Ismailia, Media

²⁵⁶General Authority For Investment And Free Zones, "Free Zones", <http://www.gafi.gov.eg/English/StartaBusiness/InvestmentZones/Pages/FreeZones.aspx>, (Erişim Tarihi:29.11.2015)

²⁵⁷The General Authority For Investment, "Concerning Investment Guarantees And Incentives", Law No:8, 1997, http://www.egypt-law.com/Investments_law.pdf, (Erişim Tarihi: 30.11.2015)

²⁵⁸ T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, "Mısır Doğrudan Yabancı Yatırımların Görünümü", <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/M%C4%B1s%C4%B1r/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160598&contentTitle=Do%C4%9Frudan%20Yabanc%C4%B1>, (Erişim Tarihi:30.11.2015)

Production City, Nasr City, Port Said, Port Tawfik and Abaddia (Suez), East of Port Said, Badr, Shibin El-Koum, Keft olarak toplam 10 serbest bölge mevcuttur. Burada ki serbest bölgelerden üçü özel sektör, yedisi kamu yönetimine bağlıdır²⁵⁹.

İthalat ve ihracat amaçlı faaliyetler için ülke içindeki gibi ithalat ve gümrük kuralları uygulanmamaktadır. Sermaye kısıtlaması olmamakla birlikte yatırımcının milliyeti önemli değildir. Üretim ve sermaye araçları gümrük harçları ve vergilerden muaftır. Transit ticaret amacıyla bölgeye gelen mallar bir kereliğine serbest ticaret bölgesi ücretlerinden muaftır. Tüm yerli tamamlayıcı ürünlerin iç pazara satışında gümrük ücretlerinden muafiyet sağlanmaktadır. Ayrıca kar transferi ve getirilecek sermayede bir kısıtlama yoktur²⁶⁰.

3-İsrail

14 Mayıs 1948’te kurulan İsrail Devleti ekonomik gelişmeleri hızlı şekilde takip etmiş, günümüzde ekonomik hayat ve siyasi olaylarda söz sahibi bir konuma gelmiştir.

İsrail’de ilk serbest bölgenin ortaya çıkışı, 1 Kasım 1958 tarihinde yürürlüğe giren Serbest Ticaret Bölgesi Kanunu’na göre dış ticaretin, sanayi yatırımlarının ve turizmin teşvik edilmesi için Eliat Serbest Ticaret Bölgesi kurulmuştur. Serbest Liman Bölgeleri, 1969 tarihinde yürürlüğe giren Serbest Liman Bölgeleri Kanunuyla da Haifa, Ashdod ve Eliat Limanları serbest liman kapsamına alınıp, bu liman bölgelerinde faaliyet gösteren şirketlerde girişimci şirket niteliğine bürünüp ihracata yönelik üretime başlamıştır²⁶¹.

İsrail’de 1 Kasım 1958 tarihinde yürürlüğe giren kanunla Serbest Ticaret Bölgelerin kurulmasına izin verilmesi ile serbest bölgelerde faaliyet gösteren firmalara sağlanan teşvikler şunlardır²⁶²;

²⁵⁹T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “ Mısır Serbest Bölgeler Mevzuatı”, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disliiskiler/ulkeler/ulke-detay/M%C4%B1s%C4%B1r/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160598&contentTitle=Do%C4%9Frudan%20Yabanc%C4%B1> (Erişim Tarihi:02.12.2015)

²⁶⁰General Authority For Investment And Free Zones, “Free Zones”, http://www.gafi.gov.eg/English/StartaBusiness/InvestmentZones/Documents/1-Free%20Zones_en.docx (Erişim Tarihi:04.04.2016)

²⁶¹Halil Erdemir, **Türkiye İsrail İlişkileri**, Celal Bayar Üniversitesi Rektörlük Matbaası, Manisa, 2007, s.58., http://www.academia.edu/1520701/Turkiye-Israil_Iliskileri (Erişim Tarihi:05.05.2016)

²⁶²A.Suha Alacaklıoğlu (B), **Türkiye’de Serbest Bölgelerin Performansı Ve Güncel Yaklaşımlar**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:70, İstanbul,1998,s.31

- Katma değer vergisi ve istihdam vergisi muafiyeti, Özel şahısların vergiye bağlı kazançlarının %10'u gelir vergisinden muaftır. İşverenlerin ödediği brüt ücretin %20'si kadar işverene iade edilmektedir.
- Turistlerin döviz bedeli üzerinden satın aldığı ithal mallara dolaylı vergilendirme yapılmamaktadır.

1969 tarihinde yürürlüğe giren serbest liman bölgeleri kanunuyla firmalar ihracata yönelik üretim yapmak koşuluyla şu şekilde teşvik ve muafiyetlerden faydalanabilirler²⁶³.

- Firmalara, gelir üzerinden alınan tüm vergilerden 7 yıl boyunca muafiyet tanınmaktadır. Sonraki yıllar içinse muafiyet oranı maksimum %30 olarak uygulanabilmektedir.
- Şirketlerin, temettü payları üzerinden alınan verginin % 15'i iade edilmektedir.
- Sermaye kazançları ve Emlak vergisi muafiyeti sağlanır.
- Bu bölgelerde faaliyet gösteren şirketler Maliye Bakanlığı'nın izniyle sınırsız döviz kullanım hakkına sahip olabilmektedir.

İsrail'de 20.06.1994 tarihinde Negev'de ilk ihracat işlem bölgesi kurulmuştur. Buradaki kullanıcılara sunulan imkânlar ise şöyle sıralanabilir.²⁶⁴

- 49 yıla kadar kiralamalar yapılabilir.
- Bölge güvenliği bölge yönetimince sağlanır.
- Bölgede İsrail güvenliğini tehlikeye sokmayacak ve çevre sağlığına zarar vermeyecek faaliyetler için faaliyet izni verilebilir.
- 20 yıl boyunca işletmelerin dağıtacağı kar payları ve sermaye kazançlarının %15 vergilendirilmesi haricinde ki diğer tüm dolaylı ve dolaysız vergilerden muafiyet sağlanır.

Kısaca İsrail de ihracat işlem bölgeleriyle serbest ticaret bölgeleri arasındaki teşvik farkı sağlanan muafiyet süreleri ve sermaye üzerinden alınan verginin olması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

²⁶³A.Suha Alacaklıoğlu (B), **a.g.e.**, s.32.

²⁶⁴The Diplomatic Club, "Free Trade Zone", <http://www.diplomacy-club.com/Israel/business.php?id=41#top>, (Erişim Tarihi: 10.04.2016)

4- Fas

Fas ekonomisine 1961 yılında Tanca'da(Tangier) bir serbest bölge kazandırılmıştır. Gümrük hattı dışında olan bu bölgeye mal giriş ve çıkışlarıyla sağlanmış mallar ve bölgede üretilen stoklanmış mallarda gümrük vergisinden muaftır²⁶⁵. Tanger serbest bölgesi, konum olarak Avrupa birliğine denizden 14 km mesafede yer almakta olup, yapılan yatırımlarla ilgili olarak örnek verilebilecek sektörler ise yenilenebilir enerji, otomotiv, raylı sistem araçlar ve hava araçlarıdır²⁶⁶.

İhracat işlem bölgelerinde yer alan kullanıcılara sağlanan teşvikleri sıraladığımızda ise;²⁶⁷

- Bölgede yer alan kullanıcılara kuruluşun ilk 5 yılı kurumlar vergisi muafiyeti sağlanır. Bunu takip eden 20 yıl içinde %8,75 oranında kurumlar vergisi uygulanır.
- Bölgede sağlanan sermaye kazançları ve kar transferleri üzerinden herhangi bir vergi alınmaz.
- Birleşme sermaye artırımını ve yatırım için yer sağlanması ve sermaye hareketlerinde damga vergisi ve harç alınmaz.
- Fas'tan bölge içine giren mal ve hizmetler için KDV alınmaz.
- Serbest bölgede faaliyete başlanan 15 yıl boyunca binalarla ilgili kentsel vergilerden muafiyet sağlanır.

Fas'ın 2020 hedefleri doğrultusunda kurulacak güneş ve rüzgâr enerjisi tesisleriyle yenilenebilir enerjinin toplam üretimdeki payının %42'ye çıkarılması, otomotiv sanayinin gelişimi, turizm yatırımlarının artışı ve dış ticaretin geliştirilmesi ve yatırım teşvikleri bağlamında 2011 yılında faaliyete geçen Tanca-Med Limanı ve Tanca Serbest Bölgesi önem arz etmektedir²⁶⁸.

²⁶⁵ A.suha Alacaklıoğlu(B), **a.g.e.**,s.31.

²⁶⁶ Tanger Med Zones, "Regional Platform For Industrial Competitiveness", Investment Memorandum, 2015, ss.11-13., <http://www.tangerfreezone.com/sites/default/files/Memo%202015.pdf>, (Erişim Tarihi:12.04.2016)

²⁶⁷ Tanger Med Zones, "Regional Platform For Industrial Competitiveness, Investment Memorandum", 2015, s.43., <http://www.tangerfreezone.com/sites/default/files/Memo%202015.pdf>, (Erişim Tarihi:12.04.2016)

²⁶⁸ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Fas'ın Ekonomisi", <http://www.mfa.gov.tr/fas-ekonomisi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi:03.12.2015)

5- Amerika Birleşik Devletleri

Serbest ticaret bölgeleri ABD Gümrük ve Sınırları Koruma Birimi (US Customs and Border Protection) tarafından yönetilmektedir. Amerika’da serbest bölgelerin açılması için, Serbest Ticaret Bölgeleri Kurulu’nun onayı gerekmekte ve Serbest bölgeler, Serbest Ticaret Bölgeleri Kanunu’nun öngördüğü şekilde yönetilmektedir²⁶⁹.

Amerika’da kurulmuş olan onaylı yaklaşık 250 genel amaçlı serbest bölge ve bu bölgelere bağlı 500’den fazla alt bölge vardır²⁷⁰.

Serbest ticaret bölgeleri ABD’nin ticaret ve gümrük bölgesi dışında kalan alanlar olarak belirlenmiştir. Yabancı ve yerli mallar depolama, sergileme, montaj, imalat, yeniden dağıtım işlemleri için bölgeye kabul edilebilmektedir. Diğer yandan serbest bölgelerde müdahale en aza indirilirken şirketler, Federal İlaç İdaresi, Federal İletişim Komisyonu, Çevreyi Koruma Ajansı, Ulaştırma Bakanlığı, Enerji Bakanlığı, Köprü Terminali Ulaştırma gibi kuruluşlarının etkisinden ve Federal tüketim vergilerinin etkisinden arındırılmıştır²⁷¹.

Amerika birleşik devletlerinde serbest ticaret bölgelerinde vergi uygulamaları ve işlemler hakkında bilgi vermek için Miami serbest ticaret bölgesinin işleyişiyle ilgili bilgileri ele alırsak²⁷².

- Serbest ticaret bölgelerinde ihraç malları için gümrük vergisi ödenmesi söz konusu değildir. İthal mallar gümrük vergisi ödemesi ertelenerek serbest ticaret bölgesi içinde süresiz bir biçimde kalabilir.
- İthal ürünlerin Amerika birleşik devletleri gümrük bölgesinin içerisine gönderilmesi halinde gümrük vergisi ödenir.
- Amerika Birleşik Devletlerinin kota uyguladığı mallar serbest ticaret bölgelerinde kotaların kaldırılmasına kadar tutulabilmektedir.
- Basitleştirilmiş gümrük işlemleri söz konusu olmakla beraber bölgelere ürünlerin girişinde ve ulaşımında zaman açısından tasarruf sağlanır.

²⁶⁹T.C. Ekonomi Bakanlığı, “ABD Doğrudan Yabancı Yatırımlar”, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disliiskiler/ulkeler/ulke-detay/ABD/html-viewer-ulkeler>, (Erişim Tarihi:(03.12.2015)

²⁷⁰U.S. Foreign-Trade Zones Board, “How Many Zones Exist Now?”, <http://enforcement.trade.gov/ftzpage/info/zonestats.html>, (Erişim Tarihi: 15.12.2015)

²⁷¹Miami Free Zone, “Business Case” http://www.miamifreezone.com/pdf/Business_Cases.pdf, (Erişim Tarihi:11.05.2016)

²⁷²Free Trade Zone World Service, “Miami Free Zone”, s.2. <http://www.ftzworld.com/Files/MFZ%20Flyer%20B.pdf> (Erişim tarihi 07.04.2016)

- Bölgelere yeniden ihraç veya onarım amaçlı gelen mallar üzerinde bir vergileme söz konusu olmaz.
- Serbest bölge kullanıcıları ithal ettiği bileşik mallar ve üretim malları için vergi oranının hangisi düşükse onu seçme hakkına sahiptir.
- Bölgeye onarım ve Re-Eksport amaçlı gelen mallar üzerinde vergilendirme yapılmaz.
- Serbest bölgelerin güvenliğinin iyi olması malların sigortalanmasıyla ilgili zarureti kısmen engelleyerek, kullanıcıların sigorta masraflarını azaltabilmektedir.
- Bölgeye giren ürünler kolaylıkla kontrol edilir ve ürünlerle ilgili kalite standartlarında eksiklik öngörülürse vergilendirmeleri tamamlanmadan ürünler imha edilebilir.
- Serbest ticaret bölgelerindeki birçok eyalet ve ilde federal yasa kapsamında tüm mallar stok vergisinden muaftır.
- Stok kontrol sistemlerinin sağlanmasıyla firmaların üretimlerinde işlem maliyetinin düşük olması sağlanır.
- Üretim işlemlerinde tüketim malları genel olarak vergiye tabi değildir.
- Bölgede yapılan üretimle ilgili işgücüne vergi uygulanmaz.
- Yabancı menşeli üretim makinelerinin bölgeye getirilmesi durumunda makine kurulup test edilip denene kadar uygulanacak vergiler ertelenebilir.
- Defolu ve hurda olarak ithal edilen ürünler için gümrük vergisi azaltılabilir.
- Bölgeden başka bir bölgeye transfer edilen ürünlerde vergileme ABD gümrüğüne ulaştığı durumda yapılır.
- Bir dış ticaret bölgesi yani Serbest ticaret bölgesi ABD gümrük sınırları dâhilinde kabul edilmez.
- ABD gümrük bölgesine malın girmesi halinde gümrük harcı ödenir. Malın getirildiği zamana göre vergi oranı belirlenir. ABD içine İthal edilen malların gümrük vergisi ödenirken, ABD içindeki yerlerden mallar ihraç ediliyorsa gümrük vergisi yoktur.
- Liman harçları 3 aya kadar ertelenebilir.
- Yabancı menşeli ürünler ve ABD menşeli yerli ürünlerin serbest ticaret bölgesine ihracında eyalet ve yerel stok vergilendirmesi yapılmaz.
- Bölge müdürlüğü istediği zaman bölge içindeki malların yerlerini değiştirebilir.

- ABD menşeli ürünler gümrük izni olmadan alınabilir ve yabancı ürünlerle karıştırılabilir.
- Gümrük vergisi iadesi, malların serbest ticaret bölgesine girişi, ihrac amaçlıysa, giren malların ihracına bağlı olarak vergi iadesi yapılır.
- Depolama süresinde belirli bir zaman kısıtlaması yoktur.
- Yerel ve federal ölçekte kişisel gelir vergisi yoktur.

Ayrıca san Diego içerisinde yer alan serbest bölgelerde de uygulama aynı şekildedir ayrıca şunları da ekleyebiliriz.²⁷³

- Serbest bölge içinde perakende satış söz konusu değildir.
- İkamet etmek yasaktır. Ancak belirli görev ve hizmetlerle ilgili olarak kalınabilir.
- Rekabet gücünü artırmak için serbest bölge içinde kullanılan teşvikler ABD'nin üretimle ilgili rekabeti etkin sürdürebilmesine katkı sağlar.

Şeklinde belirtilen serbest bölge imkânları ve düzenlemelerinin ABD'de uygulamasına çokça rastlanmaktadır.

6- Güney Kore

Güney Kore, ilk ulusal ekonomik gelişim planına göre 1960'ta endüstriyel parklar kurmuştur. 1970'te ise ağır sanayi ve kimyasal sanayi parkları geliştirmiştir. Bu dönemde de ekonomik gelişme politikaları, ihracata yönelik sanayileşmeye uygun olarak meydana getirilmiştir. İhracatı artırmak, yabancı sermaye yatırımlarını çekmek yeni istihdam alanları ve teknolojik transferi sağlamak amacıyla; vergi indirimlerinin sağlandığı, tercihli tarifelerin uygulandığı ve bazı sübvansiyonların sağlandığı ilk olarak, 1970 de Masan ve 1973'te İksan İhraç işleme Bölgeleri kurulmuştur. İhraç İşlem Bölgeleri 2000 yılında Serbest Ticaret Bölgeleri adını almıştır. Ocak 2002'de Busan ve Gwangyang Limanları gümrüksüz bölgeler ilan edilmiştir. 2003'te ise Incheon Limanı ve Havalimanı vergisiz alanlar haline getirilmiştir²⁷⁴.

²⁷³The City Of San Diego, "Grantee of Foreign Trade Zone", No: 153, Fact Sheet, s.1., <https://www.sandiego.gov/sites/default/files/legacy/economic-development/pdf/foreigntradezonefs.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.04.2016)

²⁷⁴Free Trade Zone and Port Hinterland Development, "Economic And Social Commission For Asia And The Pacific", s.68., http://www.unescap.org/sites/default/files/pub_2377_fulltext.pdf (Erişim Tarihi 15.12.2015)

Güney Kore'nin serbest bölgelerde yakaladığı başarılı performansın nedenleri, ülkenin sahip olduğu hızlı ve kolay eğitilebilir işgücüne sahip olmasına ve ekonomisinin ihracata yönelik olmasının yanında ülkenin yurt dışında özel girişime karşı olumlu baktığı şeklinde bir imajının bulunmasına bağlanmıştır²⁷⁵.

Serbest ticaret bölgeleri kullanıcıları özel serbest bölgeler kanunu vasıtasıyla çeşitli avantajlardan yararlanmaktadır. Özellikle yabancı şirketlere finansal kiralamar ve vergisel düzenlemeler açısından önemli avantajlar sağlanmaktadır²⁷⁶. Bunları ele aldığımızda ise;

- Yabancı üretim şirketleri on milyon doların üzerinde yatırım yaparlarsa veya yabancı taşımacılık şirketleri beş milyon doların üzerinde yatırım yaparsa, ilk üç yıl için gelir, kurumlar, kuruluş, arazi ve mülk vergilerinden muaf tutulacak ve daha sonraki iki yıl için bu vergilerden %50 oranında indirimli şekilde vergi ödemesi yapacaklardır.
- Yabancı firmalar tarafından serbest ticaret bölgesine getirilen yabancı menşeli ürünlerden dolayı vergiler alınmayacaktır. Serbest bölgede faaliyette bulunan firmaların ülke içinden bölgeye getirdiği mallar üzerinden dolayı vergiler ve katma değer vergisi de alınmayacaktır.
- Serbest bölgelerde en fazla elli yılı kapsayacak biçimde faaliyet ruhsatı alabilmenin yanında düşük kira bedelleriyle arazi sağlanabilmektedir. Burada aynı zamanda hızlı gümrük işlemleri ve güçlü bir idari altyapı hizmeti de sunulmaktadır.

Güney Kore'deki serbest bölge uygulamalarının birçok ülke tarafından örnek alınması da söz konusu olmaktadır.

7- Şili

Şilinin kuzey bölgesinde Iquique adında güneyinde, Punda Arenas adında olmak üzere iki adet serbest Ticaret Bölgesi yer almaktadır. Her ikisinde de modern imalata, paketlemeye ve ihracata uygun yapılanmalar söz konusudur. Bu bölgelere malların giriş ve çıkışında gümrük vergileri ve KDV uygulanmaz. Bu serbest bölgelerin yakınındaki yerleşim alanları da genişletilmiş vergiden muaf alanlar

²⁷⁵Lütfü Öztürk, **a.g.m.**,ss.36-37

²⁷⁶Free Trade Zone and Port Hinterland Development, "Economic And Social Commission For Asia And The Pacific", s.70., http://www.unescap.org/sites/default/files/pub_2377_fulltext.pdf (Erişim Tarihi 15.12.2015)

olarak sayılmaktadır. Yakın yerleşim bölgelerinde gümrük vergisi oranı %6 ve katma değer vergisinden muafiyet vardır. Serbest bölgede deposu bulunan ithalatçıların ise mallarını Şili'deki müşterilerine satması halinde gümrük vergisi ve KDV ödemektedirler²⁷⁷.

Sonuç olarak bu iki bölgede kurulu olan şirketlere kurumlar vergisinden, KDV ve gümrük vergisinden muafiyet sağlanmaktadır. Re-Eksport edilecek mallar vergiden muaf olmakla beraber, eğer ürünler Şili iç piyasasına satılacaksa % 19 oranında KDV'ye ve bölgeden çıkarılırken gümrük vergisine tabi olacaktır²⁷⁸.

Şili, serbest piyasa ekonomisi modelini benimsemiş, tüm dünya ülkeleriyle serbest rekabete dayalı ticaret anlayışıyla gelişen bir ülkedir. Şili uyguladığı “açık bölgeselcilik”(regionalismo abierto) ekonomi politikası çerçevesinde bölgesindeki ekonomik ticari birliktelik örgütlerinin dışında kalmadan, dünyanın diğer bölgelerinde ki ülke ve ekonomik bloklarla serbest ticaret anlaşmaları imzalayarak dış ticaretini çeşitlendirerek geliştirmeyi hedefleyen bir ekonomi politikasına sahiptir²⁷⁹.

8- Panama

Latin Amerika'nın en istikrarlı ekonomilerinden birisine sahip olan Panama, ekonomik yönden hizmet sektörüne, lojistik, finansal hizmetler ve turizm alanlarına dayanmaktadır. Hizmet sektörünün gayri safi milli hâsıladaki payı yaklaşık %77'dir. Hizmet sektörü, Panama Kanalı'nın işletilmesi, Colon Serbest Bölgesi ve Panama şehrinde bulunan uluslararası bankacılık merkezi odaklıdır. Ülkede ağır sanayi üretimi yoktur. Ana ihraç malları ise meyve, kahve ve deniz ürünleridir²⁸⁰.

Panamada serbest bölgelere ticari bir lisans sahibi olmadan başvuru kabul edilebilir ve yapılacak yatırım miktarında bir alt limit söz konusu değildir. Bunun da etkisinin olduğu düşünülerek giriş ve çıkışı serbest olan bir yapıya sahiptir. Lojistik

²⁷⁷ A.Suha Alacaklıoğlu (B), a.g.e., s.33.

²⁷⁸ İnci Selin Aydın, **Şili Ülke Raporu**, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2011, s.10., http://www.een.kso.org.tr/up/dene/Sili_ulke_raporu_2011.pdf, (Erişim Tarihi:14.04.2016)

²⁷⁹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Şili'nin Ekonomisi”, <http://www.mfa.gov.tr/sili-ekonomisi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 21.12.2015)

²⁸⁰ T.C. Ekonomi Bakanlığı, “Panama Doğrudan Yabancı Yatırımlar”, <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Panama/html-viewer-ulkeler>, (Erişim Tarihi:26.12.2015)

konusunda son derece rekabetçi bir fiyat politikasının var olduğu serbest bölgelerde yabancı sermaye transferi üzerinden bir vergi alınmaz²⁸¹.

Panama’da Serbest Ticaret Bölgeleri sadece ihracata yönelik olarak desteklenmektedir. Panama’da ihracat yapma kaydıyla teşviklerden yararlanan 14 İhracat Bölgesi vardır. Yatırımcılar bu bölgelerde faaliyet gösterdiği takdirde ithalat vergisinden muafiyet, personel giderleri gibi konularda verilen teşviklerden faydalanabilmektedir. Ancak bu bölgelerde faaliyet gösteren firmalar yüksek işçi ücretleri, düşük endüstriyel birikim ve altyapıdan dolayı bazı zorlukları yaşamaktadırlar. 2004 yılında kurulan Panama Özel Ekonomi Bölgesini ele aldığımızda bu bölge uluslar arası büyük firmaları bölgeye çekmiş ve lojistik alanında bölgede önemli bir konum haline gelmiştir. Panama ve Türkiye ticari ilişkiler konusunda Türkiye ekonomisinin genel olarak dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir²⁸².

Panama’da serbest bölgelere sunulan avantajları ele aldığımızda ise;²⁸³

- İhracattan sağlanan karlarda vergilendirme yoktur.
- İthalat ve ihracata ilişkin kotalar söz konusu değildir.
- İthalat vergisi yoktur.
- Düşük maliyetlerle üretim yaparak rekabet gücünü artırabilme
- Faturalar üzerinde KDV ve diğer vergiler yoktur.
- Yabancı uyruklu idareciler için konaklama alanları mevcuttur.

Şeklinde genel olarak sağlanan avantajlar belirtebilir ve yapılacak olan girişimlere, sağduyu ile yaklaşımı ve cezp edici teşviklerle dünyada etkin bir ticaret ağına erişimi sağlanabilir.

9- Fransa

Fransa’da Bordeaux limanı üzerinde yedi adet terminal faaliyet göstermektedir. Bunlar Verdon, Pauillac, Blaye, Ambes, Bassens, Bordeaux ve

²⁸¹Zona Libre De Colon, “Benefist and Advantages To Operate In The Colon Free Zone”, <http://www.zolicol.gob.pa/detalle.php?cid=2&sid=27&id=57>, (Erişim Tarihi: 14.04.2016)

²⁸² Esma Koca, **Panama Ülke Raporu**, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2013, s.15., <http://www.slideshare.net/UlkeRaporlari2013/panama-ulke-raporu2013>, (Erişim Tarihi:10.05.2016)

²⁸³ Colon Free Trade Zone, “Fiscal Benefits”, <http://www.colonfreetradezone.com/freezezone-advantages.html>, (Erişim Tarihi:05.05.2016)

Grattequina adlarında terminallerdir. Bu terminallerden Verdon serbest bölge olarak kullanılmaktadır²⁸⁴.

Fransa da Verdon serbest limanına ithal ürün girişlerinde vergiden muafiyet sağlanmaktadır. Bunların koşullarını ele aldığımızda geçici depolama amacıyla serbest bölgeye gelen mallarda, geçici süreliğine getirilen ithal mallarda, depolama ve dâhilde işleme rejimine uygun mallarda, transit olarak geçişi sağlanacak ürünlerde, serbest bölge ve depolama alanlarında KDV ve tüketim vergileri alınmamaktadır. Ayrıca Re-Eksport yapılacak ürünlerde de aynı şekilde muafiyetler söz konusudur. Verdon serbest bölgesi Avrupa Gümrük Birliği içerisinde yer almaktadır²⁸⁵.

10- İtalya

İtalya'da sadece Venedik Limanı ve Trieste Limanı olarak iki adet serbest ticaret bölgesi bulunmaktadır²⁸⁶.

İtalya'da serbest bölgelere sunulan teşvikleri ele aldığımızda şu şekilde tasnif edebiliriz;²⁸⁷

- İtalya serbest bölgelerine Re-Eksport veya depolama amacıyla giren yabancı mallar üzerinde gümrük vergisi, harç ve resimlerden muafiyet söz konusudur. Ancak bölge içinde tüketimi yapılan büro mobilyası ve diğer donanımsal malzemeler için gümrük vergisi çıkmaktadır.
- Trieste serbest limanına yapılacak yeni üretim yatırımları, %50 kurumlar vergisinden indirimli ve yerel gelir vergisinin tamamından on yıl süreyle muaf olması söz konusudur.
- Depo veya işletme amaçlı kiralanan yerlerin işleticileri ihracata yönelik faaliyete sahip değilse kira bedeline %14 ilave edilerek tahsili sağlanmaktadır.

²⁸⁴ Bordeaux Port, "7 Specialised Terminals", <http://www.bordeaux-port.fr/en/7-specialised-terminals>, (Erişim Tarihi: 10.05.2016)

²⁸⁵ European Commission Trade Export Helpdesk, "VAT Overview for France", http://exporthelp.europa.eu/thdapp/taxes/show2Files.htm?dir=/taxes/notes&reporterId2=FR&file2=ehit_fr11_06v001/fr/main/ovr_vat_fr_0612.htm&reporterLabel2=France&languageId=en&status=PRO, (Erişim Tarihi: 03.01.2016)

²⁸⁶ T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, "İtalya Doğrudan Yabancı Yatırımlar", <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/%C4%B0talya>, (Erişim Tarihi: 02.01.2016)

²⁸⁷ Erkan Hüsnü ve Tatlıdil Rezan,, **a.g.e.**, ss.25-26.

- Gelir ve kurumlar vergisi açısından firma karları %25 federal vergiye ve %15 yerel vergiye tabidir. Firmalar bir önceki mali yıldaki karları üzerinden alınan kurumlar vergisinin %75'lik kısmını peşin ödemekle yükümlüdür.
- İtalyan uyruklu bir firmanın, yabancı uyruklu bir firmanın %10'luk kısmından fazlasına sahip olması durumunda temettüleri sadece %40 oranında vergilendirilmektedir.
- İtalya'nın bütün bölgelerinde sermaye malı alımı KDV'den muaftır.
- İtalya Avrupa topluluğuna bağlı bir ülke olduğundan dolayı mal ve hizmet ihracatında topluluk üyesi diğer ülkelere gümrüksüz mal girişi yapılabilmektedir.
- İtalya'nın az gelişmiş bölgesi olan Mezzogiorno bölgesi vergilendirilecek olan gelirin %70'lik kısmına yerel vergi muafiyeti sunmaktadır. Ayrıca bu bölgeye yapılan endüstriyel yatırımlardan on yıl muafiyet sağlanmaktadır. Aynı zamanda bu bölgeye yapılacak olan yatırımların iki milyar Lirete kadar olması ve bunun %60,2'lik kısmının yatırımcı tarafından karşılanması durumunda %50 finansal destek sağlanabilmektedir.

Bunların yanı sıra Trieste serbest limanında sağlanan diğer avantajları da şu şekilde sıralayabiliriz²⁸⁸.

- Trieste serbest bölgesinde malların bölgeye girişinde menşei ayrımı yapılmaksızın, süresiz depolamanın yanında bölge içinde mallar için verilen diğer hizmetlerden ücret talep edilmez. Kullanıcılar yükleme boşaltma ve sevkiyatla ilgili tarih kısıtlamaları içinde kalmazlar.
- Gümrük müdahalesi ve kontrolü geçiş noktalarında yapılmaktadır. Ancak bazı tekel piyasası malları silah, ilaç ve diğer buna benzer mallar gümrük tarafından belirlenmiş denetimli depolara yerleştirilip kontrol edilmektedir.
- Transit geçişi için ticari araçlar ve demiryolunda kolaylık sağlanmaktadır.
- Malların gümrükte statüsü herhangi bir vergi veya şarta bağlanmadan değiştirilebilmektedir.
- Dünya'daki diğer serbest limanlara uygun bir uygulama kullanılmaktadır. Ve diğer serbest bölgelere ulaşım konusunda kolaylık sağlanmaktadır.

²⁸⁸Trieste Port Authority, "Free Port",
<http://www.porto.trieste.it/eng/port/free-port> (Erişim Tarihi:15.04.2016)

11- İrlanda

İrlanda’da 1959 yılında Shannon Uluslararası Havaalanı yakınında kurulup faaliyete başlamış olan “Shannon Serbest Bölgesi” dünyanın ilk serbest bölgesidir. Üretim dağıtım ve ofisler için 1,7 milyon m² alana sahip serbest bölge, 100’den fazla yabancı firmaya ev sahipliği yapmakta ve 7000 kişilik nitelikli istihdam alanı sağlamaktadır. Serbest bölge, “Shannon Development” tarafından yönetilmekte olup, bölge kaynaklı ticaretin yıllık değeri 3,3 milyar avroya ulaşmıştır²⁸⁹.

Shannon serbest bölgesinde alış, satış üzerinde katma değer vergisi alınmamaktadır. Sağlanan ayrıcalık ve teşvikleri ele aldığımızda ise;²⁹⁰

- Shannon serbest bölgesinde yapılacak yatırımda bina, araç, makine alımında yatırım bedelinin yarısına kadar destek sağlanmaktadır.
- Bölgede yeni mamul veya üretim sürecini geliştirmeye yönelik yapılacak araştırma geliştirme çalışmalarında proje bedelinin yarısına kadar sermaye desteği sağlanmaktadır.
- Shannon’dan Avrupa topluluğuna ait ülkelere yapılan Re-Eksport mallarından alınacak gümrük vergisi varış tarihinden itibaren 6, 8 veya 12 ay içinde ödenebilmektedir.
- Gümrük vergi işlemleri, basitleştirilmiş ve kesintisiz olarak hizmet vermektedir.

Bunlarla birlikte bölgede gümrük vergisi muafiyeti sağlanırken, kurumlar vergisi %12,5 oranındadır. Bölge konumu itibariyle İngiltere ve Avrupa piyasasına ulaşım kolaylığı sağlamaktadır. Serbest bölgede getirilen malların ayıklanması paketlenmesi veya işlenmesi gibi işlemlerde yapılabilmektedir²⁹¹.

12- Hong-Kong

Hong Kong Çin’in güney batısında yaklaşık 262 adadan oluşan 1095 km²’lik yüzölçümüne sahip Çin’e bağlı bir ülkedir. Hong Kong dünyanın üçüncü basit ve en düşük vergi sistemine sahip olan, KDV ve satış vergisinin olmadığı, Kurumlar

²⁸⁹Shannon Commercial Properties, “The World’s First Free Trade Zone”, <http://www.shannonproperty.ie/shannon-region/shannon-free-zone-sfz/>, (Erişim Tarihi 01.01.2016)

²⁹⁰ Erkan Hüsnü ve Tatlıdil Rezan,, **a.g.e.**, ss.23-24.

²⁹¹ T.C. Dublin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “İrlanda Ekonomisi ve Türkiye İle Ekonomik ve Ticari İlişkileri”, Haziran 2010, s.66., www.een.kso.org.tr/up/dene/IRLANDAULKERAPORU.doc, (Erişim Tarihi 13.04.2016)

Vergisi'nin %16,5 olduğu rahat yapıda ekonomi bölgelerindendir. Dünyanın en rekabetçi şehirleri içinde üçüncü sırada yer alan Hong Kong, düşük ve öngörülebilir vergi sistemine, serbest ve liberal yatırım rejimine, hukuk sisteminin üstünlüğüne ve hizmet odaklı ekonomiye sahip olması sayesinde Asya'nın en popüler uluslararası iş ve finans merkezlerinden biridir²⁹².

Hong Kong serbest bir limandır. İthal ürünler üzerinde gümrük ve benzeri vergiler uygulanmayıp sadece yerel üretimden de tahsil edilen ve dolayısıyla ithal mallar için ek bir mali yük getirmeyen ithalat vergileri, alkollü içkiler, metil alkol, hidrokarbon ve tütün mamulleri olarak dört üründen tahsil edilmektedir²⁹³.

13- Tayland

Tayland'da ilk sanayi siteleri 1979'da kurulmuş olup daha sonra sanayi sitelerinin de yer aldığı 12 bölgenin 4 serbest ticaret bölgesi veya ihracat bölgesi olarak adlandırılmıştır. Bu bölgeleri Bangkok, Hemeraaj Chonburi, Suvarnabhumi, Ticon Park serbest ticaret bölgeleri olarak belirtebiliriz²⁹⁴.

Tayland serbest ticaret bölgelerinde firmalara sağlanan avantajları sıralayacak olursak;²⁹⁵

- Tüketim ve satış vergileri muafiyeti
- İthalat ve ihracat vergisi muafiyeti
- Katma değer vergisi muafiyeti
- Kurumlar vergisi muafiyeti
- Hızlı gümrük işlemleri ve aynı zamanda 8 yıla kadar vergi avantajını kullanma hakkını sunmaktadır.

Kullanıcıların bu bölgelerde sağlanan nitelikli avantajlardan yararlanabilmek için, serbest ticaret bölgesi lisansı alması ve şirketin 62000 dolar ödenmiş sermayesinin olmasının yanında mülk sahipliği şartı aranmaktadır²⁹⁶.

²⁹² T.C. Ekonomi Bakanlığı, "Hong Kong Doğrudan Yabancı Yatırımlar", <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disliiskiler/ulkeler/ulke-detay/Hong%20Kong/html-viewer-ulkeler?>, (Erişim Tarihi 01.01.2016)

²⁹³ İTKİB Genel Sekreterliği ARGE Mevzuat Şubesi Yayını, "Bir Transit Ülkesi Olarak Hong Kong", Mart 2007, s.1. https://www.academia.edu/18377778/Temel_Ekonomik_G%C3%B6stergeler, (Erişim Tarihi: 05.05.2016)

²⁹⁴ Healy Consultants, "Thailand Free Trade Zone", <http://www.healyconsultants.com/thailand-company-registration/free-zones/>, (Erişim Tarihi:05.01.2016)

²⁹⁵ The Customs Department Thailand, "Free Zone", <http://www.customs.go.th/wps/wcm/connect/custen/traders+and+business/customs+incentive+scheme/s/free+zone/freezone>, (Erişim Tarihi:05.01.2016)

14- Singapur

Singapur'da beş adet serbest bölge bulunmaktadır. Bunlar; Singapur Limanı (Keppel), Jurong Limanı, Sembawang Rıhtımı, Pasir Panjang Rıhtımı ve Singapur Changi Havalimanı Kargo Terminal Kompleksi'dir. Söz konusu serbest bölgelerden dördü deniz ticareti, bir tanesi ise hava yoluyla yapılan transferler içindir. Singapur'da, ithalatın neredeyse tamamı, gümrük vergilerinden muaftır. Ancak sosyal ve çevreci nedenlerle alkol, tütün, motorlu araçlar ve petrol ürünlerine yüksek oranda ÖTV uygulanmaktadır. Singapur'da motorlu araç üretimi olmadığından, motorlu araçların tamamı da ithal edilmektedir²⁹⁷.

Singapur'da serbest bölgeler genellikle transit kargolar için kullanılmasından dolayı tüm ülkenin bir serbest bölgeye benzediği söylenebilir. Gümrük vergisine tabi olmayan ürünler serbest bölgelere konulabilmekte, depolama imkânı ise transit kargo veya Re-Eksport yapılacak ürünler için mümkündür. Gümrük vergisine tabi bulunan ve transit ticarete konu olmayan alkol ve tütün mamullerinin Singapur Gümrüğünce lisans verilmiş antrepolarda saklanması gerekmektedir. Motorlu taşıtlar ve petrol ürünlerinin serbest bölgelerde süresiz depolanabilmesi mümkündür. İthalat kısıtlaması veya yasağına konu olmayan ürünlerin serbest bölgelere konulması veya gümrük vergisine tabi olmayan ürünlerin transit gönderilmesi için gümrükten izin alınmasına gerek bulunmamaktadır. Vergilendirme açısından incelendiğinde, Singapur'da üretimi ve satışı yapılan tüm ürünler %7 oranında Katma Değer Vergisine tabidir. Re-eksport yapılması planlanan ürünler ise, normal şartlarda ödenmesi gereken KDV askıya alınmak suretiyle "0 KDV Antrepo Şeması" altında gümrük antreposuna getirilebilmektedir. Ürünlerin iç piyasaya sunulması durumunda ise KDV yükümlülüğü doğmaktadır²⁹⁸.

Singapur'da serbest bölgelerin kurulması işleyişi ve diğer işlemler serbest bölgeler kanuna bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu kanun uyarınca ilgili Bakan

²⁹⁶ Healy Consultans, "Thailand Free Trade Zone", <http://www.healyconsultants.com/thailand-company-registration/free-zones/>, (Erişim Tarihi:05.01.2016)

²⁹⁷ Ali Koç, **Singapur Pazara Giriş Raporu**, T.C.Karacadağ Kalkınma Ajansı Dış İlişkiler Ve Fonlar Birimi Yayını, Eylül 2014, s.11.
<http://www.karacadag.org.tr/SayfaDownload/Singapur%20%C3%9Clike%20Raporu,%20A.Ko%C3%A7.pdf>, (Erişim Tarihi:09.05.2016)

²⁹⁸ T.C.Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, "Singapur Pazara Giriş Raporu", Mart 2015, s.4.
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-209096:jsessionId=U5U7xBUCK-G2joxRvu9fZvRJzcHQ5JKfdB9yDSouAu8KaY3HiAZp!-128426877>, (Erişim Tarihi:01.01.2016)

ülkede herhangi bir yeri serbest bölge ilan edebilmesi için metnin resmi gazetede yayınlanması gerekmektedir. Serbest bölgenin yönetimi ve işletilmesine yönelik, yönetim kurulunun atamasını da yine ilgili Bakan yapmaktadır²⁹⁹.

Singapur'un bölgedeki lojistik merkezi konumu, ayrıca ABD ve AB'deki ülkelerin yanı sıra Güney Doğu Asya ülkeleri, Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan ile sağlam ticari bağları Singapur'un ihracatını ve özellikle Re-Eksportu destekleyen önemli unsurlardır. Re-Eksport'un Singapur'un dış ticareti içindeki payı ve serbest bölgelerin üretim dışında fazlaca Re-Eksport amacıyla kullanıldığı dikkate alındığında, serbest bölgelerin Singapur'un dış ticaretini ve özellikle Re-Eksport'u destekleyen bir politika aracı olarak kullanıldığı söylenebilmektedir³⁰⁰.

15- Malezya

Malezya'da hali hazırda 14 adet serbest bölge bulunmaktadır. Buralarda faaliyet gösteren firmalar, ihracat ve ithalat bakımından gümrük dışı bölgede yer aldığı kabul edilmekte olup, bu bölgelerde en asgari düzeyde gümrük formaliteleri uygulanmaktadır. Bu bölgelerde tamamen yabancı sermayeli şirket kurulmasına izin verilmekte olup, öncelikli statü, vergi muafiyetleri, yatırım indirimleri ve diğer bazı devlet destekleri uygulanmaktadır. Gümrük vergilerinin yanı sıra satış, hizmet ve tüketim vergileri uygulanmamaktadır³⁰¹.

Malezya'da aynı zamanda kazançların başka bir ülkeye transferinde sınırlama olmazken, ithalat ve ihracatta vergi muafiyeti sağlanmaktadır. Malezya serbest limanları, limanlarının genişliği, havaalanları ve deniz taşımacılığı için kilit bir noktalardır. Serbest bölgeye verimli ve kapsamlı ulaşım imkânları sağlanır³⁰².

Malezya'da minimal gümrük formalitelerinin yanında, ihracata dayalı üretim yapan firmaların üretim sürecinde hammadde, ara mamul, makine ve teçhizat ihtiyaçlarının gümrüksüz olarak sağlanması ve nihai ürünlerin ihracında en alt

²⁹⁹ Singapore Customs, "Singapore Free Trade Zone Law", <http://www.customs.gov.sg/topNav/leg/act/Free+Trade+Zones+Act.htm>, (Erişim Tarihi:02.01.2016)

³⁰⁰ T.C. Ekonomi Bakanlığı, "Singapur Doğrudan Yabancı Yatırımlar", <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Singapur>, (Erişim Tarihi 12.01.2016)

³⁰¹ Mustafa Yavuz, **Malezya Ülke Raporu**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2011, s.9. http://www.een.kso.org.tr/up/dene/Malezya_ulke_raporu_2011.pdf, (Erişim Tarihi:09.05.2016)

³⁰² Healy Consultants, "Malaysia Free Zones", <http://www.healyconsultants.com/malaysia-company-registration/free-zones/>, (Erişim Tarihi 12.04.2016)

düzeyde formalitenin uygulandığı, temel olarak ihracata dayalı üretim merkezleri olarak tanımlayabileceğimiz serbest endüstri bölgeleri yer almakta olup serbest bölgelerle aynı kuruluş esaslarına tabidirler³⁰³.

16- Endonezya

Endonezya hükümeti Batam, Bintan ve Karimun adalarını serbest ticaret ve serbest liman bölgeleri olarak ilan etmiştir. Bu serbest bölgelerin yönetimi Riau Adaları Bölge Valisi başkanlığı ve bölge yönetimince sağlanmaktadır. Aynı zamanda her bölge oluşturulan bölge idarelerince işletilmektedir. Batam, Bintan ve Karimun Adaları 2007 yılında çıkan yasa ile 70 yıl süre ile serbest bölge ilan edilmiştir. Batam adası ile birlikte Tonton, Setokok, Nipah, Rempang, Galang ve Yeni Galang adaları da serbest bölge kapsamına alınmıştır. Düzenlemelere göre bu bölgelerde yer alan aktif firmalar KDV, ithalat vergileri, lüks mallar üzerindeki satış vergisinden muaftır. Aynı zamanda ihracat ve ithalat Batam adasındaki Batu Ampar, Kabil ve Sekupang, Bintan adasındaki Loban ve Karimun adasındaki Parit Rompak limanlarının üzerinden gerçekleştirilmezse yapılacak ticaret yasal kabul edilmemektedir³⁰⁴.

Batam serbest bölgesine girecek mallar ve bölge içinde firmalar arasında dolanan mallarda ithalatla ilgili vergiler alınmazken, mallar Endonezya'nın diğer yerlerine gidecekse tüm ithalat ve gümrük vergileri alınmaktadır³⁰⁵.

17- Yunanistan

Yunanistan, Pire, Selanik ve Heraklion-Girit liman bölgelerinde mevcut üç serbest ticaret bölgesine sahiptir. Yabancı menşeli mallar bu bölgelere gümrük ve diğer vergileri ödenmeksizin getirilip transit yüklemesi yapıp veya Re-Ekspor yapılsa gümrük ve diğer vergilerden muafiyeti devam etmektedir. Benzer şekilde, alıcı adına, depolamaya ve malların sevkine ilişkin olarak bölgede düzenlenen belgeler damga vergisinden muaftır. Yükleme-boşaltma işlemleri AB'nin 2504/88 ve

³⁰³ Mustafa Yavuz, **Malezya Ülke Raporu**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2011, s.10., http://www.een.kso.org.tr/up/dene/Malezya_ulke_raporu_2011.pdf, (Erişim Tarihi:09.05.2016)

³⁰⁴ T.C. Ekonomi Bakanlığı, "Endonezya Doğrudan Yabancı Yatırımlar", <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Endonezya/html-viewer>, (Erişim Tarihi: 01.01.2016)

³⁰⁵ Lauri Lahi, "Doing Business İn Batam Free Trade Zone", Yayın Tarihi: 12.11.2013, <http://www.indosight.com/blog/doing-business-batam-free-trade-zone/>, (Erişim Tarihi:14.04.2016)

2562/90 sayılı yönetmeliklerine göre yapılmaktadır. Transit mallara antrepolarda bekleme imkânı sağlanmaktadır. Aynı zamanda bu bölgeler paketleme, tasnif etme ve etiketleme gibi faaliyetler içinde kullanılabilir. Depolama masrafları her altı ayda bir ödenmekte olup bunun yanı sıra depolama süresinde bir kısıtlama söz konusu değildir³⁰⁶.

18- Polonya

Polonya’da yabancı sermayeyi getirebilmek maksadıyla yatırımcılara çeşitli vergi muafiyet ve avantajların sunulduğu 14 Özel Ekonomik Bölge ve bu bölgelere bağlı alt bölgeler oluşturulmuştur. Bu alanlar toplam 7.600 hektarlık bir alanı kapsamaktadır.³⁰⁷

Polonya’daki özel ekonomik bölgelerde yatırımcılara sunulan imkânlar genel anlamda şu şekildedir³⁰⁸.

- Kurumlar ve Gelir vergisinden muafiyet
- Yatırım amaçlı arazilerin uygun fiyatlarla satın alınabilmesi imkânı
- Yatırımla ilgili destekler ve gerekli hizmetlerin ücretsiz olarak sunulması
- Bazı bölgelerde emlak vergisinden muafiyet imkânı

Bu avantajların 2017 yılında sona ermesi söz konusu iken 2013 yılında yayınlanan bakanlar kurulu kararı vasıtasıyla çeşitli firmaların yatırımlarını farklı bölgelere kaydırmasını önlemek adına özel ekonomik bölgelerde uygulanacak teşviklerin 31.12.2026 tarihine kadar uygulanmasına devam edileceği açıklanmıştır³⁰⁹.

³⁰⁶ Tolga Taylan, **Yunanistan Ülke Raporu**, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Yayını, Ankara, 2011, s.12.

³⁰⁷ Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, **Polonya Pazar Araştırması Raporu**, Ocak 2014, s.16, <http://www.turkishwood.org/TR,15208/polonya-pazar-arastirmasi-raporu.html>, (Erişim Tarihi: 09.05.2016)

³⁰⁸ Invest In Poland, “Investment Incentives in SEZ”, http://www.paiz.gov.pl/investment_support/investment_incentives_in_SEZ, (Erişim Tarihi:21.04.2016)

³⁰⁹ Invest In Poland, “20 years of Special Economic Zones in Poland”, 2014, s.17. http://www.paiz.gov.pl/files/?id_plik=24348, (Erişim Tarihi:21.04.2016)

19- Ürdün

Birleşmiş milletlerin 1966 yılındaki talebiyle Ürdün Akaba liman şehrinde yapılan çalışmaların sonucunda 1973 yılında transit ticaretin teşviki ve geliştirilmesi amacıyla ilk olarak akabe adında bir serbest bölge kurulmuştur. 1976 yılına gelindiğinde ise çıkarılan 39 sayılı yasa ile Serbest Bölgeler ve Yatırımlar İdaresi kurulmuştur. Yönetim, kısa sürede ülkenin uygun yerlerinde yeni serbest bölgeler kurulmasını sağlamıştır. Günümüzde ülkede kamuya ait 5 adet, özel sektöre ait 36 adet serbest bölge aktif durumdadır. Bu bölgelerde kullanıcılara önemli imkânlar sunulmaktadır³¹⁰.

Ürdün'deki serbest bölgelere sağlanan olanakları ele aldığımızda, yapılan yatırımlar sonucunda elde edilen kardan gelir vergisi oranı %5 şeklindedir. Ancak ihracattan sağlanan karlarda gelir veya kurumlar vergisi ve sosyal hizmet vergilerinden muafiyet sağlanmaktadır. İthal edilen ihraç mallarına ise ithalat vergisi, KDV ve gümrük vergisi uygulanmamaktadır³¹¹.

Serbest bölgedeki yatırımcıların yurtdışına sermaye transferlerini serbest şekilde yapabilme hakkı vardır. Ürdün vatandaşı olmayan çalışan personelden gelir ve sosyal hizmet vergisi kesilmez. Bölgedeki sanayi üretim kuruluşlarının mallarının iç piyasada kullanılması halinde sadece malzeme ve imalat masraflarını içeren miktarda gümrük vergisinden muafiyet sağlanmaktadır³¹².

20- Meksika

Meksika'nın ilk serbest ticaret bölgesi küresel bir rekabet gücü bulunan bir yatırım alanı olarak ülkenin yatırım cazibesini artırmayı sürekli kılmak amacıyla, 2008 yılında San Luis Potosi içinde kurulmuştur. Endüstriyel ve lojistik gelişime açık olan bu bölgenin demiryolu, karayolu ve önemli liman bağlantıları mevcuttur³¹³.

³¹⁰T.C. Ekonomi Bakanlığı, "Ürdün Serbest Bölgeler Raporu", <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK159811;jsessionid=UUYjzIhvlCXq9MSGsYC3HSzQffVLpWfkQCab8G8WsXKSALUQtIVU!-960274150>, (Erişim Tarihi: 05.01.2016)

³¹¹Jordan Investment Commission, "Development Zones" http://www.jic.gov.jo/Contents/Development_Zones.aspx, (Erişim Tarihi:05.01.2016)

³¹²Free Zones Company, "Exemptions", <http://www.free-zones.gov.jo/english/Exemptions/>, (Erişim Tarihi:05.01.2016)

³¹³Mexico Automotive Rewiew, "Free Trade Zone Pioneers" <http://automotivemexico.com/?p=281>, (Erişim Tarihi:30.03.2016)

San Luis Potosi’de iki adet serbest bölge mevcuttur. Serbest bölgelerde vergi muafiyetinin sağlanması için ürünlerin ihraç edilmesi şartı söz konusu değildir. Serbest bölgelerin yanı sıra, Meksika’da 541 adet sanayi parkı bulunmakta ve bu bölgelerde endüstri hizmetlerinin verimli bir şekilde devamını sağlamak için kalite, altyapı, kentleşme ve hizmetlerle ilgili imkânlar sunulmaktadır³¹⁴.

Meksika’da San Luis Potosi, Mexico City, Monterrey ve Guanajuato’da toplam dört adet serbest bölge faaliyettedir³¹⁵. Meksika’da serbest ticaret bölgelerinin yanı sıra ikiz fabrikalar türünde serbest bölgeler yer almaktadır. Bu işleyişi şöyle özetleyebiliriz: ABD’deki işletmelerin emek yoğun bir biçimde gerçekleştireceği üretimi, üretim safhasında ikiz fabrikaların olduğu Meksika’ya gümrük muafiyeti kapsamında yarı mamul veya ürün olarak gönderir ardından burada ürün için gerekli işçilik gerçekleştirildikten sonra nihai ürün olarak ABD’ye tekrar geri gönderilir ve bu üretim sürecinin sonunda ürünlerin ABD’ye tekrar geri gönderiminde ürün üzerinde bu bölgede meydana getirilen katma değer kadar ithalatla ilgili vergileme ABD’de söz konusu olmaktadır.

Serbest ticaret bölgeleri doğrudan sanayi bölgesine gümrüksüz malzeme ithalatı sağlamakta olup aynı zamanda üretim işlemlerinin ve depolamanın yapılabildiği alanlardır³¹⁶.

Serbest ticaret bölgesine ürünlerin girişinde işlemler hızlı bir şekilde halledilir. Konteynır normal gümrüklerde olduğu gibi bekletilip memurlar gözetiminde içeri alınmaz. Buradaki fark ise serbest ticaret bölgelerinin dinamikliğini gösterir. Mallarla ilgili fatura ve belgeler elektronik veya taşınabilir evrak şeklinde olabilir. Bu bölgelere getirilip işlenen mallarda eğer Meksika içine gidecekse o gidecek ürünlerle ilgili vergisel işlemler uygulanmaktadır. Ancak ürünler Amerika veya diğer ülkelere gidecekse hiçbir vergi veya tarife uygulanmamaktadır³¹⁷. Maquila (İkiz Fabrikalar) oluşumu ile serbest ticaret bölgesi

³¹⁴ İnci Selin Aydın, **Meksika Ülke Raporu**, T.C. Başbakanlık DTM İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Yayını, Ankara, 2011, s.11.

http://www.een.kso.org.tr/up/dene/Meksika_ulke_raporu_2011.pdf (Erişim Tarihi: 09.05.2016)

³¹⁵ T.C.Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Meksika Doğrudan Yabancı Yatırımlar”, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disliiskiler/ulkeler/ulke-detay/Meksika/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160587&contentTitle=Do%C4%9Frudan%20Yabanc%C4%B1%20Yat%C4%B1r%C4%B1mlar>, (Erişim Tarihi: 30.03.2016)

³¹⁶ Puerto Interior, “Guanajuato Inland Port”

<http://puertointerior.com.mx/eng/zona-franca.html>, (Erişim Tarihi: 30.03.2016)

³¹⁷ Mexico Automotive Review, “Free Trade Zone Pioneers” <http://automotivemexico.com/?p=281>, (Erişim Tarihi: 30.03.2016)

arasında direk bir bağ vardır. Bu yapılanma serbest ticaret bölgeleriyle neredeyse aynı özellikleri taşır.

III-TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGE TEŞVİKLERİNİN ÜLKE İÇİNDEKİ TEŞVİK SİSTEMİ VE SEÇİLİ ÜLKELERDE SERBEST BÖLGE TEŞVİKLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu başlık altında Türkiye'de serbest bölgelere sağlanan mali teşvik ve avantajların ülke içinde kamu tarafından yatırımlara sağlanan 2012 yılı yeni teşvik programıyla birlikte ele alınarak sağlanan destek unsurları değerlendirilecektir. Ardından Türkiye'de serbest bölgelere tanınan mali teşvikler ve avantajlarla seçili ülkelerde serbest bölgelere sağlanan teşvik unsurları değerlendirilecektir.

A- Türkiye'de Yatırımlara Tanınan Teşviklerle Serbest Bölgelere Tanınan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi

Türkiye'deki serbest bölgelerin yatırımcılara sağladığı teşvikler genel anlamda ayrıcalıklı yönleri sahiptir. Ancak burada önemli olan noktalardan biriye, yatırımcının hangi alanda ne yönde faaliyette bulunacağıdır.

Türkiye'deki tüm serbest bölgelerde sunulan teşvikler aynı düzeyde ve eşitlikte olduğu için uygulama karmaşası söz konusu değildir. Ancak bunun yanında Türkiye'de Ekonomi Bakanlığı'nın yatırımlara sağladığı desteklerle ilgili ise birçok etmen ve koşula istinaden farklı destekler ve farklı oranlarda uygulamalar söz konusu olmaktadır.

Serbest bölgeler ülke siyasi sınırları içinde olsa da gümrük hattı dışında sayılan alanlar olmasıyla birlikte en temel özellikleri arasında gümrükleme işlemleriyle ilgili olarak ülke içindeki diğer yerlerden ayrılması gösterilebilir. Ayrıca serbest bölge kullanıcılarının faaliyete başlamaları için yapılacak işlemlerin hızlı çözümü ve bürokratik işlem yükünün azlığı buralarda yatırım yapmayı kolaylaştıracak diğer etkenlerdendir.

Ülke içinde yapılacak yatırımlarla ilgili olarak gerekli belgelerin temini ve yatırımcının teşvik belgesi alması için uğraşacağı prosedürler serbest bölgelere göre

çok daha fazla ve maliyetli olmaktadır. Serbest bölgelerde sağlanan avantajların bir diğeri ise stratejik konumlara sahip olması ve bazı serbest bölgelerin limanlara ve sınır kapılarına çok yakın alanlarda kurulmuş olması, sevkiyatlarla ilgili maliyetlerin düşmesine ve işlem hızının artışı sağlamaktadır. Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle etkin pazarlama ağına sahip olmak isteyen firmalar hedefledikleri satışları gerçekleştirmek amacıyla önemli lojistik merkezlerine yakın yerlerde yatırım yapmaya çalışmaktadır.

Türkiye'nin dışa açılmak ve dış ticaretle ilgili kaynaklardan daha fazla beslenebilmek için ülke gayri safi milli hâsılasını artırıcı ve ülke içinde yatırımları teşvik edici politikaları izlemesinin temelinde ülkelerin doğrudan yabancı sermayeyi çekme savaşı ve ülke içindeki yatırımcıların dışa bağımlılığını azaltmaya çalışma çabası vardır.

Tablo 12: Türkiye’de 2012 Yılı Yeni Teşvik Sisteminde Sağlanan Teşvikler Ve Serbest Bölgelerde Sağlanan Mali Teşvikler

Teşvikler	Genel Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Öncelikli Yatırımlar	Büyük Ölçekli Yatırımlar	Stratejik Yatırımlar	Serbest Bölgeler
KDV İstisnası	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Kurumlar ve Gelir Vergisi İndirimi		✓	✓	✓	✓	✓*****
Sigorta primi işveren Hissesi Desteği		✓	✓	✓	✓	
Gelir vergisi Stopajı Desteği	✓ *	✓ *	✓ *	✓ *	✓*	✓*****
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği		✓ *	✓ *	✓ *	✓*	
Faiz Desteği		✓**	✓**		✓**	
Yatırım Yeri Tahsisi		✓	✓	✓	✓	
KDV İadesi					✓***	
Damga Vergisi İstisnası						✓
Serbest Kar Transferi						✓

Kaynak:T.C.Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Yeni Teşvik Sistemi”, s.1. <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215979> (Erişim Tarihi: 24.04.2016) ve Ekonomi Bakanlığı Verileri Kullanılarak Tarafımızdan Derlenmiştir.

- * Yatırımın 6. bölgede gerçekleştirilmesi halinde sağlanır.
- ** Yatırımın Bölgesel Teşvik Uygulamalarında 3., 4., 5. veya 6. Bölgelerde gerçekleştirilmesi halinde sağlanır.
- *** Sabit yatırım tutarı 500 milyon TL üzerinde olan stratejik yatırımlara sağlanır
- **** Üretilen ürünlerin FOB bedelinin en az % 85'ini yurtdışına ihraç eden mükelleflerin, istihdam ettikleri personele ödedikleri ücretler gelir vergisinden müstesnadır.
- ***** Üretim ruhsatı alan firmalar AB'ye tam üyeliğe kadar ve ruhsatını 06.02.2004'den önce almış tüm firmalar ruhsat süresi sonuna kadar muaftır. Ancak ruhsatı 06.02.2004 den sonra alan üretici olmayan firmalara bu imkan sunulmaz.

2012 yılında uygulamaya konulan yeni teşvik programına bağlı olarak Türkiye’de genel anlamda yatırımcılara sağlanan teşviklerin Türkiye’deki serbest bölgelere sunulan teşvikler ile birlikte değerlendirmesini yapacak olduğumuzda ise Türkiye’de serbest bölgeler ve yatırım teşvik sistemi içinde sağlanan destek unsurlarının belirtildiği üstteki tabloda sağlanan teşvikleri görebiliriz.

Birçok ortak mali teşvik unsurunu içinde barındıran teşvik uygulamalarıyla serbest bölgelerde sunulan teşvikler uygulama açısından ve kapsam bakımından birbirinden ayrı yönlerle sahip olmasına karşın ortak destek unsurları sınıflandırması içinde yer alan yönlerle de sahiptir. Bu bağlamda yatırımlara sunulan teşviklerin nerelerde ne oran ve sürelerde sunulduğu yönünde gerekli incelemeleri ve bilgilendirmeleri ele alacağımız bu bölümde yatırımlara bölgesel, öncelikli, büyük ölçekli, stratejik ve genel teşvik uygulamaları kıstasları altında sunulan teşviklerle serbest bölgelerde sunulan mali teşviklerin bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Serbest bölgeler ve yatırımlara devlet tarafından sağlanan destek unsurları içerisinde gelir veya kurumlar vergisi indirimi, KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, gelir vergisi stopajı gibi destek unsurları ortak destek unsurlarını teşkil etmektedir. Ancak serbest bölgelerde ülke içindeki yatırımların teşvikinde kullanılmayan mali avantajlardan olan damga vergisi ve harç istisnası, serbest kar transferi gibi mali destek unsurları da söz konusu olmaktadır. Tüm serbest bölgelerde eşit olarak uygulanan destek unsurları söz konusu iken yatırım teşvik programı kapsamında uygulanan destek unsurları bölgeden bölgeye ve yatırımın mahiyetine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Yatırım konusuna gelindiğinde ise 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı içerisinde yer alan desteklenecek sektörler ve yatırım konuları kısmında farklı oranlarda ve asgari sabit yatırım tutarlarında

yapılacak yatırımlara sunulan teşvikler söz konusudur. Fakat serbest bölgelerde yapılacak yatırımlarla ilgili olarak herhangi bir asgari yatırım tutarı söz konusu değildir.

1-Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulaması Ve Serbest Bölgeler

Bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında ülke içinde yapılacak yatırımlarla ilgili olarak yatırımcılara sağlanan destekleri alttaki tablo vasıtasıyla görebiliriz.

Tablo 13: Bölgesel Teşvik Uygulamasında Yatırımlara Sunulan Teşvikler

Destek Unsurları		BÖLGELER					
		1	2	3	4	5	6
KDV İstisnası		Var	Var	Var	Var	Var	Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti		Var	Var	Var	Var	Var	Var
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı (OSB Dışı)	50%	55%	60%	70%	80%	90%
	Yatırıma Katkı Oranı (OSB Dışı)	15%	20%	25%	30%	40%	50%
	Vergi İndirim Oranı (OSB İçi)	55%	60%	70%	80%	90%	90%
	Yatırıma Katkı Oranı (OSB İçi)	20%	25%	30%	40%	50%	55%
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Uygulama Süresi (OSB Dışı)	2 Yıl	3 Yıl	5 Yıl	6 Yıl	7 Yıl	10 Yıl
	Destek Tutarının Azami Miktarı (Destek Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı) OSB Dışı	10%	15%	20%	25%	35%	Limitsiz
	Uygulama Süresi (OSB İçi)	3 Yıl	5 Yıl	6 Yıl	7 Yıl	10 Yıl	12 Yıl
	Destek Tutarının Azami Miktarı (Destek Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı) OSB İçi	15%	20%	25%	35%	Limitsiz	Limitsiz
Yatırım Yeri Tahsisi	OSB Dışı	Var	Var	Var	Var	Var	Var
	OSB İçi	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Faiz Desteği	İç Kredi	Yok	Yok	3 Puan	4 Puan	5 Puan	7 Puan
	Döviz / Dövizle Endeksli Kredi			1 Puan	1 Puan	2 Puan	2 Puan
	Azami Destek Tutarı (Bin TL)	Yok	Yok	500	600	700	900
Sigorta Primi Desteği (İşçi Hissesi)		Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	10 Yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	10 Yıl

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Bölgesel Teşvik Uygulamaları”, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Yat%C4%B1r%C4%B1m/Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Te%C5%9Fvik%20Sistemi/Te%C5%9Fvik%20Sistemi%20Nedir/ekler/ekler/B%C3%B6lgesel%20Te%C5%9Fvik%20Uygulamas%C4%B1.html>, (Erişim Tarihi: 03.05.2016)

Bölgesel teşvik kapsamındaki desteklerden yararlanacak teşvik belgeli yatırımcılar, bölgesel desteklerden yararlanacak sektörler ve bölgeler itibariyle asgari

yatırım tutarlarının belirtildiği, 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın içinde bulunan Ek 2/A içinde belirtilen sektörlerde ve asgari tutarlarda, yatırım yapımları halinde üstteki tabloda belirtilen desteklerden ve bunların uygulama süreleri çerçevesinde belirtilmiş oranlarda destek alma hakkına sahip olmaktadır.

Bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında yapılacak yatırımların OSB içinde ve dışındaki alanlarda yapılması durumunda yatırımcılar tablo 13'de belirtilen şekilde desteklerden yararlanmaktadırlar.

Bölgesel yatırım teşvikleri kapsamında sağlanacak yatırım desteklerinde OSB içinde ve dışında yapılan yatırımlarda ortak uygulamaya sahip olan KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, sigorta primi işçi hissesi desteği, faiz desteği ve gelir vergisi stopajı desteği unsurlarıdır. Buradaki ayrım noktası ise yatırımlara sağlanacak unsurlardan vergi indirimi konusunda ve buna bağlı olarak yatırıma katkı oranında ortaya çıkıyor. Söz konusu farklılıklar sigorta primi işveren desteği konusunda 6. bölgede uygulama süresi 12 yıla çıkmakta ve azami destek oranı açısından limit uygulanmıyorken, diğer bölgelerde OSB içinde yapılacak yatırımlarda ise bir alt bölge desteği oran ve süreleri kadar destek sağlanmaktadır. Vergi indirimi desteği içinse 6.bölgede yatırıma katkı oranı %50'den %55'e çıkarken kurumlar veya gelir vergisi indirim oranı sabit şekilde %90 olarak kalıyor ancak diğer bölgelerde ise bir alt bölge desteği oranı uygulanıyor. Yatırım yeri tahsisi konusunda OSB dışındaki alanlarda yapılacak yatırımlarda bu destek sağlanırken OSB içinde yapılacak yatırımlara bu şekilde bir desteğin sağlanması söz konusu değildir. Bunun nedenini ise OSB'lerde yatırım alanlarının zaten belli olması teşkil etmektedir.

Serbest bölgelerle kıyaslama açısından bölgesel teşvik uygulamalarını ele aldığımızda ise serbest bölgelerde sunulan mali teşviklerle ortak yönleri teşkil eden KDV istisnası, gümrük Vergisi muafiyeti, gelir vergisi stopajı desteği ve vergi indirimi(gelir ve kurumlar vergisi) konusunda benzerlik teşkil ediyor. Buradaki benzerlikleri açacak olursak KDV istisnasının uygulama alanı ise ithal makine ve teçhizat konusundayken serbest bölgelerde uygulama açısından ise mal ve hizmet alımında serbest bölge içinde olmak kaydıyla kullanıcının tüm bölge içi faaliyetlerinde sağlanmaktadır. Gümrük vergisi muafiyeti ise ithalatı yapılacak yatırım malı makine ve teçhizat için uygun görülürken serbest bölgelerde ise kullanımında ve satışında bir mahsurunun olmadığı belirlenen serbest dolaşımdaki malların girişinde gümrük vergisi uygulanmaz. Gümrük vergisi muafiyeti konusunda serbest bölgelerin uygulama alanı daha geniştir. Ayrıca gelir veya kurumlar vergisi

indirimi konusunda faaliyet ruhsatının üretimle ilgili olması halinde AB'ye tam üyeliğin olduğu tarihe kadar ve faaliyet ruhsatını 06.02.2004 tarihinden önce ruhsat türü ne olursa olsun kullanıcıların almış olduğu ruhsatlarda ruhsat süresi sonuna kadar gelir veya kurumlar vergisinden istisnalar sağlanmaktadır. Bölgesel teşvik uygulamasında ise tam bir muafiyet söz konusu değildir. Serbest bölgelerdeki kurumlar ve gelir vergisi muafiyetine benzer ölçekte ise ancak yatırımın 6. Bölgeye doğru yapılması durumunda yatırım katkı oranına ulaşınca kadar %90 indirimli kurumlar vergisi veya gelir vergisi uygulanması durumunda ortaya çıkmaktadır. Gelir vergisi stopajı desteğinde ise serbest bölgelerde üretici ruhsata sahip kullanıcıların yıl içinde üretim faaliyetlerinde meydana getirdiği ürünlerin FOB bedelinin %85'lik kısmını ihraç etmesi durumunda gelir vergisi stopajı desteği ilgili yılda belirlenmiş tutara bağlı olarak istisna edilmektedir. Bölgesel teşvik politikasında ise yatırımın 6. bölge dışında bir alanda yapılması halinde böyle bir destek sağlanmazken 6. bölgede ise bu destek yatırım OSB içi veya dışında olsun 10 yıl süreyle uygulanmaktadır. Serbest bölgelerde ise vergi indirimi ve gelir vergisi stopajı desteği süresiyle ilgili net bir tarih olmazken Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin gerçekleştiği tarihe kadar bu destekler sağlanabilecektir.

Serbest bölgelerde uygulanan mali teşviklerden damga vergisi ve harç istisnası ve serbest kar transferi imkânı ise yatırım teşvik programlarında bölgesel desteklerden farklılaştığı noktalardan bir diğerini teşkil etmektedir.

Ayrıca bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında yatırımcılara sunulan faiz desteği ise yatırımın OSB içinde veya dışında 1. ve 2. bölge haricindeki alt bölgelerde yapılması halinde yatırımcıya alacağı krediyle ilgili olarak en az bir yıl vadesinin olması şartıyla tablo 13 içinde gösterildiği gibi 900 bin TL'ye kadar kredi faizi desteği imkânı sağlanabilmektedir. Ve bu kredilerin tahsisi hazine bakanlığının protokol sağladığı tüm bankalardan sağlanabilmektedir. Bu noktada yatırımlarla ilgili kararların alınmasında yatırım finansmanı ihtiyacı olan yatırımcıların bu tipte bir desteğin olduğu 1.ve 2. bölge haricindeki bölgelere doğru yönlendirebilmektedir.

Ayrıca günümüzde serbest bölgelerde alınan ruhsatlarla teşvik politikası kapsamında alınan ruhsatların sayısını ele alarak bu yatırımların akabinde istihdamda ve belge sayısında meydana gelen değişimleri alttaki tablo yardımıyla görebiliriz.

Tablo 14: Türkiye’de Serbest Bölgelerde Ve 2012 Teşvik Politikası Kapsamındaki Bölgelerde Alınan Belge Sayısı Ve İstihdam (2014-2015)

	2014 Aralık		2015 Aralık		Değişim Oranı	
	Belge sayısı	İstihdam	Belge Sayısı	İstihdam	Belge Sayısı	İstihdam
Serbest Bölgeler	2.914	61.505	2.884	62.234	-1,03%	1.19%
Teşvik Sistemi İçindeki 6 Bölge	2.303	109.624	2.315	104.749	0,52%	-4.45%

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı Verileri Kullanılarak Tarafımızca Derlenmiştir.

Türkiye’de serbest bölgelere sunulan mali teşviklerle ilgili olarak bir daralmanın olması akabinde günden güne imalatçı olmayan kuruluşların, faaliyet ruhsatlarında sürelerin dolması önemli teşvik unsurlarının bölge içinde üretim harici faaliyet yapacak kullanıcılara sunulmamasının da etkisiyle yatırımcılar ruhsat alma veya yenileme gibi işlemlerini gerçekleştirmeyip bölge içi yatırımlardan çekilebilmektedir. Bu bağlamda serbest bölgelerde alım satım ve hizmetlerle ilgili olarak faaliyet belgelerinde düşme söz konusu olmaktadır. Ancak şöyle ki üretimle ilgili yatırım yapmış olan kuruluşların bu tipteki değişimlerden etkilenmesi söz konusu değildir. Serbest bölgelerde alınan belge sayısının düşmesi istihdamı düşürmeyip yaklaşık olarak %1.19 artışını sağlamış olup bunun sebepleri içinde üretim kuruluşlarının işçi taleplerinin yoğunluk kazanması gösterilebilir.

Ülke içinde yatırım teşvik belgesi alan yatırımcıların bölgesel anlamda teşvik politikasından yararlanarak çeşitli yatırımları yapması söz konusu olmaktadır. Ülke genelinde bölgesel anlamda teşviklerin sunulduğu alanlarda faaliyet göstermek maksadıyla alınan yatırım teşvik belgesi oranında serbest bölgelerden farklı olarak %0,52’lik küçük bir artış olmasına karşın yatırımcıların sağladığı istihdam sayısında %4.45’lik bariz bir düşüş olmuştur. Bunun sebepleri arasında ülke içinde yaşanan sıkıntılı yargılama dönemi ve terör eylemlerinin varlığı gösterilebilirken diğer yandan ülke dış politikasında atılan çeşitli adımların ülke içinden ihracatla ilgili alanlarda verim kaybına yol açması da söz konusu olmaktadır. Bu yüzden firmalar çeşitli ekonomik etkenleri de göz önünde bulundurarak istihdam sayısında daralmaya gitme yolunu seçmiş olabilmektedir.

2- Stratejik Yatırım Teşvik Uygulaması Ve Serbest Bölgeler

Yeni teşvik sistemi içerisinde stratejik yatırımlar sınıfına girecek olan yatırımlarla ilgili olarak şu ön değerlendirme şartlarının sağlanması gerekmektedir³¹⁸.

- Asgari sabit yatırım tutarı 50 milyon TL üzerinde olmalı
- Yurtiçinde yatırımla ilgili olan üretimin ithalattan az olması durumu
- Sağlanacak katma değer %40 ve üzerinde olması
- Son bir yıl içerisinde yapılan ithalatın, üretiminin Türkiye’de olmaması söz konusu olan ürünler hariç tutularak 50 milyon USD üzerinde olan.

Ayrıca “Asgari sabit yatırım tutarı üç milyar Türk Lirasının üzerinde olan öncelikli yatırımlar stratejik yatırım olarak kabul edilir. Ancak, bu yatırımlar için sağlanacak faiz desteği tutarı yedi yüz bin Türk Lirasını geçemez.”³¹⁹

Stratejik yatırımlarla ilgili olarak destekler yatırımın, 6. Bölge haricindeki bölgelerde OSB’de dâhil olmakla birlikte yapılması halinde aynı oranlarda ve sürelerde sağlanmaktadır. Bununla ilgili olarak yatırımın 6. Bölge içinde bir alanda yapılması halinde sigorta primi işveren desteği süresi 10 yıla çıkarken destek azami tutarıyla ilgili bir kısıt bulunmamaktadır. Ayrıca sigorta primi işçi hissesi desteği ve gelir vergisi stopajı desteği ise sadece 6. bölgede yapılacak stratejik yatırımlar için sağlanmaktadır. Genel anlamda bakıldığında stratejik yatırımlara sunulan teşviklerin 6. Bölge haricinde bölge ayrımı gözetmeksizin tek yönlü ve eşit bir biçimde yapılması stratejik yatırımlarla ilgili ayrı bir avantaj unsurudur. Aynı zamanda 500 milyon TL üzerindeki yatırımlarda inşaat harcamalarıyla ilgili KDV’nin iadesi söz konusu olmaktadır. Alttaki tablo yardımıyla stratejik yatırımlar için sağlanan destekleri detaylı bir biçimde görebiliriz.

³¹⁸ T.C Ekonomi Bakanlığı, “Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları”, Haziran, 2015, s.35., <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-216015>, (Erişim Tarihi: 04.05.2016)

³¹⁹ 2015/8050 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, **bkz.**, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/08/20150827.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/08/20150827.htm>, (Erişim Tarihi: 04.05.2016)

Tablo 15: Stratejik Yatırımların Teşviki Uygulamasında Teşvikler

Destek Unsurları		1, 2, 3, 4 ve 5. BÖLGELERDE (OSB DAHİL)	6. BÖLGEDE
KDV İstisnası		Var	Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti		Var	Var
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı	90%	90%
	Uygulanacak Kurumlar Vergisi Oranı	2%	2%
	Yatırıma Katkı Oranı	50%	50%
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Uygulama Süresi	7 Yıl	10 Yıl
	Destek Tutarının Azami Miktarı (Destek Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı)	15%	Limitsiz
Yatırım Yeri Tahsisi		Var	Var
Faiz Desteği	İç Kredi	5 Puan	5 Puan
	Döviz / Dövizle Endeksli Kredi	2 Puan	2 Puan
	Azami Destek Tutarı* (Bin TL)	50.000	50.000
Sigorta Primi Desteği (İşçi Hissesi)		Yok	10 Yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		Yok	10 Yıl
KDV İadesi **		Var	Var

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Stratejik Yatırım Uygulamaları”, https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewer.jspx?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-167545&parentPage=yatirim&_afLoop=153852445404336&_afWindowMode=0&_afWindowId=yh7vtr5ei_43#!%40%40%3F%3Dyh7vtr5ei_43%26%3D153852445404336%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-167545%26parentPage%3Dyatirim%26%3D0%26%3D%3Dyh7vtr5ei_112, (Erişim Tarihi:03.05.2016)

* 50 milyon TL’yi aşmamak üzere sabit yatırım tutarının %5’i kadar

** 500 milyon TL ve üzeri Yatırımların Bina-İnşaat Harcamaları için

Stratejik yatırımlara sağlanan destekleri serbest bölgelerde kullanıcılara sağlanan desteklerle karşılaştırdığımızda ise KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, gelir vergisi stopajı desteği ve vergi indirimi desteği uygulanması serbest bölgelerde sağlanan mali teşviklerle ilgili olarak benzerlik taşımaktadır. Burada önemli bir destek unsuru olan vergi indirimi desteği uygulamasının ise serbest bölgelerdeki muafiyete yakın ölçekte uygulanması söz konusudur. Vergi indirimi uygulamasında destek tutarı yapılan yatırım tutarının yarısına kadar olan miktara kadar gerçekleşecek ve kurumlar vergisiyle ilgili olarak 5520 sayılı kurumlar vergisi kanunu 32. Madde 1.fıkra içinde belirtilen kurum kazancı üzerinden %20 oranında

alınan kurumlar verginin %90 indirimli şekilde uygulanması söz konusu olmaktadır. Bu durum stratejik yatırımlarda kurumlar vergisi oranının %2 olarak uygulanmasını sağlamaktadır. Katkı oranına endeksli olarak belirli bir sınıra kadar indirimi sağlanan kurumlar veya gelir vergisi uygulaması söz konusu olmaktadır. Serbest bölgelerde ise kullanıcıların gelirleri üzerinden kurumlar veya gelir vergisi muafiyeti uygulaması olarak ortaya çıkmaktadır. Serbest bölgelerde kurumlar veya gelir vergisi muafiyeti Türkiye'nin AB'ni tam üyeliğine kadar belirli üretim konulu ruhsat sahiplerine uygulanması söz konusu olmakta iken stratejik yatırımların teşviki uygulamasında ise süre kısıtlaması olmadan miktar olarak kısıtlamaya gidilmiştir.

Stratejik yatırımlara sağlanan desteklerden ise sigorta primi işveren desteği, faiz desteği, KDV iadesi desteği serbest bölgelerde sağlanmamaktadır. Ayrıca yatırımın 6. bölge harici alanlarda yapılması söz konusu olduğunda ise uygulanmayan sigorta primi işçi hissesi desteği de serbest bölgede uygulanmayan bir destek unsurudur. Yatırım yeri tahsis desteğiyle ilgili olarak serbest bölgelerde kullanıcıların faaliyet yapacağı alan OSB'lerde yatırımlarda olduğu gibi belirli olduğu için bu tipte bir yatırım yeri tahsis sıkıntısı yaşanmamaktadır. Veya isteğe binaen kendi bina veya tesisini kurmak isteyen kullanıcılara da olanak sağlanabilmektedir.

3- Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulaması Ve Serbest Bölgeler

Büyük ölçekli yatırımlarla ilgili olarak asgari sabit yatırım tutarı 50 Milyon TL'nin üzerinde, teknoloji gelişimini ve AR-GE faaliyetleriyle ilgili kapasiteleri artıracak, uluslar arası alanda Türkiye'ye rekabet üstünlüğü sağlayacak yatırımlardır. Büyük Ölçekli Yatırımlar, Türkiye'nin her bölgesinde farklı oranlarda ve sürelerde desteklenmektedir³²⁰.

³²⁰ Hüseyin Tutar, Evren Demir, Gökhan Elyıldırım, Abdulkadir Borazan, “25 Soruda Yatırımlarda Devlet Yardımları(Hazine Teşvikleri)”, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, Nisan 2013, Kars, s.19., <http://www.serka.gov.tr/store/file/common/1f00d6578cb32b911c1ae57f5810b64b.pdf>, (Erişim Tarihi:04.05.2016)

Tablo 16: Büyük Ölçekli Yatırım Konuları Ve Asgari Yatırım Tutarları

Sıra No	Yatırım Konusu	Asgari Sabit Yatırım Tutarları (Milyon TL)
1	Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1.000
2	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	200
3	(Değişik: RG-08.04.2016-29678) Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları ile Havalimanı Yatırımları	200
4	Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı Yatırımları	
4a-	Motorlu Kara Taşıtları Ana Sanayi Yatırımları	200
4b-	Motorlu Kara Taşıtları Yan Sanayi Yatırımları	50
5	Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları	50
6	Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları	
7	Elektronik Sanayi Yatırımları	
8	Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları	
9	İlaç Üretimi Yatırımları	
10	Hava ve Uzay Taşıtları ve/veya Parçaları İmalatı Yatırımları	
11	Makine (Elektrikli Makine ve Cihazlar Dahil) İmalatı Yatırımları	
12	Metal Üretimine Yönelik Yatırımlar: (Maden Kanununda Belirtilen IV/C Grubu Metalik Madenlerin Cevher Ve/Veya Konsantresinden Nihai Metal Üretimine Yönelik Yatırımlar) (Bu Tesislere Entegre Madencilik Yatırımları Dahil)	

Kaynak: 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Ek-3, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215861>, (Erişim Tarihi:04.05.2016)

Büyük ölçekli yatırımlarla ilgili olarak Türkiye’de belirlenmiş yatırım konularını üstteki tablo yardımıyla görebiliriz. Asgari olarak 50 milyon TL ile başlanabilen yatırımlarda en yüksek sabit yatırım tutarını 1 milyar TL ile rafine edilmiş petrol ürünlerinin üretimi konusu üstlenmektedir. Üstteki tablo da belirtilen 12 ayrı başlıkta büyük ölçekli yatırım konuları belirtilmiş ve bu türdeki yatırımların Türkiye’de yapılması ülke ekonomisinin dışa bağımlılığını gidermeye ve bunun yanında rekabetçi bir üretim yapısına sahip olma avantajı sağlayabilecektir.

Büyük ölçekli yatırımlarda sağlanan destek unsurlarını, KDV iadesi, gümrük vergisi muafiyeti, vergi indirimi, sigorta primi işveren desteği, sigorta primi işçi hissesi desteği, yatırım yeri tahsisi ve gelir vergisi stopajı desteği olarak

sınıflandırabiliriz. Bunların uygulanmasıyla ilgili olarak yatırımın teşvik sisteminde belirtilmiş altı bölge içindeki normal alanlarda ve OSB içinde yer alması açısından ne gibi destek farkları ortaya çıkmakta ve bunların akabinde sunulan bu desteklerin serbest bölgelerde sağlanan desteklerle bir değerlendirmesini yapacak olursak alttaki tablonun da yardımıyla aşağıdaki şekilde yapabiliriz.

Büyük ölçekli yatırımlara sağlanan destek uygulamasında yatırım eğer 6.bölge haricindeki bir OSB içinde yapılırsa vergi indirimi ve sigorta primi işveren desteği açısından bir alt bölge oran ve sürelerinden yararlanabilmektedir. Yatırımın 6. bölge içinde bir OSB içinde yapılması halinde sigorta primi işveren desteği süresi 12 yıla çıkarken vergi indirimi desteği konusunda indirim oranı %90 olarak sabit kalır ve yatırıma katkı oranı %65'e çıkarılarak yatırımcının vergi indiriminden yararlanmasında destek miktarında artış sağlanmaktadır. Diğer yatırım desteklerinden yatırım yeri tahsisi konusunda ise OSB haricindeki yerlerde destek sağlanırken, OSB içi yatırımlar için destek öngörülmemiştir. Bunun nedenini ise OSB'de yapılacak olan yatırımın yapılacağı alan belli olduğu için tıpkı serbest bölgelerde olduğu gibi yatırım yeri tahsisi desteği sunulmamaktadır. Bunların dışında kalan diğer destek unsurları ise büyük ölçekli yatırım uygulamalarında ister OSB içinde ister diğer bölgelerde olsun aynı destekler sağlanmaktadır. Burada OSB ve Diğer bölgelerle ilgili temel değişim vergi indirimi ve sigorta primi işveren hissesi desteğiyle ilgili uygulamada meydana gelmektedir. Alttaki tabloda büyük ölçekli yatırımlara uygulanan teşvik unsurlarıyla ilgili süre oran ve çeşitleri bölgelere göre detaylı olarak görebiliriz.

Büyük ölçekli yatırımlarda sunulan desteklerin serbest bölgelerle kıyasını yaptığımızda ise gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası, gelir vergisi stopajı desteği ve vergi indirimi gibi destek unsurlarının sunulması yönünden uygulama paralellik göstermektedir. Ancak gelir vergisi stopajı desteği OSB içi veya dışındaki alanlarda olsun yalnızca 6.bölgede uygulanmaktadır. Serbest bölgelerde ise bu teşvikle ilgili tek kıstas yatırımcının üretici ruhsata sahip olup yıl içinde yaptığı üretimin FOB bedeli üzerinden %85'lik kısmının ihracat olarak kabul edilecek alanlara ürünlerin satışının yapılması halinde sağlanabilmektedir.

Tablo17: Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulaması Durumunda Teşvikler

Destek Unsurları		BÖLGELER					
		1	2	3	4	5	6
KDV İstisnası		Var	Var	Var	Var	Var	Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti		Var	Var	Var	Var	Var	Var
Vergi İndirimi (OSB Dışı)	Vergi İndirim Oranı (OSB Dışı)	50%	55%	60%	70%	80%	90%
	Uygulanacak Kurumlar Vergisi Oranı	10%	9%	8%	6%	4%	2%
	Yatırıma Katkı Oranı	25%	30%	35%	40%	50%	60%
Vergi İndirimi (OSB İçi)	Vergi İndirim Oranı	55%	60%	70%	80%	90%	90%
	Uygulanacak Kurumlar Vergisi Oranı	9%	8%	6%	4%	2%	2%
	Yatırıma Katkı Oranı	30%	35%	40%	50%	60%	65%
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Uygulama Süresi(OSB Dışı)	2 Yıl	3 Yıl	5 Yıl	6 Yıl	7 Yıl	10 Yıl
	Destek Tutarının Azami Miktarı (Destek Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı)(OSB Dışı)	3%	5%	8%	10%	11%	Limitsiz
	Uygulama Süresi(OSB İçi)	3 Yıl	5 Yıl	6 Yıl	7 Yıl	10 Yıl	12 Yıl
	Destek Tutarının Azami Miktarı (Destek Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı)(OSB İçi)	5%	8%	10%	11%	Limitsiz	Limitsiz
Yatırım Yeri Tahsis	OSB Dışı	Var	Var	Var	Var	Var	Var
	OSB İçi	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Sigorta Primi Desteği		Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	10 Yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	10 Yıl

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Büyük Ölçekli Yatırım Teşviki”,
http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewer.jspx?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-167548&parentPage=yatirim&_afLoop=154125015888854&_afWindowMode=0&_afWindowId=yh7vtr5ei_154#!.%40%40%3F_afrWindowId%3Dyh7vtr5ei_154%26_afrLoop%3D154125015888854%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-167548%26parentPage%3Dyatirim%26_afrWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dyh7vtr5ei_178, (Erişim Tarihi: 03.05.2016)

Vergi indirimi konusunda büyük ölçekli yatırımlara sunulan desteklerde 6. bölgede normal alanlarda yapılan yatırımlarla 5. ve 6. bölgede OSB içinde yapılan

yatırımlarda vergi indirim oranı %90'iken 6. bölgede OSB içinde yapılacak olan yatırımlara sağlanan vergi indirimi desteğinin tutarı yatırıma katkı oranının anılan iki yatırım tipinden daha yüksek olmasından dolayı teşvik sistemi içinde en yüksek vergi indirimi oranına ve en fazla miktarda yararlanabilecek olan yatırım tipini ve bölgesini göstermektedir. Bu bağlamda serbest bölgelerde sağlanan gelir veya kurumlar vergisi muafiyetine en yakın özelliği ise büyük ölçekli yatırımın 6. Bölgede yer alan bir OSB içinde yapılacak olan yatırım tipi göstermektedir

Büyük ölçekli yatırımlarda sağlanırken serbest bölgelerde sağlanmayan mali desteklerden sigorta primi işveren desteğiyle sigorta primi işçi hissesi desteği de serbest bölgelerde istihdamla ilgili sunulmayan iki destek unsuru türüdür. Ayrıca serbest bölgelerde yatırım yeri tahsisıyla ilgili bir destek sunulmamaktadır.

Aynı zamanda serbest bölgelerde sağlanıp da büyük ölçekli yatırımlarda sağlanmayan damga vergisi harç istisnası ve serbest kar transferi uygulaması da serbest bölgelerin ayrıcalıklı olan mali teşvik yönlerinden bir diğerini gösteriyor. Serbest bölgelerde sağlanan mali teşviklerin yatırımcıları cezp edici olması ihracata bağlı üretim yapacak yatırımcıların stratejik konum ve gelişmiş altyapı imkânlarından da yararlanmak isteyeceği aşîkârdır. Gerekli destekleri ülke içindeki belirli alanlarda bulamayan kullanıcıların serbest bölgelerde yatırım yapması doğal bir sonuç olmaktadır. Ancak yatırım yapılacak konunun önemi burada da ortaya çıkmaktadır yatırımcı hangi yönde bir yatırım yapacaksa gerekli değerlendirmeyi kendine uygun göreceği şekilde yapıp yatırım kararını verecektir.

4- Öncelikli Yatırım Teşvik Uygulaması Ve Serbest Bölgeler

Öncelikli yatırımların yatırım konularıyla ilgili olarak 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nda 17. madde 1. Fıkra içinde öncelikli yatırımlarla ilgili olacak yatırım konuları belirtilmiştir buna göre;³²¹

“(1) Aşağıda belirtilen yatırım konuları 5 inci bölgede uygulanan bölgesel desteklerden faydalanabilir. Ancak bu yatırımlar, 6 ncı bölgede yer almaları halinde bulunduğu bölge desteklerine tabidir.”

- *“Denizyolu ile yük ve/veya yolcu taşımacılığına yönelik yatırımlar.*

³²¹ 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Madde 17, **bkz.**
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215861>, (Erişim Tarihi:04.05.2016)

- *Özel sektör tarafından yapılacak şehirlerarası yük ve/veya yolcu taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları ile şehir içi yük taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları.*
- *Test merkezleri, rüzgâr tüneli ve bu mahiyetteki yatırımlar (otomotiv, uzay veya savunma sanayine yönelik olanlar).*
- *Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde veya termal turizm konusunda bölgesel desteklerden yararlanabilecek nitelikteki turizm konaklama yatırımları.*
- *Asgari elli bin metrekaare kapalı alana sahip uluslararası fuar yatırımları (konaklama ve alışveriş merkezi üniteleri hariç)*
- *Savunma Sanayii Müsteşarlığından alınacak proje onayına istinaden gerçekleştirilecek savunma alanındaki yatırımlar.*
- *Maden istihraç yatırımları ve/veya maden işleme yatırımları (4.6.1985 tarihli ve 3213 sayılı Maden Kanununda tanımlanan I. grup madenler ve mıcır yatırımları ile İstanbul ilinde gerçekleştirilecek istihraç ve/veya işleme yatırımları hariç).*
- *Özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan kreş ve gündüz bakım evleri ile okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul ve lise eğitim yatırımları.*
- *Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK ve KOSGEB tarafından desteklenen AR-GE projeleri neticesinde geliştirilen ürünlerin veya parçaların üretimine yönelik yatırımlar*
- *Motorlu kara taşıtları ana sanayinde gerçekleştirilecek asgari 300 milyon TL tutarındaki yatırımlar ve asgari 75 milyon TL tutarındaki motor yatırımları ile asgari 20 milyon TL tutarındaki motor aksamaları, aktarma organları/aksamları ve otomotiv elektroniğine yönelik yatırımlar.*
- *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından düzenlenen geçerli bir maden işletme ruhsatı ve izni kapsamında 3213 sayılı Maden Kanununun 2 nci maddesinin 4-b grubunda yer alan madenlerin girdi olarak kullanıldığı elektrik üretimi yatırımları.*
- *2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Ek 4'te yer alan "Teşvik Edilmeyecek Yatırımlar" hariç olmak üzere Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının vereceği proje onayına istinaden, yıllık asgari 500 TEP (ton eşdeğeri petrol) enerji tüketimi olan mevcut imalat sanayi tesislerinde gerçekleştirilecek, birim ürün başına en az %20 oranında enerji tasarrufu sağlayan ve yatırım geri dönüş süresi azami 5 yıl olan enerji verimliliğine yönelik yatırımlar.*
- *Atık ısı kaynaklı olarak, bir tesisteki atık ısıdan geri kazanım yolu ile elektrik üretimine yönelik yatırımlar (doğal gazla dayalı elektrik üretim tesisleri hariç).*
- *Asgari 50 milyon TL tutarındaki, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) yatırımları ve yer altı doğal gaz depolama yatırımları.*

- *Karbon elyaf üretimine veya karbon elyaf üretimi ile birlikte olmak kaydıyla karbon elyaftan mamul kompozit malzeme üretimine yönelik yatırımlar.*
- *Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) teknoloji yoğunluk tanımına göre yüksek teknolojili sanayi sınıfında yer alan ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar.*
- *Maden Kanununa istinaden düzenlenmiş geçerli Arama Ruhsatı veya Sertifikasına sahip yatırımcıların ruhsatlı sahalarında yapacağı maden arama yatırımları.*
- *Yenilenebilir enerji üretimine yönelik türbin ve jeneratör imalatı ile rüzgar enerjisi üretiminde kullanılan kanat imalatı yatırımları.*
- *Direk soğutmalı slab döküm ve sıcak haddeleme yöntemi ile alüminyum yassı mamul üretimine yönelik entegre yatırımlar.”*

Şeklinde belirtilmiş olan öncelikli yatırım konularıyla ilgili olarak yapılacak yatırımlara sağlanan desteklerin OSB içinde ve dışındaki alanlarda yapılması halinde ortaya çıkacak değişiklikleri alttaki tabloda görebiliriz.

Öncelikli yatırımların teşviki uygulamasında, yatırımın 6.bölge haricinde normal alanlarda yapılması halinde uygulanacak teşvikler aynı oran ve karaktere sahiptir. Ancak yatırımın 5. Bölgede yer alan bir OSB içinde yapılması halinde ise, vergi indirim oranına ve vergi indirim miktarının belirleyicisi olan yatırıma katkı oranına ilave %10 ek olarak sağlanırken, sigorta primi işveren desteği 6. bölge haricindeki normal bölgelerde uygulanan süreye ilave 3 yıl eklenerek uygulama süresi 10 yıla çıkar ve bu destekle ilgili azami destek miktarında bir limit uygulanmamaktadır. Bunun yanında OSB içinde yapılacak olan yatırımlarda her zamanki gibi yatırım yeri tahsisıyla ilgili olarak bir destek sağlanmazken, diğer destek unsurları da 6. bölge haricindeki öncelikli yatırımlara sunulan desteklerle aynı nitelikte sağlanmaktadır.

Öncelikli yatırım konusuna giren bir yatırımın, 6.bölgede OSB dışında ki alanlarda yapılması durumunda faiz desteğiyle ilgili olarak, iç kredilerde faiz desteği 2 puan artırılarak 7 puana ve azami destek tutarı da 200 bin TL artırılarak 700 bin TL'ye çıkarılmaktadır. Sigorta primi işveren hissesi ve gelir vergisi stopajı desteği, diğer bölgelerde uygulanmazken, 10 süreyle 6. Bölgede yapılan yatırımlarda uygulanmaktadır. Bunların haricindeki diğer desteklerle ilgili olarak 6.bölgede yapılacak olan öncelikli yatırımlarda diğer destekler 6. bölge haricinde yer alan OSB dışındaki yatırımlara sunulan desteklerle aynı özellikleri taşır. Ayrıca 6. bölgedeki OSB dışındaki yatırımlar, 5. bölge içindeki OSB içinde sunulan vergi indirimi,

sigorta primi işveren desteği, KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti açısından benzerlik göstermektedir.

Tablo 18: Öncelikli Yatırımlara Sunulan Teşvikler

Destek Unsurları		1, 2, 3, 4 ve 5. BÖLGELERDE	5. BÖLGE OSB'DE	6. BÖLGEDE	6. BÖLGE OSB'DE
KDV İstisnası		Var	Var	Var	Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti		Var	Var	Var	Var
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı	80%	90%	90%	90%
	Uygulanacak Kurumlar Vergisi Oranı	4%	2%	2%	2%
	Yatırıma Katkı Oranı	40%	50%	50%	55%
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Uygulama Süresi	7 Yıl	10 Yıl	10 Yıl	12 Yıl
	Destek Tutarının Azami Miktarı (Destek Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı)	35%	Limitsiz	Limitsiz	Limitsiz
Yatırım Yeri Tahsisi		Var	Yok	Var	Yok
Faiz Desteği	İç Kredi	5 Puan	5 Puan	7 Puan	7 Puan
	Döviz / Dövizle Endeksli Kredi	2 Puan	2 Puan	2 Puan	2 Puan
	Azami Destek Tutarı (Bin TL)	700	700	900	900
Sigorta Primi Desteği		Yok	Yok	10 Yıl	10 Yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		Yok	Yok	10 Yıl	10 Yıl

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Öncelikli Yatırımların Teşviki Uygulaması”, https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewer.jspx?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-167551&parentPage=yatirim&_adf.ctrl-state=13darkoqhq_90&_afLoop=689434724828655&_afWindowMode=0&_afWindowId=13darkoqhq_87# (Erişim Tarihi: 04.05.2016)

Öncelikli yatırım konusuna giren yatırımın 6. Bölgede bir OSB içinde yapılması halinde ise vergi indirimi oranı 6.bölgede OSB dışındaki ve 5.bölge OSB içindeki yatırıma sunulan vergi indirimi oranıyla aynı oranda kalırken, yatırıma katkı oranına ilave olarak %5 ek destek sağlanarak yatırıma katkı oranı %55 olmaktadır. Ayrıca sigorta primi işveren desteğiyle ilgili uygulama süresi 12 yıla çıkmakta ve 5. bölgedeki OSB içi yatırımlar ve 6.bölgedeki OSB dışındaki yatırımlarda olduğu gibi bu desteğin azami destekleme tutarında bir limit söz konusu olmamaktadır. Bunların yanı sıra faiz desteği, sigorta primi hissesi ve gelir vergisi stopajı desteği açısından da 5.bölge OSB içinde gerçekleştirilecek öncelikli yatırımlara sunulan desteklerde olduğu gibi aynı özellikleri taşır.

- Asgari yatırım tutarı 1.ve 2. Bölgelerde 1 milyon TL, diğer bölgelerde 500 bin TL olmalıdır.
- Yatırımla ilgili kapsam, 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Ek 4/1 içinde “Teşvik Edilmeyecek Yatırım Konuları” içinde yer almamalıdır. Ve yine aynı karar içinde Ek 4/2 içinde “Teşviki Belirli Şartlara Bağlı Yatırım Konuları” içinde yer alıyorsa, bu yatırım konusuyla ilgili özel olarak belirlenen şartları sağlamalıdır.

Genel Teşvik Uygulamaları kapsamında yapılacak yatırımlara sunulan mali teşvik unsurlarının mahiyeti tablo 18 yardımıyla görülebilir. Genel teşvik uygulaması kapsamında yatırımın 6. bölge haricindeki diğer üst bölgelerde OSB içi veya dışında olsun gerçekleşmesi halinde KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyeti sağlanırken ayrıca bu alanlarda tersanelerin gemi inşa yatırımlarıyla ilgili olarak yapılacak yatırımlarda sigorta primi işveren hissesi desteği azami bir destek tutarı belirtilmeden 18 ay süreyle sağlanabilmektedir.

Yatırımın 6. bölgede yapılması halinde ise KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti varken, gelir vergisi stopajı desteği ise 10 yıl süreyle uygulanmaktadır. 6.bölge haricindeki yerlerde tersanelerin gemi inşa yatırımları için sağlanan sigorta primi işveren hissesi desteği ise 6. bölge içinde denizin olmamasından dolayı uygulanamamaktadır.

Genel teşvik sistemi uygulaması, Ekonomi Bakanlığı’nın yatırımcılardan belirli şartlar doğrultusunda ve ilgili bakanlar kurulu kararı içinde yer alan yatırım konuları ve şartlarını sağlamış asgari yatırım tutarını karşılayan ölçekteki yatırımlar için sağlanacak temel destek unsurlarını barındıran bir teşvik uygulamasıdır. Konuya serbest bölgelerle ilgili olarak yaklaştığımızda ise 6.bölge haricindeki alanlarda yapılacak yatırımlara KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyetinin sağlanması benzerlik teşkil ederken 6. bölgedeki yatırımlarda gelir vergisi stopajı desteğinin de destek unsurları içinde yer alması ilave bir benzer yönünü göstermektedir.

Tablo 19: Genel Teşvik Uygulaması Kapsamında Yatırımlara Sağlanan Mali Teşvikler

Destek Unsurları		1.2.3.4.5. Bölgeler ve OSB Dahil	6. Bölgede
KDV İstisnası		Var	Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti		Var	Var
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		Yok	10 yıl
Tersanelerin Gemi İnşa Yatırımları için Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Uygulama Süresi	18 ay	Deniz Yok
	Destek Tutarının Azami Miktarı (Destek Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı)	-	

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Genel Teşvik Uygulamaları”,
https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewer.jspx?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-167546&parentPage=yatirim&_afLoop=135772333828873&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3F_afrWindowId%3Dnull%26_afrLoop%3D135772333828873%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-167546%26parentPage%3Dyatirim%26_afrWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dkcmtvj6v7_1078, (Erişim Tarihi: 03.05.2016)

Genel teşvik uygulamaları kapsamında sağlanan bu sınırlı destek unsurlarındansa serbest bölgelere mali teşvik açısından sağlanan ve tüm serbest bölgelerde homojen bir şekilde uygulanan teşviklerin olması ve destek unsurlarının sayısının fazla ve niteliğinin daha kapsamlı olması serbest bölge yatırımlarına ayrıcalık sağlamaktadır.

Serbest bölgelerde sağlanan destek unsurlarını belirtecek olursak KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, gelir vergisi stopajı desteği, damga vergisi harç istisnası, serbest kar transferi, kurumlar veya gelir vergisinden muafiyetin sağlanabilmesi desteklerin mali olan yönlerini göstermektedir.

Bu bağlamda genel teşvik uygulamaları kapsamına alınacak olan yatırımların ülke içindeki yerlerdense serbest bölgelerde yapılması daha fazla avantajın yatırımcıya sağlanmasını öngörmektedir. Ayrıca serbest bölgelerin dinamik ve geliştirilmeye müsait yapısı kullanıcıların faaliyetlerini daha rahat bir biçimde sağlamaları için olanakların artışını da beraberinde getirmektedir. Serbest bölgelerin yatırımcılara sağladığı teşvikler açısından özellikle ihracata yönelik üretim amaçlı faaliyet konularında ülke içindeki yatırımlardansa daha avantajlı destekler sunmaktadır.

B- Türkiye Ve Seçili Ülkelerde Serbest Bölgelerin Mali Teşvikler Açısından Değerlendirilmesi

Serbest bölgeler, dünyada türleri itibariyle 12 farklı şekilde gelişim göstermekle birlikte nihai amaçları neredeyse aynı olan niteliklere sahiptir. Küreselleşmenin de etkisiyle ülkeler serbest bölgeleri üretimde daha etkin ve daha rekabetçi bir hale gelebilmek, yabancı sermayeyi ülke ekonomisi içerisine dâhil edebilmeye çalışmak gibi temel amaçlarla kullanılmaktadırlar. Bu bağlamda ülkeler serbest bölgelere yatırım yapacak kuruluşlara önemli mali teşvik ve hizmetler sunmaktadırlar. Durum böyle olunca gelişmekte olan ülkeler serbest bölgelerine yatırımcıları çekmek için teşvik rekabeti içine girmektedirler.

Serbest bölgeler ülkemizde önceden neredeyse hiçbir vergi kanunun uygulanmadığı ülke vergi uygulamalarından izole edilmiş alanlar olarak varlığını sürdürmekteydi. Ancak serbest bölge kanunlarında yapılan çeşitli düzenleme ve teşviklerle ilgili bazı daraltmaların yapılması akabinde günümüz formatındaki hale gelmiş ve günümüzde de çeşitli değişikliklere uğrayarak varlığını devam ettirmektedir. Günümüzde serbest bölgeler üretim dışındaki alanlarda faaliyet gösterecek yeni kullanıcıların serbest bölgelere olan iştahını kesici bir takım etkiler meydana getirmektedir. Bu durumda serbest bölgeler kendi varlıklarını korurken bir yandan da faaliyetlerini sürdürmek ve ekonomiye katkı sağlamak için yeni kullanıcıları kendi içine çekmeye devam etmek zorundadır.

Serbest bölgeler ülke siyasi sınırları içerisinde yer alsa da gümrük sınırları içinde kabul edilmeyen alanlar olup, ülkenin dışında sayılmaktadır. Türkiye’de serbest bölgelerden yurtiçine gönderilecek ürünler alıcı açısından ithalat ve gümrük rejimine tabi tutulmaktadır. Sanıldığıının aksine serbest bölgeler ülke ekonomisine bütünleşmiş şekilde işlemektedir. Ülke içerisine buralardan girecek ürünlerle ilgili gümrük tedbirlerin alınmaması ülke ekonomisine serbest bölgeler tarafından açılan büyük yaralar ve etkiler meydana getirebilecektir. Aynı zamanda bu alanlar ülke ekonomisindeki kaynakların sızıntısına yol açabilecektir. Bu yüzden serbest bölgelerden ülke içine girecek olan mallara gümrük vergisi ve diğer vergilerin uygulanması gayet normal karşılanabilmelidir.

Türkiye’de serbest bölgelere sunulan teşvik türleri ve dünya üzerindeki seçili ülkelerde serbest bölge uygulamaları, Türkiye’de uygulanan serbest bölge teşvikleri ve seçili ülkelerdeki serbest bölge örneklerinde serbest bölgelere ne türde, ne

şartlarla ve ne şartlarla mali teşvikler sunulmaktadır. Bunlarla ilgili değerlendirme yapmak ve seçili ülkelerle, Türkiye’de serbest bölgelere sunulan teşviklerin arasındaki benzer yönler ve uygulama farklılıklarını görebilmek adına alttaki tabloyu da kullanarak serbest bölgelerde sağlanan mali teşvik unsurlarını değerlendirebiliriz.

Serbest bölgeler Türkiye’de olduğu gibi diğer ülkelerde de kendi yönetimlerini kendi içinde sağlamaya çalışan, gelişmiş ve özel yapıları olan alanlardır. Ülke içindeki yatırım faaliyetlerini rekabetçi piyasa koşullarında destekleyebilecek nitelikte alanlardır. Türkiye’de serbest bölgelerden ülke içine mal girişinde bölge kullanıcılarının ödemesi gereken gümrük vergisi olmazken, Türkiye içine gitmesi için çıkan malların FOB bedeli üzerinden binde 9 oranında bir kesinti yapılarak serbest bölgelerin varlığını devam ettirmesi için bir gelir kalemine destek sağlanmış olmaktadır.

Serbest bölgelerin neredeyse dünya üzerindeki tüm ülkelerde uygulaması mevcuttur. Hemen hemen sunulan destek unsurları da mali teşvikler açısından ve sağlanan diğer çeşitli imkânlar açısından benzerlik göstermektedir. Ülkelerin amaçları içinde serbest bölgeler vasıtasıyla ülkelerine yabancı sermayeyi çekebilmek ve ülkede ithalat bağımlılığının yüksek olduğu malları zaman sıkıntısı çekmeden temin edebilmekte serbest bölgeleri ön bahçe olarak kullanmaları serbest bölgelerin pozitif yönlerinden birini göstermektedir. Kimi zaman kullanıcıların vergisel müdahalelerden kaçış alanları olarak nitelendirilse de serbest bölgeler firmaların dünyaya açılımı en kolay ve hızlı olan kapıları olarak da nitelendirilebilir.

Yatırımcının ülke içinde faaliyetleri için ithal ettiği ürünlerle ilgili olarak birçok gümrük prosedürü ve diğer izinleri alması için endişe, maliyet ve zaman kaybı ortaya çıkarken serbest bölgelerde gümrükleme işlemleri çok hızlı ve kolay bir şekilde yapılmaktadır.

Ülke içinde ihracat durdurulamaz ve her daim ne surette olursa olsun ilgili işlemlerin yapılması gerekliliği söz konusudur. Ancak gümrüklerin bürokratik anlamda işleyiş sıkıntıları ve çalışanların keyfiyetinin etkisiyle birlikte çeşitli süreç aksamaları ortaya çıkabilmektedir. Serbest bölgelerdeki gümrükleme işlemlerinde daimi olarak bir memurun görevlendirilmesi serbest bölgelerdeki firmaların mallarının aksamadan dış pazarlara ulaşım imkânını sağlamaktadır.

Tablo 20: Seçili Ülkelerde ve Türkiye’de Serbest Bölgelere Sunulan Mali Teşvikler

Teşvikler	Gelir Vergisi	Kurumlar Vergisi	KDV	Damga Vergisi ve Harç	Serbest Kar Transferi	Gümrük Vergisi	Emlak Vergisi
Çin					✓	✓	
Mısır	✓	✓		✓	✓	✓	✓
İsrail	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Fas	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ABD	✓		✓			✓**	
Güney Kore	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Şili		✓	✓			✓	
Panama	✓ **	✓ **	✓		✓	✓	
Fransa			✓			✓	
İtalya	✓***	✓ ***	✓			✓	
İrlanda			✓			✓	
Hong-Kong			✓			✓	
Tayland		✓	✓			✓	
Singapur			✓*			✓	
Malezya			✓			✓	
Endonezya			✓			✓	
Yunanistan				✓ *		✓ *	
Polonya	✓	✓					✓
Ürdün	✓**	✓**	✓		✓	✓	
Meksika						✓	
Türkiye	✓ ****	✓ ****	✓	✓	✓	✓	

Kaynak: Tarafımızdan Derlenmiştir.

* Re-Eksport yapılırsa muafiyet sağlanır.

** İhracata bağlı muafiyet sağlanır

*** Üretim amaçlı ruhsatlarda muafiyet sağlanır.

**** Üretim firmaları AB tam üyeliğe kadar ve ruhsatını 06.02.2004'den önce almış tüm firmalar ruhsat süresi sonuna kadar muafıdır. Ancak ruhsatı 06.02.2004 den sonra alan üretici olmayan firmalara bu teşvik sunulmaz.

1- Gelir Vergisi Muafiyeti Açısından

Seçili ülkelerden Mısır, İsrail, Fas, ABD, Güney Kore ve Polonya’da ki serbest bölgelerde yatırımcılara şartsız gelir vergisi muafiyeti sunulmaktadır. Ancak İtalya’da üretim amaçlı faaliyet ruhsatı sahibi kullanıcılara, Panama ve Ürdün’de ise

ihracattan elde edilecek karlara yönelik olarak kullanıcılara gelir vergisi muafiyeti sağlanabilmektedir. Türkiye’de serbest bölgelerde üretim amaçlı ruhsatlarda sağlanan gelir vergisi muafiyetinin, İtalya’daki serbest bölgelerden Triesta limanında yapılacak olan yatırımın üretim amaçlı olması halinde %50 gelir vergisi indirimi uygulanması, destek unsurunun türü ve sağlanmasındaki şartı açısından benzerlik teşkil etmektedir. Panama ve Ürdün ile ise tam anlamıyla benzerlik söz konusudur. Bunlar haricinde kalan seçili ülkelerdeki serbest bölgelerde ise kullanıcılara gelir vergisi muafiyeti sağlanmamaktadır.

Türkiye’de serbest bölge kullanıcılarına gelir vergisi muafiyeti Türkiye’nin AB’ye tam üyeliğinin sağlanacağı tarihe kadar ve faaliyet ruhsatını 06.02.2004’den önce almış tüm kullanıcılar ise ruhsat süresi sonuna kadar gelir vergisinden muaftır. Ancak ruhsatı 06.02.2004 tarihinden sonra alan üretici olmayan kullanıcılar ise bu muafiyetten yararlanamamaktadır.

2- Kurumlar Vergisi Muafiyeti Açısından

Seçili ülkelere Mısır, İsrail, Fas, Güney Kore, Şili, Taylan ve Polonya’da ki serbest bölgelerde kullanıcılara kurumlar vergisi muafiyeti sağlanırken, Panama ve Ürdün’de ise ihracata bağlı sağlanan kazançlar kurumlar vergisinden istisna edilebilmektedir. Bunun yanında İtalya serbest bölgelerindeki kullanıcılara ise üretim amaçlı ruhsat sahipliği söz konusuysa kurumlar vergisinden %50 oranında indirim sağlanabilmektedir. Bunların haricindeki seçili ülkelere ise serbest bölgelerde kurumlar vergisi muafiyeti söz konusu olmayıp ülke içindeki alanlardan daha düşük oranlıda olsa kurumlar vergisi uygulanmaktadır. Türkiye’de serbest bölgelerde kurumlar vergisi muafiyeti şartı, İtalya’daki serbest bölgelerde uygulamaya benzer biçimde sağlanmaktadır.

Türkiye’de serbest bölgelerde kurumlar vergisi muafiyeti ise Türkiye’nin AB’ne tam üyeliğinin sağlanacağı tarihe kadar ve ruhsatını 06.02.2004 tarihinden önce almış tüm kullanıcılar ruhsat süresi sonuna kadar kurumlar vergisinden muaftır. Ancak ruhsatı 06.02.2004 tarihinden sonra alan üretici olmayan firmaların ise kurumlar vergisi muafiyetinden yararlanabilmesi söz konusu değildir.

3- KDV İstisnası Açısından

Çin, Mısır, Yunanistan, Polonya, Meksika'daki serbest bölgelerde KDV ile ilgili olarak herhangi bir muafiyet söz konusu değildir. Ancak Singapur'da ise KDV istisnası Re-Eksport yani bölge içine getirilen malların üzerinde büyük bir değişim işlemi yapmadan örneğin paketleme gibi işlemler yapıp ülkeler arasındaki ürün fiyatları farkından pozitif yönlü yararlanmak maksadıyla firmaların yapacağı satışlarda KDV uygulanmamaktayken diğer amaçlarla ürün satışında ise serbest bölgelerde %7 oranında KDV uygulanmaktadır. Bunların dışında kalan diğer seçili ülkelerde ve Türkiye'de ise serbest bölgelerde KDV istisnası serbest bölge kullanıcılarına sunulmuş mali teşvik avantajları kapsamında yer almaktadır. Türkiye de malların serbest bölge içine getirilmesi halinde KDV ortaya çıkmamaktadır.

4- Damga Vergisi ve Harçlar Açısından

Seçili ülkeler içinde Mısır, İsrail, Fas ve Güney Kore serbest bölgelerinde damga vergisi ve harçlarla ilgili muafiyet söz konusudur. Ancak Yunanistan serbest bölgelerinde ise Re-Eksport amaçlı işlemlerde kullanılacak belgelerle ilgili olarak herhangi bir damga vergisi uygulanmaz Yunanistan'da serbest bölgelerde bunun dışındaki işlemlerde böyle bir muafiyet sağlanmamaktadır. Diğer seçili ülkelerde ise serbest bölgelerde yapılacak faaliyetlerle ilgili olarak herhangi bir damga vergisi muafiyeti sağlanmamaktadır.

Türkiye açısından bakıldığında ise serbest bölgelerde faaliyette bulunan mükelleflerin, Avrupa Birliğine tam üyeliğin gerçekleştiği tarihi içeren yılın vergilendirme döneminin sonuna kadar, serbest bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetler ile ilgili olmak kaydıyla yaptığı işlemler harçtan, bu işlemlere ilişkin düzenlenen kâğıtlar damga vergisinden müstesnadır³²³.

³²³ T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı, "1 Seri No'lu 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu Genel Tebliği", Diğer Hususlar, Resmi Gazete, Sayı: 27167, 12.03.2009, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/03/20090312-3.htm>, (Erişim Tarihi:27.04.2016)

5-Serbest Kar Transferi Açısından

Yatırımcıların en çok dikkat ettiği unsurlardan biri olan serbest kar transferi kolaylığı ise serbest bölgelere yönelik alınacak yatırım kararlarında en önemli unsurlardan biridir. Çünkü serbest bölgelerde yatırım yapacak yabancı sermaye sahipleri sağlayacağı karlarla farklı bölgelerde ve ülkelerde yatırımlarına devam edip yeni şubeler açma veya daha karlı yatırım ortamı gördüğünde sorunsuz ve kısıtlamasız bir biçimde menkul değerlerini transfer edebilme yetisini sıkıntısızca kullanabilmelidir. Bu bağlamda serbest kar transferi avantajı sağlayan seçili ülkeler içinde, Çin, Mısır, İsrail, Fas, Panama, Ürdün ve Türkiye gibi ülkelerin sahip olduğu serbest bölgelere yatırımcıların karlarının veya sermayelerinin rahatça aktarımının yapılması ülkelerin serbest bölgelerine doğrudan yabancı sermaye çekme ihtimalini de artırabilmektedir.

6- Gümrük Vergisi Muafiyeti Açısından

Gümrük vergisi muafiyeti serbest bölgelerde sunulan en temel muafiyet unsuru olarak görülebilir neredeyse tüm seçili ülkelerdeki serbest bölgelerde uygulanmaktadır. Ancak ABD'deki serbest bölgelere malların ihracat amaçlı getirilmesi söz konusuysa gümrük vergisinden muafiyet sağlanmakta olup aynı zamanda Yunanistan'daki serbest bölgelerde ise transit yükleme veya Re-Eksport amaçlı ürünlerin, serbest bölgeye getirilmesi halinde gümrük vergisi muafiyeti sağlanmaktadır. Bu iki ülkede belirtilen amaçlar dışında, bölge içine giren mallar içinse gümrük vergisi alınması söz konusu olmaktadır. Bunların yanı sıra Polonya serbest bölgelerinde ise gümrük vergisi muafiyeti sağlanmamaktadır. Seçili ülke örneklerindeki diğer ülkeler ve Türkiye'de ise gümrük vergisi muafiyeti serbest bölge kullanıcılarına sunulmaktadır.

7- Emlak Vergisi Muafiyeti Açısından

Mısır, İsrail, Fas, Güney Kore ve Polonya'daki serbest bölgelerde kullanıcılara emlak vergisi muafiyeti sağlanabilmektedir. Bunların dışındaki seçili ülkelerde ise Türkiye'de buna dâhil olmak üzere kullanıcılara emlak vergisiyle ilgili muafiyet sağlanmamaktadır. Türkiye'de önceki yıllarda serbest bölgelerde vergi

uygulamaları yapılmazken emlak vergisiyle ilgili muafiyette sunulabilmekteydi. Ancak günümüzde uygulanan serbest bölgeler kanununa göre böyle bir muafiyet Türkiye'deki serbest bölge kullanıcılarına sunulamamaktadır.

8- Sağlanan Diğer Avantajlar Açısından

Serbest bölgelerin kurulması ve serbest bölgelerin kullanıcılara sağlayacağı hizmetler ve avantajlar ülkenin diğer kısımlarından daha ayırt edici bir biçimde kendini göstermektedir. Seçili ülke örneklerine de bakıldığında serbest bölgelerde gümrükleme ile ilgili olarak prosedürler ve serbest bölgede alınacak faaliyet ruhsatları için bürokratik işlemler belirgin bir biçimde azaltılmıştır. Genel olarak depolama süresinde bir kısıtlama söz konusu değildir. Türkiye serbest bölgelerinde olduğu gibi, serbest bölgelerin güvenliği seçili ülkelerin güvenlik tedbirlerinin uygulayıcıları tarafından sağlanmaktadır. Lojistik avantaj ise tartışılmaz bir önem arz etmektedir. Çünkü serbest bölgelerden sağlanan transferler süreklilik arz etmektedir. Ayrıca faaliyet ruhsatı alma açısından seçili ülkelerde ve ülkemizde olduğu gibi süreç hızlı işlemektedir. Türkiye'de bir ayı bulabilen ruhsat alma süreci Çin'de dört güne kadar düşebilmektedir. Ayrıca serbest bölgeler ülke içinden ayrı bölgeler olduğu için ülke içine girişinde kota uygulaması olan malların serbest bölgeye girişinde ABD'de sakınca görülmemiştir. Panama'da ise giriş çıkış rahatlığının sağlandığı serbest bölgelerde faaliyette bulunmak için yapıla gelen bir faaliyet belgesi aranmamaktadır. Bu bağlamda genel olarak serbest bölgelerde ülkelerin sermaye sahibi yatırımcılara, ülke içi alanlardan daha fazla mali teşvik ve faaliyet kolaylaştırıcı imkânları sunması ülkelerin teşvik savaşları içinde olduğunu da gösteren bir niteliğe sahiptir.

SONUÇ

Serbest bölgelerde faaliyette bulunan imalat firmalarının, hammadde ve aramalı ihtiyaçlarını serbest bölgenin yer aldığı ülke içinden temin etmesi durumunda serbest bölgelerin ülke ihracatına olumlu yönlü katkısı olacaktır. Bunun nedeni ise serbest bölgelerin ülke dışındaki alanlar olduğunun kabul edilmesi ve ülke içinden serbest bölgeye gönderilen malların ihraç edilmiş olarak kabul edilmesidir.

Serbest bölgelerde üretim için gerekli olan girdilerin serbest bölgeye ithalatı sırasında gümrük ve diğer vergilerin olmaması, serbest bölge kullanıcılarını ülke içinde üretim faaliyeti yapan firmalardan, ürün maliyetleri açısından daha avantajlı hale getirmektedir. Ayrıca serbest bölgeler sayesinde ithalata bağlı üretim yapan firmalar hızlı transfer olanakları sayesinde stok maliyetlerinden kurtulabilmektedirler.

Serbest bölgelere sağlanan avantajların karlılığı artırıcı etkisinin olması yabancı sermayeyi serbest bölgeler vasıtasıyla ülke içerisine çekmeyi daha kolay hale getirmektedir.

Serbest bölgelerde ihracat ve transit ticaret faaliyetlerinin kolaylığının sağlanması ülkeye döviz kazandırıcı etkiler meydana getirirken aynı zamanda serbest bölgelerde emeğe bağlı üretim yapan firmaların, ihracat taleplerinin artışını karşılamak maksadıyla istihdam olanaklarını artırması söz konusu olmaktadır. Serbest bölgelerde meydana gelecek yabancı yatırımların teknolojik yenilikleri de beraberinde getirmesi sayesinde elde edilen bilgiler kalifiye işgücüne katkı sağlayabilecek ve böylece serbest bölgeler yurtiçindeki işgücünü kalifiye hale getirecek olumlu katkılar sağlayabilecektir.

Serbest bölge uygulamalarının olumlu etkilerinin olduğu gibi olumsuz etkileri de söz konusu olmaktadır. Serbest bölgelerin var olması ithalat baskısının artmasına ve buralarda yapılan üretim faaliyetleri çevre kirliliğine neden olmaktadır. Ayrıca serbest bölgelerde faaliyette bulunan firmalar bulunduğu ülkenin içindeki firmalara göre maliyet avantajlarına sahip olmasından dolayı yerli firmalara karşı rekabet üstünlüğü sağlamaktadır.

Türkiye’de ilk zamanlar vergi cennetleri gibi görülen serbest bölgelerde tanınan mali teşviklerle ilgili olarak zaman içinde birçok değişiklik meydana gelmiştir. Günümüze doğru gelindiğinde 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu’nda 5084 ve 5810 sayılı kanunlar vasıtasıyla gerekli düzenlemelerin yapılmasıyla birlikte

serbest bölgelerimizde vergi uygulamalarının yapılabilmesiyle Vergi Usul Kanun'un uygulanmaya başlanması da söz konusu olmuştur. Böylece Maliye Bakanlığı'na vergi denetim yetkisi sağlanmıştır. Bu özel alanlardaki firmaların vergi incelemeleri yönünden denetimi bu değişikliklerden sonra yapılmaya başlanarak sağlanan teşviklerin etkisiyle serbest bölgelere yığılan firmaların gizlediği birçok kar ve kaçırılan birçok verginin gelir olarak devlete dönüşü de sağlanmaktadır.

Serbest bölgelerde mali teşviklerin uygulanmasıyla ilgili olarak en belirgin değişim kurumlar veya gelir vergisi muafiyeti uygulamasında olmuştur. Şöyle ki bu uygulamadan, üretim konusuyla ilgili ruhsat sahibi firmalar Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine kadar ve faaliyet ruhsatını 06.02.2004 tarihinden önce almış olan ruhsat sahibi tüm firmalar ruhsat süresi sonuna kadar yararlanabilmektedir. Ancak faaliyet ruhsatını 06.02.2004 tarihinden sonra alan üretici olmayan firmalara böyle bir muafiyet sağlanmamaktadır. Böylece meydana gelmiş olan değişiklik üretici olmayan firmaların, serbest bölgelerde yatırım yapma kararlarında negatif yönlü etki yaparak serbest bölgelerin kurulma amaçlarının içinde yer alan ihracatın artırılmasına yönelik adımlardan birinin bu değişimle sağlandığı söylenebilir.

Genel olarak mali teşvikler, devletler açısından kamusal gelirler içinde kısmi vazgeçişler veya tamamen vazgeçilen gelirler olarak görülebilirken, yatırımcılar için ise sermayenin yatırımcının cebinde kalmasına veya yatırım kararlarını alırken yatırımcının devlete güvenerek karlılığını koruyabilmesini sağlayan unsurlar olarak da görülebilir. Şöyle ki yatırımcılara devlet tarafından sağlanan mali teşvik unsurları sermaye sahiplerinin yapmayı düşündüğü yatırımı daha rahat ve korkusuzca yapmasına ön ayak olmaktadır. Bu durum mali teşviklerin, yatırımcı açısından olumlu etkilerinden birini ortaya koymaktadır.

Diğer yandan ise gelişmekte olan ülke ekonomilerindeki yatırımcıların devlete ve devletin sağlayacağı mali teşviklere güvenerek yatırım kararını vermekte bir takım endişelerinin olması da göz ardı edilemeyecek bir durumdur. Çünkü bugün sağlanmakta olan bir muafiyet veya verilen destek yapılacak bir kanun önerisi veya ortaya çıkabilecek ülke içi sorunların etkisiyle ortadan kaldırılabilmektedir. Böylece yatırımcının bu açıdan bakıldığında kafasında ki endişelerin var olması da teşviklerin gelişmekte olan ülke ekonomilerinde yatırımcı açısından olumsuz bir yönünü ortaya koymaktadır. Bir tarafta elde edebileceği gelirden vazgeçip üretimini ve ihracatını artırmayı planlayan kamu kesimi diğer tarafta ise karlılığını arttırmayı planlayan

yatırımcılar, gelişmekte olan ülkeler içinde yapacağı yatırımlarda bu tür durumları göz önünde bulundurarak yatırım kararlarını vermektedirler.

Yatırımcılara çeşitli mali avantajların sağlanması ülke ekonomisi içine girişi sağlanan sermayenin yatırımlara dönüşümünü ve yeni istihdam alanlarının ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Türkiye’de serbest bölgelere tanınan mali teşviklerde bir daralmanın olması akabinde günden güne imalatçı olmayan kuruluşların faaliyet ruhsatlarında sürelerin dolması önemli teşvik unsurlarının bölge içinde üretim harici faaliyet yapacak yeni kullanıcılara sunulmamasının da etkisiyle ruhsat alma veya yenileme gibi işlemleri gerçekleştirmeyip bölge içi yatırımlardan çekilmesi söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda serbest bölgelerde alım, satım ve hizmetlerle ilgili olarak faaliyet ruhsatları alımında düşme söz konusu olmuştur. Ancak üretimle ilgili yatırım yapmış olan kuruluşların mali teşviklerle ilgili daralmadan büyük çapta etkilenmesi söz konusu değildir. Serbest bölgelerde alınan belge sayısının azalması istihdamı düşürmeyip yaklaşık olarak %1.19 artışını sağlamış olup bunun sebepleri içinde üretim kuruluşlarının işçi taleplerinin yoğunluk kazanması gösterilebilir.

Ülke içinde yatırım teşvik belgesi alan yatırımcıların bölgesel anlamda teşvik politikasından yararlanarak çeşitli yatırımları yapması söz konusu olmuştur. Ülke genelinde bölgesel anlamda teşviklerin sunulduğu alanlarda faaliyet göstermek maksadıyla alınan yatırım teşvik belgesi oranında 2014-2015 döneminde serbest bölgelerden farklı olarak %0,52’lik küçük bir artış olmasına karşın yatırımcıların sağladığı istihdam sayısında %4.45’lik bariz bir düşüş meydana gelmiştir.

Yatırım teşvik belgesine sahip Türkiye içindeki firmaların istihdam ettiği personel sayısını düşürmesinin sebepleri arasında, firmaların yararlandığı teşvik unsurlarının sürelerinin bitmesi ve destek tutarlarının azami sınırına ulaşması gösterilebilir. Ayrıca ülke içinde firmalara devlet tarafından el koymaların olması ve ülke dışı ekonomik ve siyasi politikalarında atılan çeşitli adımların ülke dışı ticaretinde verim kaybına yol açması da firmaların istihdam sayısında daralmaya gitme yolunu seçmiş olmasının sebepleri arasında gösterilebilir.

Mali teşvikler ülke ekonomisinin dış ticaretten almak istediği payını daha da artırabilmesi için önemli bir etkidir. Şöyle ki ülkelerin sağladığı teşviklerin cezbedici olması üretim yönlü faaliyette bulunacak yatırımcıyı ülke içinde üretim faaliyeti yapmaya teşvik ederek ülke ihracatına katkı sağlanabilecekken diğer yandan da teşvikler firmanın girdi ihtiyacına binaen sürekli ithalat yapmasına neden

olabilecektir. Eğer firmalar üretim için sağlanacak girdilerin sadece montajını ya da paketlemesini yapıyorsa büyük bir olumlu etkiden söz edilemeyecektir. Ancak firmaların ithal ettiği girdiler üzerinde sağlayacağı katma değer, girdinin değerinden daha fazlaysa ve bu ürünlerin ihracatı da yapılıyorsa, bu durum ülkenin dış ticaret fazlası vermesine yardımcı olacak böylece mali teşviklerin olumlu bir etkisi daha ortaya çıkmış olacaktır.

Günümüzde ülke içerisinde elde edilecek olan herhangi bir devlet kanallı destek için bir siyasi referans aranabilmekte böylece birçok yatırımcı için sağlanması mümkün olabilecek birçok teşvik ve avantaj siyasi referansın olmaması halinde sağlanamayabilmektedir. Bunun nedenleri arasında demokratik ve ekonomik sistemin ülkede bütünleşmemiş olması ve tam anlamıyla adalet olgusunun yönetim sistemleri içinde oturmaması gösterilebilir. Bu da mali teşviklerin yol açtığı olumsuz etkilerden biri olarak belirtilebilir.

Türkiye’de yatırımlara devlet tarafından sağlanan desteklerle ilgili olarak 2004-2006 teşvik politikası kapsamında 3 destek unsuru söz konusu iken 2009 yılı teşvik programıyla destek unsurlarının sayısı 7’ye yükselmiştir. Son olarak da 2012 yılı yeni teşvik sistemiyle birlikte destek unsurlarının sayısı 9 türe çıkarılmıştır. Ayrıca 2009 yılında teşvik unsurlarının uygulanmasında bölgesel, büyük ölçekli ve genel teşvik uygulamaları söz konusu iken 2012 yılı yeni teşvik programıyla birlikte teşvik uygulamalarına stratejik yatırımların desteklenmesi de eklenmiştir.

Türkiye’de 2016 yılı temmuz ayında açıklanması planlanan yeni bir ekonomik teşvik paketi ülke siyasi gündeminde yer almaktadır. Söz konusu bu paket içerisinde bölgesel desteklerdense nokta atışı desteklerin yapılması ve kişiye özel ya da firmaya özel teşviklerin sağlanması yatırımcıların yatırım kararlarında daha etkin bir teşvik sisteminin olacağını gösterir niteliktedir. Ancak yatırımların şu anki 5. ve 6. bölge olarak nitelendirdiğimiz Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yatırım yapmasını sağlayacak alanların inşa edilmesi ve güvenlik konusundaki zafiyetlerin giderilerek bölgeyi yatırımlara elverişli hale dönüştürmek gerekliliği de ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de her hangi bir serbest bölge içinde yatırım yapmak isteyen yatırımcıya, serbest bölgenin hangi şehirde veya bölgede olmasının önemi olmadan tüm serbest bölgelerde kullanıcıların teşvik uygulamalarından homojen olarak yararlanabilmesi sağlanmaktayken, yatırımların devlet tarafından desteklenmesiyle ilgili olarak 2012 yılı teşvik programında Türkiye’de illerin gelişmişlik düzeyine

göre yapılan sınıflandırmaya göre belirlenmiş altı bölgede yapılacak yatırımın mahiyetine ve yer alacağı bölgeye göre destek unsur, oran ve süreleri değişkenlik göstermektedir.

Ülkemizde yatırımlara sağlanan teşviklerle ilgili olarak bölgesel teşvik uygulamaları ve serbest bölgelerde sunulan mali teşviklerle ilgili olarak ortak destek unsurları KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, gelir vergisi stopajı desteği ve vergi indirimi(gelir ve kurumlar vergisi) desteği konusunda benzerlik teşkil etmektedir. Burada ki benzerliklerin içinde KDV istisnasının uygulama alanı ithal makine ve teçhizat konusundayken serbest bölgelerde uygulama açısından ise mal ve hizmet alımında serbest bölge içinde olmak kaydıyla kullanıcının tüm bölge içi faaliyetlerinde sağlanmaktadır. Gümrük vergisi muafiyetinin uygulanması açısından ise ülke içindeki yatırım teşvik belgesi sahibi yatırımcılar açısından ithalatı yapılacak yatırım malı makine ve teçhizat için uygun görülürken, serbest bölgelerde ise kullanımında ve satışında bir mahsurunun olmadığı belirlenen serbest dolaşımdaki malların girişinde gümrük vergisi uygulanmamaktadır. Bu durumda gümrük vergisi muafiyetinin ülke içinde yatırım teşviklerine sağlanandan daha kapsamlı olarak serbest bölgelerde uygulaması olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de serbest bölgelerde gelir veya kurumlar vergisi indirimi konusunda faaliyet ruhsatının üretimle ilgili olması halinde AB’ye tam üyeliğin olacağı tarihe kadar ve faaliyet ruhsatını 06.02.2004 tarihinden önce ruhsat türü ne olursa olsun kullanıcıların almış olduğu ruhsatlarda ruhsat süresi sonuna kadar, gelir veya kurumlar vergisinden istisnalar sağlanmaktadır. Bölgesel teşvik uygulamalarında ise tam bir muafiyet söz konusu değildir. Serbest bölgelerdeki kurumlar ve gelir vergisi istisnasına benzer durum ise firmaların yatırımı 6. bölgeye doğru yapması durumunda yatırım katkı oranına ulaşıncaya kadar %90 indirimli kurumlar vergisi veya gelir vergisi uygulanması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Gelir vergisi stopajı desteğinde ise serbest bölgelerde üretici ruhsata sahip kullanıcıların yıl içinde üretim faaliyetleri sonucunda meydana getirdiği ürünlerin toplam FOB bedelinin %85’lik kısmını ihraç etmesi durumunda gelir vergisi stopajı desteği ilgili yılda belirlenmiş tutara bağlı olarak istisna edilmektedir. Bölgesel teşvik politikasında ise yatırımın 6. bölge dışında bir alanda yapılması halinde böyle bir destek sağlanmazken 6. bölgede ise bu destek, yatırım OSB içi veya dışında olsun 10 yıl süreyle uygulanmaktadır. Serbest bölgelerde ise vergi indirimi ve gelir vergisi

stopajı desteği süresiyle ilgili net bir süre olmayıp ucu açık bir şekilde Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin gerçekleştiği tarihe kadar bu destekler sağlanabilecektir.

Stratejik yatırımlara devlet tarafından sağlanan desteklerden ise sigorta primi işveren desteği, faiz desteği, KDV iadesi desteği serbest bölgelerde sağlanmamaktadır. Ayrıca yatırımın 6.bölge harici alanlarda yapılması söz konusu olduğunda ise uygulanmayan sigorta primi işçi hissesi desteği de serbest bölgede uygulanmayan bir destek unsurudur.

Büyük ölçekli yatırımlarda sunulan desteklerin serbest bölgelerle kıyasını yaptığımızda ise gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası, gelir vergisi stopajı desteği ve vergi indirimi gibi destek unsurlarında paralellik mevcuttur. Ancak gelir vergisi stopajı desteği ise OSB içi veya dışındaki alanlarda olsun yalnızca 6.bölgede uygulanmaktadır.

Büyük ölçekli yatırımların teşviki uygulamasında, serbest bölgelerde sağlanan gelir veya kurumlar vergisi muafiyetine en yakın oranı ise büyük ölçekli yatırımın 6. bölgede yer alan bir OSB içinde yapılması halinde kurumlar vergisinin %90 indirimli şekilde %2 oranında uygulanması durumudur. Büyük ölçekli yatırımlarda sağlanırken serbest bölgelerde sağlanmayan mali desteklerden sigorta primi işveren desteğiyle sigorta primi işçi hissesi desteği de serbest bölgelerde istihdamla ilgili sağlanmayan iki destek unsuru türüdür. Ayrıca serbest bölgelerde yatırım yeri tahsisıyla ilgili bir destek sunulmamaktadır. Aynı zamanda serbest bölgelerde sağlanıp da büyük ölçekli yatırımlarda sağlanmayan damga vergisi harç istisnası ve serbest kar transferi uygulaması da serbest bölgelerin ayrıcalıklı olan mali teşvik yönlerini göstermektedir.

Türkiye'de serbest bölgelerinde alım, satım, hizmet konularının dışında, ihracata yönelik üretim faaliyetleri alanında ruhsat sahibi olunması halinde sağlanan teşvikler konusunda serbest bölgelere yapılacak yatırımlar, ülke içinde yapılacak yatırım kapsamının sadece genel teşvik uygulamaları kapsamında kalacak şekilde olması durumunda daha mali açıdan avantajlı olacağı aşikârdır. Ancak burada ayırt edilmesi gereken konuya yatırımcının hangi türde bir faaliyette ve hangi alanda bu faaliyetlerini gerçekleştireceğidir. Bu durum yatırımcının serbest bölgelerdeki çeşitli kira ve bölge kullanım masraflarına katlanabilecek düzeyde olup olmadığıyla da bağlantılı olabilmektedir.

Serbest bölgeler Türkiye'de olduğu gibi diğer ülkelerde de kendi yönetimlerini kendi içinde sağlamaya çalışan oluşumlardır. Ülke içindeki yatırım

faaliyetlerini rekabetçi piyasa koşullarında destekleyecek nitelikte olan alanlardır. Türkiye’de serbest bölgelerden ülke içine mal girişinde bölge kullanıcılarının ödemesi gereken gümrük vergisi olmazken, Türkiye içine gitmesi için çıkan malların FOB bedeli üzerinden binde 9 oranında bir kesinti yapılarak serbest bölgelerin varlığını devam ettirmesi için bir gelir kalemine destek sağlanmış olur. Bu durum serbest bölgelerin sadece yurtiçi tedarik merkezleri olmasının bir nebze olsa önüne geçmesinde bir yaptırımdır.

Serbest bölgelerin neredeyse dünya üzerindeki tüm ülkelerde bir tipte uygulaması mevcuttur. Hemen hemen sunulan destek unsurları da mali teşvikler açısından ve sağlanan diğer çeşitli imkânlar açısından benzerlik göstermektedir. Ülkelerin amaçları içinde serbest bölgeler vasıtasıyla ülkelere yabancı sermayeyi çekmek ve ülkede ithalat bağımlılığının yüksek olduğu malları zaman sıkıntısı çekmeden temin edebilmekte bir köprü olarak kullanmaları serbest bölgelerin pozitif yönlerinden birini gösterebilmektedir. Kimi zaman kullanıcıların vergisel müdahalelerden kaçış alanları olarak nitelendirilse de serbest bölgeler firmaların dünyaya en kolay ve en hızlı açılabilen kapıları olarak da nitelendirilebilir. Yatırımcının ülke içinde faaliyetleri için ithal ettiği ürünlerle ilgili olarak birçok gümrük prosedürü ve diğer izinleri alması için endişe, maliyet ve zaman kaybı ortaya çıkmaktayken serbest bölgelerde gümrükleme işlemleri çok hızlı ve kolay bir şekilde sağlanmaktadır.

Türkiye’de ülke içindeki gümrüklerde bürokratik anlamda işleyiş sıkıntıları ve çalışanların keyfiyetinin etkisiyle birlikte ihracat ve ithalat işlemleriyle ilgili çeşitli süreç aksamaları ortaya çıkabiliyorken, serbest bölgelerdeki gümrükleme işlemlerinde daimi olarak bir memurun bulunması serbest bölgelerin aksamadan dış pazarlara ulaşım imkânını artırmaktadır.

Genelde serbest bölgeye girecek olan malların miktarı, malın menşei ve bölgede kalma süresi açısından kısıtlama olmadığı gibi malların giriş çıkışı açısından serbest bölgelerde yabancı ülke statüsündeymiş gibi işlem görmekte ve serbest bölgeler temel olarak ülkenin gümrük alanı dışında kabul edilmesinden dolayı serbest bölgeye gelen mallara gümrük vergisi çıkarılmamaktadır.

Serbest bölgeler ülke siyasi sınırları içerisinde yer alsa da gümrük sınırları içinde kabul edilmeyen alanlar olup, ülkenin dışında sayılmaktadır. Türkiye’de sanıldığı gibi aksine serbest bölgeler ülke ekonomisine bütünleşmiş şekilde işlemektedir. Bu durumun normal karşılanması gerekmektedir. Serbest bölgelerden

ülke içërisine girecek ürünlerle ilgili olarak eğer ki gümrük tedbirlerin alınmaması söz konusu olsaydı. Ülke ekonomisine serbest bölgeler tarafından açılan büyük yaralar ve etkiler meydana gelebilecekti. Aynı zamanda bu alanlar ülke ekonomisindeki kaynakların sızıntısına yol açabilecekti. Bu yüzden serbest bölgelerden, ülke içine girecek olan mallara gümrük vergisi ve diğer vergilerin uygulanması gayet normal karşılanmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akyürek, T.Engin. **Serbest Bölge Tanımı Dünyada Türkiye de**, İstanbul Ticaret Odası Ekonomi Yayınları Dizisi, No:14, İstanbul, 1983

Alacaklıoğlu, A. Suha.(A) **Sorularla Serbest Bölgeler İşlemler ve Mevzuat**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:69, İstanbul,1998

Alacaklıoğlu, A.Suha. (B) **Türkiye’de Serbest Bölgelerin Performansı Ve Güncel Yaklaşımlar**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:70, İstanbul,1998

Alpar, Cem. **Dünyada ve Türkiye’de Serbest Bölgeler**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1985

Bağrıaçık, Atilla. **Türkiye’de Belgelerle Uygulamalı Serbest Bölgeler Ve Avantajları**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1999

Canbay, Tülin. **Dünyada Vergileme Anlayışındaki Değişim (Antik Çağdan Günümüze)**, Dora Yayıncılık, Bursa, 2009

Duran, Mustafa. **Teşvik Politikaları Ve Doğrudan Sermaye Yatırımları**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi, No:33, 2003

Erdoğan, Engin ve Meliha Ener. **Küresel Pazarların Ekonomik Üsleri Serbest Bölgeler Teori, Uygulama Ve Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’deki Gelişimi**, Nobel Yayın, No:728, Ankara, 2005

Erdoğan, Engin. **Serbest Bölgeler ve Türkiye’de Bir Model Denemesi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1985

Erkan, Hüsnü ve Rezan Tatlıdıl. **Serbest Bölgelerde Uygulanacak Teşvik Tedbirlerinin Sektörlere Katkıları Yönünden Değerlendirilmesi**, TOBB Yayınları, No:175, Ankara, 1990

Ersan, Alper. **Teşvik Destek Rehberi Serisi 6 Devlet Tarafından Sağlanan Diğer Destekler**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2011-22, İstanbul, 2012

Fröbel, Folker, Jürgen Heinrichs ve Otto Kreye, **Uluslararası Yeni İşbölümü ve Serbest Bölgeler**, Çeviren: Yılmaz Öner, Belge Yayınları, No:15, İstanbul, 1982

Güner Sedat. (B), **Serbest Bölgeler**, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1995

Güner, Sedat.(A) **Serbest Bölgelerde Vergi Kanunlarının Yeri**, Gümrük Kontrolörleri Derneği Yayınları, No:22, Ankara,1999

Işık, İsmail. **Sorular ve Cevaplarıyla Serbest Bölgeler**, TESMER İzmir Şubesi Yayınları, No: 21, İzmir, 2006

İncekara, Ahmet. **Türkiye’de Teşvik Sistemi(Genel Değerlendirme)**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, No: 10, İstanbul, 1995

Kılıçkiran, Osman. **Serbest Bölgeler Ve Türkiye’de Serbest Bölge Kurma Faaliyetleri**, DPT Yayını, Ankara, 1985

Muter, Naci B., A. Kemal Çelebi ve Süreyya Sakıncı, **Kamu Maliyesi**, Emek Matbaacılık, 2.Baskı, Manisa, 2008

Okur, Selahattin. **Serbest Bölgeler**, TÜRK-İŞ Eğitim Yayınları, No: 22, Başak Matbaacılık, Ankara, 1999

Özdoğan, F.Bahar. **Serbest Bölgeler**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Serbest Bölgeler Başkanlığı, **Serbest Bölge kullanıcılarının Yararlandıkları Kolaylıklar**, DPT Yayın ve Temsil Dairesi Matbaa Birimi, Ankara, Kasım 1990

Taylan, Tolga. **Yunanistan Ülke Raporu**, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Yayını, Ankara, 2011

Taylar, Yıldırım. **Türk Vergi Hukuku Açısından Serbest Bölgeler**, Maliye Ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2008

Toroslu, M. Vefa. **Serbest Bölgeler**, Beta Yayınları, Yayın No: 953, İstanbul, 2000

Tosuner, Mehmet. Yereli, Ahmet Burçin. Arıkan, Zeynep. **Türkiye’de Yatırımların ve İhracatın Teşviki (Sorunlar-Öneriler)**, İzmir Ticaret Odası Yayını, İzmir, 1993

Tuncer, Selahattin. **Serbest Bölgelerin Ekonomiye Katkıları**, Serbest Bölgelerin Ekonomiye Katkısı ve Avrupa Serbest Bölgesi Tebliği, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, No:157, İstanbul, 2001,ss.37-60.

Yavan, Nuri **Teşviklerin Sektörel Ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği**, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, No:27, Ankara, 2011

MAKALELER

Acar, Ozan ve Esen Çağlar, “Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu**, Nisan, 2012, ss.1-11.
<http://www.tepav.org.tr/tr/yayin/s/510> (Erişim Tarihi:12.03.2016)

Acinöroğlu, Serkan. “Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği”, **Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi**, Yıl:1, Sayı:2, Kış 2009, ss.147-169

Akça, Yüksel “Serbest Bölgeler ve Serbest Bölge Faaliyetlerinin Esasları”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:9, Yıl:3, Nisan 1998, ss.1-25.

Akdeve, Erdal ve Erdal Tanas Karagöl, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler Ve Ülke Uygulamaları”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 37, 2013, ss.329-350.

Aktan, Coşkun Can. (Ed.), “Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri”, Hak-İş Yayınları, Ankara, 2001, ss.1-9.

<http://www.canaktan.org/din-ahlak/ahlak/yolsuzlukla-mucadele-stratejileri/tum-yazilar/tesvik-kollama.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.04.2016)

Bakmaz, Zübeyir. “Son Düzenlemeler Işığında Serbest Bölgelerde Vergi Uygulamaları”, **Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi**, Ocak 2009, Sayı 61, ss.1-11.

http://www.lebibyalkin.com.tr/mevzuat/mevbank/dergi/lebib-yalkin-mevzuat-dergisi_mdergi_/2009-ocak-sayi-61_mdergi_8868a-00_/serbest-bolgelerde-vergi-uygulamalari.html, (Erişim Tarihi:20.03.2016)

Erçakar, Mehmet Emin. “Serbest Bölgelerin Ülkemiz Ekonomisindeki Yeri Ve Önemi”, **Endüstri İlişkileri Ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt:6, Sayı:2, Yıl: 2004,

<http://www.isgucdergi.org/?p=article&id=229&cilt=6&sayi=2&yil=2004>, (Erişim Tarihi:02.01.2016)

Gençyürek, Levent. “Serbest Bölgeler Gerçeği”, Temmuz, 2005,

<http://www.alomaliye.com/2005/07/04/serbest-bolgeler-gercegi/>, (Erişim Tarihi: 22.04.2016)

Güven, Aytekin. “Türkiye’de İller Arası Gelir Eşitsizliğinde Teşvik Politikasının Rolü: Bir Ayırıştırma Analizi”, **Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 7, Sayı 14, Kasım 2007, ss.20-38.,

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868783.pdf>, (Erişim Tarihi:12.04.2016)

Hepaktan, Erdem ve Coşkun Çılbant, “Gümrük Birliği Sürecinde Serbest Bölgelerimizin Dış Ticaretimizdeki Yeri”, **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Sayı:6, Yıl:2000, ss.201-220

Kar, Muhsin ve Fatma Tatlısöz, “Türkiyede Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi”, **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Dergisi**, Yıl:10, Sayı: 14, 2008, ss.436-458.

Karaarslan, Erkan. “Bir Kamu Harcaması Olarak Vergi Harcaması”, **E-Yaklaşım Dergisi**, Ağustos, 2009, ss.1-7.

<http://www.erkankaraarslan.org/wp-content/uploads/2012/10/45.2-B%C4%B0R-KAMU-HARCAMASI-OLARAK-VERG%C4%B0-HARCAMASI.pdf>, (Erişim Tarihi:11.05.2016)

Karabıçak, Mevlüt. “Türkiye’de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel Ve Yerel Kalkınma Üzerine Olası Etkileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 3, Yıl: 2013, ss.263-280.

Kasalak, Kadir. “Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 27, Aralık 2012, ss.65-79.

Kayalıdere, Gül. “Yatırım Teşviklerinde 5 Nisan Paketi”, **Finans Politik Ve Ekonomik Yorumlar**, Cilt: 50, Sayı: 575, Ocak 2013, ss.59-70.

Kayalıdere, Gül. “Türkiye’nin Teknoloji Politikalarında Teknoparkların Önemi ve Teknoparklara Yönelik Vergi Avantajları”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Eylül-Aralık 2014, ss.75-96.

Kaymak, Hasan. “Yabancı Doğrudan Yatırımları Artırmak İçin Teşvikler Gerekli Ve/Veya Yeterli Mi?”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 149, Mayıs- Aralık 2005, ss.74-104.

Kolotoğlu, Olcay. “Serbest Bölge Veya Yurtdışındaki Şubelerin Transfer Fiyatlandırması Yönünden Değerlendirilmesi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 327, Aralık 2015, ss.94-101.

Kolotoğlu, Olcay. “Serbest Bölgelerde Elde Edilen Kazançların Vergilendirilmesi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, , Sayı: 212, Mayıs 2006, ss.55-61.

Köroğlu, Ömer “Serbest Bölge Türleri ve Ortak Özellikleri”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 74, Şubat, 1999, ss.44-47.

Manav, Turgay. “Serbest Bölgelerden Türkiye’ye Verilen Hizmetler İçin KDV Tevkifatı Yapılabilir Mi ?”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 325, Ekim 2015, ss.123-129.

Öztürk, Lütfü. “Serbest Bölgelerin Geleceği, Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 9, Sayı 19, 2013, ss.75-86.

Şeker, Sakıp “Türkiye’de Serbest Bölge Uygulamaları”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 155, Ağustos 2001, ss.1-111.

Tuncer, Selahattin “Dört Bölgeli Yeni Yatırım Teşvik Sistemi”, **Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi**, Sayı: 69, Eylül 2009,
http://www.lebibyalkin.com.tr/dergi_icerik_p.asp?dicerik_id=124&dergi_id=63 (Erişim Tarihi: 21.04.2016)

Tümenbatur, Atiye. “Serbest Bölgeler Ve Türkiye Ekonomisine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 21, Sayı: 3, 2012, ss.339-356.

Türkgenç, Gizem. “Türkiye Serbest Bölgelerinin Kalkınmaya Etkisi”, **Uluslar Arası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Sayı:34, Yıl: 2009, ss.49-57.,
<http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/Sayi34/gizemturkgenci.pdf>, (Erişim Tarihi:11.05.2016)

Üzümcü, Adem ve Adem Doğan, “Türkiye Ve Sivas’ta Yatırım-Kobi Teşviklerinin Gelişimi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2001, ss.299-318

DiĞER KAYNAKLAR

2009/15199 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090716-5.htm>, (Erişim Tarihi:10.03.2016)

2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Ek:1,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120619-1-1.doc>, (Erişim Tarihi: 15.03.2016)

2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı,
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215861>, (Erişim Tarihi:04.05.2016)

2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120619-1.htm>, (Erişim Tarihi:17.03.2016)

2015/8050 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı,
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/08/20150827.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/08/20150827.htm>, (Erişim Tarihi: 04.05.2016)

3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu,
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3065.doc>, (Erişim Tarihi: 10.05.2016)

3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu,
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3218.pdf>, (Erişim Tarihi:11.05.2016)

5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5084.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.04.2016)

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu,
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5520.doc>, (Erişim Tarihi:25.03.2016)

Ateş Hazal, “Ekonomide Devrim Paketi”, 13.06.2016, Sabah Gazetesi,
<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/06/13/ekonomide-devrim-paketi>, (Erişim Tarihi:23.06.2016)

Antalya Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü, “Kuruluşu”,
<http://batiakdeniz.gtb.gov.tr/baglantilar/antalya-serbest-bolge-gumruk-mudurlugu>, (Erişim Tarihi:06.02.2016)

Antalya Serbest Bölgesi Resmi Sitesi, “Antalya Serbest Bölgesi”,
http://www.asbas.com.tr/asbas_antalya_serbest_bolgesi.asp, (Erişim Tarihi:05.02.2016)

Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Resmi Sitesi, “Dolaşım Belgeleri”,
<https://www.atso.org.tr/icerik/3/53/dolasim-belgeleri.html>, (Erişim Tarihi: 27.03.2016)

Atalay, İdil **Serbest Bölgeler**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1986

Avrupa Serbest Bölgesi Resmi Sitesi, “Hakkımızda”,
<http://www.asb.com.tr/TRK/hakkimizda>, (Erişim Tarihi:05.02.2016)

Bordeaux Port, “7 Specialised Terminals”,
<http://www.bordeaux-port.fr/en/7-specialised-terminals>, (Erişim Tarihi: 10.05.2016)

Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.ř., “Hakkımızda”,
<http://www.buseb.com/?s=sayfa&id=1>, (Erişim Tarihi:10.01.2016)

Canbay Tülin, “Geçiş Ekonomilerinde Yolsuzluk Düzeyi Farklılıklarının Analizi”, Conference On Transition Economies,
https://www.academia.edu/20273106/GE%C3%87%C4%B0%C5%9E_EKONOM%C4%B0LER%C4%B0NDE_YOLSUZLUK_D%C3%9CZEY%C4%B0_FARKLILIKLARININ_ANAL%C4%B0Z%C4%B0, (Erişim Tarihi:24.06.2016)

Colon Free Trade Zone, “Fiscal Benefits”,
<http://www.colonfreetradezone.com/freezezone-advantages.html>, (Erişim Tarihi:05.05.2016)

Çelik, Mehmet “Mardin Serbest Bölge Kapanıyor”, 14.05.2015, **Mardin Haber**, <http://mardinhabergazetesi.com/haber/mardinserbestbolgekapaniyor-10229.html>, (Erişim Tarihi: 21.04.2016)

Denizli Serbest Bölgesi Resmi Sitesi, “Serbest Bölge ve DENSER”, <http://www.denser.com.tr/tr/serbest.asp>, (Erişim Tarihi 10.02.2016)

Denizli Serbest Bölgesi Resmi Sitesi, “Diğer Avantajlar”, <http://www.denser.com.tr/tr/serbestgoster.asp?id=17>, (Erişim Tarihi:11.02.2016)

DESBAŞ Resmi Sitesi, “DESBAŞ Hakkında”, <http://www.desbas.com.tr/1/desbas-hakkinda>, (Erişim Tarihi:10.02.2016)

Ege Serbest Bölgesi Resmi Sitesi, “Avantajlar”, <http://www.esbas.com.tr/tr/yatirim#avantajlar>, (Erişim Tarihi:12.01.2016)

Esmâ Koca, **Panama Ülke Raporu**, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2013, <http://www.slideshare.net/UlkeRaporlari2013/panama-ulke-raporu2013>, (Erişim Tarihi:10.05.2016)

European Commission Trade Export Helpdesk, “VAT Overview for France”, http://exporthelp.europa.eu/thdapp/taxes/show2Files.htm?dir=/taxes/notes&reporterId2=FR&file2=ehit_fr11_06v001/fr/main/ovr_vat_fr_0612.htm&reporterLabel2=France&language1d=en&status=PROD, (Erişim Tarihi: 03.01.2016)

Free Trade Zone and Port Hinterland Development, “Economic And Social Commission For Asia And The Pacific”, http://www.unescap.org/sites/default/files/pub_2377_fulltext.pdf, (Erişim Tarihi 15.12.2015)

Free Trade Zone World Service, “Miami Free Zone”, <http://www.ftzworld.com/Files/MFZ%20Flyer%20B.pdf> (Erişim tarihi 07.04.2016)

Free Zones Company, “Exemptions”, <http://www.free-zones.gov.jo/english/Exemptions/>, (Erişim Tarihi:05.01.2016)

Gaziantep Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi Resmi Sitesi, “GASBAŞ”, <http://www.gasbas.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 12.01.2016)

General Authority For Investment And Free Zones, “Free Zones”, <http://www.gafi.gov.eg/English/StartaBusiness/InvestmentZones/Pages/FreeZones.aspx>, (Erişim Tarihi:29.11.2015)

General Authority For Investment And Free Zones, ”Free Zones”, http://www.gafi.gov.eg/English/StartaBusiness/InvestmentZones/Documents/1-Free%20Zones_en.docx, (Erişim Tarihi:04.04.2016)

Güvercinci, Semiha. **Serbest Bölge ve Türkiye’de Serbest Bölgeler**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1997

Halil Erdemir, **Türkiye İsrail İlişkileri**, Celal Bayar Üniversitesi Rektörlük Matbaası, Manisa, 2007, http://www.academia.edu/1520701/Turkiye-Israil_Iliskileri, (Erişim Tarihi:05.05.2016)

Healy Consultants, “Thailand Free Trade Zone”,
<http://www.healyconsultants.com/thailand-company-registration/free-zones/>, (Erişim Tarihi:05.01.2016)

Healy Consultants, “Malaysia Free Zones”,
<http://www.healyconsultants.com/malaysia-company-registration/free-zones/>, (Erişim Tarihi 12.04.2016)

İnci Selin Aydın, **şili Ülke Raporu**, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2011,
http://www.een.kso.org.tr/up/dene/Sili_ulke_raporu_2011.pdf, (Erişim Tarihi:14.04.2016)

İnvest İn Poland, “20 years of Special Economic Zones in Poland”, 2014, s.17.
http://www.paiz.gov.pl/files/?id_plik=24348, (Erişim Tarihi:21.04.2016)

İnvest İn Poland, “İnvestment İncentives in SEZ”,
http://www.paiz.gov.pl/investment_support/investment_incentives_in_SEZ, (Erişim Tarihi:21.04.2016)

İTKİB Genel Sekreterliği ARGE Mevzuat şubesi Yayını, “Bir Transit Ülkesi Olarak Hong Kong”, Mart 2007,
https://www.academia.edu/18377778/Temel_Ekonomik_G%C3%B6stergeler, (Erişim Tarihi: 05.05.2016)

İzmir Serbest Bölgesi İnternet Sitesi, “İZBAş Avantajları”,
<http://www.izbas.net/izbas-avantajlari-i20c1.html>, (Erişim Tarihi:10.02.2016)

Jordan Investment Commission, “Development Zones”,
http://www.jic.gov.jo/Contents/Development_Zones.aspx, (Erişim Tarihi:05.01.2016)

Kani, Canan. **Türkiye de Serbest Bölge Uygulamaları Sorunları ve Avrupa Birliği Uygulamalarıyla karşılaştırma**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007

Kayseri Serbest Bölgesi Resmi Sitesi, “Hakkımızda”,
<http://www.kayser.com.tr/hakkimizda.php>, (Erişim Tarihi: 12.02.2016)

Kocaeli Serbest Bölgesi Resmi Sitesi, “KOSBAş”,
<http://www.kosbas.com.tr/tr/icerik/21/kosbas>, (Erişim Tarihi:06.03.2016)

Koç, Ali. **Singapur Pazara Giriş Raporu**, T.C.Karacadağ Kalkınma Ajansı Dış İlişkiler Ve Fonlar Birimi Yayını, Eylül 2014,
<http://www.karacadag.org.tr/SayfaDownload/Singapur%20%C3%9Clike%20Raporu.%20A.Ko%C3%A7.pdf>, (Erişim Tarihi:09.05.2016)

Konya Ticaret Odası Resmi Sitesi, “Yatırımlarda Devlet Yardımları Yeni Teşvik Yasası”,
<http://www.kto.org.tr/yatirimlarda-devlet-yardimlari-yeni-tesvik-yasasi-417s.htm>, (Erişim Tarihi: 02.04.2016)

Lahi, Lauri. “Doing Business İn Batam Free Trade Zone”, Yayın Tarihi: 12.11.2013,
<http://www.indosight.com/blog/doing-business-batam-free-trade-zone/>, (Erişim Tarihi:14.04.2016)

Marmara Teknokent Resmi Sitesi, “Hakkında”,
<http://marmarateknokent.tubitak.gov.tr/tr/hakkinda/hakkinda>, (Erişim Tarihi: 07.03.2016)

Mersin Serbest Bölgesi Resmi Sitesi, “Mersin Serbest Bölgesi”,
<http://www.mesbas.com.tr/Mersin--Serbest-Bolgesi,60.html>, (Erişim Tarihi: 06.03.2016)

Mevlana Kalkınma Ajansı, **Serbest Bölgeler Bilgi Notu**, Konya, 2015,
<http://www.mevka.org.tr/Download.aspx?filePath=E7FWo6nbIsMNjS3VMkWe2Q==>,
(Erişim Tarihi: 28.03.2016)

Mexico Automotive Rewiew, “Free Trade Zone Pioneers”
<http://automotivemexico.com/?p=281>, (Erişim Tarihi:30.03.2016)

Miami Free Zone, “Business Case”,
http://www.miamifreezone.com/pdf/Business_Cases.pdf, (Erişim Tarihi:11.05.2016)

Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, **Polonya Pazar Araştırması Raporu**, Ocak 2014,
<http://www.turkishwood.org/TR,15208/polonya-pazar-arastirmasi-raporu.html>, (Erişim Tarihi: 09.05.2016)

Parıltı, Hasan. **Serbest Bölgeler ve Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1987

Puerto Interior, “Guanajuato Inland Port”,
<http://puertointerior.com.mx/eng/zona-franca.html>, (Erişim Tarihi: 30.03.2016)

Samsun Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş., “Samsun Serbest Bölgesi”
<http://www.sasbas.com/sasbaspages.asp?cat=2>, (Erişim Tarihi: 06.03.2016)

Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği, Resmi Gazete, Sayı: 21520, Tarih: 10.03.1993,
<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21520.pdf>, (Erişim Tarihi:11.05.2016)

Shannon Commercial Properties, “The World’s First Free Trade Zone”,
<http://www.shannonproperty.ie/shannon-region/shannon-free-zone-sfz/>, (Erişim Tarihi 01.01.2016)

Singapore Customs, “Singapore Free Trade Zone Law”,
<http://www.customs.gov.sg/topNav/leg/act/Free+Trade+Zones+Act.htm>, (Erişim Tarihi:02.01.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Gümrük Vergisi Muafiyeti”,
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewer.jspx?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-167594&parentPage=yatirim>, (Erişim Tarihi: 17.03.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı, “Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları”, Haziran 2015,
<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-216015>, (Erişim Tarihi: 17.03.2016)

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, “AHL Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü”,
<http://istanbulbolge.gtb.gov.tr/bagli-mudurlukler/ahl-serbest-bolge/ahl-serbest-bolge-gumruk-mudurlugu>, (Erişim Tarihi: 12.01.2016)

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Sitesi, “Gaziantep Serbest Bölge Müdürlüğü”,
<http://www.freezone-antep.gov.tr/Content.aspx?ID=108>, (Erişim Tarihi: 12.01.2016)

T.C. Dışışleri Bakanlığı, “Fas’ın Ekonomisi”,
<http://www.mfa.gov.tr/fas-ekonomisi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi:03.12.2015)

T.C. Dışışleri Bakanlığı, “Şili’nin Ekonomisi”,
<http://www.mfa.gov.tr/sili-ekonomisi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 21.12.2015)

T.C. Dublin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “İrlanda Ekonomisi ve Türkiye İle Ekonomik ve Ticari İlişkileri”, Haziran 2010,
www.een.kso.org.tr/up/dene/IRLANDAULKERAPORU.doc, (Erişim Tarihi 13.04.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Bölgesel Teşvik Uygulamaları”,
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Yat%4B1r%4B1m/Yat%4B1r%4B1m%20Te%59Fvik%20Sistemi/Te%59Fvik%20Sistemi%20Nedir/ekler/ekler/B%3B6lgesel%20Te%59Fvik%20Uygulama%4B1.html>, (Erişim Tarihi: 03.05.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Büyük Ölçekli Yatırım Teşviki”,
http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewer.jspx?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-167548&parentPage=yatirim&_afLoop=154125015888854&_afWindowMode=0&_afWindowId=yh7vtr5ei_154#!%40%40%3F_afWindowId%3Dyh7vtr5ei_154%26_afLoop%3D154125015888854%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-167548%26parentPage%3Dyatirim%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dyh7vtr5ei_178, (Erişim Tarihi: 03.05.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Genel Teşvik Uygulamaları”,
https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewer.jspx?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-167546&parentPage=yatirim&_afLoop=135772333828873&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D135772333828873%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-167546%26parentPage%3Dyatirim%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dkcmtj6v7_1078, (Erişim Tarihi:03.05.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “İtalya Doğrudan Yabancı Yatırımlar”,
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/dislliskiler/ulkeler/ulke-detay/%C4%B0talya>, (Erişim Tarihi: 02.01.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Mısır Doğrudan Yabancı Yatırımların Görünümü”,
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/dislliskiler/ulkeler/ulke-detay/M%C4%B1s%C4%B1r/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160598&contentTitle=Do%C4%9Frudan%20Yabanc%C4%B1>, (Erişim Tarihi:30.11.2015)

T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Öncelikli Yatırımların Teşviki Uygulaması”,
https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewer.jspx?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-167551&parentPage=yatirim&_adf.ctrl-state=13darkoqh90&_afLoop=689434724828655&_afWindowMode=0&_afWindowId=13darkoqh90_87# (Erişim Tarihi: 04.05.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Serbest Bölge Tanımı”,
http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Yat%4B1r%4B1m/Serbest%20B%3B6lgesel/ekler/01.Serbest%20B%3B6lgesel%20Genel_Bilgi.pdf?lve, (Erişim Tarihi:24.04.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Serbest Bölgeler Haritası”
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/serbestBolgeler/serbest-bolgeler-haritasi?>, (Erişim Tarihi:15.03.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Serbest Bölgeler, Yurtdışı Yatırım Ve Hizmetler Genel Müdürlüğü”,
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070962>, (Erişim Tarihi:29.11.2015)

T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Serbest Bölgelerimizin Sunduğu Avantajlar”,
https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070958;jsessionid=M66hNIL_27LWdyoUL_mIOwG2BKo7YrDxtAGOIseRXCNVKQ3nhW6h!1899267119, (Erişim Tarihi: 26.03.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Stratejik Yatırım Uygulamaları”,
https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewer.jspx?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-167545&parentPage=yatirim&_afLoop=153852445404336&_afWindowMode=0&_afWindowId=yh7vtr5ei_43#!%40%40%3F_afWindowId%3Dyh7vtr5ei_43%26_afLoop%3D153852445404336%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-167545%26parentPage%3Dyatirim%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dyh7vtr5ei_112, (Erişim Tarihi: 03.05.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Ülkemiz Serbest Bölgeleri”
https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070962;jsessionid=M66hNIL_27LWdyoUL_mIOwG2BKo7YrDxtAGOIseRXCNVKQ3nhW6h!1899267119, (Erişim Tarihi:12.01.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Yeni Teşvik Sistemi”,
<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215979>, (Erişim Tarihi: 15.03.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı, “ABD Doğrudan Yabancı Yatırımlar”
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/ABD/html-viewer-ulkeler> (Erişim Tarihi:(03.12.2015)

T.C. Ekonomi Bakanlığı, “Endonezya Doğrudan Yabancı Yatırımlar”,
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Endonezya/html-viewer>, (Erişim Tarihi: 01.01.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı, “Hong Kong Doğrudan Yabancı Yatırımlar”,
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Hong%20Kong/html-viewer-ulkeler?>, (Erişim Tarihi 01.01.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı, “Panama Doğrudan Yabancı Yatırımlar”,
<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Panama/html-viewer-ulkeler>, (Erişim Tarihi:26.12.2015)

T.C. Ekonomi Bakanlığı, “Singapur Doğrudan Yabancı Yatırımlar”,
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Singapur>, (Erişim Tarihi 12.01.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı, “Ürdün Serbest Bölgeler Raporu”,
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK159811;jsessionid=UUYjzlhvICXq9MSGsYC3HSzQffVLpWfkQCab8G8WsXKSALUQt!VU!-960274150>,
(Erişim Tarihi: 05.01.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı, “Yatırım Teşvik Sistemi Yıllık Değerlendirme Raporu”, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Haziran 2012-2013,
<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Yat%C4%B1r%C4%B1m/Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Te%C5%9Fvik%20Sistemi/ekler/TeşvikSistemiYillikRapor.pdf?>, (Erişim Tarihi: 11.05.2016)

T.C. Ekonomi Bakanlığı, “Serbest Bölgeler Yıllık Ticaret Hacimleri”,
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070996>, (Erişim Tarihi: 22.04.2016)

T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı Resmi Sitesi, “1 Seri No'lu 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu Genel Tebliği”,
<http://www.gib.gov.tr/node/87909>, (Erişim Tarihi:26.03.2016)

T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı, “Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı Hakkında Rehber”, Gelir İdaresi Başkanlığı Yayını, No: 114, Kasım 2010,
http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/yayinlar/transfer_fiyatlandirma2010.pdf,
(Erişim Tarihi:25.03.2016)

T.C. Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Resmi Sitesi, “Ege Serbest Bölge İstatistikler”,
<http://ege.gtb.gov.tr/bagli-mudurlukler/egerbest-bolge-gumruk-mudurlugu#Istatistik>,
(Erişim Tarihi:12.02.2016)

T.C. Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Resmi Sitesi, “Ege Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü”,
<http://ege.gtb.gov.tr/bagli-mudurlukler/egerbest-bolge-gumruk-mudurlugu>, (Erişim Tarihi:12.02.2016)

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, “İzmir Serbest Bölge Müdürlüğü Hakkında”,
<http://ege.gtb.gov.tr/bagli-mudurlukler/izmir-serbest-bolge-gumruk-mudurlugu>, (Erişim Tarihi:10.02.2016)

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, “İzmir Serbest Bölge Müdürlüğü İstatistik”,
<http://ege.gtb.gov.tr/bagli-mudurlukler/izmir-serbest-bolge-gumruk-mudurlugu#Istatistik>,
(Erişim Tarihi:10.02.2016)

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, “Trakya Serbest Bölge Müdürlüğü”,
<http://istanbulbolge.gtb.gov.tr/bagli-mudurlukler/trakya-serbest-bolge-gumruk-mudurlugu/trakya-serbest-bolge-gumruk-mudurlugu>, (Erişim Tarihi:10.02.2016)

T.C.Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Meksika Doğrudan Yabancı Yatırımlar”,
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Meksika/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160587&contentTitle=Do%C4%9Frudan%20Yabanc%C4%B1%20Yat%C4%B1r%C4%B1mlar>, (Erişim Tarihi: 30.03.2016)

T.C.Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, “Singapur Pazara Giriş Raporu”, Mart 2015,
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-209096;jsessionid=U5U7xBUCK-G2joxRvu9fZvRJzcHQ5JKfdB9yDSouAu8KaY3HiAZp!-128426877>, (Erişim Tarihi:01.01.2016)

T.C.Ekonomi Bakanlığı, “Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Devlet Destekleri Adım Adım Uygulama Rehberi”, Teşvik Uygulama Ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Nisan 2013,

<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Yat%C4%B1r%C4%B1m/Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Te%C5%9Fvik%20Sistemi/ekler/TeşvikUygulamaRehberi.pdf?lve>, (Erişim Tarihi: 17.03.2016)

Tanger Med Zones, “Regional Platform For Industrial Competitiveness”, Investment Memorandum, 2015,

<http://www.tangerfreezone.com/sites/default/files/Memo%202015.pdf>, (Erişim Tarihi:12.04.2016)

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Derneği, “Tarihçe”,

<http://www.tgbd.org.tr/List/ListItem/18457?lid=1955>, (Erişim Tarihi: 07.03.2016)

The City Of San Diego, “Grantee of Foreign Trade Zone”, No: 153, Fact Sheet,

<https://www.sandiego.gov/sites/default/files/legacy/economic-development/pdf/foreigntradezonefs.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.04.2016)

The Customs Department Thailand, “Free Zone”,

<http://www.customs.go.th/wps/wcm/connect/custen/traders+and+business/customs+incentive+schemes/free+zone/freezone>, (Erişim Tarihi:05.01.2016)

The Diplomatic Club, “Free Trade Zone”,

<http://www.diplomacy-club.com/Israel/business.php?id=41#top>, (Erişim Tarihi: 10.04.2016)

The General Authority For Investment, “Concerning Investment Guarantees And Incentives”, Kanun Sayısı: 8, 1997,

http://www.egypt-law.com/Investments_law.pdf, (Erişim Tarihi: 30.11.2015)

Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Kurucu ve İşletici A.Ş. Resmi Sitesi, “Neden TAYSEB”,

<http://www.tayseb.com/tr/>, (Erişim Tarihi:05.02.2016)

Trabzon Serbest Bölgesi, “Hakkımızda”,

http://www.transbas.com/about_us_tr.asp, (Erişim Tarihi: 06.03.2016)

Trieste Port Authority, “Free Port”,

<http://www.porto.trieste.it/eng/port/free-port> (Erişim Tarihi:15.04.2016)

Tutar, Hüseyin. Evren Demir, Gökhan Elyıldırım, Abdulkadir Borazan, “25 Soruda Yatırımlarda Devlet Yardımları(Hazine Teşvikleri)”, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, Nisan 2013, Kars,

<http://www.serka.gov.tr/store/file/common/1f00d6578cb32b911c1ae57f5810b64b.pdf>, (Erişim Tarihi:04.05.2016)

Türkiye Çin Halk Cumhuriyeti İşadamları Dostluk ve Dayanışma Derneği, “Vergi Dairesi”,

<http://www.tuciad.org.tr/index.php/bilgi-bankasi/cin-halk-cumhuriyeti-is-rehberi/132-vergi-idaresi>, (Erişim Tarihi: 04.04.2016)

TÜSİAD Pekin Ofisi, “Çin’in Üç Yeni Serbest Ticaret Bölgesi”, **Bilgi Notu**, Tarih:29.05.2015.,

<http://www.taysad.org.tr/uploads/dosyalar/27-06-2015-11-44-GD-TJ-FJ-Serbest-Ticaret-Bolgesi.pdf>, (Erişim Tarihi:12.04.2016)

TÜSİAD, “Çin’de Ekonomik Gelişim Bölgeleri”,
http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/PekinOfisBilgiNotu-CindeGelisimBolgeleri.pdf,
(Erişim Tarihi:30.11.2015)

U.S. Foreign-Trade Zones Board, “How Many Zones Exist Now?”,
<http://enforcement.trade.gov/ftzpage/info/zonestats.html>, (Erişim Tarihi: 15.12.2015)

Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ, Tebliğ,
No: 2009/1,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/Tebli%C4%9F%20hazine.htm>, (Erişim
Tarihi: 25.03.2016)

Yavuz, Mustafa. **Malezya Ülke Raporu**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı
Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2011,
http://www.een.kso.org.tr/up/dene/Malezya_ulke_raporu_2011.pdf, (Erişim
Tarihi:09.05.2016)

Zona Libre De Colon, “Benefist and Advantages To Operate In The Colon Free Zone”,
<http://www.zolicol.gob.pa/detalle.php?cid=2&sid=27&id=57>, (Erişim Tarihi: 14.04.2016)